HISTORY
MEDIEVAL INDIA
T/M
UPSC CSE MAINS

VOLUME-IV

NOTES OF

PALLAVI AKURATHI, IAS
AIR-55 (CSE-2008)

SRINIVASA XEROX
PROP: M.CHENCHI REDDY
ASHOKNAGAR X ROADS, HYD-20.
9246577890,9949833833

రేపటి విజేతలందరికీ శుభాకాంక్షలతో...

ఏ విజయాన్నైనా చాలా మంది కలిసికట్టుగా ప్రయత్నించినప్పుడే సాధించడం వీలవుతుంది. నేను కూడా ఐ.ఏ.ఎస్. సాధించడానికి మా అమ్మ నాన్నలు (శ్రీమతి ఆకురాతి భోగేశ్వరి, డా॥ ఆకురాతి కోదండరామయ్య) ఎంతగానో తోడ్పడ్డారు వారి కృషితో నా కృషిని కలుపుకుని ఈ విజయం సాధించాను. - **ఆకురాతి పల్లవి**

గత 8 సంవత్సరాల నుంచి ఎనలేని కృషితో పట్టుదలతో శ్రమించి ఇంగ్లీష్‌లో ఉన్న ఎన్నో పుస్తకాలను చదివి తనదైన శైలిలో తెలుగులోకి తర్జుమా చేసి తెలుగులోనే సివిల్స్ వ్రాసి విజయకేతనం ఎగురవేసిన **ఆకురాతి పల్లవి** ఎంతో కష్టపడి తయారు చేసి సంపాదించిన జ్ఞానాన్ని ఆమె వరకే పరిమితం కాకుండా మెటీరియల్ ద్వారా అందరికీ అందుబాటులోకి తెచ్చినందుకు వారికి కృతజ్ఞతలు.

అనువాదం చేసేటప్పుడు చాలా సమస్యలు ఎదురవుతాయి. ఎందుకంటే ఒక భాషా నిర్మాణం మరో భాషా నిర్మాణంతో పూర్తిగా సరిపోదు. అటువంటి ఎన్నో సమస్యలను ఎదుర్కొని ఇంగ్లీషు నుండి తెలుగులోకి అతి సులభ పద్ధతిలో తర్జుమా చేసి ఆ మెటీరియల్‌ను తెలుగు మీడియం విద్యార్థులకు అందుబాటులోకి తేవాలనే నా కోరికను మన్నించినందుకు నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాభివందనాలు.

ప్రతి మనిషిలో అనంతమైన శక్తి దాగి ఉంటుంది. దానిని వినియోగంలోకి తెచ్చుకోవడంలోనే మనిషి విజయం ఆధారపడి ఉంటుంది. ఆ శక్తిని ఎవరైతే పూర్తిగా సద్వినియోగం చేసుకోగలుగుతారో వారే ఆకాశమే హద్దుగా విజయాలవైపు అడుగులు వేయగల్గుతారు.

అసహనంతో జరిగే ప్రయోజనమేమీ లేదు. ఓర్పువహించండి. విజయం మిమ్మల్ని తప్పక వరిస్తుంది. కావున మీ లక్ష్యానికి తగ్గట్టుగా పట్టుదలతో నిరంతరం శ్రమించండి. విజయం మీదే !

మంచి స్నేహితునిలా ఈ మెటీరియల్ ఎందరి మనసుల్నో తట్టి లేపి విజయపథం వైపు నడిపిస్తుందని ఆశిస్తున్నాను.

గమనిక: గత 8 సంవత్సరాల నుండి ఎంతో శ్రమ పడి తయారుచేసుకోబడ్డ ఈ మెటీరియల్‌ను అందరికీ అందుబాటులోకి తేవాలనే సంకల్పంతో ఉచితంగా ఈ మెటీరియల్‌ను **శ్రీనివాస జిరాక్స్ సెంటర్‌**లో ఇవ్వడం జరిగింది. కేవలం జిరాక్స్‌కైన మొత్తమునే చెల్లించి ఈ మెటీరియల్ పొందవచ్చు.

మీ ఉన్నతిని ఆశిస్తూ....

ఎ. మధుసూదన్ రెడ్డి, Civil Aspirant

Books that I referred to prepare this material

MEDIEVAL INDIA

1. Satish Chandra 2 volumes***
2. Mehta 3 volumes
3. NCERT
4. IGNOU***
5. Brilliant
6. Gopala Reddy
7. Ambedkar Open University
8. P.G. Guides
9. Publications Division (Majumdar & Others)
10. Krishna Reddy
11. Hanumantha Rao
12. V. D. Mahajan***
13. Sri Vathsava

పల్లవి. విషయావళి

Chapter - 20

Evolution of religious and social outlook.

అక్బరు నిరపేక్షంగా ఉదారమైన పరిసరాలలో పుట్టి పెరిగాడు. అతని తండ్రి[1] మొఘలు సున్నీ, తల్లి[2] పర్షియన్ షియా. అతను పుట్టింది[3] హిందూ రాజు రాణా వీర్సల కోటలో. అతని సంరక్షకుడు[4] ~~గురువు~~ బైరాంఖాన్ సంప్రదాయ షియా. అక్బరు చదువు గురువు[5] అబ్దుల్ లతీఫ్ షియా దేశమైన పర్షియాలో సున్నీగా, సున్నీ దేశమైన ఉత్తర భారతంలో షియా గానూ ముద్రింపబడ్డాడు. లతీఫ్ బోధించిన "సుల్హ్-ఇ-కుల్" (విశ్వశాంతి) సూత్రాన్ని అక్బరు ఎప్పటికీ మర్చిపోలేదు.

చెంఘిజ్ ఖాన్, తైమూరుల పరమత సహన విధానం (eclectic policy) తాతల బాబరు, హుమాయూన్ల విధానాల్లోనూ ప్రతిఫలించింది. ఈ టర్కీ-మొఘల్[6] సంప్రదాయాల ప్రభావం అక్బరుపై ప్రభావం చూపిందని చరిత్రకారుడు సతీష్ చంద్ర అభిప్రాయపడ్డారు. పైగా అక్బరు నాటి కాలంలో హిందూముస్లింల ఐక్యతని ప్రవచించే ఉద్యమం భక్తి ఉద్యమకారులు,[7] ఉదార సూఫీ గురువుల ఆధ్వర్యంలో కొనసాగుతోంది. ఈ బయటి ప్రభావాలే గాక స్వతహాగా అక్బరు ఎంత లోతైన ఉత్సుకతతో నిండిన మేధస్సు, సూఫీతత్వం[2] పట్ల అతని ఆసక్తి కూడా అక్బరు మత దృక్పథాన్ని మలచడంలో కీలక పాత్ర పోషించాయి.

క్రీ.శ. 15 వ శతాబ్దం లో హిందూ ముస్లింలు దగ్గరికి రావడమన్నది మేధా మరియు ఆధ్యాత్మిక రంగాల లో పాటు రాజకీయ రంగాన్ని కూడా ప్రభావితం చేసింది. కబీరు, నానక్ వంటి భక్తి ఉద్యమకారులు, చిష్టి, సుహ్రవర్దీల వంటి సూఫీ గురువులు వారి శిష్యులని గాని ప్రజలని గాని 'మతం' ఆధారంగా వేరు చేసి చూడలేదు.

రాజకీయంగా గుజరాత్, మాల్వా, కాశ్మీరు వంటి ప్రావిన్షియల్ రాజ్యాల్లో హిందువుల్ని స్థానిక స్థాయిల్లోనే గాక కేంద్ర ప్రభుత్వం లో కూడా నియమించడం మొదలైంది. హిందూ రాజులకి అమీరుల హోదా కూడా ఇవ్వడం మొదలైంది.

అక్బరు స్వతహాగా మార్మికుడు[3]. అతను తన మార్మికత కారణంగానే ఏకాంతాన్ని కోరుకుని ఆ ఏకాంతం లో భగవంతుడు అతని సృష్టికి సంబంధించిన ప్రశ్నల్ని గురించి ఆలోచించేవాడు. అజ్మీరు తదితర ప్రాంతాల్లో గల సూఫీ గురువుల సమాధుల్ని భక్తి శ్రద్ధలతో సందర్శించేవాడు.

మత సహన విధానం లో అక్బరు పై షేర్షా ప్రభావం కూడా ఉందని కొందరు చరిత్రకారులు అన్నారు. ఏదేమైనా మధ్యయుగ చక్రవర్తుల్లో పరమత సహనాన్ని తాత్వికత్వం స్థాయికి తీసుకెళ్లిన వానిగా అక్బరు విలక్షణమైనవాడు.

తొలి దశ (క్రీ.శ. 1556-73)

ఇరవై ఏళ్లు కూడా నిండక మునుపే అక్బరు యుద్ధ ఖైదీల్ని బానిసల్ని చేసి ఇస్లాం లోనికి మార్చే దురాచారాన్ని నిషేధించాడు. అంతలోనే కలిగిన ఆధ్యాత్మిక చైతన్యం వల్ల క్రీ.శ. 1563 లో హిందువుల పై ఉన్న యాత్రా పన్ను[2] ను రద్దు చేశాడు. క్రీ.శ. 1564 లో (ఇంతకు ముందున్న టర్కీ-ఆఫ్ఘన్ సుల్తానులందరూ చివరికి బాబరు, హుమాయూన్లు కూడా జిజియా వసూలు చేయడం తమ మతపరమైన విధి గా భావించారు.) అక్బరు జిజియా[3] - ముస్లిమేతరుల పై విధించబడే పన్ను ను రద్దు చేసి విప్లవాత్మకమైన మార్పు తెచ్చాడు. అయితే అక్బరు ఈ దశ లో తన వ్యక్తిగత జీవితం లో మాత్రం సనాతనం నిండిన వాడే అయినా సనాతన[4] ఉత్సాహ ముస్లిం గా ఉన్నాడు.

ఈ దశ లో అక్బరు తిరుగుబాటు[5] చేసిన గ్రామాల వారి భార్యల్ని, పిల్లల్ని బానిసల్ని చేసే విధానాన్ని స్పష్టం చెప్పాడు. రాజపుత్ర[6] రాకుమార్తెల్ని మొదట ఇస్లాం కు మత మార్పిడి చేయించకుండానే వారిని వివాహం చేసుకున్నాడు, అంతేగాక రాజభవనాల్లో వారు వారి[7] మతాన్ని అవలంబించుకునేందుకు పూర్తి స్వేఛ్ఛ నిచ్చాడు.

అక్బరు ఈ చర్యల వెనుక దేశం లో అధిక సంఖ్యాకులైన హిందువుల మనసు గెలుచుకోవాల్సిన అవసరాన్ని గుర్తించినట్లు గా తెలుస్తుంది.

ఈ దశ లో అక్బరు విశాలమైన, ఉదారమైన

మత విధానాన్ని అవలంబించిన ఈ కాలం లో ఆస్థానం లో సనాతన ఉలేమాలు అధికారాన్ని చెలాయించ గలిగారు. ఉదాహరణకు అబ్దున్నబి తన ఇష్టాలకు రెవెన్యూ చెల్లించనవసరం లేకుండా ఉండే భూముల్ని దానం చేసేందుకు స్వేచ్ఛ కలిగి ఉండేవాడు. అబ్దున్నబి తన వాదాన్ని ఉపయోగించి తన వ్యతిరేకుల్ని సున్నీ వ్యతిరేక చర్యలకి పాల్పడ్డారన్న నెపం తో మరణశిక్షలకి కూడా గురిచేశాడు.

రెండవ దశ (క్రీ.శ. 1573 - 80)

ఈ దశ లో తీవ్రంగా జరిగిన చర్చలు, ఆత్మ విమర్శ అక్బరు మత దృక్పథం లో పెను మార్పుల్ని కలిగించాయి, చివరి దశ (క్రీ.శ. 1581 - 1605) లోని రాజ్య రాజకీయాల పై తమ లోతైన ప్రభావాన్ని చూపాయి.

తన మత సూత్రాల్ని స్పష్టంగా తెల్సుకోవాలనే కోరిక లో అక్బరు క్రీ.శ. 1575 లో "ఇబాదత్ ఖానా" (ప్రార్థనా మందిరం) ను నిర్మించాడు. మొదట్లో ఇబాదత్ ఖానా చర్చలు ముస్లింలకే పరిమితమయ్యాయి. అయితే వివిధ ముస్లిం మత శాఖల గురువులు చర్చల్లో ఆత్మ నియంత్రణ లేక పరస్పరం తిట్టుకునే దాకా వెళ్ళేవారు. వారి ఈ ప్రవర్తన, ఇస్లాం ప్రాథమిక సిద్ధాంతాల్ని సరిగా వివరించలేకపోవడం ఇవన్నీ అక్బరు ఇబాదత్ ఖానా ను ఇతర మతాలకి తెరిచి ఉంచేందుకు దోహదం చేశాయి.

ఫలితంగా 1578 తర్వాత హిందువులు, జైనులు, ~~[illegible]~~ 5
జొరాస్ట్రియన్లు, క్రైస్తవులు ఇబాదత్ ఖానా చర్చల్లో పాల్గొన్నారు. అయితే ప్రతి మతం వారూ ఇతర మతాలపై తమ ఆధిక్యత చాటుకొనేందుకు తద్వారా చక్రవర్తిని తమ మతంలోకి మార్చుకొనేందుకూ యత్నించడమే అధికంగా జరిగింది. దీనితో అక్బరు ఆధ్యాత్మిక తృష్ణను ఏ ఒక్క మతమూ శాంతి సమాధానం ఇవ్వలేకపోయింది. చివరికి అక్బరు ఈ చర్చలు, వాగ్వాదాలు నిరుపయోగమని ఎంచి వాటిని 1582 లో ఆపేశాడు.

అక్బరు ఇబాదత్ ఖానా నుండి తాను గ్రహించింది "నిజాన్ని తెలుసుకోవడం, వాస్తవాన్ని వెలికితీయడం" అని చెప్పుకున్నాడు. అతని కోరిక నెరవేరినా నెరవేరకపోయినా ఇబాదత్ ఖానా చర్చల వల్ల క్రింది ప్రయోజనాలు కలిగాయి.

1) ఈ చర్చల వల్ల అన్ని మతాల్లోనూ సత్య అంశాలు ఉన్నాయని అన్ని మతాలూ ఒకే అంతిమ వాస్తవానికే చేరతాయని అక్బరు అవగాహన చేసుకున్నాడు. అక్బరు మత భావాలు వృద్ధి చెందడం లో ఇదొక గొప్ప దశ, ఇది "సుల్హ్-ఇ-కుల్" సిద్ధాంతం పరిణామం చెందేందుకు దోహదం చేసింది. (అన్ని మతాల మధ్య శాంతి)

2) ఈ చర్చలు అన్ని ఉలేమాల ఇరుకైన ఆలోచనలు, మతమౌఢ్యం, అహంకారం వంటి వాటిని బహిరంగపర్చాయి. ఇది అక్బరు కు వారికి సంబంధాలు చెడేందుకు దారి తీసింది.

ఈ విధంగా ఇబాదత్ ఖానా చర్చలు మానవ ఉదార, సమానత్వంతో రాజ్యావిర్భావంలో కీలకపాత్ర పోషించాయి.

1579 లో అక్బరు విదుసరు ప్రముఖ ఉలేమాలు సంతకాలు చేసిన "మహాజర్" ను విడుదల చేశాడు.
ఇందులో ముఖ్యాంశాలు

*) ఈ ప్రకటన అక్బరు "ఇస్లాం సుల్తాను, మానవ జాతి కి రక్షకుడు, విశ్వాసపాత్రుల రక్షకుడు, భువిపై భగవంతుని నీడ" అని ప్రకటించింది. ఇవి ఆ కాలం లో ఖలీఫా కి చెందినవి. అయితే తైమూరీడ్లు మొదటి నుంచి ఖలీఫా వంటి బిరుదు అధికారాన్ని దేనినీ అంగీకరించలేదు.

* న్యాయమైన, తెలివైన పాలకుడి గా అక్బరు కు ప్రతి ఒక్కరి విధేయతని పొందే హక్కు గాక భగవంతుని దృష్టిలో అక్బరు హోదా పవిత్ర శాసనాల వ్యాఖ్యాత- ముజతహిద్ కన్నా ఉన్నతమైందని ప్రకటించబడింది.

* భవిష్యత్తులో మతసంబంధ ప్రశ్న ఏదైనా తలెత్తి ముజతహిదుల అభిప్రాయాలు భిన్నంగా ఉంటే చక్రవర్తి మానవజాతి సంక్షేమం కోసం, ప్రాపంచిక పాలనా వ్యవహారాల సక్రమ నిర్వహణ కు వాటిలో ఒక దానిని ఎన్నుకోవచ్చు.

* మానవాళి కి ప్రయోజనం కలిగించే ఉత్తమ శాసనాన్ని దేనినయినా (అది ఖురాన్ సూత్రాల్ని, హదీస్ ను వ్యతిరేకించనంత వరకూ) చేసే అధికారం అక్బరు కు ఉంది. అటువంటి శాసనాన్ని వ్యతిరేకించడం ఇహపర లోకాల్లో దివ్య అసంతృప్తి కి కారణం అవుతుంది.

" పూర్తిగా అధ్యయనం చేస్తే ఇది గొప్ప నిరంకుశాత్మక కృషి గా కన్పిస్తుంది,

ఇస్లాం న్యాయం లో పూర్తిగా అంగీకరిస్తుంది, ప్రాపంచిక ప్రభుత్వా-నికి షరియత్ కి మధ్య సర్దుబాటు కు ఒక ఆధారం (7) అందిస్తుంది."

— ఎస్. ఎమ్. ఇక్రామ్ & ఎస్. ఎ. రషీద్

మహాజర్ యొక్క అసలు ప్రాధాన్యాన్ని ఎస్.ఎ.ఎ. రిజ్వీ ఇలా వివరించారు.

"సుల్తాన్ కుల్ స్వాతంత్ర్య శక్తివంతంగా ప్రకటించడం లౌకికంగానే ఇదే. దీన్ని అక్బరు కచ్చితంగా అమలు పర్చాలనుకున్నాడు."

ఇది అక్బరు కు సనాతన ఉలేమాలకు మధ్య అంతిమ వేర్పాటు ను అనివార్యం చేసింది.

సుల్తాన్-ఇ-కుల్ సిద్ధాంతం లో అంతర్భాగమైన 'న్యాయ భావన' ని ఈ మహాజర్ నొక్కి వక్కాణించింది. రాజ్య యంత్రాంగం ప్రజల సంక్షేమం కోసమేనని అక్బరు ఈ మహాజర్ ద్వారా ఉలేమాలకి జ్ఞాపకం చేశాడు.

ముల్లాలు, ఉలేమాలు మతరాజ్యమైన మొగలు రాజ్యాన్ని లౌకిక భారత జాతి రాజ్యం గా మార్చాలన్న అక్బరు ఆశయానికి పెద్ద అడ్డంకం గా తయారయ్యారు. రాజ్య రాజకీయాల్లో ముల్లాల శక్తి ని ప్రభావాన్ని మహాజర్ ద్వారా అక్బరు గొప్ప దెబ్బ తీశాడు. తానే ప్రధాన ఇమామ్ లేదా ముస్లిం న్యాయ రక్షకుడి గా ముల్లాల ను తన అధీనం లోకి తెచ్చుకున్నాడు, వారిని తనకు లొబడేలా చేశాడు. ఇదే మహాజర్ ప్రధాన ప్రాధాన్యం. ఇది పైకి మతప్రకటన గా కన్పించినా చాలా

ప్రాముఖ్యమైన రాజకీయ ప్రభావాన్ని ఇది కలిగించింది. సనాతన ఉలేమాల దురదృష్టకర ప్రభావమునుంచి రాజ్య రాజకీయాలు విముక్తమవడాన్ని ఈ మహజర్ సూచిస్తుంది.

ముస్లిం న్యాయాన్ని ప్రకటించడమనే ప్రధాన సత్తా యొక్క ఒక అధికారాన్ని ఈ మహజర్ ద్వారా అక్బరు పొందాడు. ~~అయితే~~ ఒక విషయం పై ఉలేమాల అభిప్రాయాల్లో వైరుధ్యం ఉన్నప్పుడే అక్బరు జోక్యం చేసుకోగలడు. అప్పుడు కూడా వివిధ ఉలేమాల అభిప్రాయాల్లో తనకు సమంజసమనిపించిన ఒక దాన్ని ఎంపిక చేయడం మాత్రమే అక్బరు చేస్తాడు (తానుగా కొత్త అభిప్రాయం చెప్పడు).

"కొంత వాస్తవ జ్ఞానం అబ్బినట్లు అనిపిస్తున్నప్పుడు సత్యాన్ని ఒక మతానికే ఎందుకు పరిమితం చేయాలి? (ఉదాహరణకు ఇస్లాం లాంటిది, తులనాత్మకంగా కొత్తది, మహా ఐతే వెయ్యేళ్ళ పాతది)

— అక్బరు.

1579 లో అక్బరు అబ్దుల్లా సుల్తాన్‌పురి ని అబ్దున్ నబి
ని వాళ్ళ యాత్రికుల నాయకులుగా మక్కా పంపి ఉలేమాలని
తిరిగి రాకూడదని ఆజ్ఞాపించాడు. బెంగాలు, బీహారుల్లో
తిరుగుబాటు చేసిన ఉలేమాల్ని బంధీ చేసి జమునా నదిలో
ముంచివేయించాడు. రజ్వీ అన్నట్లు " ఉలేమాల కి వ్యతిరేకంగా
తీసుకున్న ఈ తీవ్ర చర్యలు పాలనా అవసరాల చేత నిర్దేశించ
బడినవే గాని అతని కి ఇస్లాం పట్ల లేదా సనాతన ముస్లిం ల పట్ల
ఉన్న ద్వేషం నుంచి జనించినవి కావు."

ఆధ్యాత్మిక వ్యక్తులకి, పండితులకి, పేదల్లో
ఉన్న శరణార్థులకి భూమిశిస్తు చెల్లించనవసరం లేని భూముల్ని
– మిల్క్ / మదద్-ఎ-మాష్ / సయూర్ఘల్ ఇచ్చేవారు. ప్రధాన సద్ర్
పర్యవేక్షణ లో ఈ వ్యవహారం ఉండేది. మొదట్లో ప్రధానంగా
ముస్లిములకే వీటిని ఇచ్చేవారు. అబ్దున్ నబి ప్రధాన సద్ర్
అయ్యాక ఈ విషయం లో బాగా అవినీతి చోటుచేసుకుంది.
దాంతో అక్బరు స్వయంగా జోక్యం చేసుకుని ఇక పై అవినీతి
తొలగించబడటమే గాక హిందువులు, జైనులు, పార్శీలు కూడా ఈ
భూములు పొందేలా చూశాడు. ముస్లిం పేదలకి 'ఖైరపుర'
హిందూ పేదలకి 'ధర్మపుర' సన్యాసులకి 'జోగిపుర' అనే
సత్రాల్లో అన్నదానాలు చేయించేవాడు. ఈ విధంగా సనాతన
ఉలేమాల ఆధిపత్యాన్ని అంతం చేసి రాజ్య ఆదరణ మతం
తో సంబంధం లేకుండా అన్ని మతాల్లో అవసరమైన వారికి
అందేలా చూశాడు.

తృతీయ లేదా చివరి దశ (క్రీ.శ. 1581-1605)

అక్బరు ~~మతవిధానం~~ మత సమ్మేళాల కు మూలమైనది అతని రాజకీయ విశేష్వరోపాధన భావన - తౌహిద్-ఇ-ఇలాహి.

అన్ని మతాల్లోనూ సత్యమంత ఉన్నదని అయితే అది సంప్రదాయాల్ని గుడ్డిగా అనుకరించడం వల్ల (తక్లిద్) భారీ ఉత్సవాల నిర్వహణ వల్ల కనుమరుగైందని తలచాడు. అందువల్ల అతడు ఏదో ఒక మత సమ్మేళాలు, ఉత్సవాల కు తనను పరిమితం చేసుకోదల్చుకోలేదు. అయితే అన్ని మతాల్ని గౌరవించేందుకు అక్బరు సిద్ధంగా ఉండేవాడు. అందువల్లనే అక్బరు గోవధ్యను నిషేధించాడు; దసరా, దీపావళి వంటి ఉత్సవాల్ని నిర్వహించేవాడు, మధ్య ఆసియా సంప్రదాయం కు పార్సీల పండుగ నౌరోజ్ ను జరిపేవాడు.

"అతను తన అనుచరుల్ని ఇస్లాం ను వదిలి వేయమని చెప్పినట్లు కొందరు చరిత్రకారులన్నది సరికాదు. అతను వదిలి వేయమన్నది అందులోని సనాతనత్వాన్ని మాత్రమే"

— ఐ. హెచ్. ఖురేషి

"అక్బరు కోరుకున్నది రాజకీయ అవసరాల కు అనుగుణం గా సరళీకృతంగా ఉండే ఇస్లాం ను. పైగా అది ముస్లిం మేధావుల కు తగిన ఉత్తమరీతిలో కన్పించ గలగాలి"

— అబుల్ ఫజల్

నిజానికి అక్బరు కాలం లో సనాతన ముస్లింల బాధ కి కారణం ఇస్లాం గుర్తింపు పోతుందన్నది కాదు, ఇస్లాం ఆధిక్యత ఫలితంగా వారి ఆధిక్యత పోతుందన్నదే. అక్బరు కాలం నాటి ముస్లింల బాధ కు ముఖ్య కారణం.

దీన్-ఇ-ఇలాహి

ఆధునిక పరిశోధనలు అక్బరు నూతన మతాన్ని స్థాపించదలిచాడనడాన్ని అంగీకరించవు. కొందరు ఆధునిక చరిత్రకారులు దీన్-ఇ-ఇలాహి కి ప్రవక్త లేడు, ఆచారాలు లేవు, నమ్మకాలు లేవు, గ్రంథాలు లేవు అని అన్నారు.

అబుల్ ఫజల్ దీన్-ఇ-ఇలాహి పదాన్ని వాడలేదు, తౌహీద్-ఇ-ఇలాహి (దివ్య ఏకేశ్వరోపాసన) పదాన్ని వాడాడు. అయితే బదౌని రెండు పదాల్నీ వాడాడు. అబుల్ ఫజల్ ఈ భావన ని అక్బరు ప్రజలకి "ఆధ్యాత్మిక మార్గదర్శి" గా ఉండడం గా చెప్పాడు. అక్బరు వ్యాఖ్యల్ని రెండింటిని అబుల్ చెప్పాడు

"మార్గదర్శకం అంటే మార్గాన్ని చూపించడం, అంతేగాని శిష్యుల్ని పోగేయడం కాదు."

"శిష్యుని గా చేయడమంటే అతన్ని భగవంతుని సేవ కు అంకితం చేయడమే గాని వ్యక్తిగత సేవకుల్ని చేసుకోవడం కాదు"

ఈ రెండు వ్యాఖ్యలూ అక్బరు ఆధ్యాత్మిక మార్గదర్శకత్వం / నాయకత్వం వహించడం వెనక గల అసలు ఉద్దేశాన్ని వెల్లడిస్తున్నాయి. నాయక స్థాయిలో చక్రవర్తి కి విధేయత ఉన్నదానిని దీన్-ఇ-ఇలాహి గా తరచూ పొరపాటు పడుతుంటారని చరిత్రకారులు సతీష్ చంద్ర అన్నారు.

సంపద, ప్రాణం, గౌరవం, మతం వీటితో ఎన్ని త్యాగం చేస్తే (చక్రవర్తి కోసం) వారికి అన్ని స్థాయిలు (degrees) దక్కుతాయి.

మతాన్ని త్యాగం చేయడమన్నది సంప్రదాయ, మార్గ అనుకరణ గా మతాచారాలను అనుసరించడం వంటివి వదిలి 'సుల్హ్-ఇ-కుల్' సూత్రాన్ని ఏ అటంకాలూ లేకుండా అవలంబించేందుకు తోడ్పడుతుంది.

ప్రజల దృష్టి లో నాలుగు స్థాయిల విశ్వాసమన్నది మతపరంగా కొంత ప్రాముఖ్యత కలిగిన అంశం. కాని అక్బరు అలా అనుకున్నట్లు కన్పించదు, నాలుగు స్థాయిల అంకిత భావం అన్నది ఉత్తమ హోదా గల వారికి, రాజకీయ అవసరాలకే.

ఆ కాలం లో నీతి నియమాలు గల ఉత్తమ హోదా అధికార్లు అందరూ ఈ గుణాలు కలిగి రాజకీయ, సైనిక అవసరాల్ని విస్తరిస్తున్న సామ్రాజ్యం & సామర్థ్యం నిండిన పరిపాలనల దృష్ట్యా నిర్వహించగల నైపుణ్యం గలవారు అయివున్నట్లు నా కన్పిస్తుంది. ఆధునిక చరిత్రకారుడు రిజ్వీ "

"మొఘలు సింహాసనం చుట్టూ కొత్త మొఘలు అధికార వర్గాన్ని ఏకీకృతం చేసేందుకు ప్రధాన శాస్త్రీయ బలాన్ని నాలుగు స్థాయిల అంకితత్వం అందించింది."

అని అభిప్రాయపడ్డారు.

దీన్-ఇ-ఇల్లాహి సూత్రాలు

1) ఉదార స్వభావం, దయాపరత్వం
2) పెద్దవారిని క్షమించగలగడం, కోపాన్ని శాంతం తో జయించడం
3) ప్రాపంచిక కోరికలకు దూరంగా ఉండడం
4) భౌతిక ప్రపంచం తో అనుబంధాన్ని పెంచుకోక పోవడం
5) ప్రతిపాదిత చర్యల అన్ని కోణాల్ని జాగ్రత్త గా ఆలోచించడం
6) ఉత్తమ కార్యాల్ని ధైర్యం గా చేయడం
7) మృదువైన గొంతు, గంభీరమైన భాషణ
8) సాటివారి తో సహృద్భావం గా వ్యవహరించడం
9) ముఖ్యకాలను పూర్తి గా పాటించలడం
10) భగవంతుని ప్రేమించడానికి జీవితాన్ని అంకితం చేయడం.

అక్బర్ దేశం లో మతాంధత్వం, మత ఘర్షణలు ఉండరాదని ప్రముఖులందరూ తనకు ప్రార్థన విధేయత కలిగి ఉండాలని కోరుకున్నాడు.

"కీర్తనం అన్నది బహుళత్వం నిండిన ప్రముఖుల సముదాయాన్ని గ్రహించడానికి వారందరిని సింహాసనానికి కట్టుబడి ఉండేలా చేసేందుకూ అది శక్తివంతమైన మార్గం గా తోడ్పడుతుంది"

— కె. ఎఫ్. రిచర్డ్స్

రాజమాతలు, ఉత్తమ హోదాగలవారు తమను తాము చక్రవర్తి "మురీద్" (శిష్యులు) లు గా చెప్పుకొనేవారు.

విన్సెంట్ స్మిత్ దీన్-ఇ-ఇలాహీ "అక్బరు ఘోర తప్పిదం యొక్క స్మారక చిహ్నం" అన్నారు. కాని ఇది సరికాదు.

నిందించారు. బదౌని అక్బరు ఇస్లాం ను వదిలేశాడని ఇస్లాం వ్యతిరేక చర్యలు చేపట్టాడని అత్యంత పవిత్ర ముస్లింలను వారి మతవిశ్వాసాల కారణంగా హింసించాడని రాశాడు. జెసూట్ మిషనరీలు కూడా అక్బరు మత్రత్రయానికి మద్దతివ్వలేక అక్బరు ని మతభ్రష్టత అబద్ధాలకోరు గా చిత్రించారు. నిష్పక్షపాత పరిశోధనల వల్ల ఈ నిందల్లో నిజం లేదని తేలుతుంది. ఈ నిందల్ని భూతద్దం లో చూపిన V.A. స్మిత్ దీన్ని ఇస్లాం ని అక్బరు తప్పుకి చిహ్నం గా చెప్పాడు. కాని ఇది తప్పు/సరికాదు.

అక్బరు DII ని స్వీకరించమని ఎవ్వరినీ బలవంతపెట్టలేదు, చక్రవర్తి గా అతను దాని సులభంగా చేయగలిగినా చేయలేదు. DII ని పూర్తిగా స్వీకరించిన వారిగా అబుల్ ఫజల్ 18 మందినే పేర్కొంది, అక్బరు అంతరంగికులు, నిస్వార్థ సేవకులు (అయిన రాజులా బీర్బల్ ఒక్కడే హిందూ. రాజా భగవాన్ దాస్, మాన్ సింగ్ లు DII లో చేరడానికి తిరస్కరించారు.* అయినా ఈ కారణంగా అక్బరు వారి పట్ల అసంతృప్తం లో ఉన్నట్లు ఎక్కడా కన్పించదు.

DII లో చేరిన ఉదారమైన భగవంతునికి భయపడే మేథావులు సాంప్రదాయకులకి తమ తమ మతల గర్వాన్ని నమ్మకాల్ని విడిచి [illegible] సమైక్యత ని పాటుపడేందుకు ఆదర్శంగా నిలిచారు.

ఈ విధంగా DII ద్వారా అక్బరు తన రాజకీయ నాయకత్వానికి తోడు నాటి భారతీయులకి నైతిక, ఆధ్యాత్మిక నాయకత్వాన్ని అందించాడు.

* [illegible] దీనికి ముఖ్య కారణాలు దిన్-ఇ-ఇలాహిలో అన్ని మతాలలోని మంచి అంశాలు ఉండటం వల్ల, ఏ ఒక్క తమకు ప్రత్యేకమైన దాన్ని ప్రవచించే ఏ ఒక్క మతానికి చెందిన వారిని ఆకర్షించే సమ్మిళితమైన మత భావాలను అది గాని ఏర్పరచుకోలేదు.

సుల్హ్-ఇ-కుల్ సిద్ధాంతం

సుల్హ్-ఇ-కుల్ అంటే అందరికీ శాంతి. ఇది అక్బరు విధానం. అక్బరు పర్షియన్ గురువు అబ్దుల్ లతీఫ్ దీన్ని అక్బరుకు బోధించినట్లు తెలుస్తోంది. అక్బరు రాజ్య విధానం దీనిచే ప్రభావితమైంది. రాజపుత్రులతో సంబంధాలు(1) సుల్హ్-ఇ-కుల్ పై ఆధారపడ్డ, మొఘల రాజ్య విధాన ఆరంభాన్ని సూచిస్తాయి. అక్బరు రాజపుత్రులతో వైవాహిక సంబంధాలు ఏర్పరచుకున్నాడు. వ్యక్తిగత సంబంధాలు వల్ల రాజపుత్రులకే గాక సామర్థ్యం గల ఇతర రాజపుత్రులను కూడా మన్ననలిచ్చాడు. ఈ ఇతరుల్లో తోడరమల్, బీర్బల్ ముఖ్యులు.

అక్బరు యాత్రాపన్ను(2), జిజియా(3) రద్దు చేశాడు. యుద్ధ(4) ఖైదీల్ని బలవంతంగా మతమార్పిడి చేయడాన్ని నిషేధించాడు. ఒక సార్వభౌముడు తన ప్రజల పట్ల ఎలా ప్రవర్తించాలో తండ్రుల పట్ల(5) అక్బరు ప్రవర్తన అలా ఉండేది. ఈ భావన తైమూరిడ్, పర్షియన్ & భారతీయ సార్వభౌమ భావాల సమ్మేళనం. తన ప్రజల పట్ల ప్రేమ/ పితృప్రేమ(1), కుల-మతాది భేద(2) భావం చూపక పోవడం, విశాల హృదయం(3), క్రింది వర్గాల-ఉన్నత(4) వర్గాల వారి అందరి ఆశలూ తీర్చడం, సర్వత్ర నెలకొన్న భగవంతుని ఎడల భక్తి విశ్వాసాలు(5) ఒక సార్వభౌమునికి గొప్పదనాన్ని తెచ్చి పెడతాయని అక్బరు విశ్వసించాడు.

ఒక వృత్తి లేదా స్థాయికి చెందిన వారు మరొకరి వృత్తి లేదా స్థాయిల్లో అనవసర జోక్యం కల్పించు కోకుండా చూసి తద్వారా సమాజంలో(6) సమతౌల్యాన్ని

నిర్వహించడం తన బాధ్యతగా రప్పరు భావించాడు. (7) మత గ్రంథాల్ని అతడు ఎట్టి పరిస్థితుల్లో అంగీకరించలేదు. ఇవన్నీ చూస్తే సుల్హ్-ఇ-కుల్ సిద్ధాంతం అర్థమౌతుంది.

ఇతర మార్గాల ద్వారా కూడా ఈ సుల్హ్-ఇ-కుల్ ని వ్యక్తం చేశాడు. సంస్కృత, అరబిక్, గ్రీకు తదితర భాషా గ్రంథాల్ని పర్షియన్ లోకి అనువదించేందుకు పెద్ద తర్జుమా ఖానా(8) ని ఏర్పాటు చేశాడు. (x) అనేక (సాంఘిక సంస్కరణ) చర్యల్ని చేపట్టాడు. (1) సతి ని నిరోధించేందుకు యత్నించాడు. (2) మద్యాన్ని వైద్యుల సలహా పై మందుగా మాత్రమే వాడాలని చెప్పాడు. (3) వ్యభిచారాన్ని అదుపులో ఉంచాడు. వేశ్యల ని అనైతిక ఒత్తిడి కి గురి చేయడాన్ని నియంత్రించాడు. మొదటి భార్య కి పిల్లలు కలగక పోతే తప్పించి ఎవరూ ఒకరి కంటే (4) ఎక్కువ భార్యలు కలిగి ఉండరాదని ఆజ్ఞ జారీ చేశాడు. వితంతు (5) వివాహాల్ని అనుమతించాడు. (6) వివాహ వయస్సు ని బాలుర కి 16 బాలికల కి 14 గా పెంచాడు. దగ్గరి సంబంధాల మధ్య (7) వివాహాల్ని నిషేధించాడు. వివాహాల నమోదు కై ఖాజీల ఏర్పాటు చేయబడింది. స్త్రీ స్వీయ ఇష్టం పై తప్పించి సతి నిషేధించబడింది. పైగా అప్పుడు (8) బాల్యసతిని కూడా నిషేధించాడు.

హిందు, క్రైస్తవ, జొరాస్ట్రియన్లు వారి వారి మత ప్రార్థనా మందిరాల నిర్మాణాని (9) కి అడ్డు చెప్పలేదు.

విద్యా విషయాల్లో కూడా సంస్కరణలు తెచ్చాడు. నైతిక విద్య కి (10) అధిక ప్రాధాన్యమిచ్చి తర్వాత

(x) ఇలా తన ప్రజల్లో ఉన్న మతాల మధ్య మూర్ఖపు అలవాట్ల ని ఆచారాలు సవరించటానికి ప్రయత్నించాడు.

గణితం, వ్యవసాయం, జ్యామితి, ఖగోళం, ప్రభుత్వ పాలన, తర్కం, చరిత్ర వంటి లౌకిక విద్య కి అధిక ప్రాధాన్యం ఇచ్చాడు.

ముస్లిం మతం లో పన్నెండేళ్ల లోపు వారి (11) అనుమతి/ఇష్టం లేకుండా బాలుర కి circumcision సుంతీ చేయరాదని ఆజ్ఞాపించాడు.

సుల్హ్-ఇ-కుల్ విధానం ద్వారా అక్బరు తన యుగానికి ఎంతో ముందుకు పోయినవాడిగా కన్పిస్తాడు.

* అక్బరు లోని మానసిక, మౌలిక దృక్పథం కారణంగా అతడు సహజం గానే మతమౌఢ్యునిగా వ్యవహరించలేదు.

* కేవలం మత బంధమే తన వర్గం వారి ప్రేమ ని గెలుచుకునేందుకు దోహదపడదని అక్బరు స్వీయానుభవం ద్వారా తెలుసుకున్నాడు. స్వార్థపరులైన తన రక్తసంబంధీకుల నుంచే చాలా బాధలు పడ్డాడు. తరచూ తిరుగుబాట్లు చేస్తే, తన ప్రాణానికే ఎసరు పెట్టేలా ఉన్న, స్వీయప్రయోజ-నాలు చూసుకునే ముస్లిం ప్రముఖుల మీదా అతను ఆధారపడలేదు.

మరోవైపు పూర్తి అంకితభావం, ఉత్తమ సంస్కారం, తెలివితేటలతో రాజపుత్ర భార్యలు అక్బరు ప్రేమ ని గెల్చుకున్నారు. వారి బంధువులు మొగలు సింహాసనానికి నిస్వార్థ సేవ చేసి అక్బరు అభిమానం పొందారు. అక్బరు కాలంలో రాజపుత్రులు మొగలు సామ్రాజ్య సౌధ స్తంభాలు గా ఎదిగారు.

* హిందువుల పట్ల సహనం గా ఉండడం మాత్రమే చాలదు. అప్పుడు పెద్ద విభాగం లా మందిరి గా తనను ఉదాసీనం గా ఆమోదిస్తారు హిందువులు కూడా. కాని హిందువుల నమ్మకాన్ని పొంది సామ్రాజ్యాన్ని సుస్థిరం చేసుకోవడం లో హిందువుల క్రియాశీల సహకారం చాలా అవసరం. పైగా అక్బరు తన ప్రజలందరి సంక్షేమాన్ని నిజంగా మనస్ఫూర్తిగానే కోరుకున్నాడు. అందుకే తన కాలం నాటి మత, సాంఘిక చెడుగుల్ని నివారించేందుకు తీవ్రంగా యత్నించాడు.

మొగలుల దక్కను విధానం

మొదటి ఇద్దరు మొగలు చక్రవర్తులకు దక్కను ను కలుపుకోవడానికి సీరియస్ గా ఆలోచించే సమయమే దక్కలేదు. బాబరు కు దక్కను మీద ఆసక్తి ఉండేది, అక్కడి రాజకీయ వ్యవహారాలు గురించి తెలుసుకుంటుండేవాడు, ఇది అతని స్వీయ చరిత్ర ద్వారా తెలుస్తుంది. కానీ భారత్ లో అతని కాలం చాలా తక్కువ మొత్తం ఉత్తర భారతాన్నే అతడు కలుపుకోలేక పోయాడు. ఇక హుమాయూను జీవితం గందరగోళం గా ఉండి ఉత్తర భారతానికే పరిమితమయ్యింది.

ఉత్తర భారతం పై తన ఆధిపత్య నెలకొల్పి తర్వాత దక్కను ఆక్రమణకై ఒక నిర్దిష్ట విధానాన్ని రూపొందించిన తొలి మొగలు చక్రవర్తి అక్బరు. దక్కను విధానం లో అక్బరు ఆశయాలు

1) తన ఆధిపత్యం లో అఖిల భారత సామ్రాజ్య స్థాపన.
2) రాజకీయ శక్తి గా ప్రాధాన్యత పొందుతున్న పోర్చుగీసు వారిని అణిచివేయడం.

దక్కను లో ఖాందేష్ అక్బరు సార్వభౌమత్వాన్ని అంగీకరించింది. అహ్మదనగర్, బీజాపూర్, గోల్కొండలు సున్నితం గా తిరస్కరించాయి. దౌత్య రాయబారం విఫలమవడం తో అక్బరు బలం ద్వారా తన ఆశయం సాధించదలిచాడు. ఈ ప్రయత్నం లో స్వయంగా అక్బరే దక్కను కు రావాల్సి వచ్చింది. అహ్మదనగర లో చాందుబీబీ గట్టి నిరోధం చూపింది. కానీ చివరికి అక్బరు ఆధిపత్య సాధించి సగానికి పైగా అహ్మదనగర ను సంపాదించాడు, అయితే మొత్తం అహ్మదనగర రాజ్యాన్ని మాత్రం షాజహాను కాలం దాకా ఆక్రమించలేక పోయారు.

దక్కను లో తాను జయించిన భూభాగాల్ని
అప్పుడు అహ్మదునగర్, బీరార్, ఖాందేష్ లనే మూడు సుబాలు గా చేసి వాటిని తన కొడుకు డేనియల్ క్రింద ఉంచాడు. దాంతో మొగలుల దక్కను సరిహద్దు నర్మద నుండి కృష్ణానది ఉత్తరం వరకూ వ్యాపించింది.

జహాంగీరు తన తండ్రి దూకుడు విధానాన్ని (forward policy) కొనసాగించాడు. అహ్మదనగర్ రాజ్యం లో మిగిలిన ప్రాంతాల ఆక్రమణకు ప్రయత్నించాడు. అతని పాలనా కాలమంతా దక్కను లో యుద్ధం జరుగుతూనే ఉంది. కాని మాలిక్ అంబర్ [అహ్మదనగర ప్రధాన మంత్రి] కి గెరిల్లా యుద్ధం లో ఉన్న నైపుణ్యం; మొగలు సైన్యాధికారుల్లో ఉన్న గొడవలు, పోటీ వాటి కారణం గా జహాంగీరు అహ్మదనగరు ను ముట్టడించలేకపోయాడు.

షాజహాను చక్రవర్తి అయ్యాక తన పూర్వీకుల వలే విస్తరణ విధానాన్ని అవలంబించాడు. రాకుమారుడుగా ఉన్నప్పుడే షాజహాను (ఖుర్రం) అ.న. ను పట్టుకున్నాడు. అయితే ఈ విజయం నామమాత్రమయినదే, మొగలుల దక్కను సరిహద్దు 1605 లో ఎక్కడ ఉందో అక్కడే ఉండిపోయింది. షాజహాను చక్రవర్తి అయ్యాక అ.న. రాజ్యం లో ఇంకా స్వతంత్రంగా ఉన్న భూభాగాల్ని ఆక్రమించమని సైన్యాన్ని పంపాడు. మొగలుల అదృష్టం కొద్దీ మాలిక్ అంబర్ క్రీ.శ. 1626 లో చనిపోయాడు. సుల్తాను కు కొత్త ప్రధాన మంత్రి ఫతే ఖాన్ కు భేదాలు పొడసూపాయి. మొత్తం మీద షాజహాన్ భారీ లంచాలు, కుట్రల ద్వారా చివరికి అహ్మదనగర ను మొగలు సామ్రాజ్యం లో విలీనం చేశారు.

అప్పటికి షాజహాన్ షియా రాజ్యాలైన గోల్కొండ, బీజాపూర్ లపై దృష్టి నిల్పాడు. గోల్కొండ అతని సార్వభౌమునిగా అంగీకరించింది. బీజాపూర్ సుల్తాన్ ఒప్పుకోకపోతే అతని రాజధాని ముట్టడించి బలవంతంగా ఒప్పించాడు.

ఔరంగజేబు రాజప్రతినిధిగా గోల్కొండ పై దండెత్తగా గోల్కొండ భారీ నష్టం చెల్లించి రంగీర్ జిల్లాను మొగలు సామ్రాజ్యంలో విలీనం కి ఇచ్చివేసింది. ఔరంగజేబు బీజాపూర్ పై దండెత్తి బీదర్, కళ్యాణ్ ముట్టడించగా షాజహాన్ జోక్యం చేసుకొని మొగలు సైన్యాన్ని వెనక్కి మరలాల్సిందిగా ఆజ్ఞాపించాడు. బీజాపూర్ భారీ నష్టం చెల్లించి బీదర్, కళ్యాణ్, పరెండ లను మొగలుల కి ఇచ్చివేసింది.

ఔరంగజేబు దక్కను విధానం

రాకుమారుడి గా ఔరంగజేబు షాజహాను పై ఒత్తిడి తెచ్చిన దక్కను విధానం అంటే దక్కను రాజ్యాలైన బీజాపూరు, గోల్కొండ లను పూర్తిగా మొగలు సామ్రాజ్యం లో విలీనం చేయడం అనేదాన్ని అతడు చక్రవర్తి అయ్యాక మాత్రం వెంటనే అమలు చేయలేదు. ఇందువల్ల మధ్యలో దాదాపు మూడు దశాబ్దాలు గడిచిపోయాయి.

ఈ మధ్యకాలాన్ని (1658 - 1687) మూడు దశలు గా చెప్పవచ్చు.

మొదటి దశ : (1658 - 1668)

1636 ఒప్పందం ద్వారా అహ్మదునగర్ మొగలుల కి లొంగిపోయింది. కాని దాని ప్రాంతాలు కొన్ని బీజాపూరు ఆధీనం లో ఉన్నాయి. ఆ ప్రాంతాలన్ని సంపాదించేందుకు యత్నించడం ఈ దశ లో ప్రధానం గా సాగింది.

రెండవ దశ : (1668 - 84)

ఈ కాలం లో దక్కను లో ప్రధాన ప్రమాదం గా మరాఠాల్ని ఎంచారు. మరాఠాల కి వ్యతిరేకం గా మొగలులతో చేయి కలపమని గోల్కొండ, బీజాపూరు లపై ఒత్తిడి చేయడం ఈ దశ లో ముఖ్యమైంది.

మూడవ దశ : (1684 - 87)

మూడవ దశ 1684 లో మొదలైంది. మరాఠాల కి వ్యతిరేకం గా గోల్కొండ, బీజాపూరు ల మద్దతు అందదని ఔరంగజేబు నిశ్చయానికి వచ్చి, మరాఠాల్ని

నాశనం చేయాలంటే దానికి ముందుగా బీజాపూర్, గోల్కొండలను స్వాధీనం చేసుకోవాలని నిర్ణయించుకున్నాడు.

సింహాసనానికి రాగానే ఔరంగజేబు దక్షిణ లో రెండు సమస్యలు ఎదుర్కొన్నాడు. ఒకటి నానాటికి పెరుగుతున్న శివాజీ శక్తి; ఇక రెండవది 1636 ఒప్పందం ద్వారా మొగలులకి చెందాల్సిన భాగాల్ని తప్పుకొనేట్లు బీజాపూర్ పై ఒత్తిడి తేవడం. కళ్యాణి, బీదరు లను 1657 లో సంపాదించారు. 1660 లో లంచాల ద్వారా పరెండ వశపర్చుకున్నారు. షోలాపూర్ ఇంకా మిగిలి ఉంది. చక్రవర్తి అయ్యాక ఔరంగజేబు జైసింగ్ తో శివాజీని ఆదిల్షా ని శిక్షించమని చెప్పాడు, ఇది అతనికి మొగలుసైన్య ఆధిక్యాల మీద ఉన్న నమ్మకాన్ని శత్రువులని తక్కువ అంచనా వేయడాన్ని తెల్పుతుంది.

జైసింగ్ బీజాపూర్ ఆక్రమణ కి పథకం వేస్తే ఔరంగజేబు కి "బీజాపూర్ ఆక్రమణ మొత్తం దక్షిణ, కర్నాటకల ఆక్రమణ కి నాంది" అని రాశాడు. కాని ఔరంగజేబు ఈ సామ్రాజ్యవాద విధానం కి అంగీకరించలేదు.

ఇరాన్ పాలకుడు వాయువ్యం లో భయపెట్టే రీతి లో వ్యవహరిస్తుండడం, దక్షిణ ఆక్రమణ చాలా సుదీర్ఘమైనదై ఖర్చుతోకూడిందై స్వయంగా చక్రవర్తే పదవి రావాల్సివస్తుంది - భారీ సైన్యాన్ని ఒక ప్రముఖుడి చేతిలోనా అప్పగాల రాదనుకొనడి

చేతిలోనే దీర్ఘకాలం ఉంచడం ప్రమాదం కాబట్టి - 27
షాజహాను ఈ రీతిగానే దురదృష్టవంతుడు ఐనాడు.
అయినా షాజహాను ఢిల్లీ లో బ్రతికుండగానే ఔరంగజేబు
దీర్ఘకాల దండయాత్రలకు దూరంగా ఎలా వెళ్ళగలడు?
పై కారణాల దృష్ట్యా ఈ దశలో ఔరంగజేబు దక్షిణ
ను ఆక్రమించేందుకు కారణ చూపలేదని ఊహించ
వచ్చు.

జైసింగ్ ప్రాంతాన్ని సంపాదించలేదని
మీదుగా (1667) ఆ తర్వాత (1668) మొగలులు
లంచాల ద్వారా ప్రాంతాన్ని సంపాదించారు. దాంతో
మొదటి దశ ముగిసింది.

1672 లో అలీ ఆదిల్షా మరణం తో
బీజాపూర్ లో అంతర్గత బలహీనతలు పెరగసాగాయి.
శివాజీ ఆధారపడదగ్గవాడు కాడు, పైగా పెద్ద ఆశయాలు
గలవాడన్న అభిప్రాయం ఔరంగజేబు కి ఉంది కాబట్టి
ఈ స్థితి లో జేబు కి మూడు విధానాల పై అవకాశం
ఉంది.

1) దక్షిణ రాజ్యాల పట్ల ఏం జరిగినా అంటే బీజాపూర్
పై శివాజీ ఒంటరిగా గాని గోల్కొండ తో కలిసి గాని
ఆధిపత్యం ఏర్పరిచినా పూర్తి గా గట్టి రక్షణ
విధానాన్ని అవలంబించడం.

2) మరాఠా దాడుల కి వ్యతిరేకంగా బీజాపూర్ ను
ప్రోత్సహించడం, దానికి ఇష్టం లేకపోయినా బీజాపూర్

ఆ స్థానం లో ఏదో ఒక మొత్తం ద్వారానైనా దాన్ని సాధించడం వీలయితే గోల్కొండ ని కూడా ఈ కార్యం లో చేర్చుకోవడం

3) రెండు దక్షిణ రాజ్యాల్ని లేదా బీజాపూర్ లో మొదలు పెట్టి పూర్తిగా ఆక్రమించేసుకోవడం.

వీటిలో మొదటిది జేబు ఎప్పుడూ సీరియస్ గా ఆలోచించలేదు. ~~అయితే~~ ఈ మొదటి విధానం మిగిలిన వాటంత హానికరమైనది కాదని చెప్పవచ్చని సతీష్ చంద్ర అభిప్రాయం. 1656 తర్వాతి ఘటనలు, మొఘలు సామ్రాజ్య స్వభావం, జేబు దృఢమైన విధానం- (అవసరమైనచోట ఆక్రమణల లో సహా) ఇవన్నీ ఉదాసీన (masterly inactivity) విధానాన్ని దూరం చేశాయి. అందువల్ల జేబు రెండవ విధానం చుట్టూ తిరిగి చివరికి 1684 లో చివరికి తన స్వీయానుభవం ద్వారా మొత్తాన్ని పూర్తిగా ఆక్రమించడం తప్పితే దక్షిణ రాజ్యాలు ఎన్నటికీ చేయబడవని అర్థం చేసుకుని రెండవ విధానాన్ని వదిలి మూడవ విధానాన్ని చేపట్టాడు.

బీజాపూర్ లో బాలుడు రాజు కాగానే ఆ రాజ్య బలహీనత పెరుగుతుండడం లో (ఆ స్థానం లోని మొత్తం తగాదాల వల్ల) జేబు ఫార్వర్డ్ పాలసీ (forward policy) ని అవలంబించాడని షా ఆలం బదులుగా "శక్తివంతమైన, విజయవంతమైన" సేనాని బహదూర్ ఖాన్ ను దక్షిణ సుబేదారు గా నియమించడం (1673 లో) దీన్ని సూచిస్తుందని జదునాథ్ సర్కార్ భావించారు. ఇది ఔరంగజేబు

దక్షిణ విధానం లో రెండవ దశ ని సూచిస్తుంది. 29

కాని ఈ దశ లో జేబు లక్ష్యాలు ఇంకా పరిమితంగా గానే ఉన్నాయని సతీష్ చంద్ర అంటారు. బహదూర్ ఖాన్ కు ఎటువంటి అదనపు బలగాలు క్రమంగా[redacted]క పోవడాన్ని ఇందుకు నిదర్శనం గా చూపారు.

పెరుగుతున్న మరాఠా శక్తి ని తీవ్రంగా గమనిస్తున్న ఔరంగజేబు దక్కను లో మొఘలుల విస్తరణ ని పరిమితం చేయాలనుకుంటున్నట్లుగా ఈ దశ లో కన్పిస్తాడు. అందువల్లే బీజాపూర్ లో శివాజీ కి వ్యతిరేకంగా మొఘలుల కి సహాయం చేసేది, గోల్కొండ చేత నడపబడనిది అయిన ఒక ముఠా ని తయారు చేయడానికి పదేపదే ప్రయత్నించాడు.

దక్కను లో బహదూర్ ఖాన్ "cautious and conciliatory" విధానాన్ని అవలంబించాడు. బహదూర్ ఖాన్ ఎంత ప్రయత్నించినా బీజాపూర్ నుంచి గుల్బర్గా, నలదుర్గ లని జయించాడే గాని జేబు ఆశ నెరవేరలేదు.

ఈ పరిమిత విజయాల్లో జేబు అసంతృప్తి చెందాడు. బహదూర్ ఖాన్ బదులు దిలేర్ ఖాన్ ని నియమించాడు. దిలేర్ బహదూర్ ఖాన్ విధానాన్ని అంటే బీజాపూర్ లో ఆఫ్ఘన్ల కి వ్యతిరేకం గా దక్కని పార్టీ తో కూటమి కట్టడాన్ని వెనక్కి మళ్లించాడు. దిలేర్, ఆఫ్ఘన్ నాయకుడైన బహలోల్ ఖాన్ లు కలిసి గోల్కొండ పై దండెత్తాలని తర్వాత ఉమ్మడిగా శివాజీని అణచేయాలని తలచారు. కాని గోల్కొండ పై దాడి (1677) విఫలమయ్యింది. అంతేగాక ఇది అప్పటి వరకు ఉన్న మొఘలుల కి వ్యతిరేకంగా ఐక్య దక్కను కూటమి నిర్మించాలన్న విధానాన్ని బలోపేతం చేసింది.

మొగలుల దౌత్య, సైనిక శక్తి వల్ల కలిగిన ఒకే ఒక ఫలితం – మొగలులకి వ్యతిరేకంగా మూడు దక్షిణ శక్తులు ఐక్య కూటమి (united front) గా ఏర్పడడం. మొగలుల భూభాగాన్ని మరాఠాల దాడులకి తెరిచి పెట్టడం తప్ప దిలేర్ ఖాన్ సాధించింది ఏమీ లేదు.

ఒక నిర్దిష్టమైన విధానం లోపించడం అన్నది ఈ దశ లో స్పష్టంగా గా కన్పిస్తుంది.

జెబు మరాఠాల్ని నిర్మూలించలేదు. అలాగని మరాఠాలకి వ్యతిరేకంగా మొగలులతో దక్షిణ రాజ్యాలు కూటమి ఏర్పర్చేలా కూడా చేయలేకపోయాడు. బీజాపూర్ కి వ్యతిరేకంగా చిన్నకంటకాలు (pinpricks) వేయడం, దాని భూభాగాన్ని కొద్ది కొద్ది గా (nibbling) ఆక్రమించ ప్రయత్నించడం వంటి నిష్ఫల విధానాన్ని అవలంబించాడు.

1680 లో రాజకుమారుడు అక్బరు కోసం జెబు దక్షిణ కు రావడం కూడా దక్షిణ రాజ్యాల పట్ల మొగలుల విధానం లో స్పష్టమైన మార్పు ఏదీ తీసుకురాలేదు. జెబు మొదట మరాఠాల మీద దృష్టి కేంద్రీకరించాడు, మరొసారి మరాఠాల కి వ్యతిరేకంగా మొగలులతో చేతులు కలపేందుకు దక్షిణ రాజ్యాల పై ఒత్తిడి తెచ్చి అంగీకరింప చేసేందుకు ప్రయత్నించాడు.

మూడవ దశ (1684-87) మొట్టమొదటసారిగా దక్షిణ రాజ్యాలు మరాఠాల కి వ్యతిరేకంగా తనతో ఏకమవ్వాలని చేతులు కలపవలసిన నిర్ణయానికి వచ్చాడు.

1684 నాటికి జెబు మొదటగా దక్షిణ రాజ్యాల్ని పూర్తిగా ఆక్రమించుకోవాలనే తన ఆశయాలు నెరవేరవన్న నిర్ణయానికి వచ్చాడు. దీన్ని జెబు

దక్షిణ విధానం లో మూడవ దశ కి సూచిక గా చెప్పుకోవచ్చు.

ఔరంగజేబు ఆదిల్షా ను పిలిచి సామంతుడిగా మొఘలుసామ్రాజ్యసేన కి సదుపాయాలు కల్పించమని, మొఘలుసేన ని తన భూమి లో స్వేచ్ఛగా సంచరించమని, మరాఠాల తో యుద్ధానికి ఐదారు వేల అశ్వదళాన్ని పంపమని, మొఘలు ప్రాంతీయ అధికారి షార్జాఖాన్ ని ఆలకించమని చెప్పాడు. యుద్ధం తప్పనిసరి అయ్యింది. మరాఠా, గోల్కొండ సాయం అందినా 1686 లో బీజాపూర్ ఆక్రమించబడింది. జేబు కుతుబ్ షా మొత్తం రాజ్య వ్యవహారాలన్నీ జిమ్మీల (ముస్లిమేతరుల) చేతుల్లో ఉంచాడని ఇస్లాం ను స్వేచ్ఛగా ఆచరించనీయడం లేదని ఆరోపించాడు. 1687 లో గోల్కొండని కూడా కబళించాడు.

ఇంతకు ముందులా దక్షిణరాజ్యాల ఆక్రమణ కి సిద్ధపడని జేబు ఈ దశ లో వాటిని ఆక్రమించడానికి రాజ్య ఉలేమాలు కాంక్ష కోసం ఒత్తిడి పెట్టడం ఒక కారణమన్న దానిని కొట్టి పారేయలేము.

చివరి దశ (1687 - 1707)

బీజాపూర్, గోల్కొండ ల పతనం తర్వాత జేబు తన శక్తినంతా మరాఠాల మీద కేంద్రీకరించసాగాడు. 1689 లో సంగమేశ్వర వద్ద మొఘలుసైన్యం శంభాజీ ని పట్టుకుని వధించింది. ఔరంగజేబు చేసిన గొప్ప రాజకీయ తప్పిదాల్లో ఇదొకటి. మరాఠాలతో సయోధ్య కుదుర్చుకుని బీజాపూర్, గోల్కొండ ఆక్రమణలతో

దక్షిణ పర్యాటన ముగిస్తే బాగుండేదని చరిత్రకారుడు సతీష్ చంద్ర అభిప్రాయపడ్డారు. శంభాజీ ని వధించి ఈ అవకాశాన్ని జారవిడుచుకోవడమే గాక మరాఠాల పోరాటానికి ఒక కారణాన్ని కల్పించాడు. ఒక కేంద్రీకృత స్థానం లేకపోవడం లో మరాఠా సర్దార్లు మొగలు భాగాల్ని యధేచ్ఛగా దోచుకున్నారు, మొగలు సైన్యం కూడటి చికాకుగా పరిగెత్తేవాళ్ళు. దక్షిణ లో మరాఠా శక్తి ని నాశనం చేయడానికి బదులుగా జేబు దక్షిణ లో మొగలుల పై మరాఠాల ప్రతిఘటన ని అన్ని విధాలా బలోపేతం చేశాడు.

శంభాజీ తర్వాత రాజారాం ను రాజు చేశారు. మొగలుల దాడి వల్ల రాజారాం తూర్పు తీరాన ఉన్న "జింజి" లో రక్షణ పొందాడు. దాంతో మరాఠా ప్రతిఘటన పశ్చిమతీరం నుంచి తూర్పుతీరానికి వ్యాపించింది.

1690 తర్వాత మరాఠా శక్తి అణచివేయబడిందని తలచి జెబు సంపన్నమైన కర్ణాటక భూమిని ఆక్రమించుకున్నాడు. కాని జెబు తాను నడుపగలదానికన్నా ఎక్కువగా కోరాడు. మరాఠా దాడులకి బాగా అవకాశం ఉన్న భూముల్లోకి అనవసరంగా తన సంబంధాలు విస్తరించాడు. మరోవైపు బీజాపూర్, గోల్కొండల కి సరైన పరిపాలన ని ఇవ్వలేదు.

1690 - 1703 ల మధ్య జెబు మరాఠాలతో సంప్రదింపులకి తీవ్రంగా వ్యతిరేకించాడు.

1698 లో జింజీ కోట చేజిక్కినా రాజారాం తప్పించుకోవడమే గాక ఆ తర్వాత పలు మరాఠా కోటల్ని పునరాక్రమించి సతారా కూడా చేరగలిగాడు.

పట్టువదలని విక్రమార్కుడిలా జేబు 1700-1705 ల మధ్య అన్ని మరాఠా కోటల్ని తిరిగి గెలుచుకొందుకు యత్నించాడు. వరదలు, వ్యాధులు, మరాఠాల ఆకస్మిక దాడులు మొగలు సైన్యాన్ని భారీగా నష్టపరిచాయి. విసుగు, అసంతృప్తి క్రమంగా రాజ ప్రముఖుల్లో సైన్యం లో పెరగసాగాయి. అవినీతికి చోటు చేసుకుని అనేకమంది జాగీర్దార్లు మరాఠాలతో రహస్య ఒప్పందాలు చేసుకుని మరాఠాలు వారి జాగీర్లని నాశనం చేయకుండా ఉంటే 'చౌత్' చెల్లిస్తామని అంగీకరించారు.

1703 లో జేబు మరాఠాలతో సంప్రదింపులు మొదలు పెట్టాడు. సాహు (శంభాజీ కొడుకు) కి శివాజీ స్వరాజ్య ఇవ్వడానికి, దక్కను మీద సర్దేశముఖి హక్కు ఇవ్వడానికి తద్వారా అతని ప్రత్యేక హోదా గుర్తించడానికి జేబు అంగీకరించాడు. కాని చివరి నిమిషం లో జేబు మరాఠాసర్దార్ల మీద అపనమ్మకం తో ఈ పధకాన్ని విరమించాడు.

1706 నాటికి అన్ని మరాఠా కోటల్ని ఆక్రమించాలన్న తన ప్రయత్నం నిష్ఫలమయ్యిందని జేబు గ్రహించాడు. దాంతో క్రమంగా ఔరంగాబాదు కు తరలిపోయాడు.

మొగలు సామ్రాజ్య పతనం – ఔరంగజేబు బాధ్యత

మొగలు సామ్రాజ్య పతనానికి ఔరంగజేబు బాధ్యత మీద భిన్నాభిప్రాయాలు పండితుల్లో ఉన్నాయి. ఔరంగజేబు మరణం తర్వాత రెండు దశాబ్దాల లోపే మొగలు సామ్రాజ్యం దాదాపుగా కూలిపోయి నాశనమవడం మొదలైంది, అన్నది మాత్రం చారిత్రక సత్యం.

కొందరు చరిత్రకారులు హిందువులకి విచ్ఛిన్నకర శక్తుల్ని ఎదుర్కొనేందుకు ఔరంగజేబు పోరాడాల్సి వచ్చిందని, సామ్రాజ్య రక్షణకై ముస్లిం మద్దతుకోసం చేయాల్సి వచ్చిందని అయితే హిందువులూ షియాలు అనా మరాఠాలు, దక్షిణ రాజ్యాలు చేతులు కలపడం వల్ల ఈ ప్రయత్నాలు విఫలమయ్యాయని అంటారు. మరోవైపు జదునాథ్ సర్కార్[1] వంటి వారు ఔరంగజేబు అంతా మింగుదామని ప్రయత్నించాడని దాంతో "మొగలు సామ్రాజ్యం దాని సొంత భారం చేతనే కూలిపోయిందని" వ్యాఖ్యానించారు.

బాబరు, అక్బరు వంటి తన పూర్వీకుల మాదిరి గా కాక జేబు మద్యం, సంగీతం ప్రవహించే విందుల సభల్ని నిషేధించడం పై ఆసక్తి చూపాడు. దాంతో జేబు అందుబాటులో[2] లేని పాలకుని గా మారాడు. ఇది ఒక వ్యక్తి కోణానికి నప్పుతుందేమో కాని రాజకీయ నిర్ణయీకరణ లో సంప్రదింపులు, భాగస్వామ్య భావన లాంటివి అవసరమైనవి. జేబు ఈ వాస్తవాన్ని గమనించలేదు. ఆశ్రితుల బిజాపూరు, గోల్కొండ విషయం లో తన

సలహా ఇచ్చేందుకు ప్రయత్నం చేసిన సొంత కొడుకు రాజమారాయుడు మొ॥ వారిని కూడా జేబు జైలు పాలు చేయడం శోచనీయం.

ఔరంగజేబు ఉలేమాలని వాడుకోవాలని వారి ద్వారా ముస్లిములందర్నీ తనకు మద్దతిచ్చేలా మలచుకోవాలని చేసిన ప్రయత్నం కూడా అంతగా విజయవంతం[3] కాలేదు. జజియా పన్ను కు నియమించబడిన అమీన్లు రవబడే కాజీల విషయంలో నియంతలమైనట్లు అనేకమంది ఉలేమాలు అవినీతిపరులు గా ఉన్నారు.

ఔరంగజేబు కాజీలకు[4] అనవసర ప్రాధాన్యత ఇవ్వడం తో వారి శక్తి బాగా పెరిగి పోయింది. మహాబత్ ఖాన్ 1676 లో ఆ విషయమై జేబు కు రాసిన లేఖలో తన అసంతృప్తిని భయాన్ని వ్యక్తం చేశాడు.

see page : 40

జేబు మరాఠా-మొఘలుల పట్ల ప్రవర్తించిన తీరు సరైంది కాదు, అతని కి గాని వేరొకరు ప్రభుత్వానికి గాని ఏమీ సాధించలేదు. అతడు మరాఠా ఉద్యమ స్వభావాన్ని అర్థం చేసుకోవడం లో విఫలం చెందాడు. ఎన్ని అవకాశాలు వచ్చినా శివాజీ తో గాని అతని వారసులతో గాని స్నేహ సంబంధాలు ఏర్పర్చుకోలేదు. ముస్లిమేతరులైన మరాఠాలకు వ్యతిరేకంగా దక్కను ముస్లిం రాజ్యాల మద్దతు పొందాలన్న అతని ఆశ నెరవేరలేదు. అతనికి ఈ ఆశ పై భ్రమలు లేకపోయినా అనేక మంది ప్రముఖులు రాజమారాయుడు మొ॥ వారిస్తున్నా వినకుండా దక్కను రాజ్యాల్ని కబళించాడు. దక్కనులోని

సుదీర్ఘ యుద్ధం మొఘలు పరిపాలన వ్యవస్థ లోని పలు అంతర్గత బలహీనతలను పైకి తెచ్చింది.

— o —

మొఘలు సామ్రాజ్య పతనం లో వైరుధ్యాలు బాంధవ్యాల ని గుర్తిస్తూనే అతని పాలనలో ఆర్థిక, సాంఘిక, పరిపాలన, మేధో సందర్భం వంటి నాటి భారతదేశ పరిస్థితుల దృష్ట్యా అతని పాలనకి ముందు వెనుకా కాలం లో నెలకొన్న అంతర్జాతీయ పరిస్థితుల దృష్ట్యా అధ్యయనం చేయడం ఇటీవల చరిత్ర అధ్యయనం లో మరింతగా చోటుచేసుకుంది.

17 వ శతాబ్దంలో భారతదేశంలో వ్యవసాయం, వర్తక వాణిజ్యాలు, చేతివృత్తుల-ఉత్పత్తులు బాగానే వృద్ధి చెందాయి. కాని ఇవి అవసరాలకి తగినంతగా పెరగలేదు. ఉత్పత్తి పెరుగుదల నెమ్మదిగా ఉంటే పాలక వర్గాల (1) వారి కోరికలు మాత్రం తీవ్రంగా పెరిగాయి. కులీనుల సంఖ్య పదింతలు పెరిగ్గా సామ్రాజ్య ఆదాయ వనరులు పెరిగినా సమాన నిష్పత్తి లో పెరగలేదు. పైగా షాజహాను అట్టహాస యుద్ధాన్ని ఆరంభించాడు. అప్పటికే ప్రపంచం లోనే అధిక జీతాలు పొందుతున్న కులీనుల జీతాల్ని మరింత పెంచాడు.

కులీనుల్లో చాలామంది వర్తక వ్యాపారాలు చేసినా చాలా మందికి భూమి మీది ఆదాయమే ప్రధాన ఆదాయం. 17 వ శతాబ్దం తొలి భాగం లో ధరలు దాదాపు రెండింతలవడం తో సమస్య తీవ్రమైంది. దాంతో రైతుల్ని జమిందారుల్ని ఎంత వీలైతే అంత పిండి భూమి నుంచే తమ ఆదాయాల్ని పెంచుకోవాలని ప్రయత్నించారు.

రాజ్యం అనువంశికంగా మాంత్రాల ద్వారా జాగీర్ల నుండి అధికారాన్ని సంపాదించుకుంటూ చేసిన ప్రయత్నాలు మధ్యయుగ గ్రామీణ సమాజం లోని అంతర్గత వైరుధ్యాల్ని

(2) బయటపెట్టాయి. ఇది కొన్ని ప్రాంతాల్లో రైతుల అసంతృప్తికి, కొన్నిచోట్ల జమీందార్ల నేతృత్వం లో తిరుగుబాట్లకి, ఇంకొన్నిచోట్ల ప్రాంతీయ స్వతంత్ర రాజ్యాల స్థాపనకి ప్రయత్నించడం వంటివి జరిగాయి.

పరిపాలనా స్థాయిలో ఉలేమాల్లో అసంతృప్తికి (3) తీవ్ర ముస్లింతత్వానికి దారితీసి జాగీర్దారీ వ్యవస్థ ని ప్రభావితమైంది. ఉలేమాలు పేదల మీద చూపిన శ్రద్ధను జకాతు ద్వారా పొందలేకపోయారు.

(4) జాగీర్ల కొరత మరో గడ్డు సమస్య. కొత్తగా బీజాపూర్, గోల్కొండ జయించాక కూడా వాటిలో మంచివి తేలికగా నిర్వహించగలిగే వాటిని 'ఖలీసా' గా మార్చారు. చాలా వాటిని స్థానిక దక్కని ఉలేమాలకి మరాఠా సర్దారులకి రాజకీయ కారణాల వల్ల ఇవ్వాల్సి వచ్చింది. దాంతో పాత మొగలు ఉలేమాల కొడుకులు, అమీర్ల కి జాగీర్ల లో తీవ్ర కొరత ఏర్పడింది. (x)

జాగీరులున్న వారికి గూడా గట్టిగా చెల్లుబాటు జాగీర్దార్లని (5) ప్రభుత్వోద్యోగులు లంచాల కోసం వేధించేవారు. ఇవ్వని వారికి పేద / ఆదాయాలు రాని జాగీర్ల కి బదిలీ చేసేవారు.

(x) ఇది మొగలు ఖనజాద (nobles) లలో తీవ్ర అసంతృప్తి కలిగించింది. చాలాకాలం మొగలు నిర్వహణలో

కి సేవ చేసిన వారి కొడుకులు, అట్టిష్ట ప్రభుత్వ ఆదరణ /సర్వీసు మీద ఆధారపడి ఉన్నారు, అది రాకపోవడం తో వారి అసంతృప్తి తీవ్రమైంది.

పరిపాలనా యంత్రాంగం లో మొగలులు వివిధ (విరోధ - సమూహాల) స్థాయిలలో "చెక్స్ అండ్ బ్యాలెన్సెస్" వ్యవస్థ ని చాలా జాగ్రత్తగా ఏర్పరిచారు. తద్వారా వైవిధ్య జాతి, మత వర్గాల కి చెందిన కులీనులైన వ్యక్తుల లేదా వర్గాల స్వార్థ ఆశయాల్ని నియంత్రణ లో ఉంచేందుకు భిన్న వర్గాల మధ్య సమతౌల్యాన్ని సాధించేందుకు సృష్టి చేశారు. ఔరంగజేబు వారసులు (X) ఈ పరిపాలనా వ్యవస్థ ని క్షీణించేందుకు తావిచ్చినపుడు మాత్రమే కులీనులు స్వతంత్రతా పవనాలు వీయించారు. [(X) మరియు జాగీర్దారీ వ్యవస్థ యొక్క క్రమ క్షీణత నేపథ్యంలో]

(6) అందువల్ల మొగలు సామ్రాజ్య క్షీణత అనేది మొగలుల పరిపాలనా వ్యవస్థ వల్ల వేగిరపరచబడలేదు, మొగలు పరిపాలనా వ్యవస్థ క్షీణించడం వల్ల మాత్రమే అది వేగిరపరచ బడింది. (The disintegration was speeded up not because of but as a result of the breakdown of the Mughal adm system.)

మొగలుల పరిపాలనా వ్యవస్థ తీవ్రంగా (7) కేంద్రీకరించబడింది, దాన్ని నడపడానికి చాలా సమర్థులైన పాలకులు కావాలి. అలాంటి పాలకులు లేనప్పుడు వజీర్లు పెత్తనం చెలాయించ యత్నించారు, కాని వారు విఫలమయ్యారు. అందువల్ల వ్యక్తిగత వైఫల్యాలు వ్యవస్థాగత వైఫల్యాలు ఒకదానిపై ఒకటి పనిచేశాయని చెప్పవచ్చు.

(5)

రాజకీయ రంగంలో ఔరంగజేబు అనేక తీవ్ర తప్పిదాలు చేశాడు. <u>మరాఠాఉద్యమ</u> వాస్తవ స్వభావాన్ని అర్థం చేసుకోలేక పోయాడు, శివాజీతో సత్సంబంధాలు ఏర్పర్చుకోవాలన్న జైసింగ్ సలహాను పెడచెవిన పెట్టాడు. తన శంభాజీని వధించడం మరో పెద్ద తప్పు. ఇది మరాఠాలలో సంప్రదాయాలకు గుర్తింపుగల నాయకుడు లేకుండా చేయడమే గాక తదుపరి మరాఠాల పోరాటానికి చట్టబద్ధ స్వరూపాన్ని అందించింది.

జేబు కి <u>మరాఠాలతో చర్చలు జరిపే ఉద్దేశమే లేదు</u>. బీజాపూరు, గోల్కొండల ఆక్రమణ తర్వాత మరాఠాలు తన దయాదాక్షిణ్యాల మీద ఆధారపడ్డారని తన షరతులకు అంగీకరించక తప్పదని జేబు తలచాడు — ~~[illegible]~~. జేబు తన తప్పిదం తెల్సుకొని మరాఠాలతో సంప్రదింపులు మొదలుపెట్టాక చౌత్, సర్దేశ్‌ముఖ్ డిమాండు ప్రధాన అవరోధం గా పరిణమించింది. మొత్తం మీద అదీ అంగీకరించి <u>1703</u> లో నాటికి <u>దాదాపుగా</u> <u>ఒప్పందం కుదిరింది</u>, <u>కాని</u> ఔరంగజేబు సాహు మీద <u>మరాఠా సర్దార్ల</u> మీద నమ్మకాన్ని ఉంచలేకపోయాడు.

ఔరంగజేబు మరాఠా సర్దార్లని నమ్మలేదు. రాజపుత్రుల మాదిరిగా గాక మరాఠాల కి సన్మానం, బాధ్యత గల పదవుల్ని ఎప్పుడూ ఇవ్వలేదు.

దాంతో మరాఠాలు మొగలు రాజకీయ వ్యవస్థ 47
లో ఎప్పటికీ సమైక్యం చేయబడలేదు. ఇక్కడ
మరోసారి శివాజీ లేదా అతని వారసులలో రాజకీయ
సయోధ్య గొప్పమార్పు కలిగించి ఉండేదని చెప్పవచ్చు.

షాజహాను కాలం లోనే 1636 ఒప్పందాన్ని
కాలరాయడం జరిగింది. కాబట్టి ఔరంగజేబు కు దక్షిణ
రాజ్యాల కు నడుమ హృదయ శత్రుత్వ అన్నది (6) "మానసిక
అసంభవత్వం" (Psychological impossibility). దీన్ని
జేబు గ్రహించలేకపోయాడు. అందుకే దక్షిణ రాజ్యాల
ఆక్రమణ ని వీలయినంత కాలం వాయిదా వేసి వాటిని
తన వైపు త్రిప్పుకోవాలని విఫలయత్నం చేశాడు.

మొగలుల పరిపాలన ని గోల్కొండ,
బీజాపూర్, కర్ణాటక లకు కూడా విస్తరించడం లో అది
మొగలుల పరిపాలన ని 'పెరుగుట (1) విరుగుట కొరకే' రీతిగా
breaking point కి తీసుకెళ్లింది.

ఈ విస్తరణ మొగలుల కమ్యూనికేషన్ లైన్లను
మరాఠాల దాడులకి తెరిచాయి. ఈ ప్రాంతాల్లో మొగలు
కులీనులు తమకివ్వబడిన జాగీర్ల నుండి వసూళ్లు చేయడం
అసాధ్యంగా మారి చివరికి మరాఠాలతో (7) ప్రైవేటు ఒప్పందాలు
చేసుకోవాల్సి వచ్చింది. ఇది మరాఠాల శక్తి ని ప్రత్యక్షం
గా ఇనుమడింపచేసింది, మరోవైపు మొగలు కులీనుల్లో
బలహీనతను కలిగించి మొగలు సామ్రాజ్య ప్రతిష్ఠ కి
దెబ్బ గా మారింది. బహదూర్ షా ఆలం, జేబు పెద్ద
కొడుకు చెప్పినట్లు బీజాపూర్, గోల్కొండలని కొంత
భాగాన్ని ఆక్రమించి వాటితో సంబంధం కుదుర్చుకొని

బంగాళా మొత్తం కావడాన నిర్వహణ కష్టమవుతుంది

కాబట్టి కర్జన్ దీని ఎంతో పాలించేందుకు అనుకూలిస్తే

బాగుండేది.

అయితే దక్షిణ, ఇతర యుద్ధాలు మొగలు సామ్రాజ్యం పై చూపిన ప్రభావాన్ని, సుదీర్ఘకాలం వైబు ఉత్తర భారతం లో లేకపోవడం ల ప్రభావాన్ని అంతకముంది చూడకూడదు. ఫిరంగివైబు విధానాల్లో కొన్ని లోపాలు, వ్యక్తిగతమైన కొన్ని లోపాలూ ఉన్నా (ఉదాహరణ కు విపరీతమైన అనుమాన స్వభావం, సంకుచిత స్వభావం, కోపం మొ॥వి.) మొగలు సామ్రాజ్యానికి (8) ఇంకా శక్తివంతమైన సైనిక, పరిపాలనా యంత్రాంగం ఉంది. మొగలుల ఫిరంగిదళం ఇంకా యుద్ధభూమి లో తిరుగులేనిదిగానే ఉంది.

నిరంతర అరాచకత్వం, యుద్ధాలు, మరాఠాల దాడులు దక్షిణ జనాభా ని తగ్గించి ఉండొచ్చు. దక్షిణ లో వ్యవసాయం, వర్తక వాణిజ్యాలు, పరిశ్రమలు స్తంభించి ఉండొచ్చు. కాని ఉత్తర భారతం, సామ్రాజ్య హృదయం మాత్రం బలమైన(9) మొగలు పరిపాలనలో ఇంకా వెలిగి ఉంది. వర్తకం, పరిశ్రమలు విలసిల్లడమే గాక వృద్ధి చెందాయి. జిల్లా స్థాయి పరిపాలన చాలా సుస్థిర స్వభావం గల్గినది పరోక్షం గా బ్రిటిషు పరిపాలన లోకి కొనసాగింది.

రాజకీయంగా చూస్తే ఫిరంగివైబు

తప్పిదాలు, ప్రతీక ఓటములు చూసినా భారతీయుల మనసు (mind) ఆలోచనల్లో[10] ఊహల్లో మొగలు వంశం ఇంకా శక్తివంతమైన పట్టు కలిగే ఉంది.

రాజపుత్రుల[11] విషయం లో, మార్వార్ తో సంబంధాలు భగ్నమవడమన్నది విందుశాల వారి గుర్తింపుగల నేత ని దూరం చేయడం ద్వారా కించపర్చడమన్నది ఔరంగజేబు లక్ష్యం కాదు, అది కేవలం తప్పుడు అంచనా (miscalculation) ఫలితమని చెప్పవచ్చు. (X) అతడు మార్వార్ రాజ్యాన్ని ఇద్దరు ముఖ్య వారసుల మధ్య పంచుదామనుకున్నాడు, ఈ క్రమం లో మేవార్ ఇద్దర్ని దూరం చేసుకున్నాడు. అలాగే [redacted] షాజహాను ఇలాంటి విషయాల్లో మొగలు చక్రం ప్రమాదకరమైన పూర్వ ఘటన (precedent) ని నెలకొల్పుతుందని భావించడం లో అతడూ మొగలు కి దూరమయ్యాడు. మేవార్ తో సంబంధాల భగ్నం, దీర్ఘకాలం సాగిన యుద్ధం మొగలు సామ్రాజ్య నైతిక స్థితి ని దెబ్బతీశాయి. ఏదేమైనా రాజపుత్రుల కోరికలు ఉన్నత మన్సబుల మంజూరు ఇంతకుముందు లాగానే సాగాలని, వారి వతన భూముల్ని (home lands) వారికివ్వాలనీ ఉండేవి. ఔరంగజేబు మరణం తర్వాత వారి కోరికలు ఆరేళ్ల లోపు తీర్చబడ్డాయి, దాంతో మొగలు కి రాజపుత్రులు సమర్థంగా ఉండడం అంతమయ్యింది.

ఔరంగజేబు మత విధానాన్ని[12] సాంఘిక, ఆర్థిక, రాజకీయ సందర్భాన్ని బట్టి పరిశీలించాలి. కేవలం సనాతన దృక్పథం గలవాడు, ఇస్లామిక్ న్యాయ నాలుగు గోడల మధ్య ఉండాలని యోచించాడు. కాని ఈ చట్టం భారత్ కు వెలుపల తయారు చేయబడింది, అక్కడ భారత్ కు

పూర్తిగా భిన్నమైన పరిస్థితులుండేవి, ఆ స్థాయులన్నీ యథాతథం
గా భారత్ కు వర్తింపచేయడం సరికాదు. అలాగే
ముస్లిమేతర ప్రజల అభిప్రాయాల్ని / నమ్మకాల్ని గౌరవించక
పోవడం (బాలాసాంప్లు), దేవాలయాల పట్ల అలాగే
విధానం, ఇస్లామిక్ స్వామ్యబద్ధమైన జిజియా పన్ను ను
తిరిగి విధించడం వంటివేవీ ముస్లింలుల్ని తమవైపు
తిప్పుకోవడానికి గాని, ఇస్లామిక్ స్వామ్యం పై ఆధార
పడ్డ రాజ్యానికి మరింత విధేయులను సంపాదించడానికి
గాని తోడ్పడలేదు. మరోవైపు ఈ చర్యలు కొందరు
హిందువులు మొగలు రాజ్యానికి వ్యతిరేకులవడానికి
తద్వారా రాజకీయ తదితర కారణాల వల్ల మొగలు
సామ్రాజ్యం లో విభేదాలు గలవారి చేతులు బలపడడానికి
దోహదం చేశాయి.

అయితే మతం తనంతటది తానే ఒక
విషయం కాదు. ఔరంగజేబు మరణించిన తర్వాత
అనతి కాలంలోనే జిజియా రద్దు చేయబడింది, కొత్త
దేవాలయాల నిర్మాణం మీదున్న నియంత్రణాలు
సడలింపు చేయబడ్డాయి. కానీ ఏవీ కూడా
వేగంగా ప్రకోపిస్తున్న, పతనం చెందుతున్న 18 వ
శతాబ్దం లోని మొగలు సామ్రాజ్యాన్ని ప్రభావితం
చేయలేక పోయాయి.

మొత్తం మీద మొగలు సామ్రాజ్య
పతనం అన్నది ఆర్థిక, సాంఘిక, రాజకీయ,

వ్యవస్థాగత కారణాల మీద ఆధారపడింది. అప్పుడు చర్యలు విచ్ఛిన్నకర శక్తుల్ని (కొంత కాలం) నిలిపి ఉంచేందుకు తోడ్పడ్డాయి.

కాబట్టి సమాజం యొక్క నిర్మాణం లో ప్రాథమిక/మౌలిక మార్పుల్ని తేవడమన్నది అతనికి అసాధ్యమైనది. ఔరంగజేబు సింహాసనానికి వచ్చే నాటికి విచ్ఛిన్నకర సాంఘిక-ఆర్థిక శక్తులు అప్పటికే బాగా బలపడి ఉన్నాయి. నిర్మాణం లో మౌలిక మార్పులు తేవడానికి, పరస్పరం పోటీ పడుతున్న వివిధ అంశాల ని అప్పటి కాలం వర్గాన్నైనా సయోధ్యకి వచ్చేట్లు చేయడానికి కావాల్సిన ముందుచూపు ఉత్తమయోగ్యతా గుణాలు ఔరంగజేబు లో కొరవడ్డాయి.

ఈ విధంగా ఓ వైపు ఔరంగజేబు పరిస్థితుల బాధితుడు మరో వైపు తాను బాధితుడు కావడానికి దారితీసిన పరిస్థితులని సృష్టించేందుకు తోడ్పాటు సహాయం చేశాడు. (Thus, Zeb was both a victim of circumstances, and helped to create the circumstances of which he became a victim.)

(1) జదునాథ్ సర్కార్ 'దాని సొంత భారం చేతనే కూలిపోయిందని'

(2) కులీనుల సఖ్యత జరగకపోవడం — అందుబాటులో లేని చక్రవర్తి కావడం

(3) ఉత్సవాల ద్వారా ముస్లింల మద్దతు పొందాలన్న ప్రయత్నం విఫలం కావడం.

(4) ప్రాంతాల కి అధిక ప్రాధాన్యం — రాజులు విపరీత శక్తి పొందడం

(5) మరాఠా • శివాజీ తో వ్యవహారం చేయలేదు
• శంభాజీ హత్య
• అపనమ్మకం — చెప్పులు ఉండరాదు
• " — ఉన్నత పదవులు ఇవ్వలేదు

(6) 'మొఘలు అసంఘటనం'

(7) కర్ణాటక మొ॥ దూర ప్రాంతాల్లో మొఘలు జాగీర్దార్లు మరాఠా లతో రహస్య ఒప్పందాలు.

(8) జేబు విధానాల్లో, వ్యక్తిగతం గా కొన్ని లోపాలు ఉన్నా ఇంకా శక్తివంతమైన సైనిక, పరిపాలనా యంత్రాంగం ఉంది.

(9) దక్షిణ లో ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రారంభించినా ఉత్తర భారతం ఆర్థికంగా వృద్ధి చెందింది

(10) జేబు తప్పిదాలు, సైనిక ఓటములు చోటుచేసినా భారతదేశంలో ఎవరూ మొఘలు సామ్రాజ్యం ఇంకా శక్తివంతమైన పట్టు కలిగే ఉంది.

(13) ఆర్థిక దివాలా

(11) రాజపుత్రులు — జేబు

(12) మత విధానం — జేబు

(1) ఉత్పత్తి పెరుగుదల నెమ్మదిగా ఉంటే పాలక వర్గాల వారి కోరికలు వేగంగా పెరిగాయి.

(2) ధరల పెరుగుదల — కులీనులు జాగీరులు దిగుడి — రైతులు పోరాట బాట్లు

(3) జాగీర్దారీ సంక్షోభం (4) జాగీరుల కొరత

(5) ప్రభుత్వోద్యోగుల నుంచి లంచాల ఆశ పెట్టుబడి / వేదన

(6) మొఘలు పాలనా యంత్రాంగం క్షీణించడం

(7) కేంద్రీకృత పాలన వ్యక్తి సమర్థుడైన పాలకుడు కావాలి

లేదు... వ్యక్తిగత వైఫల్యం + వ్యవస్థాగత వైఫల్యం.

(8) వారసత్వ యుద్ధాలు (9) సింగ పేటకర్లు — వీరి నుంచి విదేశీ కి భారీ మొత్తం

మొగలు సామ్రాజ్య పతనానికి గల కారణాలు

1679 లో ఔరంగజేబు మార్వార్ మీద యుద్ధం మొదలు పెట్టిన దగ్గర్నుంచి అతని పాలన అంతా అంతం లేని యుద్ధాలతో నిండి ప్రాణ, ఆస్తి వనరుల్ని హరించి వేసింది. ముఖ్యంగా దక్కను లో యుద్ధాలు చాలా ఖరీదైనవి, వృథా అయ్యేనవి. యుద్ధాల కోసమని జేబు అక్బరు కాలం నాటి నుంచి ఉన్న నిధులన్నీ ఊడ్చి తన కోసం దక్కను పంపమని ఆదేశించాడు. ఇలా ఒకప్పుడు ప్రపంచం లోనే అతి సంపన్న మైన మొగలు సామ్రాజ్యం జేబు మరణించేనాటికి దివాలా తీసింది.

దాంతో ప్రావిన్షియల్ ప్రభుత్వాలు ప్రజాభవనాల్ని, సరాయిలను, రోడ్లను మరమ్మత్తు చేసేందుకు నిధులు లేక వాటిని వదిలేయడంతో అవి ఉనికి లేకుండా పోయాయి. విద్యాలయాలు, నీటిపారుదల పనులు ఇతర ప్రజాసంక్షేమ ప్రయోజక పనులు నిధులు లేక ఆగిపోయాయి.

సామ్రాజ్య రాజధాని నుంచి ఔరంగజేబు కాలంలో పావు వంతు (1681-1707) దూరంగా జేబు ఉండడం లో మొత్తం రాజ్య యంత్రాంగమే గాడి తప్పింది. ప్రాంతీయ గవర్నర్లు స్వతంత్రులుగా తయారయ్యారు. ఉద్యోగిస్వామ్యం మునుపటి వలె అవినీతిమయమై మరింత అలసత్వ విధానం అవలంబించింది. సమర్థులైన నిజాయితీపరులైన గవర్నర్లు ప్రాంతీయ ఖజానాలను చక్రవర్తి కోసం ఖాళీ చేశారు. కాగా తెలివైన స్వార్థపర గవర్నర్లు రహస్యంగా సంపద కూడబెట్టుకున్నారు, వారి వారి

ప్రాంతాల పై వారి పట్టు పెంచుకుని అవకాశం చిక్కి
నకే స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకునేందుకు ఎత్తులు పన్ని
నారు. చాలా ప్రావిన్సుల్లో శాంతి భద్రతలు
క్షీణించాయి, సంఘ వ్యతిరేక శక్తులు విజృంభించాయి,
అరాచకం సృష్టించాయి.

రాజకీయ అస్థిరత/ అలజడి, రవాణాల పై
భద్రత కరువవడం తో వర్తక వాణిజ్యాలు కుంటుపడ్డాయి.
దాంతో పలు ప్రాంతాల్లో ప్రజల ఆదాయ తగ్గిందువల్ల
ప్రభుత్వ మనుగడే గాక ప్రైవేటు మనుగడా నశించాయి.

దక్కను ఏ విధాలు రావడం ఆగిపోవడం
తో సైనికుల జీతాల చెల్లింపు గుండెల్లోన పైగా
(13) భారాయి పడింది. సైనికుల కోపం మిన్నంటింది.

ఈ విధంగా ఆర్థిక దివాలా, పరిపాలనా
యంత్రాంగం వైఫల్యం చెందడం, ప్రజల్లో చాలామంది
లో తీవ్ర అసంతృప్తి కలగలిసి మొఘలు సామ్రాజ్యాన్ని
లోపల్నుంచే డొల్ల చేశాయి. సామ్రాజ్య స్తంభాలుగా ఉన్న
ప్రాంతీయ గవర్నర్లు కూడా మొఘలు విధేయుల నుండి
అవకాశం చిక్కగానే విడిపోయేందుకు సిద్ధంగా ఉన్నారు.

అనంతర మొగలుల కాలం లో పతనం

మొగలులలో నిర్దిష్టమైన వారసత్వ విధానమేదీ లేదు. బలవంతుడిదే మనుగడ అన్నది వారి వంశం లో ఆచరించబడింది. ఫలితంగా చోటు చేసుకున్న అంతర్గత యుద్ధాలు సామ్రాజ్యాన్ని కూడా దెబ్బతీశాయి.

ఔరంగజేబు మరణానంతరం అతని కొడుకు మువాజ్జామ్ తన తమ్ముళ్లు అజాం, కాం ల శవాలపై సింహాసనం 64 ఏళ్ళ వయసు లో అధిరోహించాడు. అతని వ్యక్తిత్వం తన తండ్రి స్వీయ పక్షపాతాలవల్ల సుదీర్ఘ జైలు కాలం లో బాగా దెబ్బతిన్నది. అతడు అసమర్థ పాలకుడు కాబట్టే "షా-ఇ-బేఖబర్" అన్న పేరొచ్చింది. అతని నాయకత్వ పాలన లో మొత్తం రాజపుతానా అంతా మొగలు నియంత్రణ నుంచి చేయి దాటిపోయింది. 1710 లో పంజాబు లో తొలి స్వతంత్ర సిక్కు రాజ్యం అవతరించింది.

బహదూర్ షా (మువాజ్జామ్) వారసులందరూ బలహీనులే. ఔరంగజేబు కాలం లోనే మొదలైన సామ్రాజ్య పతనాన్ని నియంత్రించే శక్తివంతమైన వ్యక్తిత్వం గాని వనరులు గాని వారికెవరికీ లేవు. బహదూర్ షా మరణానంతరం అత్యంత నాశనమైన అంతర్యుద్ధాలు వారసత్వ పోరాటాలపై జరిగాయి. సయ్యద్ సోదరులు కింగ్ మేకర్లు గా ఎదిగి మొగలు చక్రవర్తి ని కీలు బొమ్మని చేశారు. 1657-58, 1707-8, 1712 లలో జరిగిన వారసత్వ యుద్ధాలు మొగలు ఇంపీరియల్ కుటుంబం యొక్క సర్వనాశనాన్ని పదిలంగా చేశాయి. మొగలు రాజ రక్తం గల వారెవరయినా ఇంకా బతికున్నారంటే అది ఇతరులు వారి ద్వారా

సొంత రాజకీయ ప్రయోజనాల్ని పొందడానికి వారిని వాడుకోదలచడం వల్లనే.

కింగ్ మేకర్లు గా సయ్యిద్ సోదరులు ఎనిమిదేళ్ల లో నలుగురు చక్రవర్తుల్ని (జహాందర్ షా, ఫరూక్ సియార్, రఫీ ఉద్ దరజత్, రఫీ ఉద్ దౌలా) మార్చారు. ఆ తర్వాత వచ్చిన మహమ్మద్ షా (రంగీలా) మరణించేనాటికి మొగలు 'సామ్రాజ్యం' ఢిల్లీనగరం దాటి పరిసర ప్రాంతాలకే పరిమితమైంది. మహమ్మద్ షా కింగ్ మేకర్ల నుంచి విముక్తి పొందడానికి భారీ మూల్యం చెల్లించాడు. ఈ కాలం లో తోడ్పడినందుకు బెంగాలు లో అలీవర్ది ఖాన్, అవధ్ లో సాదత్ అలీ ఖాన్, దక్కను లో నిజాం ఉల్ ముల్క్ లు స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించుకున్నారు. బీహారు, ఒరిస్సా, సింధ్, కాశ్మీరు లు సైతం మొగలు అధికారాన్ని తోసిరాజన్నాయి. జాట్లు, రోహిల్లాలు సామ్రాజ్యహృదయ భాగం లో తమ స్వతంత్ర రాజ్యాల్ని నెలకొల్పాయి.

1738-39 లో నాదిర్షా ఢిల్లీ ని దోచుకోవడం ద్వారా మొత్తం ప్రపంచానికంతా మొగలు సామ్రాజ్య పతనాన్ని చాటి చెప్పాడు. అయితే నాదిర్షా, అహ్మద్ షా అబ్దాలీ ల దండయాత్రలు గాని యూరోపియన్ల చొరబాట్లు గాని (→ భారత రాజకీయాల్లోకి) మొగలు సామ్రాజ్య పతనానికి కారణాలు కావు, వీటిని మొగలు సామ్రాజ్య పతనం యొక్క ఫలితాలు గానే చూడాల్సి ఉంటుందని కొందరు చరిత్రకారుల అభిప్రాయం.

Satish Chandra

Origin of the Bhakti Movement

దక్షిణ భారతదేశంలో భక్తి ఉద్యమం బౌద్ధుల, జైనుల కాఠిన్యానికి (rigidities) వ్యతిరేకంగా మొదలైన ప్రతిచర్య.

14, 15 శతాబ్దాలలో ఉత్తర భారతదేశంలో బయలుదేరిన ప్రజాబాహుళ్య భక్తి ఉద్యమం ఈ దక్షిణాది భ.ఉ. ప్రభావం చేతనే జరిగిందని అంటారు. సాంస్కృతికంగా ఉత్తర, దక్షిణ భారతాల మధ్య పరస్పర వినిమయం సాధారణమే అయినా దక్షిణాది భక్తి ఉద్యమానికి ఉత్తరాది భ.ఉ. మధ్య దాదాపు 5-6 శతాబ్దాల తేడా ఉంది. దీనికి రెండు ప్రాంతాల్లోని భిన్న పరిస్థితులే కారణం.

(1)

ఉత్తర భారతంలో వివిధ జాతుల వారు రాజపుత్రుల పేర విశాలాధికారం సంపాదించారు. బ్రాహ్మణులు వారికి "క్షత్రియ" హోదా నిచ్చారు. ఇందుకు ప్రతిగా రాజపుత్రులు బ్రాహ్మణులకు దేవాలయాల నిర్వహణకై భూదానాలు, ధనం ఇచ్చేవారు. రాజపురోహితులు గా కూడా వారిని గౌరవించారు.

ఈ రాజపుత్ర - బ్రాహ్మణ కూటమి వల్ల రాజపుత్రులు వర్ణవ్యవస్థ రక్షకులు గా మారారు. ఈ సాంఘిక క్రమం, బ్రాహ్మణ ఆధిపత్యాన్ని సవాలు చేసే ఏ తత్త్వం అయినా శక్తివంతులైన బ్రాహ్మణుల [illegible] [illegible]కి గురి కావాల్సి వచ్చేది. భక్తి ఉద్యమ గ్రంథాలు అనేకం సంస్కృతంలో వెలుస్తున్నా, నాథపంథీ [illegible]త్రాది సంప్రదాయేతర (heterodox mvts) ఉద్యమాలు వెలసినా భ.ఉ. మాత్రం విస్తార

(2) ప్రజాబాహుళ్య ఉద్యమం కొత్తదనం ఆవిర్భావానికి ఇది 53
దారిగా మనవచ్చు.

కాని బుద్ధుల రాక లో రాజపుత్రులు ఓటమి పొందారు. దేవాలయాలు ధ్వంసం చేయబడ్డాయి. ఆలయాల్లో విగ్రహాల్ని దేవుని బొమ్మలు గా గాక

(3) అవే దేవతలని వారిని బ్రాహ్మణులు ప్రభావితం చేయగలరని ఇన్నాళ్లూ చెబుతూ వచ్చారు. అయితే ముస్లింలు విగ్రహాల్ని వారి కసి దీరా ధ్వంసం చేయడం లో ఈ బోధనల కు చావుదెబ్బ తగిలింది. రాజపుత్ర - బ్రాహ్మణ కూటమి, బ్రాహ్మణుల ప్రతిష్ఠ రెండూ మంటగలిశాయి. ఇటువంటి కొత్త పరిస్థితుల్లోనే ఉత్తర భారతం లో పలు చోట్ల భ. ఉ. తలెత్తింది.

ఇస్లాం[1] విలువల వల్ల; సరళమైన తాత్వికత[2] సౌమ్యత్వం, సౌభ్రాతృత్వం[3] - సమానత్వం లపై ఆధారపడ్డ ఇస్లాం మతం

(4) వల్ల ఎదురైన సవాలు ను ఎదుర్కొనేందుకు హిందూ మతాన్ని రక్షించేందుకు "రక్షణాత్మకోద్యమం" గా భ. ఉ. వచ్చిందని అంటారు. అయితే ఈ అభిప్రాయం ఆనాటి సందర్భాన్ని సంపూర్ణం గా అధ్యయనం చేసింది కాదు. యుద్ధ కాలాల్లో హిందువులు మత మార్పిడుల ఒత్తిడ్ని అంతగా ఏమీ ఎదుర్కోలేదు. (యుద్ధ ఖైదీలు, పట్టుబడ్డ స్త్రీలు, పిల్లల్ని బానిసలు గా మార్చి ఇస్లాం మతం లోకి మార్చడం జరిగినా) విలువలు, నిరాడంబర ఆచారాల వంటి సూత్రాలు కూడా బలప్రయోగం ద్వారా గాని సౌభ్రాతృత్వ భావాల వల్ల గాని లొంగని[1] బలమైన మతం గా హిందూ మతాన్ని అంగీకరించారు. ఆనాటి ఇస్లాం లో

సాంఘిక సమానత్వమున్నది ఎన్నడో అంతరించింది. ఉర్దూ కవులు హిందూ వేదాంతం నుంచి గ్రహించి మహా వ్యక్తి వ్యక్తిత్వం ఉన్నత విలువల వారిని చాలా గొప్పగానే చూపేవారు.

భక్తి ఉద్యమాల విశిష్ట ఆదర్శం ఇస్లాం
(5) ప్రభావకాలం విపరీత సమాజంలో ఎదుర్కొంటున్న సంస్కారాలు సాధించడమేనని అంటారు. ఇది సమంజసం కాదు. హిందూ, బౌద్ధ భావాలు సూఫీతత్త్వాన్ని చాలా లోతుగా ప్రభావితం చేశాయి. భారతదేశంలో సూఫీతత్త్వం విశిష్టతలైన గురు/పీర్ పాత్ర, దేవునితో మార్మిక ఐక్యత (mystical union with the 'beloved') మొదలైన వాటి మీద ప్రాధాన్యత ఉంటుంది. అయితే ఇవన్నీ హిందూ ముందున్న అద్వైత వేదాంతంలో కనిపించే అంశాలే. భారత్ లోకి ఇస్లాం రాక తో ఈ ఉమ్మడి అంశాలు హిందూమతంలో మానవతా ప్రాధాన్యాన్ని పెంచాయంటే!

అందువల్ల భ.ఉ. symbiosis దశ ని సూచిస్తుంది - ఇందులో ఉమ్మడి అంశాలు నొక్కి చెప్పబడ్డాయి.
సదా వివాదాస్పదమైన పరస్పర ఆదాన ప్రదానాల ... అంశాల సమన్వయించడం ముఖ్యం.

"Q" Evaluate the impact of the Sufi and Bhakti Movements on vernacular languages and life and thought of the common people.

Ans: భక్తి, సూఫీ ఉద్యమాలు గానాన్ని భగవదారాధనా మాధ్యమం గా ప్రాచుర్యం గావించాయి. భక్తి ఉద్యమం కొందరం మేరం లో ఉత్సవాలల్ని సాదరి సంకీర్తన గానాన్ని - "కీర్తనల్ని" ఆదరించింది. దాంతో పాటే సమూహాలుగా కూడా పాటలు పాడేసి ప్రాంతీయ భాషలకు ప్రాచుర్యం కల్పించింది. భక్తి ఉద్యమ సాహిత్యమంతా ప్రాంతీయ భాషల్లోనే వెలువడి వివిధ ప్రాంతీయ భాషా సాహిత్యాన్ని సుసంపన్నం చేసింది.

భక్తి ఉద్యమం తమిళం లో ఆళ్వార్ల నయనార్ల రచనలు 'నాలాయిరదివ్యప్రబంధం', పన్నెండు 'తిరుమురై' లు వెలువరించింది. ఈ రచనలు పవిత్ర సాహిత్య హోదా పొంది ఆలయ, వ్యక్తిగత పూజల్లో భాగమయ్యాయి. వైష్ణవ భక్తి సాహిత్యం తమిళం లో పలు సమూహాల సాహిత్యాలను తెచ్చింది, పౌరాణిక శైలి ని తమిళం లో చూపింది. శైవ భక్తి సాహిత్యం తమిళం లో నూతన ఆధ్యాత్మికత్వం నిండిన పద్యాల్ని సిత్తార్ లనే పద్యకర్తల ద్వారా అందించింది. సిత్తార్ల ఆధ్యాత్మిక పాటలు తమిళ ప్రజల్లో ఎంతో ప్రాచుర్యం పొందాయి.

ఇండో-ఆర్యన్ భాషల్లో భక్తి సాహిత్యం మొదట మరాఠీ ని ప్రభావితం చేసింది. 13 వ శతాబ్దం లో జ్ఞానేశ్వర భగవద్గీత కి మరాఠీ వ్యాఖ్యానం 'భావార్థదీపిక' (జ్ఞానేశ్వరి) రాశారు. ఇది లయబద్ధమైన గద్యం. ఆ తర్వాత నామదేవుడు, తుకారాము 'అభంగాల' ద్వారా మరాఠీ సాహిత్యాభివృద్ధి చేశారు.

జ్ఞానేశ్వరుని బోధనలు క్లిష్టమైనవి కాగా ఏకనాథునివి సామాన్య జనులకు సైతం అర్థమయ్యేంత సరళమైనవి. "Jnanadeva was proud of Marathi. Prouder still was Ekanatha." ఆయన పదకొండో స్కంధం పై మరాఠీ వ్యాఖ్యానం రాశాడు. 'భావార్థ రామాయణం' ద్వారా మరాఠీ లో రామకథ అందించాడు. ఏకనాథుని అభంగాలు సంస్కృతంలోని ఉత్తమ శైలి విలువల్ని వారి భాషా మరాఠీ లోకి అందించాయి.

తుకారాం ప్రజల కవి. ప్రజల మాటలు, సామెతలు నిండిన మరాఠీ పద్యాల్ని అతడు అందించాడు. రామదాసు 'దాసబోధ' అనేది పలు రచనలు, ఉపన్యాసాల సంకలన గ్రంథం. మరాఠీ సాహిత్య గుర్తింపు చాలా వరకు భక్తి ఉద్యమ ఫలితమనే చెప్పవచ్చు.

బెంగాలీ భాష లో చండీదాసు (14 వ శతాబ్దం) 'కృష్ణకీర్తనలు' భావపూర్ణ లోతుల్ని సృష్టి ఉన్నాయి/ ~~అందించాయి~~.

చైతన్యుడి చుట్టూ బెంగాలీ లో ఎన్నో పద్యాలు, జీవితచరిత్రలు, గాథలు, నాటకాలు రూపొందాయి. ఇలా బెంగాలీ సాహిత్యం లో ప్రత్యేకం వైవిధ్యాన్ని భక్తిసాహిత్యం పండించింది. మూడు శతాబ్దాల పాటు కృష్ణుడు, చైతన్యుడు బెంగాలీ సాహిత్యానికి ప్రధాన ప్రేరణ గా నిలిచారు. 17 వ శతాబ్దం లో ప్రముఖ బెంగాలీ పద్యకర్త లెందరో వెలిశారు, గోవింద దాస్ వారిలో ముఖ్యుడు.

హిందీ లో భక్తి సాహిత్యాన్ని రామానందుడే ఆరంభించినా అది స్వల్పమే. అతని శిష్యుడు కబీరు "దోహా" ల ఖ్యాతి గా ప్రకాశవంతం. ఈ దోహాలు సాంప్రదాయ నియమాల కు విశ్వవ్యవహార గుణాన్ని అధికంగా కలిగి ఉన్నాయి. అనువాదాలలో అవి మంచి ప్రతీకాత్మకత నిండినవై (symbolism) అసాధారణ గాఢ గేయ శక్తి ని ప్రదర్శిస్తాయి. కొందరి వాదాల ఈ చిన్న పద్యాలు సులభంగా గుర్తుంచుకోడానికి అనువుగా ఉంటాయి.

ఉత్తర భారత బైబిలు గా పేరొందిన "రామ చరిత మానస" హిందీ సాహిత్యానికి భక్తి ఉద్యమకారుడు తులసీదాసు అందించిన కలికితురాయి. సూరదాస్ పాటలను "సూర సాగర" గా సంకలనం చేశారు. ఇవి సున్నిత భక్తి ప్రదర్శిస్తాయి.

మీరాబాయి రాజస్థానీ బ్రజ్ భాష లో పలు పాటలు వెలువరించింది.

ద్రావిడ భాషల్లో కన్నడ లింగాయతుల ద్వారా ప్రభావితమైంది. వీరు కన్నడ సాహిత్యం లో "వచనా"న్ని ప్రవేశ పెట్టారు. రెండు శతాబ్దాల పాటు లయబద్ధమైన, భక్తి ప్రేరణాత్మక వచనాల్ని గద్యం లో వీరు వెలువరించారు. లింగాయతులు పద్య సంకలనాల్ని, వారి గురువుల్ని పొగడుతూ hagiographic సాహిత్యాన్ని వీరు సృష్టించారు. 16 వ శతాబ్దం లో వైష్ణవ భక్తి సాహిత్యం సంస్కృతం లోని మహాగ్రంథాల్ని (classics) కన్నడం లో అనువదించింది. దాస కవులు కన్నడం లో హృదయాల్ని కదిలించే పాటలు రాశారు. పురంధర, కనక దాసులు సమస్త వర్గాలు, కులాల వారికీ సంబంధించిన కన్నడ సాహిత్యాన్ని సృష్టించారు.

తెలుగు సాహిత్యం లో భక్తి కవులు జనప్రియ సాహిత్యాన్ని అందించారు. అన్నమయ్య 'సంకీర్తనలు' రామదాసు గా పేరొందిన కంచెర్ల గోపన్న 'భజనలు' త్యాగయ్య 'కృతులు' బహుళ జనాదరణ పొందాయి. మాండలిక వాడుక లో సరళ గ్రాంథికం లో ప్రజల నుడికారాన్ని నింపుకొన్న రచనలు.

అస్సామి, గుజరాతీ, మరాఠీ, ఒరియా భాషలని భక్తి ఉద్యమం ప్రభావితం చేసింది. శంకరదేవ రామాయణం, భాగవత పురాణం లాటి అన్ని భాగాల్ని అస్సామి లోకి అనువదించాడు.

భట్టదేవ అస్సామీ గద్యానికి ఒక రూపం ఇవ్వడంలో కీలకపాత్ర పోషించాడు. ఇతడు గీత, భాగవత పురాణాల్ని స్పష్టమైన గద్యంగా అనువదించాడు. గుజరాతీ లో భక్తి పద్యాలు, పాటలకు నరసింహ మెహతా చాలా వరకూ తోడ్పడ్డాడు. కాశ్మీరీ లో లల్లేశ్వరి పద్యాలు ఆధ్యాత్మికమైనవి. చైతన్యుడు ఒరిస్సా లో చూపిన ప్రభావం వల్ల ఒరియా లో వైష్ణవభక్తి సాహిత్యం వెల్లివిరిసింది.

సూఫీలు ఉర్దూ సాహిత్యాభివృద్ధి కి ఎంతో తోడ్పడ్డారు. ఘజల్ పద్యాలు లౌకిక, మార్మిక, ఆధ్యాత్మిక వ్యాఖ్యానాలకు అనువైనవి. అవి ప్రేమ పద్యాలు గా శృంగార పద్యాలుగా చెప్పించుకుంటూ సూఫీల మార్మికత్వం వాటి మూలాన ఉంటుంది. సయ్యద్ గేసు దరాజ్ "మిరాజ్-ఉల్-ఆషికీన్" అనే మార్మిక ఉర్దూ గ్రంథాన్ని రాశాడు. షేక్ నూరుద్దీన్ కాశ్మీరీ లో వందల ద్విపదల్ని రాశాడు. అందులో అతని మార్మిక, సూఫీ మనస్సు కన్పిస్తుంది.

భక్తి ఉద్యమం ప్రధానంగా వివిధ ప్రాంతీయ భాషల్లోని సాహిత్యాల్లో పండితులకే ఆస్వాదయోగ్యం గా ఉండే "మార్గ" పద్ధతి కి బదులు గా పామరులు కూడా విని ఆస్వాదించగల "దేశి" పద్ధతి ని ఆదరించింది. అగ్రవర్ణాల సాహిత్యంలో భాషా పరంగా వస్తు పరంగా సంస్కృతీకరణ అధికం. కాని భక్త కవులు భాష, రూపం సామాన్యుల కు దగ్గరగా ఉంచారు. వాడుక భాష, సామెతల్ని

నీళ్ళలో మొదటే పదప్రయోగాలు, వాటిలో ప్రబంధం లో ఉన్న బంధాలు వీరి సాహిత్యంలో కనిపిస్తాయి.

ప్రజల జీవితం, ఆలోచనల పై భక్తి, సూఫీ ఉద్యమాల ప్రభావం:

భక్తి ఉద్యమం ప్రజల జీవితాన్ని, ఆలోచనల్ని గాఢంగా ప్రభావితం చేసింది. కులాల వెలివేతలో మార్పులు తెచ్చింది, కుటుంబ జీవితాన్ని పవిత్రమని చెప్పింది, స్త్రీ హోదా ని కొంత మెరుగు పరిచింది, మానవత్వాన్ని, సమతాన్ని ప్రోత్సహించింది; కర్మకాండలు ఆడంబర ఉత్సవాల్ని, తీర్థయాత్రలు, ఉపవాసాలు, గ్రంథాల అధ్యయనం మొ|| వాటి ప్రాధాన్యాన్ని తగ్గించి భగవంతుణ్ని విశ్వాసంతో ప్రేమతో ఆరాధించడానికి ఆధిక్యత కల్పించింది. బహుదేవతారాధన చెడుగల్ని అంత వరకైనా పరిమితం చేసింది. ముఖ్యంగా నిర్గుణ భక్తి కల్ట వారు ఇందుకు ఎంతో తోడ్పడ్డారు. జాతి ఉన్నతంగా ఆలోచించేందుకు, వ్యవహరించేందుకూ తోడ్పడింది. మత విషయాలలో ఉన్నత - నిమ్న కులాల మధ్య అంటరానితనాల మధ్య ఉన్న విభేదాల్ని కొద్దిగా నైనా తగ్గించ గలిగింది.

సమాజం లో ఉన్న చెడులకి వ్యతిరేకంగా తమ గళం విప్పించడం ద్వారా భక్తి ఉద్యమ కారులు నిరంతర మత సంస్కరణలకి బాటలు పరిచారు.

భక్తి ఉద్యమకారులు తమ అనుచరులు తప్పనిసరిగా
సామాజిక చెడుగుల్ని వ్యతిరేకించాలన్నారు.
వారి హేతుబద్ధ నైతిక బోధనలు, స్త్రీ శిశుహత్యల్ని
సతి ఆచారాన్ని తీవ్రంగా ఖండించడం,
కుల వ్యవస్థ మీద శక్తివంతమైన విమర్శలు, మొ॥ వి
సామాన్య ప్రజానీకానికి వీటి లోని చెడుగుల్ని వీటి
దుష్ప్రభావాల్ని అర్థం చేసుకోడానికి తోడ్పడ్డాయి.
కబీరు వంటి బోధకులు మత్తుపదార్థాల వాడకాన్ని
నిరసించారు. గురుగోవింద సింగ్ పొగ తాగడాన్ని
నిషేధించాడు. భక్తి ఉద్యమకారులు జనింపజేసిన
స్ఫూర్తితో సాంఘిక శక్తులు మరాఠాల స్వరాజ్య గొప్ప
హిందూ రాజ్యంగా అవతరించడం లో ముఖ్య
రాజకీయ కారకాలు గా తోడ్పడ్డాయని కొందరు
చరిత్రకారులంటారు.

దేశం లోని వివిధ భాగాల్లో ప్రజా
జీవనస్రవంతి లో ముస్లిం సంస్కృతి వ్యాపించడానికి
సూఫీ ఉద్యమం తోడ్పడింది. హిందువుల్లో క్రింది
కులాల వాళ్ళు (కొందరు ముఖ్యంగా బెంగాల్లో) ఇస్లామిక్
సమానత్వం, సోదర భావం మొ॥ వాటిచే
ప్రభావితులై మతం మార్చుకున్నారు. సూఫీలు
సహనం [వివిధ మతాల మధ్య] ప్రాధాన్యతని
నొక్కి చెప్పారు. వారు బోధించిన విలువలు,
కాస్మోపాలిటన్ దృక్పథం [illegible], ఏకాంతాల
భావాల్ని బద్దలు చేసేందుకు దోహదం చేసింది.
దేశం లోని భిన్న సాంస్కృతిక వర్గాల మధ్య

సాంఘికం గా భావసారూప్యం గా అన్ని స్థాయిల్లోనూ
సంఘీభావాన్ని పెంపొందించింది. సూఫీలు ప్రజలకు కర్తవ్య
నైతిక, ఆధ్యాత్మిక ఆదర్శాలను అందించారు. సూఫీలు
భ.ఉ.కా. కలిసి మధ్యయుగ భారతీయ సమాజ సాంస్కృతిక
సమైక్యతాన్ని కాపాడ్డం లో కీలకపాత్ర పోషించారు.

Mughal Architecture

క్రీ.శ. 13 వ శతాబ్దం లోనే ఆర్క్యుయేట్ (arcuate) పద్ధతి (– ఖాళీలను కప్పడం, డోమ్ లు లో, ప్రవేశాల్లో ఆర్చీలు నిండుగా నిర్మించడం) ప్రవేశ పెట్టబడడం లో ఒక కొత్త వాస్తు శైలి కి పునాది వేయబడింది. మొగలులు ఈ సంప్రదాయాన్ని కొనసాగించి హిందువుల మొండితి పద్ధతి - ట్రాబియేట్ (trabeate) ని ఆర్క్యుయేట్ లో సమ్మేళనం చేశారు. మొత్తం మీద ఈ సమ్మేళనం ఫలితంగా ఒక విలక్షణ మైన మొగలుల వాస్తు శైలి రూపొందింది.

మొగలు వాస్తుశైలి దాని పరిణత రూపాన్ని అక్బరు కాలం లోనే పొందిందనేది నిజమే, అయినా మొగలు వాస్తుశైలి basic / ప్రాథమిక సూత్రాలు కొన్ని బాబరు, హుమాయూన్ లచే అందించబడ్డాయి.

__బాబరు__ తన సెంట్రల్ ఆసియా ప్రాంతం (ప్రవహిస్తున్న నీటి తో కూడినవి) ఉద్యానవనాలు (terraced gardens) పద్ధతి లో మన దేశం లో పలు కట్టించాడు. వాస్తు లో ఇతడికి regularity (క్రమం), symmetry (సౌష్ఠవం) అంటే మక్కువ.

__హుమాయూన్__ స్వయంగా

కట్టించిన నిర్మాణాలు అంత గొప్పవి కాకపోయినా అక్బరు కాలం లో కట్టించిన అతని సమాధి పేర్కొనదగినది. నిజానికి ఇది మొగలు వాస్తుశైలి పరిణామం లో ఒక మైలురాయి.

ఈ సమాధి డిజైనింగ్ లో దాని అమలు లో పర్షియన్
సంస్కృతి ప్రభావం సుస్పష్టం. హుమాయూన్ పర్షియన్ వాస్తు
కళాకారులు ఢిల్లీ వచ్చి వారి శైలిప్రాల్య పద్ధతుల్లో ఎందరిని
వినియోగించారు. అందువల్ల "ఇది ఒక పర్షియన్ ఆకృతి
పెర్సీబ్రౌన్ భారతీయ ప్రదర్శన గా చూడవచ్చిన ప్రతినిధి" అన్నాడు.
హుమాయూన్ సమాధి ఉద్యానవనం లో ఉండిన, ఎత్తైన
ఆర్కేడెడ్[2] (arcaded) ఇసుకరాయి[3] ప్లాట్‌ఫాం పై కట్టబడిన
ఒక లాగి సమాధి. ఈ సమాధి అష్టభుజి[4] ప్లాను కలిగి, ఎత్తైన
డబుల్[5] డోము లో ఉండి ఉంది. [ఈ డబుల్ డోము
మన దేశం లో ప్రవేశించడానికి ముందు పశ్చిమ ఆసియా
లో వాడుక లో ఉంది.]

సూర్ వంశీయుల వాస్తుకళ లో
రెండు దశలున్నాయి.

మొదటి దశ లో సమాధుల గ్రూపు
ఇది చెప్పదగింది. ఈ గ్రూపులో షేర్షా సమాధి
అనవసరం (ససరాం) గొప్ప వాస్తుకళాఖండం. చునార్
ఇసుకరాయి లో కట్టబడిన ఈ సమాధి సరస్సు
మధ్యలో ఉండడాన దాని భారీతనం రెట్టింపైనట్లు,
ఎదురుతున్నట్లు (భ్రాంతి కలిగిస్తుందని పెర్సీబ్రౌన్
అన్నాడు.

అష్టభుజి ఆకృతి గల ఈ భారీ భవంతి
ఎత్తైన చతురస్ర ప్లాట్‌ఫాం పై ఉండడాన భవంతి
ఎత్తును భారీతనాన్ని పెంచుతుంది, ప్లాట్‌ఫాం
మూలల్లోని కియోస్కులు (kiosks) దాని

ప్రధాన భవనంలో లాగా కలుపుతున్నాయి. పలు దశల్లో ఎగిసే డోము ద్వారా విరస ప్రభావం సాధించారు. డోము మీద గోడ లాగా కప్పబడింది, ఈ గోడ పై కంగూరాల శ్రేణి అలంకరిస్తుంది. భారీ డోము తామర శిఖరం finiale లా కప్పబడింది. శిల్ప సమృద్ధి లాటి పలు అంశాలు కొద్ది మార్పులతో తాజ్ మహల్ కి తీసుకెళ్లడం గమనించవచ్చు. కాని తాజ్ మహల్ తేలిగ్గా గాలిలో తేలుతున్నట్లు భ్రమ కలిగిస్తే శిల్ప సమృద్ధి బలం, భారీతనం (వీటి వాస్తుకళలో ప్రధాన గుణాలుగా భావిస్తారు) శిల్ప ప్రాశస్త్యాన్ని వెల్లడించేలా ప్రదర్శిస్తుంది.

రెండవ దశ లోనివి సూరీల ఢిల్లీ కట్టడాలు. వీటిలో కిలాయె కుహ్నా మసీదు ముఖ్యమైంది. ఇందులో గమనించాల్సింది ఆర్చిల ఆకారం – ఆర్చి మొనలు వెళ్లే వంపు లో కొద్దిపాటి చదునుదనం (flatness) కల్పిస్తుంది. ఇది మొగలుల నాలుగు-కేంద్రాల "ట్యూడర్" (Tudor) ఆర్చి వృద్ధి చెందడానికి ముందున్న దాని చివరి దశని సూచిస్తుంది.

అక్బరు కాలం లో ఇండో-ఇస్లామిక్ వాస్తుకళా సంప్రదాయాల చక్కటి సమ్మేళనాన్ని చూడవచ్చు. అక్బరు నాటి వాస్తుశైలి లో దేశీయ పద్ధతుల ప్రాబల్యం, ఇతర దేశాల అనుభవాన్ని ఎంపిక చేసి వాడుకోవడం కన్పిస్తుంది. అక్బరు పాలన లో ఎదిగిన వాస్తుకళా అంశాలు

1) భవనాలు ప్రధానం గా ఎర్ర ఇసుకరాయి తో కట్టబడ్డాయి.
2) ట్రాబియేటెడ్ నిర్మాణాన్ని విరివిగా వాడడం.
3) ఆర్చీలను ప్రధానం గా నిర్మాణ రూపం లో గాక అలంకరణ రూపం లో వాడడం.
4) డోమ్ లు 'లోడి' పద్ధతి లో ఉండడం; కొన్నింటిల్లో డొల్ల (hollow) గా కట్టబడేది; కాని సాంకేతికం గా ఎప్పుడూ వాస్తవమైన డబుల్ పద్ధతి లో కట్టబడలేదు.
5) స్తంభాల షాఫ్టులు (shafts) బహుముఖాలు గలవి. ~~ఈ~~ స్తంభాల క్యాపిటల్స్ తప్పనిసరి గా ఊతమిచ్చే బ్రాకెట్ల రూపం లో ఉండేవి.
6) చెక్కడాలు (boldly carved), లోపలి భాగం లో కాంతివంతమైన రంగులు పూసే పద్ధతులలో నింపిన అంతర్నిర్మిత ఇన్‌లేయిడ్ (inlaid patterns) పద్ధతులు ప్రధాన అలంకరణాలు గా ఉండేవి.

Trabeate → an architectural form in which the main openings are made by beams supported on pillars.

సమాధి లో పర్షియన్ అంశాలు

- నిజమైన డబుల్ డోము, కాని అంతగా పరిణతి చెందలేదు.
- లోపలి గదుల ఏర్పాటు — ఒక ఎన్క్లోజర్ కి బదులుగా ప్రత్యేక గదులు కారిడార్ లో ఉండి అవి మార్గాల (passages) ద్వారా కలుపబడ్డాయి.

భారతీయ అంశాలు

- మొత్తం కట్టడం నియమిత ఉద్యానవనం లో ఉంచబడింది.
- గుజరాతీ వాస్తుశైలి లక్షణమైన సన్నని మినరెట్స్ జోడు ని ఉపయోగిస్తున్నాయి.
- పొగసైన కియోస్కులు రాజస్థానీ వాస్తుశైలి లక్షణం.

అక్బరు కట్టడాల్ని రెండు వర్గాలు గా చూడవచ్చు.

మొదటి వర్గం - ఆగ్రా, అలహాబాదు, లాహోరు లలోని కట్టడాలు

రెండవ వర్గం - ఫతేపూర్ సిక్రి కట్టడాలు.

ఆగ్రా కోట భారీ battlements లాంటి crenalated[2] గోడలతో ఉంది. దాని ద్వారాలు రెండు అష్టభుజి[3] టవర్ల ను (ఎర్ర ఇసుకరాయి తో చేసినవి) కలిగి ఉన్నాయి. ఈ టవర్లు ఒకదానితో ఒకటి కలుపబడ్డాయి[4]. ఈ ఆగ్రా కోట పద్ధతి (pattern) పై లాహోరు, అజ్మీరు, అలహాబాదు కోటల్లో కూడా పాటించారు. షాజహాను ఢిల్లీ లో కట్టించిన ఎర్రకోట కూడా ఈ ఆగ్రా కోట పద్ధతి లోనే కట్టబడింది.

ఈ ఆగ్రా కోట లో ఎర్రరాతి లో చక్కని బెంగాలి గుజరాతి వాస్తుశైలుల్లో అక్బరు పలు కట్టడాలు (దాదాపు 500) కట్టించాడని అబుల్ ఫజల్ చెప్పాడు. నేడు మిగిలినవి చాలా తక్కువ.

నేడు మిగిలిన అక్బరి మహల్, జహాంగిరి మహల్ ల భాగాల ద్వారా వాటి వాస్తుశైలి తెలుసుకోవచ్చు. ఈ భవనాల పైకప్పు చదును (flat) గా ఉంది, అధికం గా చెక్కిన (carved) స్తంభాల తో పైకప్పు కి ఊతమివ్వబడింది. భారీ ఎర్ర ఇసుక రాయి తో ఉన్న బ్రాకెట్లు[1], బాల్కనీలు[2]; అలంకారంగా చెక్కిన వెరళ్లు[3] మొ॥ వి ఈ భవనాల్లో కనిపించే రాజస్థానీ వాస్తుశైలి అంశాలు.

ఫతేపూర్ సిక్రి లోని భవనసముదాయం కొండ పైన కృత్రిమ సరస్సు పక్కన కట్టబడింది. క్రిందున్న మైదానం లో నగరం చుట్టూ గోడ కట్టబడింది. మైదానం లో భవనాలు నేడు చాలా వరకు మాయమయ్యాయి. ఇది గమనించిన పెర్సీబ్రౌన్ కొండ మీది భవనసముదాయాన్ని నగరమనుకోవడానికి నగరం కి ఉండాల్సిన క్రమ వ్యవస్థ/ప్రణాళిక లేదని వ్యాఖ్యానించాడు. చరిత్రకారుడు సతీష్ చంద్ర సిక్రి భవన సముదాయానికి కూడా ఒక ప్రణాళిక ఉందని నిరూపించారు.

సిక్రీ కట్టడాల్ని తోరణీక, మెహ్రాబ్ కట్టడాలుగా (ఆర్చుల సహితంగా)
గమనించవచ్చు. trabeate arcuate

తోరణీక కట్టడాలు సాధారణంగా
ట్రాబియేటెడ్ (trabeate) స్వభావాన్ని కలిగి ఉంటాయి.
చక్రవర్తి హిందూ భార్యల భవంతి లో ఒక
మరుగుదొడ్లకి చుట్టూ అనేక గదులు (సంప్రదాయ హిందూ
భారతీయ శిల్ప వాస్తుశైలి) ఉన్నాయి. చెక్కలు, కాలమలు,
కాపిటల్స్ అన్నీ సంప్రదాయ దేవాలయ స్తంభాల నుంచి
అరువు తెచ్చుకున్నారు. పైభాగం ప్రత్యేకంగా ఉంది.

హరేం కాంప్లెక్స్ లో బీర్బల్ పేరు మీద
తప్పుగా చెలామణీ అవుతున్న ఒక రెండంతస్తుల భవనం
గొప్ప రెసిడెన్షియల్ నిర్మాణం కలదని ; నిర్మాణం - అలంకరణల
మధ్య చక్కటి సమతౌల్యం ఉందని N.K. సరస్వతి అన్నారు.
అక్బరు తల్లి భవనం లో గొప్ప కుడ్య చిత్రాలు చిత్రించారు.
రాజస్త్రీలు గాలి లో విహరించేందుకు 'పంచ మహల్'
ఉద్దేశించబడింది.

సిక్రీ లో భవనాలు మరింతగా ప్రయోగాత్మక
శైలి లో కన్పిస్తాయి. దివాన్-ఇ-ఖాస్ వీటిలో ముఖ్యమైంది.
ఇందులో ఒకే హాలు ఉంది. వృత్తాకార రాతి ప్లాట్‌ఫాం కు
ఊతమిచ్చేలా పెద్ద భారీ పిల్లర్ స్తంభం ఉంది. ఈ
మధ్య ప్లాట్‌ఫాం నుండి రాతి బ్రిడ్జిలు ప్రతీ మూలకి
కొనసాగి వేలాడే గాలరీలలో కలుస్తాయి. ఇలా మధ్య
ప్లాట్‌ఫాం ను మధ్య పిల్లర్ అనేక పొరలు, బ్రాకెట్ల లో
ఊతమివ్వడం అనేది గుజరాతీ దేవాలయ వాస్తుశైలి నుండి
గ్రహించారు.

గోలకొండ లోపలి బహిర్ద్వారం బులంద దర్వాజా 'అర్ధ-డోమ పోర్టల' శైలి లో ఉంది. ఇందులో డోమం ను సగానికి తెరవడం ప్రధానమైనది. తెరవబడిన భాగం ద్వారం యొక్క భారీ బయటివైపు facade కు అవకాశమిస్తుంది. వెనుక గోడ (rear wall) వద్ద డోము గచ్చు (floor) స్థాపించాలు చిన్న గేట్లు తయారు చేశారు. ఈ పద్ధతి ఇరాన్ నుంచి తెచ్చుకున్నారు, ఇది తర్వాత కాలం లో మొగలు కట్టడాల్లో లక్షణమైనదిగా ఉంది. ఈ భారీ ద్వారం మిగిలిన కట్టడాన్ని మించిపోయి అతి భారీతనం తో దాని అసమాన భావాన్ని కలిగించడంవల్ల ఉద్దేశించబడ్డ కట్టడం గా మిగిలిపోయింది.

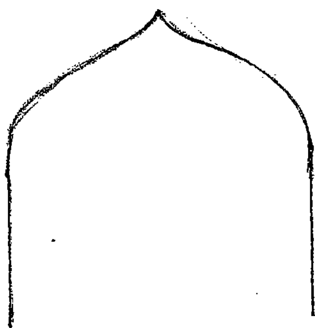
<u>జహాంగీరు</u> పాలనాకాలం చివరి నాటికి కట్టడాల్ని పూర్తిగా పాలరాయి లో నిర్మించడం మొదలైంది. గోడల్ని విలువైనరాళ్ళ తోడ పూల డిజైన్ల లో అలంకరించే "పిట్ర[1] డ్యూర" అలంకరణ శైలి ఇతిమదుద్దౌలా సమాధి లో వాడబడింది. ఈ దీర్ఘచతురస్ర[2] కట్టడం ప్రత్యేకత మూలల్లో అష్టభుజి[3] బురుజుల[5] సొగసైన గుమ్మటాలు[4] (cupolas) ని కలిగి ఉండటం. దీనికి డోము లేదు, చదునైన[6] పైకప్పు పై చిన్న cloister[7] మాత్రమే ఉంది. రంధ్రాలున్న జాలీ (8) తెరల ద్వారా ఇది అలంకరించబడింది.

షాజహాన్ కాలంలో మొఘలు వాస్తుకళ

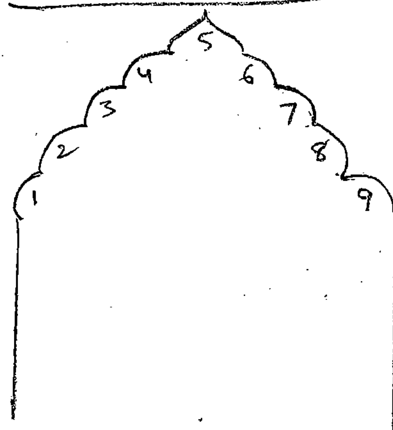
పరాకాష్ఠ నందుకున్నది. ఇతని కాలం లో ఎర్రరాయి స్థానాన్ని పాలరాయి ఆక్రమించింది. ఈ కట్టడ పదార్థం లోని మార్పు పలు శైలీ పరమైన మార్పులకు కారణమైంది.

1) అక్బరు కాలం నాటి గుండ్రని ఆర్చి స్థానం లో వంపులున్న ఆర్చి వచ్చింది. సాధారణం గా తొమ్మిది వంపులు ఉండేవి.

అక్బరు ఆర్చి

షాజహాను ఆర్చి

2) వంపులున్న ఆర్చిల కు పాలరాయి ఆర్కేడులు (arcades) ఉండడం సాధారణ లక్షణమైంది.
arcade = a range of roofed arches.

3) డోము బాగా ఉబ్బుగా (bulbous form) తయారైంది. stilted మెడ గల డోములు ఏర్పడ్డాయి. డబుల్ డోములు చాలా సాధారణమయ్యాయి.

4) రంగుల రాళ్ళతోటి ఇన్లేయిడ్ పద్ధతులు ప్రధాన అలంకరణా విధానమయ్యాయి.

5) ఇనలే అలంకరణ లో కొత్త విధానం గా "పీత్రదురా" వృద్ధి చెందింది. ఇందులో లాపిస్ లజూలి, కార్నేలియన్

జాస్పర్, టోపజ్ వంటి విలువైన రాళ్ళ ని పొదిగిన పుష్ప-పత్ర డిజైనుల్లో పాలరాయి లో పొదుగుతారు.

భారతీయ వాస్తుకళల్లోకి అలవాటికమైన తాజ్ మహల్ లో మునుపటి మొగలులు స్వీకరించిన అన్ని వాస్తుకళా రూపాల్ని మెప్పించే రీతి లో ఒక్కచోటికి చేర్చడం తద్వారా వాటిని వారి సొంతం చేసుకోవడం గమనించవచ్చు. ఇందులో

- సమాధి ని ప్రవహించే నీటి కాలువలు, ఫౌంటెయిన్ లతో కూడిన నియమిత (formal) ఉద్యానవనం లో ఉంచడం.
- ప్రధాన కట్టడాన్ని ఎత్తైన ప్లాట్‌ఫాం మీద కట్టడం తద్వారా జోరు కు చక్కని స్థైర్యమైన ఇవ్వడం, కట్టడానికి solidity ఇవ్వడం.
- ప్రవేశం వద్ద అర్ధ డోమ్ పోర్టల్ ఉండటం.

తాజ్ ప్రధాన అందం దాని భారీ డోము నాలుగు సన్నని మినరెట్లు, ఈ మినరెట్లు ప్లాట్‌ఫాం ను ప్రధాన కట్టడం తో సంధానిస్తాయి. (linking)

అలంకరణాలు సౌందర్యాన్నంత తక్కువ గా ఉండేలా చూశారు— సున్నితమైన పాలరాయి తెరలు, పీత్రదుర ఇనలే, కియోస్కులు (ఛత్రీలు) వంటివి వాడారు.

షాజహాన్ కాలం లో మసీదుల నిర్మాణం కూడా పరాకాష్ఠ కు చేరింది. ఆగ్రా లోని మోతీ మసీదు తాజ్ మాదిరి గా పూర్తిగా పాలరాతి తో కట్టబడింది. ఢిల్లీ లోని జామా మసీదు ఎర్రఇసుకరాతి తో కట్టబడింది. భారీ ద్వారం, పొడవైన సన్నని మినరెట్లు, అనేక డోములు ఈ జామా మసీదు లక్షణాలు.

ఢిల్లీ లని పాలకులు ఎర్రకోట రంగ మహల్ లని centralised scale of justice & ప్రసిద్ధి కారా వాస్తుకళ లో చదునైన (flat) పైకప్పు గల దివాన్-ఇ-ఆమ్ ప్రసిద్ధి. సింహాసనం నుంచి స్పష్టమైన vistas (అందమైన దృశ్యం) అందించేందుకు గానూ వీరందరూ స్తంభశ్రేణి వైవిధ్యాలు వాడబడ్డాయి. (అనేక వంపులున్న) multi-foliated ఆర్చ్‌లు rippling (నీటి అలల) నీటి ప్రభావాన్ని అందిస్తాయి.

అందువల్ల ఎర్రకోట లో ఆర్క్యుయేట్, ట్రాబియేట్ కట్టడ రూపాల విలక్షణ సమ్మేళనం చూడవచ్చు.

ఔరంగజేబు పాలన ప్రభావం వల్ల ఇతని కాలం లో కట్టడాల పదార్థం, శైలి రెండింటిలోనూ నిరాడంబరత కన్పిస్తుంది. కట్టడాల సంఖ్య కూడా తక్కువే. అయినా ఆర్క్యుయేట్ & ట్రాబియేట్ రూపాల సమ్మేళనం పై ఆధారపడ్డ మొగలు వాస్తు సంప్రదాయాలు, అలంకరణ డిజైనులు 18 వ శతాబ్దం, ఆపై 19 వ శతాబ్దాల లోకి నిరంతరాయంగా కొనసాగాయి.

ఔరంగజేబు భార్య రబియా-ఉద్-దౌరాని సమాధి (ఔరంగాబాద్) తాజ్ కు అనుకరణ. అయితే ఔరంగజేబు వాస్తుకారులు సమాధి మూలల్లో కూడా (ప్లాట్‌ఫాం మూలల్లోనే గాక) మినరెట్లు కట్టడం లో మొత్తం కట్టడం యొక్క సామరస్యం దెబ్బతింది.

"Q." Explain the principal features of architecture during Akbar's rule. What changes were made in them by Shah Jahan?

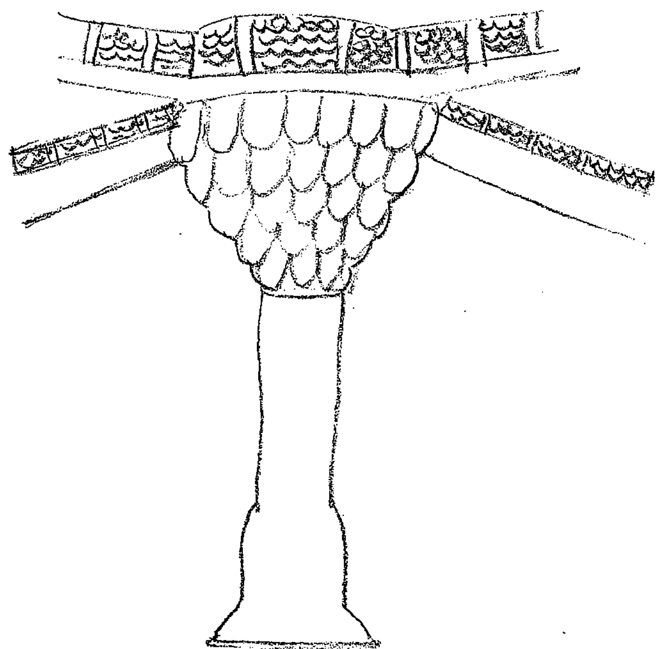
* పిత్ర దురా వంటి చాలా అలంకరణల్లో సున్నితమైన నైపుణ్యం ప్రదర్శించే అలంకరణాలు – బంగారు, విలువైన మొదలైన వాటిని చెక్కడం చేశారు.

చూ. పే. [illegible] p. 278 - read pink underlines

* నూర్జహాన్ తండ్రి మిర్జా ఘియాస్ బేగ్ సమాధి – ఇతిమదుద్దౌలా సమాధి అక్బరు మరియు జహంగీరు, షాజహానుల కి వాస్తుశైలి లో మార్పు ని (బలిమయం, సౌకుమార్యం) సూచిస్తుంది. అక్బరు భవనాల robustness నుంచి షాజహాను కాలంలోని సున్నిత సుకుమార వాస్తుశైలి కి మార్పుపొందడం ఈ నిర్మాణ భావన లో గమనించవచ్చు.

* ఆగ్రాకోట లోని మోతీ మసీదు లో షాజహాన్ ప్రత్యామ్నాయ పథకం లో ప్రయోగం చేశాడు – తెరచిన ఆర్కేడెడ్ ప్రార్థనా మందిరం (open arcaded) పైగా, ఈ మసీదు లో ఎత్తైన మినారెట్ల ని వదిలేసి వాటి స్థానం లో "ఛత్రీ" లను ప్రార్థనా మందిరం నాలుగు మూలల్లో ఉంచాడు. ఇందులో మూడు ఉబ్బుగల (bulbous) డోమ్‌లు ఉన్నాయి. మొత్తం నిర్మాణమంతా (నల్ల మార్బుల్ కాలిగ్రఫీ లో ఉండిన) తెల్ల పాలరాయి లోనే నిర్మించబడింది, ఇది ఈ నిర్మాణ elegance ని సాక్షి చెబుతుంది.

ఫతేపూర్ సిక్రీ , దివాని ఖాస్

ఒక

)

ర

[illegible]

1-11-05
Diwali

The Rajput policy of Mughals

బాబరు (1526-30): బాబరు ~~ఉత్తర~~ భారతదేశంపై దండెత్తు కాలం నాటికి ఉత్తర భారతదేశంలో మేవార్, మార్వార్, ~~ఆ~~ చందేరి, రణథంబోర్, అజ్మీర్, జైసల్మేర్, అంబర్, బికనీర్ మొదలైనవి ముఖ్యమైన రాజపుత్ర రాజ్యాలు. వాటిలో మేవార్ ను పాలించే రాణా సంగ్రామసింహుడు (సంగ్రామసింహుని రాణా సంగా అనికూడ అంటారు) అత్యంత శక్తివంతమైన వాడు.

రాణా సంగా అంతకుముందు బాబరును ఆహ్వానం ఇచ్చి దండెత్తమని ఆహ్వానించినా, మొదటి పానిపట్టు యుద్ధంలో బాబరుతో చేతులు కలుప లేదు. బాబరును ఢిల్లీ నుండి ~~ఆక్రమణ~~ తరిమివేసి ఢిల్లీలో ~~..~~ పెత్తనం వహించ ఆశించిన రాజపుత్ర రాణా సంగా నాయకత్వంలో బాబరుతో తలపడగా, బాబరు వారిని కాన్వా యుద్ధం (1527)లో ఓడించాడు. తరువాత బాబర్ మాళ్వాలోని ~~చ~~ చందేరి పై దాడిచేసి మేదిని రాయుని ఓడించి చందేరిని ఆక్రమించాడు.

ఈ విధంగా బాబరు రాజపుత్రుల యెడల hostile శత్రు వైఖరి కలిగియుండెను. ~~అణచి వేత~~ యుద్ధము, విజయము, విలీనము (annexation) అనునవి రాజపుత్రుల పట్ల బాబరు విధానములో ముఖ్యపాత్ర వహించినవి.

హుమాయూన్ (1530-40 & 1555-56): గుజరాత్ పాలకుడైన బహదూర్ షా మేవార్ పై దండెత్తి చిత్తోర్ ను ముట్టడించగా చిత్తోర్ రాణి కర్ణావతి (రాణా సంగా భార్య),

హుమాయూన్ సాయం అర్థించింది. కాని హుమాయూన్ సానుకూలంగా స్పందించలేదు. తద్వారా రాజపుత్రులతో స్నేహ సంబంధాలు నెలకొల్పే సువర్ణ అవకాశాన్ని జారవిడిచాడు. ఈ విధంగా హుమాయూన్ ~~[illegible]~~ రాజపుత్ర విధానంలో ~~inaction~~ (క్రియాశూన్యత (inaction), isolation (ఏకాకిత్వ) వహించాడు.

అక్బరు (1556 to 1605): అక్బర్ తన తండ్రి, తాత వలెగాక, సుదీర్ఘకాలం రాజ్యపాలన చేశాడు. అతను గొప్ప సామ్రాజ్యవాది. అతను తన సామ్రాజ్యవిస్తరణ వల్ల, తన అధికారం సుస్థిరం చేసుకోవడానికి విశాలమైన ఆసక్తి కనబరిచాడు. అతడు అసాధారణమైన తెలివితేటలు, దౌత్యనీతి కలిగినవాడు. తన లక్ష్యాలను నెరవేర్చాలంటే, భారతదేశంలో అందరికంటే ధైర్యసాహసాలు, స్వాభిమానం, స్వామిభక్తి, దేశభక్తి కలిగిన రాజపుత్రుల ~~[illegible]~~ సహకారము తప్పనిసరి అని అక్బరు గుర్తించాడు. ఈ కారణంగా అక్బరు యొక్క రాజపుత్ర విధానం తన ముందు మొగల్ చక్రవర్తుల విధానాలకి పూర్తిగా ~~[illegible]~~ భిన్నంగా ఉంది. ~~రాజపుత్రుల మద్దతు, సహకారాన్ని పొందడానికి [illegible] పద్ధతుల అవలంబించాడు.~~

అక్బరు రాజపుత్ర విధాన పరిణామాన్ని మూడు దశలుగా చెప్పవచ్చు.

మొదటిదశ: క్రీ.శ. 1572 వరకు ఉన్న ఈ దశలో అక్బరుతో రాజపుత్రులు విధేయులైన మిత్రులుగా చూడబడ్డారు. తమ రాజ్యం, దాని పరిసర ప్రాంతాలలో వీరు అక్బరుకు సైనిక

స్నానం చేయాలి. ఉదాహరణకు రాజా భార్మల్, భగవాన్‌దాస్‌లు ఉజ్జైన్ జలాశయాల్లో అక్బరుతో స్నానం చేశారు.

రెండవ దశ: క్రీ.శ. 1572లో జరిగిన గుజరాత్ దండయాత్రలో రెండవ దశ మొదలైంది. ఈ దశలో విధేయులైన మిత్రులుగా ఉండటమే గాక రాజపుత్రులు మొగలు సామ్రాజ్య సైనికశక్తిగా ఎదిగారు. ఉదాహరణకు అక్బరు మాన్‌సింగ్‌ను షేర్‌ఖాన్ ఫులాడీని పట్టుకోవడానికి నియమించాడు. ఈ దశలో రాజపుత్ర సైనికులను కూడా అధికంగా చేర్చుకోబడటం, వారికి మొదటిసారిగా నిర్దిష్ట జీతాలు నిర్ణయించబడటం జరిగింది.

మూడవ దశ: ఈ దశలో అక్బరు రాజపుత్ర విధానం పూర్తిగా వృద్ధిచెందింది. 'విధేయులైన మిత్రులు', సైనిక శక్తి అయిన రాజపుత్రులు స్వతహాగా రాజ్య భాగస్వాములు, రాజప్రముఖుల్లో పదవులకు అర్హులుగా ఉంటూనే కాకుండా వ్యక్తిగతంగా తమ ప్రాబల్యాన్ని పెంచుకొన్నారు. ఉదాహరణకు క్రీ.శ. 1583లో భగవంత్ సింగ్ లాహోర్ గవర్నరుగా నియమించబడ్డాడు.

అక్బరు రాజపుత్రుల మద్దతు, సహకారాన్ని పొందడానికి పలు పద్ధతులు అనుసరించాడు.

1. అక్బరు రాజపుత్ర విధానంలో వివాహ సంబంధాలతో దృక్పథంతో కూడిన పరమత సహనం పాటించబడింది. దండయాత్రలలో తన సైనికులను హిందువులపై దుర్మార్గం చేయరాదని ఆజ్ఞాపించాడు. హిందువులు చేసే తీర్థయాత్రల సుంకాన్ని రద్దు చేశాడు. 1564లో జిజియా పన్నును కూడా రద్దు చేశాడు. యుద్ధంలో పట్టుబడిన సైనికులను వారిని బలవంతంగా మతం మార్చే పద్ధతికి స్వస్తి చెప్పాడు.

దీనితో కూడిన ఈ చర్యలవల్ల హిందూ ప్రజలలో అక్బరు రాజపుత్రులలో అక్బరుపట్ల సహృద్భావం ఏర్పడింది.

2. అక్బరు రాజపుత్రులతో స్నేహపూర్వకమైన వివాహ సంబంధాలు నెరపాడు. ఉదాహరణకు అంబర్, జైసల్మీర్, బికనీర్ల పాలకులైన రాజపుత్రులు అక్బరుకు తమ కుమార్తెలనిచ్చి వివాహం జరిపించారు.

అయితే ఈ విధంగా ముస్లిం పాలకులకి, హిందూ రాజులు తమ కుమార్తెలనిచ్చి వివాహం జరపడం అప్పట్లో అసాధారణం ఏమీ కాదు. 14, 15 శతాబ్దాల్లో కూడ దేశంలోని అనేక ప్రాంతాల్లో ఇట్టి వివాహాలు జరిగాయి. మార్వార్ ను పాలించిన శక్తివంతుడైన మాల్ దేవ్ (Mal Deo) తన కుమార్తెను గుజరాత్ పాలకుడైన సుల్తాన్ మహమూద్ కు ఇచ్చి వివాహంచేశాడు. ఇలానే తన మరో కుమార్తెను ఇస్లామ్ షా కు ఇచ్చి పెళ్లిచేశాడు. విజయనగర రాజైన బుక్క దేవరాయలు తన కుమార్తెను బహమనీ రాజైన ఫిరోజ్ షా కి ఇచ్చి కళ్యాణం చేశాడు. అయితే గతంలో లాగా ఇలాంటి మతాంతర వివాహాలు రెండు కుటుంబాల మధ్య స్థిర సంబంధాలను సాధించలేదు. కానీ ఈ విషయంలో అక్బరు విభిన్న విధానాన్ని అనుసరించాడు. అతడు తన హిందూ భార్యలకు మతవిషయాలలో పూర్తి స్వేచ్ఛనిచ్చాడు. వారి తండ్రులకు, బంధువులకు ప్రభువర్గంలో (Nobility) గౌరవనీయమైన హోదాలను కల్పించాడు. అక్బరు తన భార్యలవైపు కుటుంబాలతో స్థిర సంబంధాలు కొనసాగించడం అతని రాజపుత్ర విధానంలో ప్రత్యేకత.

3. రాజపుత్రుల ఆచార, సాంప్రదాయాలను గౌరవించడం అనేది వారి విధానాన్ని మొఘల్ కాలంలో అక్బర్ పాటించిన విధానాలలో ఒకటి. ఉదయ్ సింగ్ కూతురైన జోధ్ బాయి, అక్బర్ కుమారుడైన సలీంకు ఇవ్వబడింది. ఈ వివాహం సాధారణంగా ఉండే డోలా (Dola) పద్ధతిలో జరిగింది. పెళ్లికుమారుని బంధువర్గం రాజు ఇంటికి వధువుకై వెళ్లింది. ఇక్కడ హిందూ ఆచారాలు, అలవాట్లు పాటించబడ్డాయి.

4. అక్బరు కాలంలో రాజపుత్ర రాజులతో వ్యక్తిగతంగా సన్నిహిత సంబంధాలు నెరపాడు. ఉదాహరణకు బికనీర్, బుంది పాలకులతో అక్బరుకు చాలా దగ్గర సంబంధాలుండేవి. వీరు వివిధ దండయాత్రలలో చక్రవర్తికి సేవలందించారు. 1593లో బికనీర్ రాజైన రాయసింగ్ అల్లుడు మరణించగా అక్బరే స్వయంగా అతని ఇంటికి వెళ్లి రాజును ఓదార్చుటేగాక, అతని కుమార్తెను సతి జరపకుండా అడ్డుకున్నాడు (ఆమె పిల్లలు చిన్నవారు కావడంవల్ల).

5. అన్నిటికంటే అక్బరు ~~రాజపుత్రులకు~~ ముఖ్యమైన, గౌరవనీయమైన, చక్రవర్తి ఆదరణం లభించే పదవులను, హోదాలను రాజపుత్రులకు ఇచ్చి పాలనా బాధ్యతలలో వారికి భాగం కల్పించాడు. ఇట్లు రాజపుత్రులకు పాలనా బాధ్యతలను అప్పగించటం అనే నూతన విధానం ద్వారా అక్బరు తన రాజపుత్ర విధానాన్ని పరాకాష్ఠకు చేర్చాడు. అంబర్ రాజైన బిహారీ మల్ కు ఉన్నత హోదాను, అతని కుమారుడైన భగవాన్ దాస్ కు 5000 మన్సబ్ దారు హోదాను ఇచ్చాడు. అతని మనుమడైన మాన్ సింగ్ కు 7000 మన్సబ్ దార్ హోదా నిచ్చాడు. ఈ హోదా ~~ఇవ్వబడిన~~ ఇవ్వబడిన రెండవ వ్యక్తి అక్బరునకు [illegible]

అజీజ్ ఖాన్ కుకా (kuka) లు ఉన్నారు. 1583 లో
భగవంత్ సింగ్ లాహోర్ గవర్నర్‌గా ఉన్నారు. 1585-86
ప్రాంతంలో రాజపుత్రులు లాహోర్, కాబూల్, ఆగ్రా,
అజ్మీర్‌లకు సంయుక్త గవర్నర్లుగా నియమించారు.
వారిని ఫౌజుదార్లుగా, కోటల కమాండర్లుగా నియమించారు.
జోధ్‌పూర్, రాయ్ దుర్గాలను రెవెన్యూగా కేటాయించబడింది.
రాజా బీర్బల్ అక్బరుకు సన్నిహితుడు.

1585-86 లో సుబాలకు పాలనావిధానం ప్రవేశపెట్టారు!
వాటికి అమీరు, దివాన్, బక్షి అనే అధికారుల
నియామకంలో రాజపుత్రులకు అధిక సంఖ్యలో ప్రవేశం
కల్పించబడింది. అక్బర్ రాజపుత్రులకు వతన్ జాగీర్లను
ఇచ్చారు. ఇవి బదిలీల (transfers) నుండి మినహాయించబడినవి.

6. ధిక్కారాన్ని చూపిన రాజపుత్రులను తన నియంత్రణలో
ఉంచుకొనుటకు వాడిన ఉపాయం అస్త్రంగా అక్బర్ బల
ప్రయోగాన్ని చూపాడు. మార్వార్ కు చెందిన రాథోడ్‌లు,
మేవార్‌కు చెందిన శిశోదియాలు అక్బరు ఆధిపత్యాన్ని
తిరస్కరించగా, వారిపై బల ప్రయోగం చేశాడు. మేవార్‌కు
చెందిన రాణా ప్రతాప్ వద్దకు మొఘల్ ఆధిపత్యాన్ని
అంగీకరించవలసిందని పెక్కుసార్లు దౌత్యం నిర్వహించి
విఫలమైన తర్వాత అతనిపై యుద్ధం ప్రకటించి
హల్దీఘాటీ యుద్ధంలో అతనిని ఓడించాడు. కాని రాణా ప్రతాప్
సమీప కొండ ప్రాంతాలకు పారిపోయి దీర్ఘకాలం గెరిల్లా యుద్ధం
కొనసాగించాడు.

7. అక్బరు రాజపుత్రులలో కలహాలు రగిల్చేందుకు ఎన్నడూ ప్రయత్నించలేదు. అయితే వారిలో ఉన్న స్పర్ధల్ని గమనించి వాటిని తనకనుకూలంగా వాడుకున్నాడు.

అక్బరు రాజపుత్ర విధానం యొక్క అంచనా: అక్బరు యొక్క రాజపుత్ర విధానం ~~[illegible]~~ చాలా లోతైన ప్రభావాన్ని చూపింది. అది మొగల్ సామ్రాజ్యానికి, రాజపుత్రులకు లబ్ధి చేకూర్చింది.

1. రాజపుత్రులతో అక్బరు నెరపిన సత్సంబంధాల వల్ల భారతదేశంలో అత్యంత ధైర్యశాలురైన యోధుల సేవలు మొగల్ సామ్రాజ్యానికి దక్కాయి. రాజపుత్రుల చెక్కుచెదరని విధేయత మొగల్ సామ్రాజ్య విస్తరణ, సుస్థిరతలకు ఎంతో ముఖ్యమైన ఆధారం అయింది.

2. మొగల్ చక్రవర్తులతో సత్సంబంధాలు రాజపుత్రులకు కూడ ఎంతో ~~[illegible]~~ సహాయపడింది. రాజస్థానులో యెడారి ప్రాంతాన్ని ప్రసాదించింది. ~~[illegible]~~ లేని వ్యవసాయ గడ్డనుంచి వచ్చేటువంటి ఆదాయం తక్కువగా ఉండటం దూర ప్రాంతాల్లో వారికి మొగల్ సామ్రాజ్యానికి సేవ అందించే వీలు కల్పించింది. వారు అంతరంగిక స్వాతంత్ర్యం అనుభవించారు. మరల స్వాతంత్ర్యం పొంది వారి ఉత్సవాలు జరుపుకునేవారు. ఆచార, సంప్రదాయాలను పాటించేవారు. సాధారణంగా వారి వారసత్వ హక్కులు గౌరవింపబడ్డాయి.

3. రాజపుత్రులకు రాజస్థానంలోను, ప్రావిన్సుల లోను ముఖ్యమైన పదవులను, హోదాలను ఇవ్వటంవల్ల పాలనాయంత్రాంగ పునాది విస్తరించబడటమే కాక, పరిపాలనా

సామ్రాజ్య పరిధి, బాధ్యతాయుతంగా వ్యవహరించటం పెరిగింది.

4. అక్బర్ రాజపుత్ర విధానము మొగల్ ఉత్థానం యొక్క సంస్కృతిపై ప్రభావాన్ని చూపింది. వాస్తుశిల్పం, చిత్రలేఖనం, సంగీతం, నృత్యం మొగల్ చక్రవర్తుల చేత్తో రాజపుత్ర ప్రభావంతో అభివృద్ధి పరచబడ్డాయి. అంతేకాక మొగల్ కాలంనాటి వాస్తుశిల్పం, చిత్రలేఖనంలో రాజపుత్ర ప్రభావం మనకు స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది.

5. ప్రసిద్ధ రాజపుత్ర వంశాలతో అక్బరు నెరపిన వివాహ సంబంధాలు, అంతఃపురంలో రాజపుత్ర రాణుల ఉనికి, అక్బర్ మత విధానాన్ని చాలా వరకు ప్రభావితం చేశాయి.

Q. అక్బరు రాజపుత్ర విధానాన్ని ప్రభావితం చేసిన అంశాలేవి?

Ans. see p-1 of vol (9) Modern India Notes.

Q. అక్బరు రాజపుత్ర విధానం - ఒక అంచనా

Ans. దీనికోసం Notes లో పాయింట్లు see p-12 of vol-9

జహాంగీర్ (1605-1627):

జహాంగీర్, అక్బరు రాజపుత్ర విధానాన్ని కొనసాగించాడు.

1. మార్వార్, జైసల్మీర్, బికనీర్ మొదలైన రాజపుత్ర రాజులతో జహాంగీర్ అక్బరు వలె వివాహ సంబంధాలు నెరపాడు. ఈ రాజకుటుంబాలకు అత్యున్నత గౌరవాన్ని ఇచ్చాడు.

2. మేవార్ లో ఎప్పటినుండో రగులుతున్న వివాదానికి తెరదించడం జహాంగీర్ సాధించిన అద్భుత ఘనకార్యము. రాణా ప్రతాప్ వారసుడైన అతని కొడుకు అమర్ సింగ్ పై జహాంగీర్ మూడు సార్లు దండెత్తినాడు కాని అంత ప్రయోజనం చేకూరలేదు. చివరకు యువరాజు ఖుర్రం నేతృత్వంలో పెద్దసైన్యం మేవార్ పై దాడిచేసింది. మొగల్ సైన్యం వత్తిడి, ప్రజలు మేవారను వదలి వెళ్ళిపోవటం, పంటలు వ్యవసాయం నాశనం కావటం మొదలైనవి అమర్ సింగ్ పై ప్రభావం చూపాయి. అతడు జహాంగీర్ తో సంధి కుదుర్చుకున్నాడు. జహాంగీర్, రాణా ప్రతిష్ఠను మన్నిస్తూ రాణా విషయంలో ఆస్థానానికి వ్యక్తిగతంగా హాజరవ్వటం, సామ్రాజ్యానికి సేవచేయటంలలో మినహాయింపునిచ్చాడు. అతని కుమారుడు కరణ సింగ్ కు 5000 మున్సబుదారి ర్యాంకు ఇవ్వబడింది. మొగల్స్ కు మేవారకు మధ్య యాభై సంవత్సరాల కాలం నుండి నెలకొనివున్న శత్రుత్వం విజయవంతంగా అంతం చేయబడింది. ఈ విధంగా అక్బర్ చేపట్టిన కార్యాన్ని జహాంగీర్ విజయవంతంగా పూర్తిచేశాడు. ఇది రాజకీయంగా జహాంగీర్ కు, వ్యక్తిగతంగా ఖుర్రంకు గొప్ప విజయం.

జహంగీరు పాలనాకాలంలో మేవార్, మార్వార్, అంబర్ మరియు బికనీర్ పాలకులైన రాజపుత్రులకు కొంటే 5000, ఆ పై హోదాగల మన్సబులను ఇచ్చారు. అక్బరు కాలంలో కన్నా జహంగీర్ కాలంలో రాజపుత్రుల రాజ్యాలకు ఎక్కువ హోదాగల మన్సబులు ఉన్నాయి. రాజపుత్రులు ప్రధానంగా కిలాదార్లు లేదా ఫౌజుదార్లుగా నియమించబడ్డారు.

షాజహాను (1628-1658): షాజహాన్ తన తాత, తండ్రుల రాజపుత్ర విధానాన్ని మొత్తం మీద కొనసాగించి, రాజపుత్రులతో సౌహార్ద్ర సంబంధాలు కొనసాగించాడు. ఇది అతని స్థానాన్ని సుస్థిరం చేసుకోవడంలో తోడ్పడింది.

1. జహంగీర్ పాలన చివరి దశలో షాజహాన్ తిరుగుబాటు చేసినప్పుడు మేవార్ పాలకుడైన కరణ్ సింగ్ షాజహానకు ఆశ్రయం కల్పించాడు.

2. షాజహాన్ పాలనాకాలంలో రాజపుత్ర సేనలు మొఘలు ప్రాంతాలైన దక్కన్, మధ్య ఆసియాలోని బాల్ఖ్, కాందహార్ లలో ప్రముఖమైన సేవలందించారు.

కానీ షాజహాన్ రాజపుత్ర విధానం కొన్ని విషయాలలో అతని ముందరి వారి విధానాలతో విభేదించింది.

a. షాజహాన్ ఏ ఒక రాజపుత్రుడిని గవర్నరుగా నియమించలేదు.

b. ప్రధాన రాజపుత్ర కుటుంబాలతో అతను వివాహ సంబంధాలు నెరపలేదు. అతని తల్లి

ఒక రాజపుత్ర వనిత అనేది గమనార్హం. మొగలులతో
రాజపుత్రులతో సంబంధాలు స్థిరత్వం పొందిన
కాలమంతా, ముఖ్య రాజపుత్ర కుటుంబాలతో వివాహ
సంబంధాల అవసరం లేదని భావించి ఉండవచ్చు.

జోధ్‌పూర్, అంబర్ ల ప్రముఖ రాజపుత్ర
కుటుంబ పెద్దలకు షాజహాన్ ఉన్నత
గౌరవ మర్యాదలను ఇచ్చాడు. రాజా జస్వంత్ సింగ్ (మార్వార్)
రాజా జై సింగ్‌లకు షాజహాన్ ఎంతో ఆదరణ చూపాడు.

ఔరంగజేబు (1658-1707) : ప్రారంభంలో ఔరంగజేబు
రాజపుత్రులతో సత్సంబంధాలకు చాలా విలువ నిచ్చాడు. వారి
మద్దతు కాపాడుకొనేందుకు అతడు వారిపట్ల రాజనీతిని,
యుక్తిగల వైఖరిని కూడా ప్రదర్శించాడు. మేవార్ రాణా
మద్దతు ~~~~ పొందేందుకు అతని మన్సబుని 5000/5000 నుంచి
6000/6000 కు పెంచాడు. జస్వంత్ సింగ్ (మార్వార్) తనతో
ధర్మత్ వద్ద యుద్ధం చేసినా, షా షుజా కి వ్యతిరేకంగా చేసిన
దండయాత్రలో ఔరంగజేబు పక్షం నుంచి విరమించినా,
దారా ను తన భూ ~~~~ భూభాగాలకు ఆహ్వానించినా,
ఔరంగజేబు అతనిని మన్నించి అతనికి అతని పాత మన్సబ్‌ని
పునరుద్ధరించాడు. పైగా అతనిని గుజరాత్ గవర్నర్ గా కూడా
నియమించాడు. ~~జై సింగ్ ఇతను~~ 7000/7000 మన్సబ్‌దార్
హోదా కలిగిన జైసింగ్ ~~తన~~ 1667 లో తను మరణించే
వరకు ఔరంగజేబుకు ఆప్తునిగా, నమ్మకస్తునిగా
మెలిగాడు.

1678లో జస్వంత్ సింగ్ మరణంతో అతనికి పుత్ర
వారసులెవ్వరూ లేకపోవటంతో 'గద్దె' వారసత్వ సమస్య

తలెత్తింది. వారసత్వ సమస్య తలెత్తినప్పుడు ఆ రాష్ట్రాన్ని అంతర్భద్రతల రక్షణకై మొగలుల పరిపాలన క్రిందికి బలవంతంగా తెచ్చి, తర్వాత ఎంపిక చేసిన వారసునికి దానిని ఇచ్చివేయడమనేది సంప్రదాయం మొగలుల్లో అప్పటికే నెలకొని ఉంది. దీననుసరించి ఔరంగజేబు ఆ మార్వార్ రాజ్యాన్ని తన పాలన క్రిందికి తెచ్చాడు. జస్వంత్ సింగ్ మొగల్ చక్రవర్తికి భారీ మొత్తంలో బకాయి చెల్లించవలసి ఉండటం, జస్వంత్ సింగ్ కు బాహాటంగా ఇష్టుడైన కొన్ని ప్రాంతాల రాజపుత్రులు అతని మరణం తర్వాత ప్రమాదాల్ని లేవనెత్తి కల్లోలం సృష్టించి ఉపద్రవాలు చేసే అవకాశం ఉండటం, ఔరంగజేబు మార్వార్ ను ఆక్రమించుటకు కారణాలయ్యాయి. ఔరంగజేబు జస్వంత్ సింగ్ బంధువు పోయాక రెండు పరగణాలను మాత్రం ఇచ్చాడు. జోధ్‌పూర్ రాథోరల వతన్ (homeland) కావటం వలన ఇవ్వటానికి రాణి హాది నిరసన తెల్పిన ప్రయోజనం లేకపోయింది. పైగా మార్వార్ లో మొగల్ సైనికులు నిధుల కోసం వెదకటం, కొత్త దేవాలయాల్ని కూల్చటం, ఆక్రమించటం వంటివి చేశారు. అంటే మొగలులు ఆక్రమణదారులుగా వ్యవహరించారు. మార్వార్ ను శత్రుభూమిని చూసినట్లు చూశారు. ఏ కోణంలో చూసినా ఇది అన్యాయపూరితమైనదే!

జస్వంత్ సింగ్ మరణానంతరం అతని ఇద్దరు భార్యలకు ఇద్దరు కొడుకులు పుట్టారు. వారి వారసత్వ

మాతృకల ప్రాబల్యం లభించింది. కాని ఔరంగజేబు మార్వార్ గద్దెను (అతడు) జస్వంత్ సింగ్ అన్న అమర్ సింగ్ మనుమడు ఇంద్రసింగ్‌కు 36 లక్షల రూపాయల వారసత్వ రుసుం తీసుకొని ఇచ్చివేశాడు.

కాని దుర్గాదాస్ నేతృత్వంలో రాథోర్ సర్దారులు ~~[illegible]~~ ఇంద్రసింగ్‌ను అంగీకరించక, అజిత్ సింగ్ (జస్వంత్ సింగ్ కొడుకు) ను మద్దతు తెల్పారు. దీనికి కోపగించిన ఔరంగజేబు జస్వంత్‌సింగ్ భార్యలు కొడుకులను, తల్లులతో సహా అరెస్టు చేయించి, ఢిల్లీ నందు ఉంచాడు. అయితే రాథోర్‌లు ఒక రాకుమారునితో (అజిత్ సింగ్) [illegible] తప్పించుకొని, అతనికి జోధ్‌పూర్‌లో కిరీట ధారణ చేశారు. ఔరంగజేబు మార్వార్‌పై దండెత్తి జోధ్‌పూర్‌ను ఆక్రమించాడు. దుర్గాదాస్ అజిత్‌సింగ్‌తో సహా మేవార్ పారిపోగా రాణా వారికి ఆశ్రయం కల్పించాడు. ఈ దశలో ఔరంగజేబు మార్వార్ పాలకునిగా అజిత్‌సింగ్‌ను అంగీకరించి ఉండవలసింది. పైగా ఔరంగజేబు మార్వార్ పాలకునిగా ప్రకటించిన ఇంద్రసింగ్ ప్రజాభిమానం చూరగొనలేకపోయాడు; రాథోర్‌లు కూడా అతనికి వ్యతిరేకం. కాని ఔరంగజేబు దుర్గాదాస్‌కు ఆశ్రయం ఇచ్చినందుకు మేవార్‌పై ~~యుద్ధం ప్రకటించాడు~~. దండెత్తాడు. ఈ యుద్ధం దీర్ఘకాలం కొనసాగి చివరకు ఔరంగజేబు మార్వార్‌తో ఒక ఒప్పందం కుదుర్చుకోవలసి వచ్చింది.

~~[illegible]~~ మార్వార్, మేవాడ్‌లపై మొగలుల యుద్ధ

రాజపుత్రులు ఆత్మబలాన్ని అణచటానికి బదులుగా మొత్తం రాజపుత్రనా సంతతిని జాగృతం చేసింది. ఇది ఎంత తీవ్రంగా ఉందంటే ఔరంగజేబు ద్వారా రాజపుత్రుల అణిచివేయడానికి నియమింపబడ్డ రాజకుమారుడు అక్బర్ సైతం తన తండ్రి (ఔరంగజేబు) అవలంబిస్తున్న జాతి వ్యతిరేక ఆత్మహత్యా సదృశమైన విధానాలతో విసిగిపోయి సామ్రాజ్యాన్ని అతని స్థానే తాను చేపట్టడానికి ప్రయత్నాలు చేశాడు. కాని బహుశా దొంగ ఉత్తరాల ద్వారా ఔరంగజేబు ఈ గండంనుంచి గట్టెక్కాడు.

1 [మార్వార్, మేవార్ రాజపుత్రుల రక్తపాతంపట్ల ఔరంగజేబు విధానం అడ్డగోలుగా (clumsy) ఉంది; ఘోర విఫలంగా పరిణమించింది. పైగా మొగలులకు అది అత్యంత నష్టం చేకూర్చింది. మరో విధంగా అది మొగల్ సేనల బలహీనతను బయటపెట్టి, దాని ప్రతిష్ఠను దెబ్బతీసింది. సరైన తీర్పు తీసుకోలేకపోవటం ఔరంగజేబు అసమర్థతను ~~బయట~~ బయట చూపింది]¹ ³[మార్వార్, మేవారులతో యుద్ధం మొగలులకు రాజపుత్రులతోగల సంబంధాలను బలహీనపరచింది]³ *6 [అది ~~విచ్ఛిన్న~~ సామ్రాజ్యంలోని విచ్ఛిన్నకర శక్తులు తలెత్తేందుకు దారితీసి, మొగల్ సామ్రాజ్య కీర్తి సుస్థిరత్వాన్ని దెబ్బతీసింది.]6

4* [ఔరంగజేబు ఎంతో నమ్మకస్తులైన చిరకాల మిత్రుల తిరుగుబాటుకి మొగలుల ప్రభుత్వ యొక్క స్థిరత్వంపై సందేహాలు మొదలయ్యాయి. ఔరంగజేబు తెలివిపై అనుమానాలు లేవనెత్తాయి.]4

2 ["జౌరంగజేబుకు అలాని రాజపుత్ర విధానం 95
తిరిగిరాని నష్టాన్ని కేవలం అలాగా వదిలి వేయలేదు
ధారపోసిన (ప్రాణ, ధన సంపదలతో మాత్రమే కాలేదేమో"
— అని ~~అన్న~~ జదునాథ్

సర్కార్ అన్న మాటలు గమనించ దగ్గవి.]2

5 [ఔరంగజేబు యొక్క రాజకీయ వివేకము, ముస్లిమేతరులతో అతని సంబంధ, వ్యవహారాలలో నిష్ఫలమయ్యాం, వాస్తవికతల పట్ల అవగాహన మొదలయ్యాయి. ఈ దేశంలో రాజకీయ అసంతృప్తి. అలాగే మత విరోధం ఉద్భవమవడానికి దోహదం చేసింది.]5

మొగలు సామ్రాజ్యానికి రాజపుత్రుల సాయం చాలవరకు ఉపకరించకపోవడంతో వాయువ్య సరిహద్దు ప్రాంతంలో ఆఫ్ఘన తెగలు విజృంభించాయి. మొగలు ప్రభుత్వం వారిని అదుపులో ఉంచడానికి నానా కష్టాలు పడవలసి వచ్చింది.

— continued in the next page

~~ఏదై~~ ఏదైమైనా ~~మే~~ మార్వార్, మేవార్ ల విషయంలో 5.1

ఔరంగజేబు ఉల్లంఘించిన షరతులు/విశ్వాస ఘాతుకం అన్నది మొత్తం

రాజపుత్రులందరితో సమష్టి ద్రోహంగా తలచారు.

అంబర్, బికనీర్, బుంది మరియు కోట పాలకులు

మొగల్ సైన్యంలో 1679 తర్వాత కూడా తమ సేవలను

కొనసాగించి, సామ్రాజ్యం నుండి మన్సబులను

పొందుతూనే ఉన్నారు. తమకు మార్వార్, మేవార్లతో

ఔరంగజేబు సుదీర్ఘ యుద్ధాలు చేసినంత మాత్రాన

అక్బరు యొక్క రాజపుత్ర సత్సంబంధ విధానానికి,

ఔరంగజేబు స్వస్తి చెప్పాడనడం సరికాదని రుజువవుతోంది.

నవీన పరిశోధనలు చూపినట్లు, ఔరంగజేబు దక్షిణంలో

మొగల్ సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరింపదలచిన ప్రాంతాల్లో

(ఉత్తర భారతదేశంలో సామ్రాజ్యం కాస్త స్థిరపడటంతో)

అతనికి రాజపుత్రుల కన్నా మరాఠాల అవసరం ఎక్కువ

తోచింది.

కొందరు పండితులు, రాథోర్ ~~రా~~ రాజపుత్రులు ఎక్కువ

సంఖ్యలో 1681-1706 మధ్య దక్షిణంలో ఉన్నప్పటికీ,

మరాఠాలతో జరిగిన యుద్ధ ఫలితాలు వేరుగా ఉండేందుకు

అవకాశం ~~ఉం~~ ఉండవచ్చు అనే విషయంపై సందేహం

వెలిబుచ్చారు. ఏదేమైనా, ఉన్నత మన్సబుల మంజూరి

నిరంతరాయంగానే సాగాలని, వారి వతన భూములు

(~~home~~ homelands) ~~వా~~ వారికివ్వాలని కోరికలు, ఔరంగజేబు

మరణం తర్వాత ఆరు సంవత్సరాలలోనే తీర్చబడ్డాయి.

~~ఆ~~ ఆ ~~త~~ విన్నలు జరిగిన మొగల్ సామ్రాజ్య విచ్ఛిన్నతలో

రాజపుత్రులు కొంతవరకు పాత్ర నిర్వహించారు.

5.11.05 Read Underlines only

మొగలుల దక్కను విధానము:

అక్బరు మొగలు చక్రవర్తియైన బాబరు, హుమాయూను ఉత్తర భారత దేశానికే పరిమితమైనందున దక్కను గురించి సంపూర్ణంగా ఆలోచించే అవకాశమే లేకపోయింది. దక్కన్ పై ముందడుగు విధానము (forward policy) ను చూపిన మొట్టమొదటి మొగల్ చక్రవర్తి అక్బరు. దక్కను విధానంలో అక్బరు ఉద్దేశాలు:

(i) స్వతహాగా సామ్రాజ్యవాది అయిన అక్బర్ దక్కన్ నకు సామ్రాజ్య విస్తరణ కావించటం

(ii) దక్కనులో చోటు చేసుకుంటున్న రాజకీయ కుట్రలు, తెగల మధ్య గొడవలు (షియా, సున్నీ, మహదవీ తెగల మధ్య) మొగలు సామ్రాజ్యంపై ప్రభావం చూపకుండా ఆపడం / నివారించటం

(iii) రాజకీయ శక్తిగా ప్రాధాన్యత పొందుతున్న పోర్చుగీసు వారిని అణచివేయడం.

నాటి దక్కను స్థితి: నాటికి దక్కను నందలి బహమనీ సామ్రాజ్యము, దక్షిణ భారత దేశములోని విజయనగర సామ్రాజ్యము పతనమైనాయి. ఖాందేష్, అహమ్మదనగర్ (బీరార్ తో సహా), బీజాపూర్ (బీదర్ తో సహా), గోల్కొండ అను నాలుగు ముస్లిం రాజ్యాలు ఏర్పడినవి. ఇవి నాలుగు పరస్పరం కలహించుకొనసాగినవి.

ఉత్తరాపథమున తన అధికారమును సుస్థిరము చేసికొనిన పిమ్మట అక్బరు తన దృష్టిని దక్కనువైపు మరల్చెను. మొదట అక్బరు దక్కను రాజ్యములన్నింటిని మొగలు సార్వభౌమాధికారము అంగీకరించి కప్పము చెల్లించవలసినదిగా

రాయబారము పంపెను. ఒక్క చాంద్‌బీబీ పాలకుల తప్ప మిగిలినవారు దీనిని తిరస్కరించారు. వారిని శత్రు ఆయుధముల ద్వారా లోబరచుకొనసెంచెను.

అహమ్మద్‌నగర పాలకుడైన బురహాన్ 1595 లో మరణించగా, తలెత్తిన వారసత్వ గొడవలలో ప్రతి వర్గము ఆహ్వానాన్ని పురస్కరించుకొని, అక్బరు మొగల్ సేనలను అహమ్మదనగరం పైకి దాడికి పంపెను. బురహాన్ మనుమడు, బాలుడు అయిన బహదూర్ తరఫున అతని మేనత్త చాంద్‌బీబీ గట్టి ప్రతిఘటన చూపింది. చివరకు ఇరువర్గాలు ఒక అంగీకారానికి వచ్చాయి. బహదూర్‌ను అహమ్మదనగరకు పాలకునిగా అంగీకరించగా, బీరార్ మొగలులకు ఇవ్వబడింది (1596).

బీరార్ మొగలు సామ్రాజ్యంలో విలీనం కావడంతో కలవరపడిన గోల్కొండ, బీజాపూర్, అహమ్మదనగర్ పాలకులు ఉమ్మడిగా బీరార్‌పై దండెత్తారు. అయితే మొగల్ సేనలు వీరిని ఓడించి అహమ్మద్‌నగర్‌ను, బాలాఘాట్‌ను ఆక్రమించాయి. అహమ్మదనగర పాలకుడైన బహదూర్ గ్వాలియర్ కోటలో బంధించబడ్డాడు. మొగల్ గారిసన్ (garrison) అహమ్మదనగరలో ఉంచబడింది (1600).

అయినా దక్కన్‌లో పరిస్థితి అల్లకల్లోలంగా ఉండటంతో అక్బర్ స్వయంగా బయలుదేరి మాల్వా మీదుగా ఖాందేష్ చేరుకున్నాడు. ఖాందేష్ నూతన పాలకుడు మొగలుల పట్ల గౌరవ విధేయతలు చూపకపోవడంతో

అక్బర్ అసీర్‌ఘర్ కోటను (ఇది దక్కను కోటలలో అత్యంత పటిష్టమైనది) ను ముట్టడించి, ఖాందేష్ పాలకుని వశపరచుకొని, ఖాందేష్‌ను మొగల్ సామ్రాజ్యంలో విలీనము చేశాడు (1601). *

రాకుమారుడు సలీమ్ తిరుగుబాటు చేసిన కారణంగా అక్బర్ ఉత్తరభారతానికి తిరిగివచ్చాడు. దక్కనులో మొగలుల ప్రాబల్యాన్ని విస్తరించుకోవలసి వుంది. బీజాపూర్‌తో సంబంధాలపట్ల అది ప్రాధాన్యతను గ్రహించిన అక్బర్ బీజాపూర్‌తో వైవాహిక సంబంధాన్ని నెరపాడు. అక్బర్ కుమారుడు డేనియల్‌కు బీజాపూర్ పాలకుని (ఇబ్రహీం ఆదిల్‌షా) కుమార్తెతో వివాహం జరిపాడు. కానీ వివాహం జరిగిన కొద్దికాలానికే డేనియల్ ఎక్కువగా తాగుడువల్ల మరణించడంవల్లనో దక్కను పరిస్థితులో పెద్దమార్పులేమీ [illegible]

* దక్కను విజయములలో సంపాదించిన అహమ్మద్‌నగర్, ఖాందేష్, బీరార్‌లను మూడు సుభాలుగా విభజించి పాలించాడు.

జహంగీర్ (1605-1627) నాడు దక్కను రాజకీయములలో అహమ్మద్‌నగర్ ప్రధాన మంత్రియైన మాలిక్ అంబర్ ప్రధాన పాత్ర వహించాడు. ఇతడు మహారాష్ట్రులను పెద్ద సంఖ్యలో సమీకరించి, బీజాపూర్ రాజు సాయంతో మొగలులను బీరార్, బాలాఘాట్, అహమ్మద్‌నగర్‌ల నుండి పారద్రోలాడు. క్రీ.శ. 1610 నాటికి అక్బరు దక్కనులో జయించిన ప్రాంతాలన్నీ పోగొట్టుకొనబడినవి. జహంగీర్ రాకుమారుడు పర్వేజ్‌ను పెద్దదైన సైన్యంతో

జహంగీర్ దక్కను విధానంలో 'forward policy' కొనసాగించాడు

దక్కనుకు పంపారు కాని అతను విఫలమయ్యాడు. కాని తరువాతి కాలంలో మాలిక్ అంబర్ గర్విష్ఠుడై తనకు మిత్రులుగా ఉన్నవారిని దూరం చేసుకున్నాడు. దక్కనులో మొగలుల గవర్నర్ అబ్దుర్ రహీము దీన్ని అదనుగా తీసుకొని పెద్ద ఆఫ్ఘన్, మరాఠా సర్దారులను, ప్రముఖులను తనవైపు త్రిప్పుకొని అహమ్మద్‌నగర్, బీజాపూర్, గోల్కొండల ఉమ్మడి సైన్యాలను ఓడించాడు(1616). అయినా మాలిక్ అంబర్ పట్టుసడలించకపోవటం వల్ల, అబ్దుర్ రహీమ్ విజయాన్ని సంపూర్ణం చేసేందుకు జహంగీర్ తన కుమారుడు ఖుర్రం (తరువాత కాలంలో షాజహాన్) నేతృత్వంలో పెద్ద సైన్యాన్ని దక్కనుకు పంపాడు(1618). దీనితో మాలిక్ అంబర్ మొగలులకు లొంగినాడు. అప్పటికి మొత్తం తన పాలనలో జహంగీర్, తన సామ్రాజ్యాన్ని అక్బర్ కాలంనాటి ప్రాంతాలకు మించి విస్తరించలేదు. అతడు ఉదార పూర్వకంగాని విధానాన్ని (moderate policy) అవలంబించాడు. అతను దక్కను విషయాలలో కలుగజేసుకోవటాన్ని కోరుకోలేదు. ఈ విధానం దక్కను రాజ్యాలు నిలకడగా ఉండి, మొగలులతో శాంతియుత జీవనాన్ని సాగించటానికి దోహదం చేస్తుందని భావించాడు. అలాగా అతడు బీజాపూర్ పాలకుడైన ఆదిల్‌షాకు దయాపూర్వకమైన 'ఫర్మాన్' పంపుతూ అతనిని తన కుమారునిగా సంబోధించాడు. ఇట్లా జహంగీర్ గోల్కొండ, బీజాపూర్‌ల పట్ల రాజీ ధోరణి, సామరస్యంతో కూడిన విధానాన్ని అవలంబించాడు.

ఈ పరాజయాలులకు వెరువని మాలిక్ అంబర్ దక్కను రాజ్యాలను తమ ఆక్రమణకు గాని మొగలులకు [illegible] ప్రతిఘటించటం మానలేదు. 1620 లో ఖుర్రం ఆధ్వర్యంలో మొగలు సేనలు ఈ దక్కన రాజ్యాల ఉమ్మడి సేనలను తీవ్ర పరాజయాలపాలు చేశాయి. దీనితో మొగలులకు వ్యతిరేకంగా దక్కను రాజ్యాల ఉమ్మడిగా ఏ జట్టు తప్పటం ఆరంభమయింది.

కుమారుడైన షాజహాన్, జహంగీర్ చక్రవర్తి పై తిరుగుబాటు చేయటంతో దక్కను పై మొగలుల ఆధిపత్యం బలహీనపడింది. మాలిక్ అంబర్ దీన్ని అదనుగా తీసుకొని మొగలులకు విడువబడిన పెన్న ప్రాంతాలను తిరిగి తన స్వాధీనంలోకి తెచ్చుకున్నాడు. దక్కను పై మొగలుల ప్రాబల్యాన్ని స్థిరీకరించాలన్న జహంగీర్ ప్రయత్నానికి ఈ విధంగా విఘాతం ఏర్పడింది.

షాజహాన్ (1628-1658): చక్రవర్తిగా షాజహాన్ చేపట్టిన మొదటి చర్య అహమ్మదనగర్ పాలకుడైన నిజాంషా కు పోగొట్టుకొనిన దక్కను ప్రాంతాలను తిరిగి పొందటం. ఒక అనుభవజ్ఞుడైన సర్దారు కు పెద్దసైన్యము నిచ్చి అహమ్మదనగర పైకి పంపగా అతడు విఫలమై, [illegible] నిజాంషాతో చేతులు కలిపాడు.

అహమ్మదనగర్ స్వతంత్ర రాజ్యముగా ఉన్నంతకాలం దక్కనులో మొగలులకు శాంతి ఉండదన్న నిర్ణయానికి షాజహాన్ వచ్చాడు. ఈ దక్కను పట్ల షాజహాన్ యొక్క ఈ విధానము, అక్బర్ ముందరి వేసిన [illegible], జహంగీర్ విధానమునకు బాగా

భిన్నమైనది. ~~[illegible]~~

షాజహాన్, బీజాపూర్ ~~[illegible]~~ మరాఠాల యుద్ధములలో ~~[illegible]~~ అహమ్మదనగర్‌పై దండెత్తి, ఆ రాజ్యములోని విస్తృత పెద్ద భూభాగాలు ఆక్రమించి అహమ్మదనగర కు ఆఖరి 'అవుట్‌పోస్ట్' అయిన పరెండాను ముట్టడించుచూ ఈ తరుణ నిజాము షాహి, బీజాపూర సుల్తానుల షోలాపూర్ ప్రయత్నించిన ఆ సమయాన ఆయనను (తనపైన) ఆఫ్ఘన్ విప్లవంలో మొగల్ సేనలు వెనుకకు మరలవలసి వచ్చింది.

అయితే అహమ్మదనగర్ యొక్క అంతర్గత రాజకీయ పరిస్థితులు షాజహాన్‌కు కలిసి సహాయపడినవి. నిజాం షాహి మాలిక్ అంబర్ కుమారుడైన ఫతేఖాన్ను పెత్తనం నిర్వహించాడు షాజహాన్‌తో కూడా చర్చలు జరిపి ఎదిరించాడు. అతడు షాజహాన్‌తో చేతులు కలిపి నిజాం షాహిని హత్య ~~[illegible]~~ కావించి మైనర్ అయిన కుమారుని సుల్తానుగా ~~అహమ్మదనగరకు~~ ~~చేశాడు~~. ఫతేఖాన్ను జహంగీర్ మొగల్ సేవలోనికి లేకుండా ~~[illegible]~~ షాజీ భోంస్లే (మరాఠా సర్దార్) ~~[illegible]~~ కిచ్చిన బహుమానము ~~[illegible]~~ ఆ ఫతేఖానకు బదిలీ చేశాడు. షాజీ భోంస్లే మొగలుల నుండి ~~[illegible]~~ విరమించాడు.

~~ఈ~~ ఈ సమయంలో నిజాము షాహి సర్దారులు, షాజీ భోంస్లే, బీజాపూర్ సుల్తానులు ఏకమై దక్కనులో మొగల్ సామ్రాజ్యానికి తీవ్ర ప్రతిఘటనను ప్రారంభించారు కాని మొగల్ సేనలు వారిని ఓడించి ~~నిజాం షాహి~~ అహమ్మదనగర పాలకుని గ్వాలియర్ ~~[illegible]~~ లో బంధించి ~~[illegible]~~ తమలో ~~విలీనం చేసుకొన్నారు~~ పెంచివేశారు. ~~దీనితో అహమ్మదనగర రాజ్య నిజాము వంశం అంతం అయింది.~~ అయితే షాజీ భోంస్లే మరో నిజాం షాహి

రాజకుమారుని తమ గాని అరాని సింహాసనంపై కూర్చోబెట్టారు. 103
అతనికి బీజాపూర్ సుల్తాన్, మరాఠా సేనాపతులు సహకరించారు.

దక్కను సమస్యకు కీలకం బీజాపూర్ సుల్తాన్ యొక్క వైఖరి అని గ్రహించిన షాజహాన్, పెద్ద సైన్యంతో బీజాపూర్ పై దండెత్తాడు. అయితే ముందుగా అహ్మద్‌నగర భూభాగాలను మొగలులు, బీజాపూర్ పంచుకొనే ఒప్పందాన్ని అంగీకరించేలా తమలో చేశారు. ఈ carrot and stick policy కి బీజాపూర్ సుల్తాన్ లొంగి ఒక ఒప్పందానికి (1636) అంగీకరించాడు. దాని ప్రకారం దక్కనులో మొగలుల ఆధిపత్యాన్ని అంగీకరించి, గోల్కొండ విషయములలో తలదూర్చనని, మరాఠా సర్దారుల అణచుటకు మొగలులకు సహాయపడతానని ఒప్పుకున్నాడు. అందుకు బదులుగా బీజాపూర్‌కు అహ్మద్‌నగర్‌లోని బీదర్, కల్యాణి, పరిండా, షోలాపూర్‌లు ఇవ్వబడ్డాయి.

షాజహాన్ గోల్కొండ సుల్తాన్ లొంగిన ఒక ఒప్పందం (1636) కుదుర్చుకొని దక్కను సమస్యను ఒక కొలిక్కి తీసుకొచ్చాడు. గోల్కొండ పాలకుడైన కుతుబ్ షాహి మొగలుల రాజకీయ ఆధిపత్యాన్ని అంగీకరించడమే గాక, షాజహాన్ పేర ఖుత్బా నాణెములను ముద్రించాడు. దీంతో నలుదిశలా మొగలుల సార్వభౌమత్వం అంగీకరింపబడాలనే అక్బరు ఉద్దేశాన్ని షాజహాన్ సంపూర్ణంగా నెరవేర్చాడు.

6.11.05 Srilanka v India day 5th one day Srilanka won.

ఔరంగజేబు (1658-1707) : Read p.25

దక్కను రాజకీయాలలో చాలా ఆసక్తిచూపినవాడు ఔరంగజేబు చక్రవర్తిగా సామ్రాజ్య "out-right forward policy" ని ఆచరించాడు.

(i) 1636 ఒప్పందంద్వారా బీజాపూర్ సుల్తాను కిచ్చిన భూభాగాలను తిరిగి పొందడమే అసలు ఒప్పందం

ii) శివాజీ నాయకత్వంలో ప్రవర్ధమానం అవుతున్న మరాఠా శక్తిని అణచివేయడం.

ఔరంగజేబు దక్కను విధానంలో రెండు దశలున్నాయి.

i) మొదటి దశ: పెరుగుతున్న మరాఠాశక్తిని అణచివేసేటి ఔరంగజేబు బీజాపూర్ సుల్తానుతో సహకారం ఆశించాడు కాని సుల్తాను అందుకు విముఖత చూపడంతో జైసింగను బీజాపూర్‌సుల్తానును, శివాజీని అణచివేయాని ఆదేశించాడు. ~~జైసింగ్~~ పర్షియన్ పాలకుని దాడిభయంవల్ల సొంత ప్రముఖ స్వభావం వల్ల ఔరంగజేబు మొగల్ బలగాలు జైసింగ్‌కు ఇవ్వకపోవటంతో జైసింగ్ బీజాపూర్ సుల్తాన్‌పై చేపట్టిన దండయాత్ర విఫలమైంది.

ii) రెండవ దశ: ఈ దశలో గోల్కొండ (ముద్దలు అక్కన్న మాదన్నల వల్ల బలోపేతమైనది), బీజాపూర్, శివాజీ ల త్రైపాక్షిక కూటమి మొగలులకు ఎదురైంది. బీజాపూర్‌ను లొంగదీయటానికి ఔరంగజేబు 1679-80లో దిలెర్ (Diler) ఖాన్ ను సైన్యంతో పంపగా ఆ త్రైపాక్షిక బలాల ముందు విఫలమయింది.

మూడవ దశ : ఔరంగజేబు దక్కను సుల్తానులతో అవిరామంగా
తిరుగుతుంటూనే ఉన్నాడు. అందుకే బీజాపూర్ సుల్తాను తన
సామంతునిగా ప్రకటించుకున్నాడు. బీజాపూర్ సుల్తాన్ 105
గోల్కొండ, మరాఠా సేనలతో కలిసి ~~ఔరంగజేబు~~ మొగల్
సేనలతో తలపడ్డారు కాని మొగల్ ~~సేనల~~ ~~చేతిలో~~ ఓడిపోయారు.
యుద్ధం చివరి దశలో ఔరంగజేబు స్వయంగా పాల్గొన్నాడు.
దీనితో బీజాపూర్ రాజ్యం మొగల్ రాజ్యంలో కలిపివేయ
బడింది.

బీజాపూర్ సుల్తాన్‌తో యుద్ధం జరగడం, అక్కన్న మాదన్నల
వంటి వారి అధికారం ఎక్కువవ్వడం, శివాజీ దక్షిణ భారత
దండయాత్ర సమయంలో సహాయం చేయడం వల్ల గోల్కొండ సుల్తాన్‌పై
ఔరంగజేబు కినుక వహించి గోల్కొండపై ముట్టడించి
వశపరచుకొని మొగల్ సామ్రాజ్యంలో కలిపివేశాడు.

అయితే బీజాపూర్ గోల్కొండలు ~~రెండు~~ రాజ్యాలు
అదృశ్యమవడంతో ఔరంగజేబు తప్పులు ప్రారంభమయ్యాయి.

చివరి దశ:

ఔరంగజేబు తరువాత మరాఠాలపై తన దృష్టిని కేంద్రీకరించాడు.
శివాజీ వారసుడైన శంభాజీ బురహాన్‌పూర్, ఔరంగాబాదులను
ఆక్రమించడం, ఔరంగజేబుపై తిరుగుబాటు చేసిన
అతని కుమారుడు యువరాజు అక్బరుకు ఆశ్రయమివ్వడంతో
ఔరంగజేబు అతనిపట్ల క్రోధంగా ఉన్నాడు. 1689లో సంగమేశ్వర్
వద్ద జరిగిన యుద్ధంలో ఔరంగజేబు శంభాజీని పట్టి, చంపివేశాడు.
అతని భార్య, కుమారుడు సాహులను బందీ చేశాడు. ఔరంగజేబు
చేసిన రాజకీయ తప్పిదం. దీనితో రెచ్చిపోయిన మరాఠాలు
~~ఔరంగ~~ మొగల్ సామ్రాజ్య సరిహద్దులలో కొల్లగొట్టుట ప్రారంభించి,
మొగల్ సేనలు సమీపించేలోగా పారిపోయేవారు.

శంభాజీ తమ్ముడైన రాజారాం ఔరంగజేబును

ఎదిరించగా, ఔరంగజేబు అతనితో తలపడగా అతడు ఇరాన్‌కి పారిపోయాడు. రక్షణ లేనందు ఎవరికైనా చెప్పు చెప్పి

ఆ దశలో ఔరంగజేబు, దక్షిణభారతదేశానికి వెళ్ళి అక్కడి వ్యవహారాలు చక్కబెడితే బాగుండేది. కాని అతడు షియాలైన సుల్తానులున్న దక్కను రాజ్యాలను మొగల్ సామ్రాజ్యంలో విలీనం చేయాలని భావించాడు. ఇది కూడ ఔరంగజేబు రాజకీయపరంగా చేసిన తప్పిదమే. అతని సమాచార సంబంధాలను మరాఠాలు విచ్ఛిన్నం చేసే ప్రయత్నిస్తున్నారు. కాని విలీనం చేసిన బీజాపూర్, గోల్కొండ ప్రాంతాలలో సరైన పరిపాలనను అందించలేకపోవటంతో తిరుగుబాట్లు చెలరేగాయి. మొగల్ సామ్రాజ్యంలో శాంతి భద్రతల పరిస్థితి క్షీణించింది.

ఔరంగజేబు మరాఠా నాయకులతోటి యుద్ధాలు కొనసాగించాడు కాని, ఈ పోరాటంలో చాలా సైనిక నష్టం చవిచూశాడు. 1706 నాటికి మరాఠా నాయకులను వశపరచు-కొనలేని పోరాటాలు వ్యర్థమని తెలుసుకున్నాడు. 1707లో ఔరంగజేబు మరణించే నాటికి మొగల్ సామ్రాజ్యం లోపల అంతరంగిక సమస్యలు ఏర్పడ్డాయి.

ఔరంగజేబు తరువాతి చక్రవర్తులైన బహదూర్‌షా, జహాందర్, ఫరూఖ్‌సియార్ 'fordward Deccan policy'ని వెనుకకు మరల్చినా కాని, అప్పటికే జరగవలసిన భారీనష్టం జరిగిపోయింది.

మొగలుల (ఔరంగజేబు) దక్కను సంబంధిత విధాన ఫలితాలు:

1. బీజాపూర్, గోల్కొండ రాజ్యాలను సామంత రాజ్యాలుగా ఉంచక మొగల్ సామ్రాజ్యంలో విలీనం చేయడం వల్ల మరాఠాలు బలం పుంజుకుని ఎదుగుటానికి అవకాశం వచ్చింది.
2. మరాఠాలలో స్వేచ్ఛాప్రియత్వం ఉండక, విరోధం పెరుగుతూ ఉంటూ

ఔరంగజేబు ~~ఈ~~ రాజకీయ దూరదృష్టి లేమిని తెలుపుతుంది.

3. దక్కను యుద్ధాలు మొగలుల సైనిక బలహీనతను వెల్లడించినవి.

4. దక్కను యుద్ధాలపై ~~[illegible]~~ అపార ధనరాశులు ఖర్చుపెట్టడం వలన రాజ్యం ~~[illegible]~~ మొగల్ ఖజానాకు తలకుమించిన భారం అయింది.

5. పైగా సర్దారుల మద్దతును పొందటంకోసం, మొగల్ చక్రవర్తులు వారికి జాగీర్లను పెద్దఎత్తున ఇవ్వటం ప్రారంభించటంతో చివరికది జాగీర్దారీ సంక్షోభానికి దారి తీసింది.

6. ఉత్తర భారతంలో మొగల్ చక్రవర్తులు ~~ఎ~~క్కువ కాలం లేకపోవడం వల్ల (దక్కను విషయాలలో తలమునకలై దక్కనులోనే ఉండిపోవటం వల్ల) [ఔరంగజేబు దాదాపు 25 సం॥ దక్కనులోనే ఉండిపోయాడు] ఉత్తరాది సర్దారులకు, సామంతులకు తిరుగుబాటు చేయటానికి, స్వతంత్ర రాజ్యాలు స్థాపించటానికి సువర్ణావకాశం లభించినట్లైంది.

7. దాదాపు అందరు మొగల్ చక్రవర్తులు (మొదటి ఇద్దరు తప్ప) దక్కను సమస్యలో సతమతమైనవారే. ~~[illegible]~~ 'స్పానిష్ అల్సర్' నెపోలియన్ పతనానికి ఎట్లా కారణమయిందో, ~~[illegible]~~ అట్లే 'దక్కన్ అల్సర్' మొగల్ సామ్రాజ్య విచ్ఛిత్తికి, ముక్కలు చెక్కలు కావడానికి కారణమైనదని చెప్పవచ్చు.

13.11.05

1

మొగలుల మత విధానము

బాబరుచే స్థాపించబడి దాదాపు 200 సం పాటు ఉత్తర హిందూస్థానంలో ఉన్న మొగలు సామ్రాజ్యాన్ని పాలించిన వారిలో అక్బరు, జహంగీర్, షాజహాన, ఔరంగజేబులు గొప్ప చక్రవర్తులుగా ప్రఖ్యాతి చెందారు. మొగల్ చక్రవర్తులు సృష్టించిన రాజ్యము లౌకిక రాజకీయ రాజ్యము.

బాబరు మత విధానము: అల్లా అనిన బాబరుకు అపార విశ్వాసము. అయితే ఇస్లాం మతం యొక్క ఆచారకాండలకు అంతగా ఎక్కువ ప్రాముఖ్యతను ఇవ్వలేదు.

బాబరు "ఘాజీ" (కాఫీరులను చంపువాడు) అనే బిరుదు ధరించటం, రాణా సంగ్రామ సింహునిపై అతని యుద్ధాన్ని "జిహాద్"గా ప్రకటించడాన్ని బట్టి కొందరు పండితులు అతనిని మతమౌఢ్యుడని చిత్రించ ప్రయత్నించారు కాని ఆ అభిప్రాయము సమంజసం కాదు. రాజకీయ అవసరాల దృష్ట్యా అతడట్లు చేయవలసివచ్చింది కాని మతపరమైన ఉద్దేశాలతో మాత్రము కాదు.

బాబరు కేవలం మతద్వేషములతో ఏ శాఖ (sect) కు చెందినవారినికాని, ఏ మతము (creed) కు చెందినవారిని కాని ఎన్నడూ బాధించలేదు. అతడు ఒక సున్నీ అయినప్పటికీ, అతని భార్య షియా. ఆమె కుమారుడైన హుమాయూన్‌ను రాజ్యానికి వారసునిగా చేశాడు. ఇరాన్, టురాన్ లలో సున్నీ, షియా శాఖల మధ్య తీవ్ర గొడవలు చెలరేగటం సర్వసాధారణమైన ఆ కాలంలో బాబరు ఆ స్థానంలో అటువంటి గొడవలు లేకుండా చూశాడు. మతపరమైన మౌఢ్యమునకు తావివ్వని రాజుయొక్క శక్తిసామర్థ్యాలు, ప్రజలపై ఆధారపడిన రాజ్యము ~~అనే~~ అనే నూతన భావనకు నాంది పలికి తన వారసులకు ~~మార్గ~~ పథనిర్దేశకుడైనాడు.

హుమాయూన్ మత విధానము : హుమాయూన్ తన తండ్రివలె మతపరంగా ఉదారతను ప్రదర్శించాడు. అయితే అతను ఇస్లాం యొక్క మార్గదర్శకాలవైపు ఎక్కువగా ఆకర్షితుడయ్యాడు. పర్షియా యొక్క షా ప్రోత్సాహంతో అతడు షియాగా మారాడు. అలాగే తన ఆస్థానాన్ని "షియా" పద్ధతిలో నిర్వహించాడు.

అక్బరు మత విధానము : అక్బరు అద్భుతమైన వ్యక్తిత్వాన్ని పొందిన, మొఘల్ చక్రవర్తులలో అగ్రగణ్యుడైనాడు. అలాగే తన రాజ్యంలోని ప్రజల, వారి అభిప్రాయ సహకారంతో రాజ్యపాలన చేశాడు.

మతపరంగా అక్బరు అభిప్రాయాలకు పునాదులను పెద్ద అంశాలు తోడ్పడ్డాయి. తల్లిదండ్రుల వారసత్వం, సాంఘిక వారసత్వం ప్రముఖ పాత్ర వహించాయి.

చెంఘీజ్ ఖాన్(1), తైమూరుల పరమత సహన విధానం బాబర్, హుమాయూన్ల విధానాలను ప్రభావితం చేసింది. బాబరు సున్నీ శాఖకు చెందినా స్వభావరీత్యా మతపరంగా ఉదారంగా ఉన్నాడు. ఘనుడైన తండ్రికి ఘనుడైన కొడుకు కాకపోయినా హుమాయూన్(2) ఉదారత, విశాల దృక్పథాలను తన కొడుకుకు వారసత్వంగా అందించాడు.

భగవంతుని పట్ల భక్తి, ఉదార భావాలు కలిగిన పర్షియాకు చెందిన షియా(3) యొక్క తెగకు అక్బరు తల్లి అమరకోట్(4) రాణా వీర్సాల్ గృహంలో అక్బరు జన్మించాడు. అక్బరు ఒక నెల వయస్సు పెరిగాడు. రాణా భార్య హమీదాబానును తన సోదరిగా

భావించింది. ఇది సెక్యులర్ మధ్య ఆసియాలోని ముస్లిం 111
సంస్కృతికి ఊహకు కూడా అందదు.

అక్బర్ బాల్యంలో అతనికి గురువులుగా వ్యవహరించినవారు సంప్రదాయబద్ధం కాని మత భావాలు కలిగినవారే. అక్బర్ ముల్లా పీరుక్ (5) అబ్దుల్ లతీఫ్ షియా దేశమైన పర్షియాలో సున్నీగా, సున్నీ దేశమైన ఉత్తర భారతంలో షియాగాను ముద్రించబడ్డాడు. లతీఫ్ బోధించిన సుల్హ్-ఇ-కుల్ (విశ్వశాంతి) సూత్రాన్ని అక్బరు అన్నిటికీ వర్తింపజేశాడు. షియా అయిన, అక్బరు సంరక్షకుడు (6) బైరాం ఖాన్ ~~సంప్రదాయ~~ యొక్క ఉదార మతపరమైన భావాలు అక్బరుపై ప్రభావాన్ని చూపాయి.

ప్రఖ్యాతిగాంచిన షేక్ (7) ముబారక్ నాగౌరి అతని పుత్రులు ~~[illegible]~~ సోదరులు [అబుల్ ఫజల్, అబుల్ ఫైజీ] అక్బరును మతపరంగా ఉదార విధానాన్ని అవలంబించుటకు ప్రోత్సహించారు.

హిందూ ~~[illegible]~~ భక్తిభావం, తెలివితేటలు, చక్కని సంస్కారం గల అక్బరు రాజపుత్ర (8) రాణులు అతని ప్రేమను గెల్చుకున్నారు. అక్బరును తమ స్వార్థరహిత సేవలందించటం ద్వారా ఆ రాణుల బంధువులు అక్బరు యొక్క విశ్వాసాన్ని ~~[illegible]~~ పొందగల్గారు. అక్బరు అంతఃపురంలో హిందూ రాణులకు మత స్వేచ్ఛను కల్పించాడు. ~~[illegible]~~ ఇది సనాతన సాంప్రదాయులైన హిందువులందరిని ఆకట్టుకుంది. హిందూ సాధువులు, వేదాంతుల బోధనలను వినటానికి అక్బరు ఎంతో ఆసక్తి చూపేవాడు. హిందూ

మధ్యయుగాల వికాసంలో భక్తి ఉద్యమాల పాత్రనేమిటి 18.11

పైగా ఆధునిక కాలంలో, భక్తి ఉద్యమకారులు, ఉదార సూఫీ గురువుల ఆదర్శాలలో, హిందూ ముస్లింల మధ్యస్థమైన (9) ప్రపంచాన్ని ఉద్యమం కొనసాగుతోంది. క్రీ.శ. 15 శతాబ్దంలో హిందూ ముస్లింలు దగ్గరకి రావడమన్నది మొత్తం మధ్యయుగ సాంస్కృతిక రంగాలతోపాటు రాజకీయ రంగాన్ని కూడా ప్రభావితం చేసింది. కబీరు, నానక్ వంటి భక్తి ఉద్యమకారులు, చిష్టీ, సుహ్రవర్దీల వంటి సూఫీ గురువులు వారి శిష్యులను గాని, ప్రజలను గాని మతం ఆధారంగా విభజించి చూడలేదు. ఈ విధమైన ప్రభావితాక (10) స్వభావరీత్యా [illegible] సహనశీలుడైన అక్బరు [illegible] ఉదారవాదం మొదట్లో, సూఫీ తత్వం వల్ల అలనాటి ఆస్థానం కూడా అక్బరు మత దృక్పథాన్ని మలచడంలో కీలక పాత్ర పోషించాయి.

మత సహన విధానంలో అక్బరుపై (11) మీర్జా ప్రభావం కూడా ఉందని కొందరు చరిత్రకారులు అన్నారు. ఏదేమైనా మొఘల్ చక్రవర్తులలో సహనశీలతను ఉన్నత స్థాయికి తీసుకెళ్ళినవానిగా అక్బరు విశిష్టమైన వాడు.

Q: "The religious policy of Akbar was neither the spontanious nor the sudden outburst of an idea nor a calculited political move" – Explain

18.11.05

అక్బరు యొక్క మతవిధానం ఒక్క సారాంశం

పెల్లుబికిన భావములతో కాకుండా అంచెలంచెలుగా విస్తరించిన రాజకీయ పాలకుడని కాదు. ఆ విధానం పెరుగుదల. పరిణామం కొన్ని సంవత్సరాల కాలంలో జరిగింది. అతని మతవిధానం పరిణామక్రమంలో నిర్దిష్టమైన దశలున్నాయి.

1 మొదటి దశ (1556-73) మత రహితమైన మొగలు సామ్రాజ్య పాలక వర్గాల జాతీయ రాజ్యంగా మార్చడానికి అక్బరు కొన్ని చర్యలు తీసుకున్నాడు

(i) 1562లో యుద్ధ ఖైదీలను బానిసలుగా చేసి ఇస్లాంలోకి మార్చే ఆచారాన్ని నిషేధించాడు

(ii) 1563లో హిందువులపై గల యాత్రా పన్నును 1564లో ముస్లిమేతరులపై విధించే జిజియా పన్నును రద్దుచేశాడు.

ఈ దశలో అక్బరు సహనం నిండినవాడే అయినా, వ్యక్తిగత జీవితంలో సనాతన ఇస్లాం సున్నీగా ఉన్నాడు. అతని భార్యలైన రాజపుత్ర రాణులు అంతఃపురాలలో వారి మతాన్ని అవలంబించుకునేందుకు పూర్తి స్వేచ్ఛనిచ్చాడు. అతడు అజ్మీరులోను, ఇతర చోట్ల ఉన్న సాధువుల మందిరాలను సందర్శించెను, భక్తితో యాత్రలు చేశాడు. ఈ దశలో అక్బరు విశాలమైన ఉదారమైన మతవిధానాన్ని అనుసరించినా, అతని ఆస్థానంలో సనాతన ఉలేమాలు అధికారాన్ని చెలాయించగలిగారు.

2 రెండవ దశ (1573-80) ఇస్లాం మత సూత్రాలను లోతుగా తెలుసుకోవాలని వాస్తవాన్ని తెలుసుకోవాలనే కోరికతో 1575లో అక్బర్ "ఇబాదత్ ఖానా" (ప్రార్థనా మందిరం) ను నిర్మించాడు

మొదట్లో ఇబాదత్ ఖానా చర్చలు ముస్లిం మతగురువులకే పరిమితమయ్యాయి. అయితే ముస్లిం మత విభిన్న శాఖల గురువుల

చర్చలలో ఉద్వేగంగా ఉలేమా కోట్లాటలు పరస్పరం దూషించుకునేదాకా వెళ్లారు. వారి ఇట్టి ప్రవర్తన, ఇస్లాం ప్రాథమిక సిద్ధాంతాన్ని సరిగా వివరించలేక పోవడం మొదలైన కారణాల వల్ల అక్బర్ ఇబాదత్ ఖానాను ఇతర మతాలకు కూడా తెరచి ఉంచాడు. అలాగా 1578 తర్వాత హిందువులు, జైనులు, జొరాస్ట్రియనులు, క్రైస్తవ మత గురువులు ఇబాదత్ ఖానా చర్చలలో పాల్గొన్నారు. అక్బరు ఆధ్యాత్మిక అన్వేషణలో ఏ ఒక్క మతం పూర్తి సమాధానం ఇవ్వలేకపోయింది. దీంతో 1582 లో ఈ మత చర్చలు ఆపేశాడు.

అయితే ఈ చర్చలవల్ల అన్నిమతాలలోను సత్యాంశాలు ఉన్నాయని, అన్నిమతాలు ఒకే అంతిమ వాస్తవానికి చేరుతాయని అక్బరు అవగతం చేసుకున్నాడు. అక్బరు మత భావాలు వృద్ధి చెందటంలో ఇబాదత్ ఖానా గొప్పది. ఇది సుల్హ్-ఇ-కుల్ సిద్ధాంతం పరిణామం చెందించుటకు దోహదం చేసింది. ఈ చర్చలలో ఉద్భవించిన ఉలేమాల ఇరుకైన ఆలోచనలు, మత మౌఢ్యం, అహంకారం బయటపడటంలో అక్బరు వారిని దూరంగా ఉంచాడు. ఈ విధంగా ఇబాదత్ ఖానా చర్చలు మూలంగా సహనభావం, ఉదార రాజ్యవిధానంలో కీలక పాత్ర పోషించాయి. 2.2.1.

ఆధ్యాత్మిక వేత్తలకు, పండితులకు, ఉపదేశకులకు/ కళాకారులకు భూమి శిస్తు చెల్లించనవసరం లేని భూములు మొదట్లో ప్రధానంగా ముస్లింలకే - మిల్క్/మదద్-ఇ-మాష్/సయూర్ ఘల్ ఇచ్చారు. అక్బర్ నియమించిన ప్రధాన సద్ర్ అధికారి ఈ విషయంలో బాగా అవినీతి చూపించుకుంది. [illegible] దానిలో అక్బర్ స్వయంగా జోక్యం చేసుకొని అవినీతిని తొలగించటమే గాక, హిందువులు,

జైనులు, పార్శీలు కూడా ఈ ~~భావాలను~~ భావాలను పొందేలా 115
చూశారు. ముస్లిం పేదలకు 'ఖైర్‌పుర', హిందూ పేదలకు
'ధర్మపుర', సన్యాసులకు 'జోగిపుర' అనే సత్రాల్లో
అన్నదానాలు చేయించేవారు. ఈ విధంగా సనాతన ఉలేమాల ఒక మతం అనికాకుండా
ఆధిపత్యాన్ని అంతం చేసి రాజ్య అధికారం ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ కేటుండా అన్ని మతాల్లో అవసరమైన
వారికి అందేలా చూశారు. ప్రధాన సద్ర్ అయిన అబ్దున్
నబి, అబ్దుల్లా సుల్తాన్‌పూరిలు వారి అవినీతి,
అవకతవకల కారణంగా మక్కా పంపి అనుమతి లేకుండా
తిరిగి రావద్దని ఆజ్ఞాపించారు.

అంతేకాక ఈ కాలంలో అక్బర్ తన సామ్రాజ్యం యొక్క
శక్తిని, విస్తృతిని తెలియజేస్తున్న షియా, సున్నీ (1), సూఫీ, మహదవిస్
శాఖల మధ్యనున్న ఉద్రిక్తతలపై దృష్టిసారించారు. అంతేకాక
ఖాజీలు (Qazis) తమ అధికారాన్ని దుర్వినియోగపరిచి
~~[illegible]~~ (2) అక్రమ సంపాదన చూపేవారు. ఇంకనూ ముల్లాలు,
ఉలేమాలు మతరాజ్యమైన మొగలు రాజ్యాన్ని తాత్విక భావాల బట్టి
రాజనీతి మార్గాలను అక్బరు ఆశయానికి పెద్ద (3) అడ్డంకిగా
తయారయ్యారు. ఈ సమస్యల ఇబ్బంది బాగా పెరిగాయి. షేక్
ముబారక్ తో చర్చించి అక్బరు రెండు చర్యలు తీసుకున్నాడు.

1) ఖాజీలు, ముల్లాలతో తలపెట్టుకున్నాడు తన స్థాయిని ~~పెంచుకో~~
పెంచుకోవాలని అక్బరు భావించాడు. ఫతేపూర్ సిక్రీలోని
జామా మసీదు ప్రధాన ఖాజీని తొలగించి, తనే ఆస్థానాన్ని
ఆక్రమించుకొని, మహమ్మద్ ప్రవక్త ఖలీఫాల వలె ~~[illegible]~~
ఖుత్బాను తన పేరుపై చదివేవాడు. ఉలేమాలను, ముల్లాలను
ఇది బాగా దెబ్బతీసింది.

2) 1579లో అక్బర్ 'మహాజరు' పేరుతో ఒక ప్రకటన చేశారు.

దేశపు సామ్రాజ్యంలో ఉన్న మతోపకారాలు, మతపద్ధతులలో అనేక సంస్కరణలు సంకలనం చేశారు. ఇస్లామిక్ స్వభావాన్ని వ్యాఖ్యానించడంలో ఉలేమాల అధికారాన్ని ఈ మహజర్ అక్బరుకు కట్టబెట్టింది. అయితే ఈ ఖురాన్‌పై ఉలేమాల అభిప్రాయాల్లో వైరుధ్యం ఉన్నప్పుడే అక్బరు నిర్ణయం చేయ ~~గలరు~~ గలడు. ~~ఈ మహజర్‌లో~~ అక్బరు తాడా పవిత్ర శాసనాల వ్యాఖ్యాత - ముజ్‌తహిద్ కన్నా ఉన్నతమైనదని ప్రకటించబడింది.

20.11.05

మహజరు రాజ్యంలో పరిస్థితిని స్థిరీకరించడంలో ఎంతో ప్రభావాన్ని చూపింది. అంతేకాక ఈ మహజరు అధికారం ద్వారా ఇస్లాం పేరుతో సంకుచిత ముస్లింలలో సాంఘిక-రాజకీయ ప్రవర్తనలో చోటుచేసుకున్న అపనమ్మకాలు, ఆచారాలను తొలగించడానికి అక్బరుకు మరో అవకాశం కలిగింది. ఇస్లాం మతపరమైన విషయాలను లోతుగా అధ్యయనం చేసి, అక్బరు ముస్లిమేతరులకు మత స్వేచ్ఛను ప్రసాదించటం, గోవధపై నిషేధం విధించటం ఇస్లాంకు వ్యతిరేకం కాదని ప్రకటితం చేయగలిగారు. మహజర్ అక్బరుకు తన ఉదార మత భావాలను అమలులోకి తెచ్చేందుకు అవకాశాన్ని కల్పించింది.

రాజ్య రాజకీయాలలో ముల్లాల శక్తిని, ప్రభావాన్ని మహజరు ద్వారా అక్బరు చాకచక్యంగా తగ్గించాడు. తాను ప్రధాన న్యాయమూర్తి లేదా ముస్లిం న్యాయ శాస్త్రకర్తగా ముల్లాలను తన అధీనంలోకి తెచ్చుకున్నాడు. వారిని తనకు లోబడేలా చేశాడు. ఇదే మహజరు ప్రధాన ప్రాధాన్యం. ఇది పైకి మత ప్రకటనలా కన్పించినా చాలా ప్రాముఖ్యమైన రాజకీయ ప్రభావాన్ని ఇది కలిగించింది. సనాతన ఉలేమాల మతఛాందస

ప్రభావం నుంచి రాజ్య రాజకీయాలు విముక్తమవడాన్ని ఈ మహాజరు సూచిస్తుంది.

మూడవ దశ తౌహీద్ చివరి దశ (1581-1605):

అక్బరుకు, వివిధ మతాలకు చెందిన పెద్దలకు/సాధువులకు మధ్య జరిగిన చర్చలు, గోష్టుల వల్ల అక్బరుకు కొన్ని విషయాలు అవగతమైనాయి.

(i) ప్రతి మతంలోను కొన్ని సత్యమైన, నిజమైన సూత్రాలున్నాయని అక్బరు గ్రహించాడు

(ii) ఈ సూత్రాలను సంయోగము చెందించి ఒక క్రొత్త పద్ధతిలో పొందికగా అందించినచో అన్యోన్య, విశాల భావన కలుగుతుంది.

(iii) ఎన్ని నామములున్నను వాటి వెనుక నున్న అల్లా ఒక్కడేనని అక్బరు గ్రహించాడు. అంటే ఏకేశ్వరోపాసన భగవంతుడొక్కడే (తౌహీద్ - ఇలాహి) అని విశ్వసించాడు.

సత్యజ్ఞానమును అన్నిచోట్ల కనుగొనగలిగినట్లు, సత్యాలు ఏ ఒక్క మతమునకో పరిమితము కానట్లు అని అక్బరు భావించాడు.

వివిధ మత పెద్దలు, సాధువులతో చర్చలు, గోష్టుల పర్యవసానంగా 1582లో అక్బరు తౌహీద్-ఇ-ఇలాహీ (దివ్య ఏకేశ్వరోపాసన) ప్రకటించాడు. దీన్-ఇ-ఇలాహీ అనే పేరు 80 ఏళ్ల తర్వాతనే వాడబడింది. అబుల్ ఫజల్ దీన్-ఇ-ఇలాహీ పదాన్ని వాడలేదు. అయితే బదౌని రెండు పదాలను వాడాడు.

వివిధ మత పెద్దలతో జరిపిన చర్చల ఫలితంగా అక్బరు ఇస్లాంకు దూరమై తౌహీద్-ఇ-ఇలాహీ అనే నూతన మతమును స్థాపించాడని, హిందు హైందవ, జైన, జొరాస్ట్రియన్, క్రైస్తవ మతముల సారముతో కూడినదని

బదులు ఉద్భవించాయి కాని ఆధునిక చరిత్రకారులు ఈ అభిప్రాయంతో ఏకీభవించలేదు. దీనికి కారణాలు:

~~(1)~~ తౌహీద్-ఇ-ఇలాహీకి (1) ప్రార్థనా స్థలం లేదు
(2) ప్రవక్త లేడు (3) పవిత్ర గ్రంథం లేదు
(4) ~~మత ఆచారా~~ పాటించవలసిన మత ఆచారాలు, నమ్మకాలు లేక పోవటమే.

తౌహీద్-ఇ-ఇలాహీ అనుచరులను "ఇలాహీస్" అంటారు. వీరు క్రింది అంశాలతో కూడిన ప్రవర్తన కలిగివుండాలి

1. ఉదార స్వభావం, దయాపరత్వం
2. సద్భావన
3. సమాజంలో ఉన్న సాటివారితో సుహృద్భావంతో వ్యవహరించటం,
4. భౌతిక ప్రపంచంతో అనుబంధాన్ని పెంచుకోకపోవటం
5. (చెడు చేసేవారికి) చెడ్డవారికి దూరంగా ఉండటం
6. ఉత్తమ కార్యాలను ధైర్యంగా చేయుటం
7. చెడ్డవారిని క్షమించటం
8. ప్రాపంచిక కోరికలను దూరంగా ఉంచటం
9. భగవంతుని సేవలో ఆత్మను అంకితం చేయటం

మొదలైనవి.

~~ఈ~~ ఈ పైవిధమైన దీన్-ఇ-ఇలాహీ సూత్రాలను పరిశీలించినపుడు అది ఒక నూతన మతం కాదని తెలుస్తుంది.

దీన్-ఇ-ఇలాహీ ఆధ్యాత్మికత, వేదాంతము, ప్రకృతి ఆరాధనల సమ్మేళనము. అన్ని మతాలలోని మంచి అంశాలుగల ~~e~~ eclectic pantheism గా దీన్ని పేర్కొనవచ్చు.

హిందూ, ముస్లిములుల మధ్య ఐక్యత సాధించే ఉద్దేశంతో అక్బరు దీన్-ఇ-ఇలాహీని ప్రవేశపెట్టాడు. అతడు భారతీయులందరిని కుల, మత, జాతి భేదాలను

అఖిలంగా విస్తరించిన ఏకరూప సామ్రాజ్యం రూపొందించాలనే ఆశలో కలిగియుండేవాడు. అందుచేత దీన్-ఇ-ఇలాహీని అక్బరు చక్రవర్తి యొక్క జాతీయ ఆదర్శభావనకు పరాకాష్ఠగా పేర్కొన వచ్చు

పూ.పే. 11 & 16 points 1,2,3.

Sulh-I-Kul see page: 17

దీన్-ఇ-ఇలాహీ రూపంలో ఉమ్మడి ఆధ్యాత్మిక వేదిక అందించటం ద్వారా, అక్బరు తన సామ్రాజ్య ప్రజలను ఒక జాతీయ సమైక్య ప్రజగా మలచాలని ఆశించాడు.

20-11.05

జహంగీరు మత విధానము:

జహంగీర్ తల్లి(1) రాజపుత్ర రాణి. అతడు ఇబాదత్(2)-ఖానా చర్చలు, గోష్ఠుల వాతావరణంలో పెరిగాడు. అతని గురువైన(3) అబ్దుర్ రహీమ్ సున్నీ ముస్లిమ్ అయినా, వైష్ణవ సిద్ధాంతాల ప్రభావానికి లోనైనవాడు. జహంగీర్ తన తండ్రివలె బ్రాహ్మణ పండితులను, జైన పండితులను, క్రైస్తవ మిషనరీలతో కలివిడిగా(4) ఉండేవాడు. అక్బరు ప్రభావ కారణంగా ఆస్థానం, రాజ ~~భ~~(5) నివాసాలలో వాతావరణం మత సహనంతోను, పలువురు వ్యక్తులతోను నిండి ఉండేది. ఈ అంశాల ఫలితంగా ఉదారవైఖరిని పుణికిపుచ్చుకొని, జహంగీర్ మత భావాలు ~~[illegible]~~ ఉదారంగాను, విజ్ఞానవంతంగాను ఉండేవి.

ఇస్లామిక్ నియమావళి పట్ల జహంగీరుకు అపారమైన గౌరవం ఉండేది. జీవితాంతం ఆ గౌరవాన్ని, వైఖరిని ప్రదర్శించాడు. తన తండ్రి అయిన అక్బర్ ఏర్పాటుచేసిన <u>Ecclesiastical Department</u>(1) యొక్క నిర్వహణలను, పనితీరులను జహంగీర్ ఎట్టి మార్పులను చేయలేదు.

క్రైస్తవుల(2) పట్ల, క్రైస్తవ మిషనరీస్ పట్ల జహంగీర్ స్నేహపూర్వకంగా ఉండేవాడు. ఇంగ్లాండ్ రాజు దూతగా పంపిన థామస్ రో ను అతడు ఉత్సాహంగా స్వాగతించాడు. ఈస్టిండియా కంపెనీచే పంపబడిన కెప్టెన్ హాకిన్స్‌ను ~~ఆదరంగా స్వాగతించాడు~~ ఆదరించాడు. తన పడక గదిలో మేరీ మాత, ఏసుక్రీస్తు ~~పటాలను~~ చిత్రపటాలను ఉంచేవాడని అతని మెమోయర్స్ వల్ల తెలుస్తుంది.

హిందూ సాధువులతో(3) జహంగీరు చర్చలు, గోష్ఠులు నిర్వహించటమేగాక, హిందువుల పండుగల వేడుకలలో కూడ పాల్గొనేవాడు. నూతన దేవాలయాల నిర్మాణానికి

హిందువులకు ఆలయాల నిర్మాణం. అందువల్లనే అతని కాలంలో మథుర, గోకుల్, బృందావనాలలో పెద్ద సంఖ్యలో దేవాలయాలు నిర్మించబడ్డాయి. అక్బరు వాటికి బ్రాహ్మణులకు, దేవాలయాలకు దానాలిచ్చేవాడు. బృందావనంలోని చైతన్య మఠం వారి దస్తావేజుల ద్వారా వారికి జహంగీర్ అపారంగా దానాలు ఇచ్చినట్లు తెలుస్తోంది. క్రైస్తవ మిషనరీస్ కూడా వారి ప్రార్థనా మందిరాలను నిర్మించుకోవడానికి, నిర్వహించుకోవడానికి అనుమతి ఇచ్చారు. బెర్నియర్, అక్బరునగర్ & పట్నాలో చర్చిలను ఆదరించాడని జహంగీర్ ను ప్రశంసించాడు.

వీటిని బట్టి జహంగీర్ తన తండ్రివలె ఉదారమైన, సహన వైఖరితో కూడిన మత విధానాన్ని అనుసరించినట్లు చెప్పవచ్చు.

వివక్షాపూర్వకమైన చర్యలు:

జహంగీరు పాలనలో ఇతరుల మతభావాలు గాయపడి వివక్షాపూర్వకమైన సంఘటనలు చోటుచేసుకున్నాయి.

1. జహంగీర్ కాంగ్రాను జయించిన పిదప, స్థానిక జ్వాలాముఖి లోని దేవాలయాలను ధ్వంసం చేశాడు. ఆ ఆలయం యొక్క పూజారులు జనబాహుళ్యాన్ని మోసగిస్తున్నారని అతడు భావించడమే దీనికి కారణం.
2. అజ్మీర్ కు సమీపంలోని పుష్కర్ లో హిందువుల వరాహ దేవాలయాన్ని పడగొట్టించాడు. దీనికి కారణం విష్ణువు ఆ రూపంలో అవతారం దాల్చడని అతడు భావించడమే. అయితే విష్ణుమూర్తి ఇతర అవతారాల ఆలయాలేవీ ధ్వంసం చేయబడలేదు.
3. రాజకుమారుడైన ఖుస్రూకు మద్దతునిస్తున్నారన్న అనుమానంతో గుజరాత్ లోని జైనులను తన సామ్రాజ్యం నుండి బహిష్కరించాడు (1617). జైన భక్తుల భార్యలు, కుమార్తెలు ఈ విధులను సందర్శించేందుకు

వారు నివాసముండే ఆలయాలను దర్శించేవారు. అంతేకాక నైతిక కారణాల దృష్ట్యా కూడా జహంగీర్ ఈ శాసనం చేశాడని ప్రతీతి. అయితే గుజరాతీలోని ~~శాస~~ శాసనాధారాల వల్ల ఈ కాలంలో జహంగీరు జైనులకు ఆర్థిక సాయం అందించే వాడని, జైన సాధువులతో సత్సంబంధాలు కొనసాగించాడని తెలుస్తుంది.

4. తన పై తిరుగుబాటు చేసిన ఖుస్రూని ఆశీర్వదించటం, ధన సహాయం చేయటం చేసి ~~...~~ సిక్కుల గురు అర్జున రాజద్రోహానికి పాల్పడ్డాడని జహంగీరు జరిమానా విధించాడు. దీని చెల్లించటానికి నిరాకరించటంతో అతని జహంగీర్ ~~...~~ మరణశిక్ష విధించాడు. ఏమైనా గురు అర్జున మరణం తర్వాత జహంగీర్ సిక్కుల విషయంలో జాగ్రత్త వహించాడు.

5. ఏ కాలంలో కూడా తను 'మేవాడ్' పై 'జిహాద్' ప్రకటించలేదు.

కేవలం వాదం దృష్ట్యా ~~...~~ జహంగీర్ చర్యలను సమర్థించుకోవచ్చునేమో కాని, ఇతరుల మత భావాలను మత స్వేచ్ఛను దెబ్బతీయటం ద్వారా ఘోర తప్పిదం చేశాడని చెప్పవచ్చు. అయితే జహంగీరు హిందువులను, క్రైస్తవులను, జైనులను, సిక్కులను ఇతర మతవర్గాల మాత్రం వివక్షతచూపి హింసించలేదని చెప్పవచ్చు. అతని చర్యలు కొందరు వ్యక్తులను, కొన్ని ప్రాంతాలను మాత్రమే ప్రభావితం చేశాయి. ~~ఈ~~ మత హింస ~~...~~ ఆరోపణ మోపబడిన ప్రతి ~~సంఘటన~~ ఉదాహరణ వెనుక ఏదో ఒక మతేతర కారణం ప్రధాన పాత్ర వహించింది. ~~కనుక~~ దీని బట్టి జహంగీరు మతపరంగా అసహనాన్ని ప్రదర్శించాడనిగాని, మతపరమైన హింసకు పాల్పడ్డాడనిగాని చెప్పజాలము.

షాజహాను మత విధానము: షాజహాన తల్లి హిందూ స్త్రీయైనా 123

షాజహాన తన చిన్నతనం నుండే ఇస్లాం కు బాగా కట్టుబడ్డాడు. తన ప్రైవేటు, పబ్లిక్ జీవితంలో ఇస్లామిక్ కట్టుబాట్లను బాగా ఆచరించేవాడు.

ఇస్లాంకు అనుకూలంగా షాజహాన్ మతపరమైనంగా విషయాలలో కూడిన విధానాన్ని పాటించాడు.

1. తన జీవితంలో పూర్తిగా సంప్రదాయాలను పాటించి, ప్రజలలో తన మతం పట్ల గౌరవం పెంపొందేలా చేశాడు
2. Sijda & paibose లను నిలిపివేశాడు
3. తలపాగాల్లో, ఆభరణంలో రాజు బొమ్మలను వాడటాన్ని నిలిపివేశాడు
4. ఇలాహి శకం (Ilahi era) స్థానంలో హిజ్రా శకాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు.
5. అలాగే హిందువులు ముస్లిం బానిసలను ఉపయోగించటం, ముస్లిం యువతులను భార్యగా చేసుకోవటం, చివరకు ముస్లిం స్త్రీలను వివాహించటాన్ని నిషేధించాడు.
6. 1633లో నూతనంగా నిర్మించబడిన, హిందూ దేవాలయాల విధ్వంసానికి ఆజ్ఞలు జారీ చేశాడు. ఒక్క వారణాశిలోనే 72 దేవాలయాలు నేలకూల్చబడ్డాయి. అట్లే గుజరాత్, కాశ్మీరులలో కూడ పెక్కు దేవాలయాలు ధ్వంసం చేయబడ్డాయి.
7. షాజహాన ఇస్లాం మత రక్షకునిగాను, ప్రచారకునిగాను కూడ వ్యవహరించాడు. రంజాన్ పండుగ మాసంలో ప్రతి సంవత్సరం ప్రజల దానధర్మాలకు పెద్ద మొత్తాలను వెచ్చించేవాడు. ప్రతి సంవత్సరం మక్కాలో దానధర్మాలకు కూడ భారీగా ఖర్చు పెట్టేవాడు
8. ఇస్లాం మతమార్పిడికి ప్రత్యేకమైన విభాగాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు. చక్రవర్తి చూపిన ధనం, పదవి ఆశల కారణంగా చాల మంది ప్రజలు ఇస్లాం మతాన్ని స్వీకరించారు. ఇస్లాం మతం స్వీకరించిన

హిందువులకు తమ తండ్రి ఆస్తిలో వాటా కూడ ఉండేది. కొన్ని సందర్భాలలో బలవంతంగా కూడా మతమార్పిడులు జరిగాయి.

మతపరమైన ఈ చర్యలను బట్టి, అక్బర్ యొక్క మత స్వేచ్ఛ, మత సమానత్వం అనే విధానం స్థానే క్రమంగా షాజహాన హయాంలో క్రమంగా మత వివక్షత చోటు చేసుకున్నదని తెలుస్తుంది.

షాజహాన మత విధానంలో మార్పులు: కాని కాలక్రమేణా షాజహాన మత భావాలలో చెప్పుకోదగిన మార్పు కనిపించింది. క్రింది సంఘటనలవల్ల ఇది మనకు తెలుస్తుంది.

1. దేవాలయాలను ధ్వంసం చేయడం, మతపరమైన హింస నిషేధింపబడ్డాయి.
2. హిందువులకు పెద్ద హోదాలివ్వకుండా ఉండలేదు. పైగా మనసబ్దారు మాన్సబ్ లలో 20 నుంచి 25 శాతం హిందువులకు ఇవ్వబడ్డాయి.
3. అహమ్మదాబాద్ వద్ద చింతామణి దేవాలయాన్ని పునరుద్ధరణకు అనుమతి కూడ ఇచ్చాడు.
4. కాశీ పౌరుల అభ్యర్థనను మన్నించి షాజహాన ఆ యేడు గోవధను నిషేధించాడు.

షాజహాన్ పెద్దకొడుకైన దారాషికో, ఉదారుడైన జహనారా యొక్క ఉదార వైఖరి షాజహాన మత విధానంలో వచ్చిన మార్పుకు కారణాలు.

ఏది-ఏమైనా షాజహాన జన్మతహా హిందువులంటే ద్వేషం లేదని తెలుస్తుంది. రాజకీయ అవసరాల దృష్ట్యా అతడు తన పాలన ప్రారంభంలో కొన్ని ఆజ్ఞలను జారీ చేయడం, కొన్ని చర్యలను చేపట్టడం వల్ల కొందరు వ్యక్తులకు, కొన్ని ప్రాంతాలకు హాని కలిగింది.

హానికరమైన ప్రభావాన్ని చూపింది. అలాగే వారి వారసుల సంహరింప విధానాన్ని అవలంబించిన వారి ఆలోచనా విధానాన్ని నేటి వారందరు అనుసరించాలని కోరుతున్నారు. షాజహాన్ తన వారస విధానాన్ని మార్చుకున్నప్పటికీ వీరు బాగా అసంతృప్తికి గురయ్యారు. వారి చక్రవర్తులలో వచ్చిన ఈ మార్పుకు దారాషికో కారణమని, అలాగే (దారాషికో) గనుక చక్రవర్తి అయితే హిందువులపట్ల ప్రేమగా ఉంటాడని భావించారు. ఔరంగజేబు ఈ మానసిక స్థితిని బాగా సొమ్ము చేసుకొని తనకు మద్దతు కూడగట్టుకున్నాడు.

ఈ విధంగా షాజహాన్ ద్వంద్వ వైఖరిలో జరిగిన వారస విధానం వల్ల రాజ్యంలో రెండు వైరి వర్గాలు ఏర్పడి, రాజ్యానికి హానికరంగా పరిణమించాయి. ఔరంగజేబు సింహాసనాన్ని ఆక్రమించడానికి కూడా కారణమైంది.

ఔరంగజేబు మత విధానము:

Assessment: బాబరు నుండి ఔరంగజేబు వరకు
పై చర్చను బట్టి, మొగలు చక్రవర్తులు అందరు
భారతదేశంలో విదేశీయులమనే నిజాన్ని గ్రహించారు.
వారు వారి తమ మతమును బాగా గౌరవించటంతో పాటు
హిందూ మతాలను పట్ల కూడ గౌరవభావం చూపారు.
అక్బరు హిందువుల యొక్క ~~స్వచ్ఛంద~~ స్వచ్ఛందమైన
సహకారాన్ని, మద్దతును పొందాడు. అలాగే
వారిపై ~~[illegible]~~ బాగా మెలగ్గలిగాడు. ఈ కారణంగా
ముస్లిముల మన్ననలను కొంతవరకు గాయపరిచాడు.
కాని దీని వల్ల సామ్రాజ్యం యొక్క శక్తి, పటిష్టతకేమీ
నష్టము వాటిల్లలేదు. జహంగీరు, షాజహానుల ద్వంద్వ
మత విధానము (Twin-headed religious policy)
నిజానికి అనుకూల ప్రభావాన్ని కలిగించింది కాని
కేవలం కొందరు వ్యక్తులను, కాని నిర్దిష్ట ప్రాంతాలను
మాత్రమే ప్రభావితం చేసింది. వీరిద్దరు మతవిద్వేషులు
గాని, మత హింసకు గాని పాల్పడినారని చెప్పటం
~~[illegible]~~ తప్పవును. ఔరంగజేబు ఛాందసవాద ముస్లింగా
ఇస్లాం పట్ల లు.చ. తప్పక పాటించాడు. ఒక
పాలకునిగా అతడు సామ్రాజ్యాన్ని విస్తరించాడు కాని,
~~[illegible]~~ పటిష్టపరచటంలోను అంతగా శ్రద్ధ చూపలేదు. తనకు
ప్రజలలో అధిక సంఖ్యాకులైన హిందువుల మద్దతును
పొందటం ~~చేసుకోవటానికి ప్రయత్నించలేదు~~ కావటం కోల్పోయాడు.

ఏది ఏమైనా, అలాని మానవపరమైన భావాలు సమగ్రాలు 127
ఒకవైపున్న. అలాని రాజకీయ. ప్రజా విధానాలు స్వార్థపూరిత
చాలా సందర్భాలలో ఉండేవి. ఆ సందర్భంలో కఠినమైన
నడుచుకోవడానికి చాలా మార్గాలుండేవి. కాని కొన్నిసార్లు
విరుద్ధమైన విధానాలు అవలంబించవలసిన
అగత్యం అతనికి తప్పనిసరి అయింది.
ఈ విధానాలు సామ్రాజ్యానికి హాని కలిగించాయి.

27.1

27.11.08 Alberuni and his study of Indian Science & Civilization

క్రీ.శ. 11వ శతాబ్దం నాటి అల్బెరూని, భారత దేశంలో దాదాపు పది సంవత్సరాలు నివసించిన ప్రఖ్యాతి (ఆధునిక ఖివా / లో 973 లో జన్మించాడు.) మధ్య ఆసియాకు చెందినవాడు. గొప్ప పండితుడు, చరిత్రకారుడు శాస్త్రవేత్త. భారతదేశంపై దండెత్తివచ్చిన ఘజని మహమ్మద్ తో పాటు 1018-19 'ఫ్రీలాన్స్ రైటర్'గా మనదేశానికి వచ్చాడు. అతడు దేశంలోని పెద్ద ప్రాంతాలలో విస్తృతంగా పర్యటించి హిందువుల భాష, సాంఘిక పరిస్థితులు, మతం, వేదాంతాలను బాగా అధ్యయనం చేశాడు. అతడు సంస్కృతాన్ని నేర్చుకొని, భగవద్గీత, కపిలుని 'సాంఖ్య'ను, పతంజలి 'మహాభాష్యా'న్ని పురాణాలు మొ॥ వాటిని ఆసక్తిగా పఠించాడు. హిందువుల మతము, విజ్ఞాన శాస్త్రాలు మీద వ్రాసిన పలు గ్రంథాలను చాలా వాటిని అతడు అరబ్బీ లోనికి తర్జుమా చేశాడు. గజిని మహమ్మద్ దండయాత్రల సమయంలో అత్యాచారాలు లేకుండా, రాగద్వేష రహితంగా అల్ బెరూని (లేదా కితాబ్-ఉల్-హింద్) 'తారీఖ్-ఉల్-హింద్' అనే పుస్తకాన్ని వ్రాశాడు. ఇది ఆ కాలం నాటి భారతదేశ నాగరికతను గురించి విస్తారమైన, ~~సంక్షిప్తంగా~~ సంపూర్ణం విశ్వసనీయమైన సమాచారాన్ని అందించే ప్రథమిక చారిత్రక ఆధారమని చెప్పవచ్చు. నాడు భారతదేశంపై దండెత్తి వచ్చిన వారి చేతులలో ఓటమికి, అవమానాలకు లోనైన భారత సమాజ బలహీనతలను,

సాంఘిక, రాజకీయ పరిస్థితుల లోపాలను ~~ఈ ప్రస్తావ~~ రాగద్వేషాలకతీతంగా ~~విశ్లే~~ ఈ పుస్తకం విశ్లేషించింది.

ఆ కాలం నాటి భారతదేశ విజ్ఞానశాస్త్రాలు:

~~ఆ~~ ఆ కాలం నాటి హిందువులు మంచి శాస్త్రీయ విజ్ఞానాన్ని కలిగివున్నారని, శాస్త్ర గ్రంథాల సాహిత్యం కూడా బాగా వుందని అల్ బెరూనీ వల్ల తెలుస్తుంది. జీవశాస్త్రం, భౌతిక, రసాయన శాస్త్రాలు, ఖగోళశాస్త్రం, జ్యోతిష శాస్త్రం, ~~వైద్య~~ వైద్యశాస్త్రం, వాతావరణ శాస్త్రం, అంకగణితం, భూగోళశాస్త్రం మొదలైన విజ్ఞాన శాస్త్రాలు మంచి ప్రాభవప్రగతి దశలో ఉన్నట్లు అల్ బెరూనీ పరిశీలించి పేర్కొనటం గమనార్హం. చాలా శతాబ్దాలుగా హిందువులతో అనుబంధమైన ~~ఉన్న~~ ఖగోళశాస్త్రం భారతీయులలో ఎక్కువ ప్రచారంలోగల శాస్త్రమని, ప్రగతి చెందిందని అల్ బెరూనీ పేర్కొన్నాడు. ~~[illegible]~~ ఖగోళశాస్త్ర గ్రంథాలు సిద్ధాంతాలను కలిగివుండేవి. ముస్లిములు వీటిని సింద్-హింద్ అంటారు. ~~ఖలీఫా అల్-మన్సూర్~~, భారతదేశ ఖగోళ శాస్త్రంలో మూలాల వ్యాఖ్యానానికి ఒక భారతీయ శాస్త్రవేత్తను ఖలీఫా అల్-మన్సూర్ ఆహ్వానించినట్లు పేర్కొనబడింది.

అన్ని భౌతిక ~~శాస్త్ర~~ విజ్ఞాన శాస్త్రాల ~~[illegible]~~ పురోగతికి పునాది అయిన గణితశాస్త్రం భారతదేశంలో చాలా ప్రగతి సాధించిన దశలో ఉంది. ఇతర దేశస్థుల వలె కాక, హిందువులు అంకగణితంలో వేలస్థానాన్ని వాటి ఉపయోగించేవారని అల్-బెరూనీ పేర్కొన్నాడు.

లెక్కలు చేయడంలో 'సున్న'కు గల ప్రాధాన్యతను 131

గుర్తించిన వారిలో ప్రథములు హిందువులేనని అల్-బెరూనీ పేర్కొన్నారు. వారు దశాంశ పద్ధతిని తెలుసుకున్నారు. ~~[illegible]~~ "న్యూమరికల్ నొటేషన్స్" (సంఖ్యాపరంగా సంకేతాలను గుర్తులు) లో వారు ఎంతో ప్రావీణ్యత్వం సాధించారు. అల్-బెరూనీ ప్రకారం హిందువులు వృత్తము యొక్క పరిధి దాని వ్యాసానికి మూడు రెట్లుగా పరిగణించేవారు. అయితే బ్రహ్మగుప్తుని ప్రకారంగా ఇది వ్యాసానికి ~~3~~ $\frac{31}{7}$ రెట్లు అని తెలుస్తుంది.

హిందూ విజ్ఞానశాస్త్రంలో కాస్మాలజీ ~~[illegible]~~ ముఖ్యమైనది. ఈ శాస్త్రంలో గ్రహాలను వివరించబడింది. ఖగోళ శాస్త్రాలను గూర్చి. చంద్రుడు మరియు ఇతర గ్రహాలను గూర్చి ~~[illegible]~~ వివరాలు తెలుపబడినవి కాక, సమయాన్ని లెక్కపెట్టుటకు, కాలచక్ర అధ్యయనం ఉపయోగించే కొరకు ఖగోళ విజ్ఞానాంతర దృగ్గోచరాలను చాలా నిశితంగా పరిశీలించేవారు.

రసాయన శాస్త్రంలో సాధించిన ప్రావీణ్యతను గూర్చి వివరిస్తూ అల్-బెరూనీ, సోమనాథ్ సమీపంలో దైవక్షేత్రపు వాసి అయిన 'నాగార్జున' గూర్చి ప్రస్తావించారు. రసాయన శాస్త్రంలో ఆరితేరిన అతడు ఒక గ్రంథాన్ని రచించినాడు. దీనిలో ఈ శాస్త్రం గూర్చిన ముఖ్య సమాచారం ~~[illegible]~~ ఎంతో విషయం పొందుపరచబడింది. ఇది ఒక అపూర్వమైన గ్రంథంగా అల్-బెరూనీ పేర్కొన్నారు.

రసవాదము (alchemy) (~~రసాయన~~) అను 'రసాయన' హిందువులు సాధించిన ~~[illegible]~~ గొప్ప ప్రగతిని ~~[illegible]~~ అల్-బెరూనీ ~~[illegible]~~ ప్రశంసించారు. రసవాదమును పోలిన 'రసాయన' ~~హిందువులకు~~ ~~[illegible]~~ విశేషమైనదని, ఇది కొన్ని ఉపయోగపడు మందులకు, వైద్యాలకు, సమ్మేళనాలకు సంబంధించినది.

ఈ మందులు వెలువడినవి ఆయుర్వేద వృక్షజాలమునుండి గ్రహించబడినాయి. ఈ శాస్త్రంలోని సూత్రాలు ఆ ప్రాముఖ్య -ఆధునిక వరకు కూడా రోగికి కూడా ఆరోగ్యాన్ని ~~[illegible]~~, మనిషి వానికి కూడా దీర్ఘ ఆయుష్షుని ~~[illegible]~~ ప్రసాదించగలవని నమ్మేవారు.

అనేక ~~[illegible]~~ రకాల ప్రయోగాలు చేయడానికి హిందువులు వెలువరిచిన పరికరాల్ని రసవాదులని అల్-బెరూనీ పేర్కొన్నాడు. వాటిలో కొన్ని:

1) ధోలయంత్ర (ఆవిరిలో పదార్థములను వేలాడదీసి దాని నుండి సంగ్రహణములను చేయుటకు వాడే పరికరం).
2) స్వేదనియంత్ర (for distillation).
3) విద్యాధరయంత్ర (సినబార్ నుండి పాదరసాన్ని సంగ్రహించుటకు కొరకు)
4) ధూపయంత్ర (for fumigation).

నాగరికత

సాంఘిక పరిస్థితులు: 11వ శతాబ్దంలో భారతదేశంలో గల సాంఘిక పరిస్థితులను అల్-బెరూనీ చాలా నిశితంగా పరిశీలించాడు. ఆ కాలంలో బాల్యవివాహాలు, శిశుహత్యలు, బహుభార్యత్వాలు, సతి ఆచారము సమాజంలో ఉండేవని ఆయన గ్రంథం ద్వారా తెలుస్తోంది. సమాజంలో విధవల పరిస్థితి చాలా దయనీయంగా ఉండేది.

సమాజంలో అస్పృశ్యతలాంటి ఉనికి అల్బెరూనీ కూడా పేర్కొనబడింది. దేశంలోని సామాన్య ప్రజలలో విదేశస్థులకు ఈ అపచారం ఆపాదించబడింది. దేశంపై దండెత్తి వచ్చిన ఆక్రమణదారులు కాపాడిన ప్రాచీనవారాలకు వినాశనం కారణంగా ఇట్లు పరిగణించి ఉండవచ్చు.

స్త్రీ బ్రాహ్మణులను చండాలుల వలె గౌరవాని వారుగా పరిగణించేవారు.

అల్-బెరూని యొక్క తారీఖ్-ఉల్-హింద్ ను అనుసరించి నాటి సమాజంలో సాంఘికంగా, రాజకీయంగా, మతపరంగా బ్రాహ్మణ ఆధిక్యత ఉండేదని స్పష్టమవుతుంది- మేధోపరంగా, ఆధ్యాత్మికపరంగా, ఈ బ్రాహ్మణులే వారే నాటి తెలివి వారు భావించేవారు. వారు లేదా దృష్టిని మతవిషయాలు, ఆధ్యాత్మిక విషయాలపైనే కేంద్రీకరించేవారు కాని విజ్ఞాన శాస్త్ర విషయాలపై ~~అంత~~గాని, ~~ఆసక్తి చూపేవారు కాదు~~. సాంకేతిక, పారిశ్రామిక ప్రగతికి ~~xx~~ జాతికి దిగానిర్దేశం చేయుటంలో గాని అంతగా ఆసక్తి చూపేవారు కాదు.

~~పాలకులైన~~ రాజపుత్రులు పాలకులై, క్షత్రియుల స్థాయిని పొందారు. వారు బ్రాహ్మణుల వలె సమాజంలో ~~xx~~ పరిగణించదగిన powers & privileges కలిగి ఉండేవారు. అల్-బెరూని పేర్కొన్న దాని బట్టి, సమాజంలో వైశ్యులు, శూద్రుల పరిస్థితి చాలా దయనీయంగా ఉండేది. వైశ్యుల ~~పరిస్థితి~~ స్థాయి చాల క్రమంగా శూద్రుల స్థాయికి ~~దిగజారింది~~ పడిపోయింది. వైశ్యులకు, శూద్రులకు విద్యావకాశాలు లేవు. వారు వేదపఠనానికి, వేదములను వినడానికి అనర్హులు. ఒకవేళ అలా చేస్తే వారి నాలుకలు కోసివేయబడేవి. శూద్రులు, బ్రాహ్మణులకు హీనమైన సేవలు చేయుచుండేవారు. హిందూమతాలను స్వీకరించిన మాల మాదిగలు, చేలపనివారు, తమ్మళులు, మంగలులు, జాలర్లు మొదలైన చేతి వృత్తుల కులాలను తక్కువ స్థాయి గల ఉప కులాలుగా వేరుగా పరిగణించేవారు. అంటరానివారు

పట్టణాలు, గ్రామాల శివారులలో నివసించేవారు.

విద్యావంతులైన పాలకవర్గం, సంప్రదాయ బ్రాహ్మణ ఉపకులాల వారు సాంప్రదాయిక సాంఘిక నిర్మాణంలోకి ప్రవేశించే వీలులేకుండా కుల వ్యవస్థను తరచూ కట్టడిచేశారు. ఈ ఉన్నత [illegible] తరగతి వారు, ఉపకులాల వారికి రాజకీయంగా, సాంఘికంగా, ఆర్థికంగా దౌర్జన్యాలకు బలిఅయ్యారు. ఈ కాలంలో ప్రజా బాహుళ్యం (masses) [illegible] అధికారం కోసం జరిగే వంశ పారంపర్య తగాదాలలో, రాజ్య కుట్రలు, రాజ్యాల స్థాపన, పతనాలలో వ్యక్తి ఆసక్తిని కనబరిచేవారు కారు. యుద్ధాలు జరిగేటప్పుడు వరదొచ్చినప్పుడు, [illegible] సాధారణంకంటే ఎక్కువగానే ప్రజలు రాజ్యాలలో [illegible] జరిగే life and death (జీవన్మరణ) యుద్ధాలలో ప్రత్యేక పాత్ర వహించేవారు. వారి సాంఘిక స్థితి ఎంత హీనంగా మారిందంటే, వారి ritual రక్షణలో వారి బాధ్యతలు వారు విస్మరించారు/నిరాకరించారు (వెలివేశారు) వర్ణ విభజనను తరగిపోయిందాను, ఉద్ధృత ఆధారంగా కులాల విభజనను అతిప్రాచీన పేర్కొన్నారు. కులాలు ఏర్పడడానికి దారితీసిన పరిస్థితులను అతిప్రాచీన పరిశీలించారు. శూద్రులకు దిగువ స్థాయిన అంత్యజులు (కులంలేనివారు) ఉన్నట్లు పేర్కొన్నారు. [illegible] అంత్యజులు ఎనిమిది శ్రేణులుగా విభజించారు [illegible] వారు. fullers, చర్మకారులు, jugglers, [illegible] మేదరులు, నావికులు, జాలర్లు, (బుట్టలల్లేవారు) పైవాటి ఆధారపడినవారు, సాలెవారు. 30

ఈ గ్రంథాలు పట్టణాలకు, గ్రామాలకు వెలుపల ఉండేవారు, 135
పరిసరాల శుభ్రం చేసేవారు, పాకీపని చేసేవారు హాది (Hadi),
డోమ (Doma), చండాలురుగా పేర్కొనబడ్డారు. వారు
బ్రాహ్మణ స్త్రీ, శూద్ర తండ్రికి జన్మించినవారని
చెప్పబడింది. గ్రంథాల్లో హిందూ సమాజంనుండి వెలివేయ
బడ్డారు.

హిందూ వ్యవస్థ, ఇస్లాం వ్యవస్థ కంటే భిన్నమైనది
కానీ హిందువులకు, ముస్లింలకు మధ్య సంబంధాలు,
అవగాహన చాల పరిమితమని అల్-బెరూని పేర్కొన్నారు.
ప్రకృతి విరుద్ధ సంపర్కం
~~[illegible]~~ మాంసాహారులుగాను ~~[illegible]~~ (sodomy). అప్పటినుండి
ఆస్కార నేరంగా హిందువులు పరిగణించేవారు. హిందువులు
వారిమెళ్ళని ఆమోదించారు. బరానీ దీనికి పాలకుల నిర్లక్ష్యంతో
కారణమని చెప్పాడు.

30.11.05 మతపరమైన నమ్మకాలు - ఆచారాలు

హిందువులు ప్రసంగాత్మకమైన పురుష, స్త్రీ
దేవతామూర్తులను ఆరాధిస్తున్నట్లు పేర్కొన్నారు. త్రిమూర్తులను
ప్రాముఖ్యత ముఖ్యదేవుళ్ళుగా పేర్కొనవచ్చు. వారు

1) బ్రహ్మ - సృష్టికర్త
2) విష్ణు - స్థితికారకుడు
3) శివుడు - లయకారకుడు

~~[illegible]~~ ఈ ముగ్గురిని ప్రముఖులుగా పేర్కొన్నారు.
హిందువులు శివుడు శాశ్వతుడు, ఆది, అంతాలు లేనివాడని
సర్వశక్తి సంపన్నుడని, సర్వజ్ఞుడని, జీవము నుండి పాలించేవాడని
~~భావిస్తారు. దీనిని సమర్థించాయి~~ విగ్రహారాధన అల్-బెరూని
పేర్కొన్నాడు. దీనిని సమర్థించడానికి గ్రంథాలు పతంజలి యోగ
సూత్ర-గీత, భగవద్గీత, సాంఖ్య కారిక మొదలైనవి

ఉదహరించారు. హిందువుల యొక్క విగ్రహారాధన స్వరూపాన్ని అల్-బెరూనీ ఎంత ఖచ్చితంగా గ్రంథస్థం చేశాడో తెలుస్తుంది. హిందువులు నమ్మే కర్మ సిద్ధాంతాన్ని, ఆత్మ ఒక శరీరాన్ని వదిలి ఇంకో శరీరాన్ని చేరటాన్ని కూడా ఇతడు ప్రస్తావించాడు.

అయితే విగ్రహారాధన భావాన్ని విమర్శించలేదు … సాధారణ ప్రజలు విగ్రహాలు, దేవాలయాల వైపు మొగ్గు చూపటం పట్ల అల్-బెరూనీ దిగ్భ్రమ చెందాడు.

బోధకుల తీవ్ర నిర్లక్ష్యం, స్వార్థపరత్వం కారణంగా ఒకప్పుడు … నిరాడంబరంగా … సామరస్యంగాను ఉన్న వేద మతంలోకి … సనాతన సంస్కారాలకూ, సంక్లిష్టమైన క్రతువులు, కర్మకాండలకూ, మూఢ నమ్మకాలకూ దారితీసింది.

విగ్రహారాధన వంటి ఆచారాలను పరిశీలించి, అధ్యయనం చేసి వాటి గురించి వివరణ … పురాతన కాల గ్రంథాలకు వక్ర భాష్యం చెప్పారని … 13వ శతాబ్దం నుండి ప్రారంభమైన భక్తి ఉద్యమానికి ఇది ఒక శక్తివంతమైన కారణం అయింది.

అల్లామా గురించి సూఫీలు చెప్పిన సిద్ధాంతాలు పతంజలి యోగ సూత్రాలలో ఉన్నాయని అల్-బెరూనీ గ్రహించాడు.

హిందువులు, "బౌద్ధుల" అనే వర్గాలు. ఆచారాలు దగ్గరి పోలికలవని అల్-బెరూనీ పేర్కొన్నాడు. ఆ నాటి

దేవదాసి వ్యవస్థ పెద్ద సాంఘిక దురాచారంగా భావిస్తుందని, 137
బాలిక ~~ప్రసారం~~ వివాహాలు అంధ విశ్వాసాలను, మూఢనమ్మకాలను పెంపొందిస్తాయని, ప్రాచీన గ్రామీణ యోగ వ్యవస్థ పతనం చెందింది అతీంద్రియ శక్తుల పొందే నూతన అభ్యాసాలను ప్రోత్సహిస్తుందని అల్-బెరూనీ చెప్పుచున్నాడు.

సాంఘిక - సాంస్కృతిక విలువలు - హిందువుల వైఖరి:

హిందువులు తమ సాధారణ ప్రవర్తనలో ~~ప్రవ~~ ప్రవర్తనలో, సంకుచిత ఆలోచనలు కలిగి ఉండేవారు. అల్ బెరూనీ హిందువులు తమ సాంఘిక ప్రవర్తనలో, సాంస్కృతిక విలువల ప్రవర్తనలో ఒక విధమైన ఆత్మ ఆధిక్యతా భావాన్ని కలిగివుండేవారని అన్నాడు.

హిందువుల్లో చాలామంది తమ దేశంలాంటి దేశం మరొకటి లేదని, తమ రాజు వంటి రాజు ఇంకొకరు లేరని, తమ మతం వంటి మతం మరొకటి లేదని, తమ శాస్త్రాలవంటి శాస్త్రాలు మరే చోట లేవని భావిస్తున్నట్లు అల్ బెరూనీ చెప్పుచున్నాడు. బ్రాహ్మణులు తమ గొప్పతనం నుంచి అహంకారంతో అమిత్తంగా, మొండిగా వ్యవహరించేవారని, బ్రాహ్మణుల్లో ఆత్మాభిమానం ఉండేది కాదని అల్-బెరూనీ వివరించాడు. బ్రాహ్మణులు తమకు తెలిసిన విషయాలను ఇతరులకు తెలిపేవారు కాదని, ఇతర కులాల వారికి ఏ విధమైన విజ్ఞానం అందుబాటులో లేకుండా చేశారని, తమ దేశస్థులకే విజ్ఞానం పంచని ఈ బ్రాహ్మణులు విదేశీయులకు పంచే అవకాశం ఎక్కడుంటుందని అంటూ చెప్పుచున్నాడు.

ఇతర దేశాల నుంచి హిందువులు దూరంగా ఏకాకిలా

ప్రయోగాలు. బయటి ప్రపంచం నుంచి ఏమీ తెలుసుకోకుండా
స్థబ్దంగా ఉండేవారు. హిందువులు వేదాన్ని సంబంధించినది
అంతా దూరంగా జరిగిపోయేవారని, విదేశీయు-
-లందరిని మ్లేచ్ఛులని వారిని సాంఘికంగా బహిష్కరించే
వారని చెప్పారు. దీనికి కారణాలు అల్-బెరూనీ
వివరిస్తూ మహమూదు గజనీ మూకల దౌర్జన్యాలు,
బౌద్ధమతస్థులకు ప్రజలపై క్రూరంగా దాడిచేసి వారిని
కొల్లగొట్టడం. వారి పట్ల హిందువులు ద్వేషించేలా
చేసిన కారణం అని తెల్పారు.

ఇతర దేశ ప్రజలతోను, సంస్కృతులతోను
సంబంధం ఏర్పడటంవల్లనే, తరువాత బయటి
ప్రపంచాన్ని చూస్తే తమ ఆలోచనలను తప్పక
మార్చుకుంటారని అల్-బెరూనీ భావించాడు.
హిందువులు ఈ విధమైన నిరాకరణ స్వభావం కలిగి ఉండటానికి
ప్రత్యేకమైన నిబంధనలు కూడ ఒక కారణమని అతడు చెప్పారు.
స్మృతులు విధించిన కఠిన నియమాలలో హిందువులకు విదేశీ
ప్రయాణం నిషిద్ధం. దీని వలన హిందువులు బయటి
ప్రపంచంతో సంబంధాలు నెలకొల్పలేక పోయారు.

దీనికి తోడు ముస్లిం ఆక్రమణల తరువాత
contact లోకి వచ్చిన వివిధ ప్రజలలో ఉన్న ఆలోచనా విధానాలను
తనలో ఇముడ్చుకొనే ఇముడ్చుకున్న పురాతన
భారతదేశ నాగరికత తన శక్తిని కోల్పోయింది.

Q: what merits and drawbacks do you find in his account? 139

జ: అల్ బెరూనీ రచనలో చెప్పుకోదగ్గ సుగుణాలలో ముఖ్యమైనదేమిటంటే మొహమ్మద్ గజనీ దండయాత్రల సమయంలో ఉద్రిక్తమైన వాతావరణం ఉండగా, రాగద్వేష రహితంగా అతడు విగ్రహారాధనలో మునిగిన హిందూ మతమును, నాటి నాగరికతను క్రమబద్ధంగా చెడ్డవిగా లేకుండా అధ్యయనం చేసి చక్కగా వ్రాసిన ప్రయత్నం చేశాడు. అతని 'తారిఖ్-ఉల్-హింద్' గ్రంథం ఆకాలం నాటి భారతదేశ నాగరికతను గూర్చి విస్తారమైన, ఖచ్చితంగా విశ్వసనీయమైన సమాచారాన్ని అందించే చారిత్రక ఆధారంగా పండితులు భావిస్తున్నారంటే అతని రచనా దృక్పథం ఎంతటి గొప్పదో మనకు అవగతం అవుతుంది. ఇ.సి. సాచవ్ పండితుడు సూచించినట్లు అతని రచనలు చాలా లోతుగా అధ్యయనం చేసి వ్రాసే ఆధునిక యూరోపు పండితుల రచనల వలె ఉన్నాయి. మొహమ్మద్ గజనీ సైనికులు భారతదేశంలో చేసిన విధ్వంసకరమైన, వినాశనకరమైన చర్యలను కూడా వివరించాడు. దీనిని బట్టి ఆనాటి అంశాలను పరిశీలనలో అతనికున్న సమదృష్టి తేటతెల్లమవుతుంది.

కానీ కొన్ని సందర్భాలలో అతడు

ఖచ్చితమైన వివరాలను గ్రంథాలలో విఫలమైనాడని చెప్పవచ్చు. ఉదాహరణకు చాలావర్ణనల్లో బ్రాహ్మణ, క్షత్రియులను ఒకవైపు సమాన స్థాయిలో వైశ్య, శూద్రులను మరొకవైపు సమాన స్థాయిలో చెప్పినాడు. అయితే ఈ రెండు గ్రూపుల వృత్తులను, ధర్మాలను ఒకే గ్రూపుగా కలిసిమెలిసి ఉండేవారని చెప్పినాడు. పంజాబు ప్రాంతంలో ఈ విధమైన సామాజిక జీవనం కొంతవరకు ఉండేదేమో కాని, భారతదేశం మొత్తంలో అదే పరిస్థితి ఉండేదనటం వాస్తవం కాదు.

2. అల్ బెరూని హిందువులను అద్భుతమైన తత్వవేత్తలుగాను, మంచి గణిత శాస్త్రవేత్తలుగాను, ఖగోళ శాస్త్రజ్ఞులుగాను పరిగణించాడని భావించినప్పటికీ (హిందువుల) వారి విజ్ఞానశాఖలో తన విజ్ఞానమే సర్వోన్నతం కాబట్టి వారి (హిందువుల) విజ్ఞానాన్ని తన విజ్ఞానంతో సమాన స్థాయిలో గుర్తించలేదని చెప్పినారు. ఈ అభిప్రాయం అంగీకరించటం కష్టం. తన అభిప్రాయం నిజమని చెప్పటానికి ఆయన అనువాదించిన పరిశీలనా హిందువుల సిద్ధాంతాలతో పోలిస్తే, గ్రీకు సిద్ధాంతాలు ఎక్కువ శాస్త్రీయ స్వభావంతో ఉన్నాయని ఆయన చెప్పినారు. ఉదాహరణకు భారతీయుల రచయితల విజ్ఞానాన్ని ఆయన దాదాపు అంతా విధాలుగా పొగిడాడు. ఏ విధంగా ఆయన చాలా సందర్భాలలో స్వీయ సిద్ధాంతాన్ని పాటించాడు కాని నిరంతర వస్తుతత్వ దృక్పథాన్ని

అని నమ్మించేవాడు.

3. చివరగా, ఈయన హిందువుల ఆధ్యాత్మిక నమ్మకాలు విదేశీయులను నిరసించడం నుంచి ప్రస్తావించాడు.

ఈ వైఖరి నిస్సందేహంగా, బ్రాహ్మణ వర్గంతో ఈయనకు ఏర్పడిన సంబంధమే. ఆ విధంగా అల్-బెరూనీ వర్ణించిన భారతదేశం కొన్ని విషయాలలో బ్రాహ్మణీయ భారత దేశమే సన్నిహితంగా ఉన్నప్పటికీ అది భారతదేశ స్వరూపం కాదనేది మనందరికీ తెలుసు.

ఏమైనప్పటికీ క్రీ.శ. 11 వ శతాబ్దం నాటి భారతీయ సమాజాన్ని విపులంగా చిత్రించిన అల్-బెరూనీ నిరంతరం చరిత్రస్మరణీయుడిగా ఉంటాడు.

Merits

1) స్వయంగా అధ్యయనం చేసి వ్రాశాడు
2) ఘజనీ మహమ్మద్ మంత్రుల ఆగడాల్ని విమర్శ — సమదృష్టి

Demerits

1) wrong observations
2) not objective ..
3) many times he equated Brahmin faults as Indians' faults

4.12.05

Sankaracharya's Vedanta

శంకరాచార్యుని వేదాంతములో ప్రాచీన భారతీయ తత్వవిచారము అత్యున్నత స్థాయిని చేరింది. ⊗ శంకరాచార్యుడు కేరళలోని అల్వాయి నది ఒడ్డున గల 'కాలడి' అను గ్రామంలో నంబూద్రి బ్రాహ్మణ కుటుంబములో జన్మించినాడు. ఎక్కువ మంది పండితులు ఆయన క్రీ.శ. 788లో జన్మించినట్లు భావిస్తున్నారు. పసి తనములోనే ఉండి బాల్యములోనే గురువు సన్యాసమును స్వీకరించాడు. గౌడపాద శిష్యుడైన 'గోవింద', శంకరాచార్యుని యొక్క గురువు. 32 సం|| మాత్రమే జీవించిన శంకరాచార్య పెక్కు రచనలు చేశారు. వ్రాసిన భాష్యాలు, వీటిలో ముఖ్యమైనవి ఉపనిషత్తుల మీద, బ్రహ్మసూత్రాల మీద, భగవద్గీత మీద ఆయన వ్రాసిన వ్యాఖ్యానాలు. ఆయన రచనలలో గల వేదాంత భావమే 'అద్వైత వేదాంతము' అని పేరుపడింది. 'వేదాంత' అనగా అసలు అర్థము వేదముల చివరి (అంత) భాగము అని. అనగా ఉపనిషత్తులని అర్థము. బాదరాయణుని బ్రహ్మ సూత్రములు ఉపనిషత్తుల బోధనలలోని సారమును క్రమబద్ధీకరించుటకు చేసిన ప్రయత్నమే. భగవద్గీత ఉపనిషత్తుల తత్వవిచార సారము అందించేది. ఈ ఉపనిషత్తులు, బ్రహ్మ సూత్రాలు, భగవద్గీత వీటి మూడింటిపై శంకరాచార్యుని వ్యాఖ్యానములలోని భావాలే వేదాంత తత్వము. ఈ గ్రంథాలన్నీ పరమ పవిత్రము

⊗ సంప్రదాయేతర మతములనుండి, ప్రాచుర్యము పొందిన భక్తి తత్వము నుండి గట్టి పోటీ నెదుర్కొనుచున్న వేదాంత తత్వములోని నిస్సారమును, అసంగతములు తొలగించి సామాన్యజనులకు అర్థం అయ్యేరీతిలోను, వారు అంగీకరించేటట్లుగాను చేసే ఉద్యమము శంకరాచార్యుడు మొదలిడి నడిపాడని చెప్పవచ్చు.

⊗ ఆత్మకు రూపం లేదు. నామం లేదు. అతను నిర్గుణుడు, నిరాకారుడు. ఈ సిద్ధాంతం ఉపనిషత్ సిద్ధాంతాలకు అనుగుణంగా ఉంది.

~~ప్రతీతి సత్~~ 'ప్రతీతి' అని, 'పర ప్రతీతి' అని, రెండవది లేదని శంకరాచార్యుల వారు పేర్కొన్నారు. అందువల్లే చెప్పబడిన ఈ వేదాంత తత్వమును 'అద్వైత వేదాంతము' (secondless) అని పేరొందినది.

దీనినే కేవలాద్వైత (strict monism) వేదాంతము అనికూడా అంటారు.

అద్వైత వేదాంతమున ననుసరించి పరమ సత్యమే "బ్రహ్మన్" (Brahman). జగత్తుకు కారణము బ్రహ్మన్. సర్వ జగత్తుల ఆవిర్భావము, వినాశనము బ్రహ్మన యొక్క లీల (eternal play). బ్రహ్మనకు అనంత శక్తులు (Shaktis) ఉన్నాయి. వాటిలో సృష్టించు శక్తి [Creative power (Maya)] ఒకటి. సృష్టికర్త యైన ఈశ్వరుడు (Isvara) బ్రహ్మన యొక్క పర వ్యక్తీకరణము. సృష్టి, స్థితి, లయ కార్యములను నిర్వర్తించుటకు ఈశ్వరుడు (Isvara) బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర అను భిన్న పేర్లను, రూపములను ధరిస్తారు.

శంకరాచార్య ననుసరించి వ్యక్తి యొక్క ఆత్మ (the Ultimate Self) (the Atman of the individual) కు పరమాత్మ (Absolute Atman) కు భేదం లేదు. ఈశ్వరుడు, జీవులు (individuals) దేహము, దేహములోని తమను వర్ణిస్తారు. నిర్వికల్ప సమాధిలో (at the deepest level of experience) దేవునికి జీవునికి మధ్యగల పూర్తి identity ని గ్రహించుట సాధ్యమౌతుంది - అదే సచ్చిదానంద బ్రహ్మనే. ఈ identity ని తెలుసుకోవడం, గ్రహించడం,

[illegible]

అనుభవించటం, తన శక్తులను ప్రతిబింబించటం ప్రతి జీవి యొక్క గమ్యం. ఇది సాధించినప్పుడు జీవి అన్ని బాధలనుండి, అన్ని పరిమితులనుండి అన్ని బంధములనుండి అన్ని ~~[illegible]~~ తప్పనిసరైన ప్రవృత్తులు, బాధ్యతలనుండి విముక్తుడౌతాడు.

శంకరాచార్య వేదాంత తత్వాన్ననుసరించి నిర్గుణ బ్రహ్మ (Brahman) కోసం తపస్సు చేయటం ద్వారా ఆత్మసాక్షాత్కారం కలుగుతుంది. ఆత్మకు, పరమాత్మకు ఉండే సంబంధం అప్పుడే బోధపడుతుంది. ~~[illegible]~~ ఆత్మకు, పరమాత్మకు భేదం లేదని శంకరాచార్యుడు చెప్పాడు. ఆత్మ నిర్గుణ బ్రహ్మతో సమానమైనదని ఆయన నమ్మకం. ఈ ఆత్మ, పరమాత్మల ఏక రూపత నుంచి తెలియనందువల్ల మానవులు నానా యాతనలు పడుతున్నారని ఆయన వాదన. అవిద్యవల్ల, భ్రమలవల్ల మానవుడు ఏకరూపం ఉన్నచోట్ల అనేకరూపాలను చూస్తున్నాడని శంకర ఉవాచ. భగవంతుడు ఒక్కడే అయినా మానవులు వెయ్యి భగవంతుని రూపాలను దర్శించడానికి కూడా ఇదే కారణమని ఆయన విశ్వాసం. విద్య లేదా జ్ఞానమార్గం ద్వారా మానవుడు తనను ఆవహించి ఉన్న భ్రమలనుండి బయటపడతాడని, భగవంతునికి, తనకూ ఉన్న ఏకరూపతను గ్రహిస్తాడని శంకరాచార్యుడు చెప్తున్నాడు. మోక్షం అంటే ఇదేనని, ఉపనిషత్తులు ప్రవచించిన "తత్వమ్-అసి" అర్థం ఇదేనని శంకరాచార్యుడు వివరించాడు. ఈ ఆత్మసాక్షాత్కారమనేది మరణానంతరం మాత్రమే సిద్ధించనవసరం లేదు. ఈ జీవితకాలంలో కూడా ఆత్మసాక్షాత్కారం

సాధించవచ్చునని, ఉత్పత్తర్య బంధాలు విచ్ఛిన్నమయ్యేవరకు శరీరం ఉంటుందని ఆయన పేర్కొన్నారు. ఇలా జీవన్ముక్తుడైన వ్యక్తి బ్రహ్మలో మాత్రం ఐక్యమౌతాడని, మళ్లీ అతనికి జన్మ, జరా బాధలుండవని శంకరుడు పేర్కొన్నారు.

మోక్షానికి భక్తి, కర్మ మార్గమే సరిపోదని, ఏకాగ్ర చిత్తంతో భగవంతుని ధ్యానించడం ద్వారా జ్ఞాన మార్గంలో మోక్షాన్ని సాధించవచ్చునని శంకరాచార్యుడు పేర్కొన్నారు. వివేకం ద్వారాను, వైరాగ్యం ద్వారాను జ్ఞాన మార్గం పాటించి మోక్ష ద్వారం ప్రవేశించవచ్చునని శంకరాచార్యుడు ప్రవచించారు. అయితే వ్యక్తిగత భగవంతుడు అవసరమైన స్థాయిలో ఉన్నవారు, తమతమ నచ్చిన భగవంతుని రూపానికి భక్తి, శ్రద్ధలతో ప్రార్థనలు జరుపవచ్చును ఆయన అంగీకరించారు. అందువల్ల జ్ఞాన మార్గంలో పయనించే మానసిక స్థాయి ఉన్నవారికి, భక్తి మార్గంలో పయనించే సామాన్యులకు కూడా అద్వైతమార్గంలో స్థానం ఉంది. భక్తి మార్గంలో పయనించే వారి కోసం ఆయన శివుణ్ణి, విష్ణువుని స్తుతించే అనేక స్తోత్రాలను రచించారు. అయితే ఈ స్తోత్రాలలోనైనా జ్ఞానమార్గం ద్వారా నిర్గుణబ్రహ్మను అందుకోవాలన్న సందేశాన్ని ఇచ్చారు. ఈ రకంగా శంకరాచార్యుడు మోక్షసాధనకు జ్ఞానమార్గాన్ని సూచిస్తూనే, భక్తిమార్గానికి, కర్మమార్గానికి కూడ అవకాశం కల్పించారు. అయితే చివరి రెండు మార్గాలు జ్ఞాన మార్గానికి మెట్లుగా మాత్రమే ఉపయోగపడాలని ఆయన అభిలాష. ఆయన జ్ఞానము యొక్క ~~ఉన్నత~~ ప్రాముఖ్యతను స్థాపించి సందేహవాదాన్ని అనుమానవాదాన్ని, భౌతికవాదాన్ని ఖండించారు.

శంకరాచార్య తత్వవిచారానికి మూలము ఉపనిషత్తులే అయినప్పటికీ, బౌద్ధమతము నుండి కూడ కొన్ని భావాలను ఆయన స్వేచ్ఛగా స్వీకరించాడు. శంకరాచార్యుడు బోధించిన నిర్గుణబ్రహ్మకు, మహాయాన బౌద్ధమతం ~~బోధించిన~~ ప్రవచించిన శూన్యత కూడా నిర్వాణానికి పెద్ద తేడా లేదు. మహాయాన బౌద్ధంలో సంఘాలు (శాఖలు) ఎన్ని. నిర్వాణాలు కూడ ఎన్నోవి. ఉనికి గలది ఒకే ఒక్కటి. అదే శూన్యత. ప్రపంచంలో అంతర్లీనంగా ఉండే శూన్యతే నిర్వాణం యొక్క సారము. అందువల్లనే శంకరాచార్యుని విమర్శకులు అతనిని ప్రచ్ఛన్న బుద్ధునిగా వర్ణించుటానికి వెనుకాడలేదు.

మతపరంగా చూచినపుడు శంకరాచార్యుని ప్రవచనములు కొంత కొరత అనిపించవచ్చునుగాని, తత్వవిచార పరంగా చూచినపుడు అవి పరిపూర్ణమని చెప్పవచ్చును. శంకరాచార్యుని ప్రవచనాలు ప్రామాణ్యాలుగా ఉండటంలోనే అతని అద్భుత ప్రతిభ వెల్లడౌతుంది. తన యుక్తి[1] వాదనా పటిమ ద్వారాను, కొన్ని[2] పదబంధాలను వ్యాఖ్యాత్మకంగా వివరించటం ద్వారాను, ఉపనిషత్తులలోని పైకి పరస్పర విరుద్ధంగా కన్పించే అంశాలను బోధనలలో ఒకటి సమన్వయం పరచగలిగాడు. అతని తత్వవిచారము సరళమైనది కాకపోయినా, ప్రపంచానికి కూడా మహోన్నతమైన హిందువుల ~~ప్ర~~ ప్రామాణికమైన తత్వవిచారంగా పరిగణింపబడుచున్నది. నేటికీ తత్వవేత్తలలో ~~[illegible]~~ గొప్ప గౌరవ ప్రదమైన

స్థానాన్ని పాశ్చాత్య విమర్శకులు శంకరాచార్యులకి ఇస్తారు.

వారినబట్టి ఆధ్యాత్మిక ప్రగతికి ఉత్తమ ప్రవర్తన, నైతిక జీవనం అత్యంతావశ్యకమని గౌతమ బుద్ధుడిలాగే శంకరాచార్యుడు విశ్వసించాడు. నైతిక జీవనం గడపలేని వ్యక్తి ఆధ్యాత్మికంగా అభివృద్ధి సాధించలేడని శంకరాచార్యుడు పేర్కొన్నాడు. ఆయన సాధనాలు(శాస్త్రాలకి) సరైన జ్ఞానంతోపాటు సన్మార్గం, ఋజువర్తన అత్యంతావశ్యకాలని ఆయన స్పష్టంచేశాడు. కోర్కెల వల్లనే దుర్గుణాలు అవకాశం ఏర్పడుతున్నాయని, అందువల్ల కోర్కెలను (చెడ్డం!) పూర్తిగా విసర్జించాలని ఆయన ఉద్బోధించాడు.

శంకరాచార్యుడు ప్రవచించిన జ్ఞాన మార్గము చాలాకొద్దిమంది మాత్రమే అర్థం చేసుకోగలిగారు. అది ప్రజాబాహుళ్యాన్ని ప్రభావితం చేయలేకపోయింది. శంకరాచార్యుని వ్యాఖ్యానాలు తరువాతి కాలంలో వచ్చిన కొందరు భాష్యకారులు అంగీకరించలేదు. వారిలో రామానుజులు ముఖ్యుడు.

Gist

1) ఆది జీవితం రచనలు
2) ఉపని, బ్రహ్మసూత్రాలు, గీత > అద్వైతవేదాంతం
3) నిర్గుణబ్రహ్మ - నిర్వచనం
   - సృష్టి 'ఈశ్వర' > బ్ర, వి, రుద్ర
   - నిర్వికల్ప సమాధిలో జీవాత్మ సచ్చిదానంద బ్రహ్మలీన
   - తెలుసు, శ్రవణం, అనుభవ, ప్రతిబింబం > మోక్షం
4) తపస్సు .. ఆత్మను పరమాత్మలో ఏకత! (ఏకత గుర్తించకపోవడం వల్లే యాతనలు)
   జ్ఞానమార్గం .. ఈ జీవితకాలంలోనే
5) భక్తి, కర్మ మార్గమే చాలవని.. ధ్యానం > జ్ఞా
   వివేకం, వైరాగ్యం ద్వారా.. ప్రాపంచిక భోగ..
   స్తోత్రాలు .. భ, క మెట్లుగా
6) బౌద్ధం నుంచి: నిర్గుణబ్రహ్మ = శూన్యత

IMPQ: Set 4 B.T. P: 118 లోని ప్రశ్నను చదువుకొనవలెను.

7) మత-కోరిక తృష్ణ - సంఘాల్లో ఆర్థిక వాంఛల పట్టిమ ... ఉపబంధా భావాల వివరం
8) నైతిక జీవనం .. కోర్కెలను విసర్జించు
9) జ్ఞానమార్గం కొద్దిమందికే!

Medieval India

ECONOMY, SOCIETY & CULTUR for Various periods

ECONOMY

750 - 1200 A.D.	13th & 14th centuries	15th and early 16th centuries	16th & 17th centuries
[illegible] p - 12, 43, 46.			
1. [illegible] 43 [illegible]. 2. [illegible]: a) [illegible]. b) [illegible]			
c) [illegible]			

c) రైతులు ప్రధాన పంటలు పండించినా భూస్వామ్య ప్రభువు ప్రధాన పంటలు అనవసరమైనా అనుకొనేవారు 'అందువల్ల కనీస పంట పండించాలనే ధ్యాస గాని, ప్రధానంగా పండించాలనే ఆసక్తి రైతులకు సన్నగిల్లింది. ప్రధాన పంటలు లేక పోవడం వల్ల వాణిజ్యం చేసే అవకాశం కూడా క్రమంగా పోయింది.

d) గ్రామాలు, స్వ గ్రామ సమాజాలు తమకు కావలసిన అవసరాలను తామే తీర్చుకొనే స్వయం సమృద్ధ ఆర్థిక వ్యవస్థను అభివృద్ధి చేసుకున్నాయి.

అయితే ఢిల్లీసుల్తానులు, మొగల ప్రభువుల కాలంలో భూస్వామ్య ప్రభువుల రైతుల, కూలీల శ్రమలను, ఆస్తులను రక్షణ ~~కల్పించ~~ బాధ్యతల కల్పించారు. రెండవ భూస్వామ్య ప్రభువులు వ్యవసాయ విస్తరణకు, అభివృద్ధికి కూడ కృషి చేశారు.

2. వర్తక, వాణిజ్యాలు :

చు. పి. 46 ప్ర.8. NCERT P-23

a) ఉత్తర భారతంలో 7 నుండి 10 శతాబ్దం కాలంలో స్థబ్దత, కొంత వరకు క్షీణత ఉన్న కాలంగా చెప్పవచ్చు.

వర్తక వాణిజ్యాలు క్షీణించినాయి. పాశ్చాత్య రోమను సామ్రాజ్యం పతనం, ఇరానీయుల ససానిద్ సామ్రాజ్యం కూలిపోయి ఇస్లాం సామ్రాజ్యాలు ఏర్పడటం వల్ల భూ మార్గాల ద్వారా భారతదేశం చేస్తున్న వ్యాపారం క్షీణించింది.

అయితే మధ్య ఆసియా, ఉత్తర ఆఫ్రికాలలో విస్తృతమైన అరబ్ సామ్రాజ్యాలు ఏర్పడటంవల్ల పరిస్థితి కొంత మెరుగుపడింది. భారతదేశ బట్టలు, సాంబ్రాణి, సుగంధ ద్రవ్యాల పై ధనికులైన అరబ్ పాలకుల డిమాండ్ వల్ల భారతదేశంలో, ~~[illegible]~~ పశ్చిమాసియా దేశాలలో అరబ్బులు వ్యాపారం బాగా కొనసాగించారు. 11 వ శతాబ్దం నుండి ఉత్తర భారతదేశ ~~[illegible]~~ వాణిజ్యం తిరిగా పుంజుకుంది. [illegible]

[illegible]

b) [illegible] భారతదేశం [illegible] పశ్చిమాసియా, [illegible]

ప్రముఖంగా ప్రయాణం సాగింది. ఆఫ్రికా, ఆగ్నేయాసియా
బాగా ప్రభావితమయ్యాయి. ఇక్కడ వర్తకులు ఉండేవారు,
[illegible] పట్టణాలు ఈ కాలంలోనే అభివృద్ధి చెందాయి.

b) ఈ కాలంలో దక్షిణ భారతదేశంతో ఆగ్నేయాసియా, చైనాలతో వాణిజ్యం అభివృద్ధి చెందింది. పల్లవులు, ఆ

c) ~~భారత దేశంలో రాజకీయ అ~~

ఉత్తరాది చోళులు, బెంగాల్ నుంచి పాల రాజులు, సేన రాజులు దక్షిణాసియా దేశాలలో, చైనాలో విదేశీ వ్యాపారం చేశారు.

c) భారత దేశంలో రాజకీయ అస్థిరత నెలకొనడంవల్ల (ప్రధానంగా ఉత్తర భారతదేశంలో చిన్న చిన్న రాజ్యాలు ఉండటంవల్ల) కష్టం అయింది. అందువల్ల దేశంలో అంతర్గత వాణిజ్యం దెబ్బతింది. భూస్వామ్య వ్యవస్థ ఏర్పడటం వల్ల స్వయం సమృద్ధి (గ్రామీణ వ్యవస్థ వల్ల కూడ) అంతర్గత వ్యాపారం దెబ్బతింది.

d) చోళుల పట్టణాలలో సిరిసంపదలతో విలసిల్లిన వర్తక సమాజ శ్రేణులు, సంఘాలు బాగా దెబ్బతిన్నాయి.

e) జావా, సుమత్రా దీవులను శైలేంద్రులు బెంగాల్‌ని పాలించిన పాలరాజుల ప్రభావం ప్రసరించింది.

(f) సాధారణంగా ఆఫ్రికా, పశ్చిమాసియా నుండి సరుకులు మలబార్ తీరానికి చేరుకునేవి. చైనా ఓడలు ఆగ్నేయాసియా లోని మలక్కా దీవుల దాటి వచ్చేవి. ఇండియా, ఆగ్నేయాసియాలు, చైనా, పశ్చిమాసియా, ఆఫ్రికాలను

వద్ద జరిగే వాణిజ్యానికి ముఖ్యమైన
"staging centres" గా వ్యవహరించింది.
(ఖ) చైనాలో జరిగే వర్తకంలో భారత
దేశ ఓడలెక్కువగా పాల్గొనలేదు.
బెంగాలు, మలబారు, ఆర్కాట్ (కోరమండల్
తీర ఓడల యజమానులకు గుజరాత్
ఉండేది. దక్షిణ భారతదేశం, బెంగాల్,
బెంగాలులో ఓడల నిర్మాణ
కేంద్రాలుండేవని ఋజువులున్నాయి.
ఈ నిర్మాణకేంద్రాలు భారతదేశ
పశ్చిమతీరం (గుజరాత్
లేక సూరత్) లో కూడా ఉండేవి.
క్రమక్రమంగా, చైనా ఓడలు
ఇండియా ఓడల స్థానాన్ని
ఆక్రమించాయి.
చైనాలో వర్తకం భారతదేశానికి
ముఖ్యంగా ఉండేది.
ఈ విధంగా ఇండియా వర్తకం
పశ్చిమ దేశాలలో (యూరోపు) ఉండేది
ఆగ్నేయాసియా, చైనాలలో 12వ
శతాబ్దం వరకు క్రమంగా
పెరుగుతూ వచ్చింది. ఈ వాణిజ్యంలో
దక్షిణ భారతదేశం, బెంగాల్ (ముఖ్య
స్థానాన్ని ఆక్రమించాయి.

3. (బౌద్ధ) ... 30/5

3. ప్రజల స్థితిగతులు: a) వస్త్రాలు, (పుట 30/5 M.G. Notes)
బంగారం, వెండి నగలు, లోహ పరికరాల
మొదలైన హస్త కళలు ~~[illegible]~~ ఉన్నత
ప్రమాణాలలోనే ఉన్నాయి. వ్యవసాయం
కూడ అభివృద్ధి దశలోనే ఉంది.
b) సమాజంలో జైన ప్రభావాన్ని పరిశీలిస్తే
మఠాలు, ఆశ్రమాలు, దానాలు, స్థానాలు
ధర్మాన్ని అనుసరించి చాల విలాసవంతమైన
ధనిక జీవితాన్ని గడిపేవారు. అంటే
[illegible] ప్రజలందరూ ~~[illegible]~~ సిరి సంపదలతో
సుఖ సంతోషాలతో ఉండేవారని అనుకోవాలి
కాదు. అనేక పట్టణాలు చోటు
లేకపోలేదు. ఆ కాలంలో చాలామంది
పల్లెటూళ్ళలోనే చాలామంది పేదల
సరిపడా ఆహారం లేని స్థితిలో ఉండేవారు
కాదు. చిన్న పిల్లలు అమ్మలు,
ఆడవాళ్ళు వారికి కావలసి ఉండేవారు.
బాగా పేదవారైన పురుషులు, స్త్రీలు
దొంగతనాలు, దోపిడీలకు పాల్పడేవారు.
c) గ్రామాలలో రైతులు పంటలో 1/6 వంతు
భూమిశిస్తుగా చెల్లించేవారు. ఇంకా అదనంగా
మేలు మేకలను, పశువుల మీద
పన్నులు విధించేవారు. భూస్వాములు
రైతుల మీద ఇంకా అదనపు పన్నులు
వేసేవారు. రైతులు బలవంతపు చాకిరి (వెట్టి)
కూడ చేయవలసి వుండేది.

మొహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్

అంతర్వేది ప్రయోగం

- పై ప్రయోగాల వైఫల్యం > ఆర్థికంగా బలహీన > మంచి సైన్యం + పరిపాలన కోసం రాజ్య ఆదాయాన్ని పెంచేందుకై
- అంతర్వేది రైతు నివాసప్రాంతం సారవంతం భూ.. సాగు.. శిస్తు పెంపు బాగానే ఉంది
- భూ.శి. ఎంత పెంచాడనే దానిపై స్పష్టత లేదు

1) బరానీ ప్రకారం శిస్తు 10 నుంచి 20 రెట్లు ఎక్కువకు పెంచబడ్డాయి
2) ఇలియట్, డౌసన – 5% లేదా 10% పెంపు
3) 'తారిఖ్ ఇ ముబారక్ షాహి' ప్రకారం 20 రెట్లు పెంపు + అదనంగా ఘరి & చరాయి పన్నులు

- అధిక చ.కారులు కొందరు అదనపు శిస్తు 50% దాటి ఉండదని అభి
- ఈశ్వరీ ప్రసాద్
  - దురదృష్టం ఈ ప్రయో. అంతర్వే తీవ్ర కరువు ఉత్పన్నమైంది చేసారు-
  - రైతుల కష్టాన్ని ఇది దారుణం చేసింది
  - సుల్తాన్ ని తప్పుపట్టకుండా ఉండటానికి లేదు...
  - అయితే అధికారులు కరువు ఉపశమన చర్యలు చేపట్టేలోగా పెంచిన రేట్ల (rate) ప్రకారం భూ.శి. కఠినంగా విధించారు..

- ప్రభావం

1) పేద రైతుల వెన్ను విరిగింది 2) ధనవంతులైన వారు సుల్తాన్ పై తి.బాటు చేశా.
3) వ్యవ దెబ్బతింది 4) ధాన్యం ధరలు పెరిగాయి
5) అంతర్వే అరాచకం తీరు 6) రెవె అధి లంచాలు + శిస్తు వసూళ్లు

పేద రై బలవంతంగా ఇళ్ళు పొలాలు వదిలి ఢిల్లీ... ఇతర ప్రాంతాల్లో పట్టు చేరారు కొందరు దారి దోపిడీ ని ఆశ్రయించారు..

- సుల్తా బరాని చెంది రై బాధ తగ్గించేందుకు కఠిన చర్యలు..

• చివరికి పరిస్థితి తీవ్రత అర్థం > ఉపశమన చర్యలు 1) రుణాలివ్వడం 2) బాకీలు రద్దు 3) కొత్త భూముల్ని సాగు లోకి 4) ప్రత్యేక రాష్ట్ర వ్యవసాయ శాఖ ఏర్పాటు

---- చాలా ఆలస్యమైపోయింది!

• "దివాన్-ఇ-కోహి" — ప్రత్యక్ష సాయం ద్వారా కొత్త భూముల్ని సాగు లోకి తేవడం --- ఇందుకై 60 చ.మైళ్ళ భూమిని ఎంపిక ---- వివిధ పంటలకై 2 ఏళ్ళ ప్రభుత్వం 70 లక్షల టంకాలు. భూమి అవసరం ఉన్నవారికి ఇచ్చారు... దురదృష్ట వశాత్తు విఫలమైంది!

• 1) ఎన్నుకున్న భూమి సారవంతమైంది కాదు
  2) రెండేళ్ళ కాలం నిర్దిష్ట ఫలితం పొందే చాలా తక్కువ సమయం
  3) డబ్బు సరిగా వ్యయం చేయలేదు.., చాలా వృథా... అధికార అవినీతి

• అంతేకాక ప్రయోగం లేని MBT సామ్రాజ్య పతనం + అపకీర్తి పాలు చేయడం అయ్యింది... దేశవ్యాప్త కల్లోలం ప్రజా ఆగ్రహం MBT పాలన [illegible]

MBT రాజరిక సిద్ధాంతం

• ప్రారంభంలో ఖలీఫా ని గుర్తించలేదు... తన నాణేలపై 'భూమి పై దేవుని నీడ' 'భగవంతుడు సుల్తాన్ మద్దతుదారుడు' 'ఎవరు సుల్తాన్ కి విధేయులు వారు నిజంగా దేవునికి విధేయులు'

• సుల్తానే అత్యున్నత న్యాయాధికారి.. ముఫ్తీలతో చర్చించినా... చివరికి తన సొంత అభిప్రాయ ప్రకారం నడుచుకునేవాడు... కాజీలు - ముఫ్తీలు కాకపోయినా [illegible] న్యాయాధికారాలిచ్చాడు.

• వైభవోపేత దర్బారు... పర్షియా [illegible]

• కొన్ని వైఫల్యాలు... సుల్తాన్ లో మార్పు...
"భూమి పై దేవుని ప్రతినిధిగా" గా మారడం - ఈజిప్టు ఖలీఫా ని తనపై ధ.సుల్తా. సార్వభౌమ ప్రమాణించవలె వేడె

ఖలీఫా దూతలు ఢిల్లీ వస్తే రాజ స్వాగతం ఇచ్చాడు! ఇవన్నీ
కేవలం తన ప్రజల్లో తనపట్ల గౌర, ప్రతిష్ఠలు, అధికార పెంచుకోవడానికే. 157

- - - - - - -

MBT కి గొప్ప సదాశయాలు, అద్భుత ఆలోచనలున్నాయి కాని
వాటి ఎంతవరకు ఆచరణలో సామర్థ్యం లేదు...

- సతి నిషేధం
- వైద్యశాలల నిర్మాణం
- పేద & అనాథ బాలలు
- వ్యవసాయ విభాగం మొ॥ ఇతర ప్రాజెక్టులు.....

MBT 1351 లో థట్టా వద్ద వ్యాధితో చనిపోయాడు!

"రాజు తన ప్రజల నుంచి ప్రజలు తమ రాజు నుంచి విముక్తి పొందారు"

— బదౌని.

ఢిల్లీ సుల్తానత్ పతనానికి ఫిరోజ్ బాధ్యత

1) సైనిక పరాజయాలు - ప్రాదేశిక నష్టం

- ఫిరోజ్ సామ్రాజ్య వారసత్వంగా > తిరుగుబాటు ప్రాంతాల్ని తిరిగి రాబట్టే ప్రయత్నం చేయలేదు > అసలు దండయాత్రలు చాలా వరకూ విఫలమైనాయి!
- బెంగాల్ గవర్నర్ ఆధి. బా. > బెంగాల్ పై రెండు దం.యా.. విఫల > సుల్తాన్ బలహీన పట్టుబడులు ...& బెంగాల్ కోల్పోయారు
- 1361-62 సింధ్ పై దాడి... సైన్యం పై కరువు ప్రభావం... గుజరాత్ కి వస్తే దారితప్పి 6 నెలలు 'కచ్' లో... చివరికెలాగో సింధ్ ని ఆక్రమించినా ... అసలు సైనిక/యుద్ధ నైపుణ్యం లేదని...
- దక్కను, దక్షి.భార D.S లని తిరిగి తెచ్చే ప్రయత్నం చేయలేదు... D.S D, Doab కి పరిమితమైంది!

2) మత ఛాందసుడు

- తనకు ఖలీఫా వద్ద అధిక గౌరవం... తను 'భువి పై ఖలీఫా డిప్యూటీ' గా ప్రకటించుకున్న తొలి సుల్తాన్.
- ఉలేమాల మత మార్పిడి ని ప్రోత్స... హిందువు, షియా, సూఫీలు, మహదవిస లను హింసించాడు.. సయ్యదులు, సుఫీలను ఆదరించాడు.... రాజ్యవ్యవ ఉలేమాల ప్రభావాన్ని పెంచి
- హిందూ చేత పాలింపబడుతున్న నాగరకోట్ పై దాడి... పేపర్ + జ్వాలాముఖి ఆలయాన్ని ధ్వంసం... జాజనగర్ దాడిలో సైతం ఆలయాల ధ్వంసం
- ఇస్లాం చట్టాల అమలు (బ్రాహ్మణ మీద జిజియా విధించిన తొలి సుల్తాన్
- భూమి.శి. పన్నులు లో హిం, ముస్లిం ల మధ్య వివక్షత చూపాడు... ముస్లిం ల నుండి పంట లో $\frac{1}{10}$ వ వంతు ఖరాజ్ పన్నులు చేస్తే హిందువుల నుండి ఉషర్ (Ushar) ... ఇది నిర్దిష్టంగా చెప్పబడలేదు... వసూలు చేసేవారు!

- ప్రభుత్వ శిస్తు లో వాటా యాత్రలు స్వీకారం లేదు సుల్తాన్
- హిందువులే గాక ముస్లిం ఇతర వర్గాల వారు సైతం వీటి వల్ల సుల్తాను వ్యతిరేకులైరి

3) రెవెన్యూ విధానం

- శాస్త్రీయ సూత్రాలైన భూమిని కొలవడం, నేల లో వాస్తవ పంట మీద రాజ్య ఉత్పత్తుల ను మదింపు చేయడం ... వీటిని పూర్తిగా వదిలేశాడు!
- అల్లాఉద్దీన్ రద్దు చేసిన జాగీర్దారీ విధా పునరుద్ధ... మొత్తం సామ్రాజ్యం అంతా సర్దార్, ఉద్యో లకు farmed out ... దాంతో భూ.శి. మదింపు + శిస్తు వసూలు బాధ్యతలు, టాక్స్ ఫార్మర్లు, మధ్యవర్తుల చేతుల్లోకెళ్లి
- > రైతులు దోచుకోబడుటకు అవకాశం

4) బానిస విధానం:

- జాగీర్దార్లు సుల్తాన్ కి బానిసలు బహుమా... వారికి ఇచ్చేవారు ప్రభుత్వ ఖజానాకు చెల్లించాల్సిన పన్నుల్లో మినహాయింపు లభించేది! > ఖజానా కు నష్టం..
- ఫిరోజ్ దాతృత్వ, మానవత్వం లాంటి బానిస విద్య ... ఉద్యోగ పదవుల్లో నియా... ... బానిస భవిష్యత్ లో కోట కుట్రలు ... సుల్తానుల బలాన్ని క్షీణింప

P.O.W.
- P.O.W. + హిందూ స్త్రీల పై బానిసలైతే దాడులు ... బలవంతంగా ముస్లింగా మార్చడం ... వారికి బహుశా వేలసంఖ్యలో ... పగ ... ఫలిత మరణం లోగా — పగతీర్చుకున్నారు! రాయబారుల్ని చంపేసారు...
- 1,80,000 బానిసలు ... ఖజానాకు భారం ... సుల్తాన్ శక్తి ని క్షీణింప..

5) సైనిక వ్యవస్థీకరణ లో లోపాలు

- ఫ్యూడల్ ప్రాతిపదికన ... సర్దార్లు ప్రాంతీయ గవర్నర్లు వారి సొంత సైన్యం (అల్లా ఉద్దీన్ రద్దు చేశాడు) ... కాని సుల్తాన్ కి అవసరపడు పంపాలి
  > సైనికుల కోసం సుల్తాన్ ప్రాం. గవర్నర్ల పై ఆధారపడాల్సి
- ప్రాంతీయ గవర్నర్ల సైన్యం ఎక్కువ పెరిగింది > సుల్తాన్ అధికారం, శక్తి ని తగ్గించింది

- సైనిక ప్రముఖులకు జీతాలు గాక జాగీర్లు ... సైనికులకు భూమి నుండి ట్రాన్స్‌ఫరబుల్ అసైన్‌మెంట్స్ లో భూమి.
- మిలిటరీ కమాండర్ల ని వారసత్వ ప్రాతిపదికన
- దాగ్, హులియా విధానాన్ని రద్దు చేశాడు...

- సైన్యం లో అవినీతి, నెపోటిజం, ఆశ్రిత పక్షపాతం
- సైనిక వేతనం లో ఉన్న పంచుకోవటాలు గా

- - - - - - -

- ఒకప్పటి సుల్తానుల భారీ అజేయ సైన్యం క్షీణించడానికి ఫిరోజ్ వ్యక్తి వ్యక్తిగతం గా బాధ్యుడు !

* బలహీనమైన ఫిరోజ్ వారసులు ... సర్దార్ల చేతుల్లో కీలుబొమ్మలుగా...

ఢిల్లీ సుల్తానత్ పతనానికి ఫిరోజ్ బాధ్యత

1) విచ్ఛిన్నమవుతున్న రాజ్యం వారసత్వంగా ... ఫిరోజ్ పొందాడు
రాజ్యం తిరిగి సంపాదించాలన్న తపన, పట్టుదల లేనివాడు...

2) మహ్మద్ ప్రధాని మరణం తర్వాత .... అనాలోచిత పనులు

1) జాగీర్దారీ విధానం పునరుద్ధరించడం
2) సర్దార్లకు భూముల ప్రభువులుగా మార్చడం
3) పౌర, సైనికోద్యోగాలకు వారసత్వం కల్పించడం
4) రాజకీయాల్లో ఉలేమాల ఆధిపత్యం పెరగడం
5) అస్తవ్యస్త సైన్య విధానం
6) అశాస్త్రీయ పన్ను విధానం
7) బలహీన కేంద్ర ప్రభుత్వం
8) బానిసలకు ముఖ్యమైన పౌర ఉద్యోగాలు
9) బానిసల సైనిక వ్యవస్థ
- వారసత్వ విధానం
- నగదు గాక జాగీర్లు
- వృద్ధులకు, రోగులకు
జీవితాంతం సైనిక వృత్తి

3) ఆతి దీక్షతలు క్షీణించడం
- సమర్థులైన కొడుకులు మరణించడం
- అసమర్థ కొడుకులు సుల్తానులై బలహీనులుగా

4) ఫిరోజ్ వ్యక్తిత్వ లోపాలు

1) అంతరంగిక బాధలు

2) పరమాత్మ వ్యాప్తి .. కొండ, పిట్ట, పూరేకులను
మలిపించాడు.

3) విచక్షణా లేని ఔదార్యం

5) ఫిరోజ్ బానిస విధానం

- బానిసల పెంపు
- అధిక వ్యయం
- బానిసలు పరిపాలనలో జోక్యం చేసుకొని....

మొగలు సామ్రాజ్య పతనానికి గల కారణాలు

Read Guide

రాజకీయ కారణాలు

1) అత్యవసరమైన అంతర్యుద్ధాలు వారసత్వం కోసమై
1657-58, 1707-08, 1712 .. సయ్యద్ సోదరులు — King makers గా
2) ఔరంగజేబు రాజధానికి చాలా కాలం దూరంగా ఉండడం వలన
ఉద్యో.. అవినీతి... అజాగ్రత... గవర్నర్లు స్వాతంత్ర్యం ప్రకటించు జిత్తులు పన్నినారు
3) నిరోధ - సమతౌల్య సిద్ధాంతం ఆ వ్యవస్థ ... పరిపాలనా వ్యవస్థ విచ్ఛిన్నం చెందడం వల్ల
4) అత్యంతంగా కేంద్రీకరించబడ్డ పరిపాలన... వ్యక్తిగత వైఫల్యాలు & వ్యవస్థాగత వైఫల్యాలు
5) 1738-39 లో నాదిర్షా ఢిల్లీ ని దోచుకోవడం... కారణం కాదు ఫలితమని కొందరు చరిత్రకారులు

ఆర్థిక కారణాలు

1) 1679 రాజపుత్ర యుద్ధం మొదలుకొని .. ఔరంగ మరణం నాటికి దివాలా
2) ప్రజా పనులకి నిధులు లేక ఆపడం ... ప్రజల్లో అసంతృప్తి
3) సైనికుల జీతాలు బకాయిపడ్డం.. సైనికుల్లో అసంతృప్తి
4) ఉద్యోగుల సంఖ్య జీతాలు పెరగ్గా సామ్రాజ్య ఆదాయ వనరులు పెరిగినా సమాన నిష్పత్తి లో పెరగలేదు!
5) జాగీర్దార్ల అక్రమాలకి వ్యతిరేకంగా జమీం నేతృత్వం లో రైతుల తి. బా.
6) జాగీరుల కొరత .. జాగీర్దారీ సంక్షోభం
7) ప్రభుత్వోద్యోగులు లంచాల కోసం వేధించడం...
8) నిరంతర యుద్ధాలు మొగ ఢిల్లీ లో జనాభా, వృత్తి, వర్త తగ్గి ఉండొచ్చు..
కాని ఉ. భా, సాంస్కృ. ప్రాదేశికం మాత్రం బలమైన పాలన, వృత్తి, వర్త ↑

19.11.06

India 750 – 1200 : Major dynasties and political structures in North India.

క్రీ.శ. 750 - 1000 మధ్య ఉత్తర భారతం, దక్కనులలో ముఖ్యంగా మూడు శక్తివంతమైన పెద్ద సామ్రాజ్యాలు ప్రవర్ధిల్లాయి. అవి :

1. పాలరాజ్యం: సంపూర్ణ వంగదేశం, బీహారులో కొంత భాగం పాలరాజ్యంలో ఉండేవి. 8వ శతాబ్దపు మధ్యం వరకూ బెంగాలులో దాదాపు ఒక శతాబ్దంపాటు రాజకీయ అవ్యవస్థిత పరిస్థితులు నెలకొని ప్రజాజీవనం సక్రమంగా జరుగలేదు. ఈ సమయంలో ప్రభువర్గములందరూ కలసి గోపాలుని రాజుగా ఎన్నుకున్నారు. ఇతడే పాలవంశ స్థాపకుడు. ఇతడు స్థానికుల సాయముతో రాజకీయ సంక్షోభమును అరికట్టి శాంతి, భద్రతలను నెలకొల్పెను. మోంఘీర్ (Monghyr) ఇతని రాజధాని. ఇతడు క్రీ.శ. 750 నుండి 770 వరకు బెంగాల్‌ని పాలించి భవిష్యత్ రాజ్య గొప్పతనానికి పునాదివేశాడు.

గోపాల కుమారుడైన ధర్మపాలుడు (క్రీ.శ. 770-810) ప్రతిహారులనోడించి, కనౌజ్‌ను ఆక్రమించి తన అనుచరుడైన చక్రాయుధుని రాజుగా చేసిన వీరుడు. కానీ రాష్ట్రకూటుల చేతిలో ధర్మపాలుడు ఓడాడు. ఇతని కాలమున పాలరాజ్యము బ్రహ్మపుత్ర నుండి కాశీవరకు విస్తరించెను. ధర్మపాలుడు బౌద్ధుడు. ఇతడు

~~విక్రమశిల విహారమును నిర్మించి దానిని గొప్ప~~
~~విద్యాకేంద్రంగా అభివృద్ధి చేసెను.~~

ఉత్తరాపథమున సార్వభౌమత్వమునకై ప్రతిహారులతోను, రాష్ట్రకూటులతోను సంఘర్షణ పడ్డారు. రాష్ట్రకూట రాజైన మూడవ ధ్రువుడు ప్రతిహారులను ఓడించి, గంగ, యమున అంతర్వేది వైపు సాగి ~~పాల రాజైన~~ ధర్మపాలుని కూడా ఓడించాడు. అయితే మూడవ ధ్రువుడు దక్షిణానకు మరలగానే ధర్మపాలుడు ఉత్తర భారతదేశ దండెత్తి ~~ప్రతిహారుల నోడించి~~ కనూజ్ ను ఆక్రమించి తన అనుచరుడైన చక్రాయుధుని రాజుగా చేసాడు.

← maybe deleted

[కాని ప్రతిహార రాజైన రెండవ నాగభటు [వత్సరాజు కుమారుడు] కనూజ్ పై దండెత్తి కనూజ్ ను ఆక్రమించాడు. ఇంకా తూర్పువైపున మరలి మొంఘీర్ వద్ద ధర్మపాలుని ఓడించాడు. రెండవ నాగభటు కనూజ్ ను తన రాజధానిగా చేసుకొన్నారు. అతడు, అతని తరువాతి వారు దాదాపు 200 సంవత్సరాలు పరిపాలించారు.]

ధర్మపాలుని కాలమున పాలరాజ్యము బెంగాలు నుండి కాశీ వరకు విస్తరించెను. ధర్మపాలుడు బౌద్ధుడు. ఇతడు విక్రమశిల విహారమును నిర్మించి దానిని గొప్ప విద్యాకేంద్రంగా అభివృద్ధి చేసెను. నలంద లాగా ఇదీ పెద్ద విద్యాకేంద్రంగా భాసిల్లింది.*
ధర్మపాలుని తరువాత సింహాసనాన్ని అధిష్టించిన

దేవపాలుడు (క్రీ.శ. 810-850) గొప్ప విజేత. ఇతడు కళింగ, అస్సాంలను జయించి తన రాజ్యమును కలిపెను. టిబెట్ బర్మా తెగ అయిన కాంభోజుల దాడులను తరిమికొట్టి రాజ్యమును కాపాడెను. ప్రతీహార రాజైన భోజుని దాడులనుకూడా దేవపాలుడు వీరోచితముగా ఎదుర్కొన్నాడు. దేవపాలుడు కూడా బౌద్ధుడే.

దేవపాలుని అనంతరము పేర్కొనదగిన రాజు మహీపాలుడు. ఇతని కాలమునందే చోళరాజగు రాజేంద్రుడు బెంగాలుపై దండెత్తి (సుమారు క్రీ.శ. 1021) గంగానదివరకు దండయాత్ర సాగించెను.

మహీపాలుని యనంతరము కాంభోజ కైవర్తాది తెగల దాడులవలన, చేది, కళింగాధిపతుల పోరు వలనను పాలరాజ్యము క్షీణించెను.

ఇట్టిస్థితిలో రామపాలుడు సింహాసనమధిష్టించి కైవర్త నాయకుడైన భీముని ఓడించి తన పూర్వీకులు కోల్పోయిన ప్రాంతాలను తిరిగి ఆక్రమించెను. ఉదయపరి కళింగ కామరూపములను కూడ జయించెను.

రామపాలుడే మరణించిన (క్రీ.శ. 1120) తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిన వారి బలహీనులు అసమర్థులు కావటంతో, 1138 సంవత్సరంలో సేన వంశీయులు బెంగాల పాలకులైరి. పాల సామంతుడగు విజయసేనుడు 1138లో తడపటి పాలరాజు అయిన మదనపాలుని పదవీ భ్రష్టుని చేసి బెంగాలును ఆక్రమించెను.

సందర్శించిన సులేమాన్ (Sulaiman) అనే అరబ్ వర్తకుడు పాలవంశ రాజైన ధర్మపాలుని గొప్పగా పేర్కొన్నాడు. అతడు పాల రాజ్యాన్ని రుహ్మ (రహ్మా ధర్మ: ధర్మపాలుని సంక్షిప్తం)గా పేర్కొని పాలరాజు తన పొరుగువారైన ప్రతీహారులు, రాష్ట్రకూటులతో తలపడుతూ ఉండేవాడని అయితే అతని సేనల సంఖ్యాబలం వారికంటె చాలా ఎక్కువని పేర్కొన్నాడు. అతనికి దాదాపు 50,000 గజబలం ఉన్నట్లు తెల్పాడు.

టిబెటన్ క్రానికల్స్ కూడా పాలరాజుల ఐతిహ్య సమాచారాన్ని అందిస్తున్నాయి. వీటిననుసరించి పాలరాజులు బౌద్ధ విద్యను, మతాన్ని గొప్పగా పోషించారని తెలుస్తుంది. యావత్తు ప్రపంచం అంతా బాగా ప్రసిద్ధిచెందిన నలందా విశ్వవిద్యాలయాన్ని ధర్మపాలుడు పునరుద్ధరించి, 200 గ్రామాలను దాని ఖర్చుల కోసం కేటాయించాడు. అతడే విక్రమశిల విశ్వవిద్యాలయాన్ని స్థాపించాడు. ఇది నలంద తర్వాత అంతటి ప్రసిద్ధిని పొందింది. ఇది మగధలో గంగానది ఒడ్డున ఒక కొండపై అహ్లాదకరమైన పరిసరాల నడుమ ఉండేది. పాల రాజులు పెక్కు విహారాలను నిర్మించారు. వీటిలో బౌద్ధ భిక్షువులు పెద్ద సంఖ్యలో నివసించేవారు.

పాలరాజులు టిబెట్‌తో సన్నిహితమైన సాంస్కృతిక సంబంధాలు నెరపారు. శాంతరక్షిత, 20.1
దీపాంకర (శ్రీజ్ఞాన అతిశ అనేవారు) అనే బౌద్ధ ప్రతిభావంతులైన బౌద్ధ పండితులు టిబెట్‌ను సందర్శించారు. వారు అక్కడ నూతన మతంగా బౌద్ధాన్ని (మాంత్రికులతో కూడినది) ప్రవేశపెట్టారు. దీని ఫలితంగా పెద్దసంఖ్యలో టిబెటన్ బౌద్ధులు నలంద, విక్రమశిల విశ్వవిద్యాలయాల్లో చదువుకొనేందుకు వస్తుండేవారు.

ఆగ్నేయాసియాలో కూడ పాలరాజులతో ఈ స్నేహితుల వర్తక సంబంధాలు, సాంస్కృతిక సంబంధాలు ఉండేవి. ఆగ్నేయాసియాలో వర్తకులు వంటి లాభదాయకంగా ఉండి, పాల రాజ్య సౌభాగ్యానికి ఎంతో దోహదం చేసింది. మలయా, జావ, సుమత్రా, ఇతర పొరుగు దీవులను పాలించిన శక్తివంతమైన శైలేంద్ర వంశం (వీరిది బౌద్ధమతం), పాలరాజుల ఆస్థానానికి పెక్కు దౌత్యవేత్తలను పంపింది. శైలేంద్ర వంశస్థుడైన బాలపుత్రదేవుడు నలందా నందు ఒక విహారాలను నిర్మించాలనుకుంటూ అనుమతి కోరగా దేవపాలుడు అనుమతినిచ్చాడు. అంతేకాక దాని నిర్వహణ కొరకు 5 గ్రామాలను కూడ కేటాయించెను. ఇది ఆగ్నేయాసియాలోని సత్సంబంధాలను సూచిస్తుంది. పాలరాజులు బౌద్ధమతాభిమానులైనను పరమత సహనం కలిగినారు. వీరు బ్రాహ్మణులకు దానధర్మాలు చేయుచుండడమే గాక అనేక హిందూ దేవాలయాలను నిర్మించిరి.

20.11.06

ప్రతీహారులు

ఉత్తర భారతదేశంలో మొట్టమొదట

రాజకీయాధికారాన్ని స్థాపించిన రాజపుత్రవంశం ప్రతీహారులది. వీరు మధ్య ఆసియాకి చెందిన "గుర్జర" అనే జాతికి చెందినవారు. హూణుల తర్వాత వీరు భారతదేశంలో స్థిరపడ్డారు. అరబ్బుల రచనలు, వీరి శాసనాలు కూడా వీరిని "గుర్జర" ప్రతీహారులుగానే పేర్కొన్నాయి. ప్రతీహారుల్ని ద్వారపాలకులని రాష్ట్రకూటులు చులకనగా వ్రాశారు. ప్రతీహారులు బహుశా రాజప్రాసాదంలో అధికార్లుగా (ఉద్యోగులుగా) ఉండవచ్చు. క్రమేణా అధికారం చేజిక్కించుకొని స్వతంత్ర పాలకవంశంగా పరిణతి చెందారు. ఆ కాలానికి సంబంధించిన ఆధారాలను బట్టి, ప్రతీహారులు మొట్టమొదట "మ్లేచ్ఛులను" ఓడించి బలపడ్డట్లు తెలుస్తోంది. మ్లేచ్ఛులంటే బహుశా సింధులోని అరబ్బులు కావచ్చు. ప్రతీహారులు అరబ్బులమీద విజయం సాధించాక, స్వతంత్రులై మొదట వీరు రాజ్యస్థాపన మాళ్వాలో ఉజ్జయిని రాజధానిగా తూర్పుదిశకు విస్తరించారు. ~~రాజస్థానంలోని జోధ్‌పూర్‌లో మొదట స్థిరపడ్డారు~~ చేశారు. మొదటి నాగభట్టుని కాలంలో రాజ్యస్థాపన జరిగింది. ఇతడు క్రీ.శ. 725 నుండి 750 వరకు పాలించాడు. అరబ్బుల, చాళుక్యుల, రాష్ట్రకూటుల దండయాత్రలను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొని రాజ్యాన్ని సుస్థిరం చేశాడు. ఆ తదనంతరం పేర్కొనదగిన ప్రతీహార రాజు ~~రెండవ~~ వత్సరాజు ~~నాగభట్టుడు (క్రీ.శ. 800 – 825)~~. (క్రీ.శ. 778 – 800).

ఇతడు పాలరాజైన ధర్మపాలుని ఓడించాడు కాని, తాను రాష్ట్రకూట రాజైన మూడవ ధ్రువుని చేతిలో పరాజయం పొందాడు. వత్సరాజు రాజ్యాన్ని జోధ్‌పూర్ వరకు విస్తరించాడు.

వత్సరాజు కుమారుడు రెండవ నాగభట్టుడు (క్రీ.శ. 800 - 825) రాష్ట్రకూట రాజైన మూడవ గోవిందునిచే ఓడింపబడి మాళ్వనుండి ~~వెళ్ళ~~ గూర్జరాత్రకు మరలినాడు. తరువాత తన శత్రువైన చక్రాయుధుని ఓడించి కనూజ్‌ని ఆక్రమించాడు. ఇంకా తూర్పువైపుకు మరలి మోంఘీర్ వద్ద ధర్మపాలుని ఓడించాడు. రెండవ నాగభట్టు కనూజ్‌ను తన రాజధానిగా చేసుకొని ఏలాడు, అతని తరువాత వారు దాదాపు రెండు శతాబ్దాలపాటు పరిపాలించారు.

(ప్రతీహార రాజవంశంలో అత్యంత గొప్పవాడు భోజరాజు (క్రీ.శ 836 - 885). ఇతడు రెండవ నాగభట్టుని మనుమడు. ఇతడు మిహిర, ఆదివరాహ అనే బిరుదులు ధరించాడు.* ఇతడు గొప్ప సాహిత్య పోషకుడు. వైష్ణవ మతాన్ని ఆదరించాడు. భోజుడు పాల, రాష్ట్రకూట రాజులను జయించి తన రాజ్యాన్ని విస్తరించాడు. తన ~~కనూజ్ అతని రాజ్యానికి రాజధా~~ ఉత్తరాన హిమాలయాలు, దక్షిణాన నర్మదానది, తూర్పున బీహార్, పడమట గుజరాత్ అతని రాజ్యానికి సరిహద్దులు. అరబ్బు యాత్రికుడు సులేమాన్, మిహిర భోజుని రాజ్యాన్ని క్రీ.శ. 851లో సందర్శించాడు. భోజుని రాజ్యం సుసంపన్నంగా ఉందని, దొంగలు లేరని, రాజు అశ్వదళం

రక్తవంతమైనదని, సుదీర్ఘమైన ఆ రాజ్యంలోని పరిస్థితులను తెలియజేస్తాడు. మిహిర భోజుని కుమారుడు మహేంద్రపాలుడు (క్రీ.శ. 885 - 908) తన తండ్రి రాజ్యాన్ని పరిరక్షించడమే కాక, పాల రాజైన నారాయణపాలుని ఓడించి మగధ, గౌడలను కలుపుకొని, ఉత్తర బెంగాల్ వరకు తన రాజ్యాన్ని విస్తరింపజేశాడు.

మహేంద్రపాలుని తర్వాత సింహాసనం

అధిష్టించిన అతని కుమారుడు మహీపాలుని క్రీ.శ. 915లో రాష్ట్రకూట రాజైన మూడవ ఇంద్రుడు ఓడించి కనౌజని ఆక్రమించాడు. అయితే కొంత కాలం తర్వాత మహీపాలుడు తిరిగి తన ~~రాజ్యాన్ని~~ ~~ఆధిపత్యాన్ని~~ నెలకొల్పగలిగాడు. అయితే మహీపాలుణ్ణి, రాష్ట్రకూట రాజైన మూడవ కృష్ణుడు క్రీ.శ. 940లో ఓడించాడు. మహీపాలుని తర్వాత వచ్చిన రెండవ మహేంద్రపాలుని కాలంలో ప్రతీహార రాజ్యం క్షీణించటం మొదలయ్యింది. రాష్ట్రకూటుల దండయాత్రలను, ~~బలహీన~~ బలహీనమైన ప్రతీహార రాజులను ఆసరాగా చేసుకొని - ప్రతీహార సామంతులైన చాళుక్యులు, చౌహానులు, పరమారులు, కాలచుర్యులు చందేలులు, గహడవాలులు, కచ్ఛపఘాటులు మొదలైనవారు స్వతంత్రాన్ని ప్రకటించుకున్నారు. క్రీ.శ. 1018లో మహమ్మద్ గజనీ కనౌజ్ ~~పై~~ పై దండెత్తినప్పుడు రాజ్యపాలుడు కనౌజ్‌ను అతనికి అప్పగించి పారిపోయాడు. అతను ~~చివరకు~~ చందేల రాజు చేతిలో వధింపబడ్డాడు. దీనితో ప్రతీహార రాజవంశం అంతం అయింది.

ప్రతీహార రాజులు గొప్ప విద్యా, సాహిత్య పోషకులు. సంస్కృతంలో గొప్ప కవి, నాటకకర్త అయిన రాజశేఖరుడు భోజుని మనుమడైన మహీపాల ఆస్థానంలో ఉండేవాడు. ప్రతీహార రాజులు కనౌజ్ లో పెద్ద (అందమైన) భవనాలను, దేవాలయాలను నిర్మించి దానిని సుందరంగా తీర్చిదిద్దారు.

23.11.06 **Political Ideas & organisation (750 A.D. to 1000)**

(పాల రాజులు, ప్రతీహారులు రాష్ట్రకూటుల కాలంనాటి రాజకీయ భావనలు, నిర్వహణ)

ఈ రాజ్యాలలో రాజనీతి, పాలనాపద్ధతులు ప్రాచీన
పూర్వకాలంలోని సామ్రాజ్యాల (మౌర్య గుప్తుల) పద్ధతులపైన, దక్షిణాన బాదామి చాళుక్యుల పద్ధతుల మీద ఆధారపడి ఉన్నాయి. పాలన వ్యవస్థలో చక్రవర్తి / రాజు అత్యున్నత స్థానంలో ఉండి రాజ్య విధులు చేసేవారు. చక్రవర్తి తన మంత్రులతోటి దేశపాలన జరిపేది. చక్రవర్తి సర్వసైన్యాధ్యక్షుడు. ఇంకా గొప్పగా, ఆడంబరంగా ఉండే రాజాస్థానం రాజకీయ వ్యవహారాలకు, న్యాయపాలనకు, సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలకు కేంద్రస్థానంగా, ఐశ్వర్యవంతంగా ఉండేది. రాజు దైవాంశసంభూతుడని ప్రజలు విశ్వసించేవారు. ఆనాటి మత గ్రంథాలు కూడా ఈ అంశాన్ని ఘోషిస్తున్నాయి. అయితే మేధాతిథి వంటి పండితులు అన్యాయంగా ప్రవర్తించే రాజును ఎదిరించడం సబబే అని భావించారు. రాజుల మధ్య, రాజులకు, సామంతులకు మధ్య నిరంతర పోరాటాలు సాగేవి. పదాతి దళం, అశ్వికదళం రాజాస్థాన సైన్యంలో ఉంచబడేవి. రాజులు తమ రాజ్యపాలనలో సంబంధీకులు

కాపాడటానికి ప్రయత్నించినా, దూర ప్రాంతాల్లో ఆ శక్తి ప్రభావం అంతగా ఉండేదికాదు.

రాజు పెద్ద కుమారుడు వంశపారంపర్యంగా రాజు కావాలన్న వారసత్వ సిద్ధాంతం అమలులో ఉన్నప్పటికీ దీని అంత గట్టిగా పాటించేవారు కాదు. చక్రవర్తి తన జీవితకాలంలోనే జ్యేష్ఠ కుమారుడికి కాని, తనకు నచ్చిన మరో కుమారుడికి కాని యువరాజు పట్టాభిషేకం చేసేవాడు. ~~యువరాజు~~ రాజ్యంకోసం రాజకుమారుల మధ్య అనేక సందర్భాలలో యుద్ధాలు జరిగేవి. ఉదా., నాలుగో గోవిందుడు (రాష్ట్రకూట రాజులు) స్వయంగా తన అన్నలను ఓడించి రాజ్యాధికారాన్ని చేపట్టాడు. యువరాజు రాజధానిలో ఉండి రోజువారీ పాలనలో రాజుకి సహకరించేవాడు. రాజు తన కుమారులను ఆయా ప్రాంతాలకు రాజప్రతినిధులుగా (గవర్నర్లుగా) పంపేవాడు.

చక్రవర్తికి సాధారణంగా అనేకమంది మంత్రులు సలహాదారులుగా ఉండేవారు. వీరు ఉన్నత కుటుంబాలకు చెందినవారై ఉంటారు. తరచూ ఈ స్థానం వారసత్వంగా సంక్రమించేది. పాల రాజుల శాసనాలలో, ధర్మపాలుడు, అతని తరువాత వచ్చిన రాజులకు. మహామంత్రులుగా వరుసగా నలుగురు ఒకే బ్రాహ్మణ కుటుంబం నుంచి వారసత్వపరంగా పనిచేశారు. కేంద్ర ప్రభుత్వంలో వివిధ శాఖలున్నట్లు తెలుస్తున్నది కాని, ఈ శాఖల సంఖ్య ఎంత, అవి ఎలా పనిచేసేవి అనే అంశాలు మాత్రం వెల్లడి కాలేదు. శాసనాలు, సాహిత్య ఆధారాల ననుసరించి దాదాపు ప్రతి రాజ్యంలో విదేశాంగ మంత్రి, రెవెన్యూ మంత్రి, కోశాధికారి, సేనాధిపతి, ప్రధాన న్యాయమూర్తి,

పురోహితుడు అనే పదవులున్నట్లు తెలుస్తోంది. మంత్రులలో ముఖ్యుణ్ణి మహామంత్రిగా వ్యవహరించేవారు. రాజు ఇతర మంత్రులకంటె మహామంత్రి మీద ఎక్కువగా ఆధారపడేవాడు. పురోహితుడు తప్ప, మిగిలిన మంత్రులు అవసరమైనప్పుడు సైనిక దళాలు నిర్వహించగలగాలి. రాజాంతఃపురంలో పనిచేసే ఉద్యోగుల ప్రస్తావనకూడా చారిత్రక ఆధారాలలో కనిపిస్తుంది. వీరిలో కొంతమంది అధికారాలు ప్రాముఖ్యతను కలిగివుండేవారు.

ఆనాటి సామ్రాజ్యాలలో మహారాజే నేరుగా పరిపాలించే ప్రాంతాలు, సామంతులు పరిపాలించే ప్రాంతాలు అనే రెండు రకాల ప్రాంతాలుండేవి. సామంత రాజులు తమ అంతరంగిక వ్యవహారాలలో ~~స్వేచ్ఛను~~ స్వతంత్రతను కలిగివుండేవారు. ఈ సామంతరాజులు ప్రతిసంవత్సరం మహారాజుకు కప్పం చెల్లించవలసివుండేది. చక్రవర్తి కోరినప్పుడు యుద్ధాలు చేయడానికి సైనికదళాలను సరఫరా చేసేవారు. ఈ సామంతరాజులు తిరుగుబాటు చేయకుండా సామంతరాజు వారసుణ్ణి చక్రవర్తి కొలువులో ఉంచేవారు. ప్రత్యేక ఉత్సవాల సందర్భాల్లో ఈ సామంతరాజులు చక్రవర్తి ఆస్థానానికి రావలసి ఉండేది. చక్రవర్తి కోరితే తమ కుమార్తెలను చక్రవర్తికిగాని, అతని వారసులకుగాని ఇచ్చి వివాహం చేయవలసివచ్చేది. ఈ సామంత రాజులు నిరంతరం స్వేచ్ఛను కోరుకోవడంవల్ల చక్రవర్తికి, వారికి మధ్య తరచు యుద్ధాలు జరుగుతుండేవి. రాష్ట్రకూటులు వేంగి సామంతులతోను, కర్ణాటకలోని గంగవంశపు సామంతులతోను అనేక యుద్ధాలు చేయవలసి వచ్చింది. అట్లే ప్రతీహారులు

మాళ్వా పరమారులలోను, బుందేల్ ఖండ్ చందేలులలోను
అమాత్యులు పేర్లు చేయూతలు సిద్ధమైంది.

పాల, ప్రతీహారా సామ్రాజ్యాలలో నేరుగా పరిపాలింపబడే
(ప్రాంతాలు భుక్తి (ప్రావిన్స్), మండల లేదా విషయ (జిల్లాలు)
గా విభజింపబడేవి. విషయాన్ని దిగువన ఉన్న అన్ని పట్టణ గ్రామాలు. ఒక ప్రావిన్స (ప్రాంతం) యొక్క గవర్నర్లను
ఉపారిక అని, జిల్లాకు అధిపతిని విషయపతి అని పిలిచేవారు.
సైన్యం సహాయంతో భుక్తిలో శాంతిభద్రతలు కాపాడటం, భూమిశిస్తు
వసూలుచేయటం ఉపారిక ప్రధాన విధులు. విషయపతి కూడా
విషయంలో ఇవే విధులను నిర్వర్తించేవాడు. ఈ కాలంలో గ్రామ
(గ్రామసభ) పెత్తనం చెలాయించే చిన్న నాయకుల సంఖ్య పెరిగింది.
వీరిని సామంతులు లేదా భోగపతులు అనేవారు. విషయపతులు,
భోగపతులు ఒకరిలో ఒకరు కలిసిపోయేవారు. తరువాతి
కాలంలో 'సామంత' అనే పదం ఇద్దరికీ వర్తింపచేయబడింది.

రాష్ట్రకూట రాజ్యంలో చక్రవర్తి ప్రత్యక్ష పాలనలో
ఉండే ప్రాంతాన్ని రాష్ట్రాలు (ప్రాంతాలు / ప్రావిన్స్) గాను, విషయాలు (జిల్లాలు)
(మండలాలు) భుక్తులుగాను విభజించారు. రాష్ట్రానికి అధిపతి రాష్ట్రపతి
ఉండేవాడు. పాల, ప్రతీహార రాజ్యాలలో 'ఉపారిక' విధులను
రాష్ట్రాలలో రాష్ట్రపతి నిర్వహించేవాడు. 'విషయ'ను పాలించే వారిని
'విషయపతి' అని పిలిచేవారు. 'భుక్తి'ని పాలించేవారి పేరు
తెలియరాలేదు. విషయపతి స్వతంత్ర పరిధిలో, రాష్ట్రపతి
నిర్వహించే విధులు నిర్వహించేవాడు. పట్టణ,
భూముల యొక్క నాయకుల పైన పాలు తెలియరాలేదు. కాని వీరు కూడా
భూమిశిస్తు వసూలు చేయడం, శాంతి భద్రతలు కాపాడటం అని
చెప్పవచ్చు. ఈ అధికారులందరికీ జీతానికి భూములను మంజూరు
చేసేవారు తప్ప నగదు వేతనాలు చెల్లించేవారు కాదు. గ్రామపెద్ద

Civi

The purpose of art is
~~not~~ not merely to entertain but
to vitalise & effect us for the better

చిన్న చిన్న సామంతులను, వంశపారంపర్యంగా తండ్రి తాతల, కొలాల
పెద్దలతో, ప్రభుత్వాధికారులను మిన్న తేడాలు బహు స్వల్పంగా
ఉండేవి.

ప్రాంతాల విభజనను అనువర్తించి గ్రామాలుండేవి.
పాలనా సౌలభ్యంగా మరొక అమోదిత గ్రామాలు.
గ్రామ పాలనను గ్రామ పెద్ద, గ్రామ అకౌంటెంట్లు నిర్వహించేవారు.
వీరి పదవులు వంశపారంపర్యం. ఈ ఇద్దరు గ్రామాధికారులతో
[illegible] జీతం నగదు మాంయు కాక, శిస్తు చెల్లించనవసరం లేని
భూమిని రాజు కేటాయించేవాడు. గ్రామపెద్దకు తన విధుల్లో
[illegible] గ్రామ-మహాజన లేదా గ్రామ-మహాసభ్యుల
అనబడే గ్రామ పెద్దలు సహాయపడేవారు. ఈ ఇద్దరు
గ్రామాధికారులే కాకుండా గ్రామ పాఠశాలలు, చెరువులు, దేవాలయాలు,
రోడ్లు నిర్వహించడానికి గ్రామ సంఘాలుండేవి. ఈ సంఘాలు
నగదు, భూమి విరాళాలుగా పొంది, వాటిని నిర్వహించేవి. భూమి శిస్తు
వసూలు చేయడంలో గ్రామాధికారులకు ఈ సంఘాలు
సహాయపడేవి. ఒక్కొక్కసారి ఈ గ్రామ సంఘాలకు మరొక పేరు
వచ్చేది. మొదలైన ఉన్నత ప్రభుత్వాధికారులను ఉపయోగించేవారు
గ్రామాల్లో చిన్న చిన్న తగాదాలను ఈ సంఘాలు తీర్చేవి.
పట్టణాల్లో కూడా ఇలాంటి సంఘాలుండేవి. ఈ పట్టణ
సంఘాలలో వర్తక సంఘాల పాత్రకు ప్రాముఖ్యం ఉండేది.
పట్టణాల్లోను, పట్టణ పరిసరాల్లోను ఉండే భూముల
నిర్వహణకు కొన్ని పాలక కమిటీలు అనే అధికారి ఉండేవాడు.

ఈ కాలంలో దక్కనులో వంశపారంపర్యంగా ఉండే రెవెన్యూ అధికారుల ప్రాబల్యం పెరగటం గమనించదగిన అంశము - వీరిని "నాడ్-గవుండ్లు" లేదా "దేశగ్రామకూటాలు" అని వ్యవహరించేవారు. మహారాష్ట్రలో అనంతర కాలంలో దేశముఖ్‌లు, దేశ్ పాండేలు నిర్వహించిన పాత్రనే రాష్ట్రకూటుల కాలంలో వీరు నిర్వహించేవారు. వీరి వల్లే ఉత్తరభారతంలో చిన్న చిన్న నాయకులు (భగల నాయకులు) ఆరంభం సమాజంమీద, దేశ రాజకీయాలపైనా గట్టి ప్రభావం చూపింది. ఈ వంశపారంపర్య అధికారుల ప్రాబల్యం పెరిగిన కొద్దీ గ్రామసంఘాలు బలహీనపడ్డాయి. మహారాజులకు కూడా వీరిని అదుపు చేయడం కష్టసాధ్యమైంది. ఈ దశలో ప్రభుత్వం "భూస్వామ్యీకృతమైనదని" (feudalised) చెప్పవచ్చు.

ఈ కాలంలో సామ్రాజ్య నిర్వహణకూ, విస్తరణకూ పెద్ద సైన్యం అవసరం ఉండేది. అరబ్ యాత్రికుల కథనాల ప్రకారం పాల, ప్రతీహార, రాష్ట్రకూట రాజులకు అపారమైన, పటిష్టమైన పదాతి దళం, అశ్విక దళం, గజదళం ఉండేవి. పాలరాజుల గజదళం బాగా ప్రసిద్ధి పొందితే, ప్రతీహారరాజుల అశ్వికదళం ప్రసిద్ధి గాంచింది. రాష్ట్రకూటులకు అనేక కోటలుండేవి. ఈ కోటల్లో ఉండే సైన్యాలకు ప్రత్యేకమైన సైన్యాధికారి నాయకత్వం వహించేవాడు. పాల రాజులకు, బహుశా రాష్ట్రకూటులకు కూడ నౌకాదళం ఉండేది. అయితే ఈ నౌకాదళం వివరాలు మనకు తెలియ రాలేదు.

ఆ రోజుల్లో రాజ్యానికి, మతానికి గల సంబంధం కూడ గమనించదగిన అంశం. చాలా మంది రాజులు ఆ రోజుల్లో శైవ, వైష్ణవ, బౌద్ధ, జైన మతాలను పాటించేవారు కాని అన్ని మతాలను ఆదరించేవారు. బ్రాహ్మణులకు, బౌద్ధ విహారాలకు, జైన దేవాలయాలకు భూరి విరాళాలను ఇచ్చేవారు. ఒక వ్యక్తి లేదా వారిని మతప్రాతిపదికగా ఏ రాజు బాధించలేదు. మేధాతిథి ననుసరించి రాజు "రాజధర్మం" అర్థశాస్త్రం నుంచి వచ్చింది. అంటే రాజకీయాలు, మతం వేరువేరుగా చూడబడ్డాయి. దీనిబట్టి మనం ఈ కాలంలో రాజ్యం "లౌకిక" మైనదిగా చెప్పవచ్చు.

— o —

పల్లవి. [illegible]

INDEX

NAME : ____________ STD. : ________ SEC. : ______ ROLL NO. : ______

population & agricultural production p 155 of Dolphin book

S. No.	Date	Title	Page No.	Teacher's Sign / Remarks

4.11.06 16, 17 శతాబ్దాల కాలంనాటి సమాజంలో స్త్రీల పరిస్థితి 1

16, 17 శతాబ్దాల కాలంనాటి సమాజంలో స్త్రీలు తండ్రి పెద్దగా వ్యవహరించే కుటుంబ వ్యవస్థలో ఉండి పురుషాధిక్య ప్రభావాలకు గురి అవుతూ వుండే వారు. ఈ వ్యవస్థ కేరళ వంటి కొన్ని ప్రాంతాల్లోను, గిరిజన తెగలలో తప్పించి భారతదేశం అంతటా ఉండేది. ఇంతేకాక స్త్రీలు తండ్రినైనా, భర్త లేదా కొడుకునైనా ఆధారపడి వుండవలసిన సమస్యలను ఎదుర్కొనేవారు. ఈ అవధుల మధ్య ఉన్నత వర్గాలకు చెందిన స్త్రీలకు, సామాన్యవర్గ స్త్రీలకు జీవితాల్లో చాలా తేడా వుండేది. ఉన్నత తరగతికి చెందిన స్త్రీలు చదువుకున్న వారై ఉండి, విలాసవంతమైన జీవితాన్ని గడిపేవారు. అయితే వారు తమ భర్తను, ఇతర అనేకమంది ఇతర భార్యలతోను, ఉంపుడుకత్తెలతోను పంచుకొంటూ, అంతఃపురానికే పరిమితమై ఉండేవారు. వీరిలో కొంతమంది తామే పాలకులుగా రాజకీయాల్లో కీలక పాత్ర పోషించారు. గోండ్వానా లో రాణి దుర్గావతి, అహ్మదనగర లో చాంద్ బీబీ మొ|| వారిందుకు ఉదాహరణ. మొఘలుల లాగా తమ భర్తల ద్వారా కొందరు మహిళలు అధికారాన్ని చెలాయించారు. జహంగీరు కాలంలోనూ ఔరంగజేబు కాలం లోనూ షాజహాను కుమార్తెలు

జహనారా రాజకీయాల్లో ముఖ్యపాత్ర పోషించింది. మొఘలుల పతన దశ లో జహ్వా, ఉధం బాయి మొ॥ వారు రాజకీయాల్లో ముఖ్యపాత్ర పోషించారు.

నాటి మహిళల తెరవెనుక కంచె

నాటి సమాజానికి వైభవ, సాంస్కృతిక గౌరవం సంపాదించింది. రాజరిక అధికారులను, పోషించి వారు ప్రభావితం చేశారు. వారు స్వయంగా ఎందరో కళాకారులను ఆదరించారు. జహనారా మఖ్ఫీ (concealed) పేరుతో రచనలు చేసింది. రోషనారా 'బెయిత్-ఉల్-ఉలుం' అనే సాంస్కృతిక కేంద్రాన్ని ఢిల్లీ లో ఏర్పాటు చేసింది. ఇందుకు గాను ఔరంగజేబు రోషనారా ను దేశబహిష్కారం గావించాడు!

బాల్య వివాహాలు, నిర్బంధ వివాహాలు, కన్యారి శిశుల్ని వాటూ నిరాకరించడం ఈ కాలం లో జరిగేవి. అక్బరు యువతీయువకుల వివాహ వయస్సు నిర్ధారించాడు, ఆడపిల్లకి పెళ్లి విషయం లో స్వేచ్ఛ ఇచ్చాడు చేసిన ప్రయత్నాలేవీ ఫలించలేదు. సతి ని నిరుత్సాహపరచడానికి మొఘలులు చేసిన ప్రయత్నాలు కూడా ~~అంతగా~~ ప్రభావం

చూపలేదు, ఎందుకంటే నాటి ప్రముఖ రాజపుత్ర కుటుంబాలన్నీ సతి ని నియమంగా పాటించేవి. 1614 లో దక్షిణ లోని ఎలిచ్పూర్ లో మహారాజా మాన్ సింగ్ కచ్చ్వాహా చనిపోయినప్పుడు అతనితో పాటు 4 రాణులు అంబర్ లో మరో పదుగురు రాణులు సతి చేశారు. సమకాలీన రాజస్థానీ లిఖిత ఆధారాల్లో కనిపించే పెద్ద సంఖ్యలోని రాణులు, వారి సంతానం మొ॥ అన్నీ చూస్తే పాలకుడు చనిపోయాక కూడా చాలా మంది రాణులు విధవలు గా జీవించే ఉండడమన్నది కన్పిస్తుంది. దీన్ని బట్టి వారి మీద సతి చేయాల్సిందిగా మరీ విపరీతమైన ఒత్తిడేమీ ఉండేది కాదని చెప్పవచ్చు.

అయితే రాజు మరణించినప్పుడు సతి చేసుకునే స్త్రీల నుంచి ఆ రాజు కు చెందిన పవిత్ర గౌరవాన్ని పెంచేందుకు ఒక ఆచారం అనేదే ఉండడం గమనించదగింది. సతి చేసుకునే స్త్రీల సంఖ్య పెంచడం కోసం చాలా మంది స్త్రీలని రాజు పడక కి పిలవడం, వారికి ప్రత్యేకహోదా

వివాహం చేసేవారు. వీరు సాధారణంగా రాజపుత్రేతర కులాలవారు చాలా వరకు తక్కువ కులాలు/జాతుల కు చెందినవారు. ఈ విధంగా సతీ సహగమన భార్యలుగా మార్చబడ్డవారిని ఆంగ్లంలో 'Common law wives' అన్నారు. ఉదా. : మహారాజా అజిత్ సింగ్ (జోధపూర్) 1698 లో చనిపోయినప్పుడు 2 రాణులతో పాటు 9 మంది Common law wives ఏడుగురు నెచ్చెలులు (సహేలీలు) సతీ చేశారు.

ముస్లిం మహిళలు విడాకుల్ని అంతగా అంగీకరించేవారు కాదు (మనకు కొన్ని విడాకుల & సాక్ష్యాలు లభిస్తున్నాయి).

ఆస్తి విషయంలో escheat ఉన్నప్పటికీ తండ్రి ఆస్తిని అతని మత ప్రకారంగా పిల్లలు వారసుల మధ్య పంచుకొంటారు. మహిళల వివాహాల & ఆస్తిలో వాటా గురించి ఎక్కడా పేర్కొనబడలేదు. కాని అలాంటి హక్కులు ఇతర ముస్లిం లేదా నాటి కోర్టుల ద్వారా అమలు చేయబడి ఉండొచ్చు.

సౌందర్య దిగువస్థాయి మహిళల జీవితం
క్లిష్టంగా దుర్భరంగా ఉండేది. నాటి చిత్రపటాల్లో
భవన నిర్మాణ శాస్త్రగ్రంథాల్లో స్త్రీలు పనిచేయడం
కన్పిస్తుంది – పసిబిడ్డలతో సహా! పురుషుల
కనీస వేతనాలు కన్నా స్త్రీల వేతనాలు తక్కువ.
అధికారిక లెక్కల ప్రకారం కోటా ప్రాంతంలో
పొలాల్లో పనిచేసే స్త్రీలు పురుషుల కన్నా తక్కువ
వేతనాలు పొందేవారు. స్త్రీలు ఇళ్ళ వృత్తుల్లో
వైశిష్ట్యం ప్రత్యేకంగా సాధించారు. నేత నేయడం
సాంప్రదాయికంగా నాడు అన్ని తరగతుల స్త్రీల చేతా
విస్తృతంగా చేయబడేది. బెంగాలు లో
ధాకా మస్లిన్ తయారు చేసే నాణ్యమైన దారం
స్త్రీల చేత తయారు చేయబడేది – ఈ స్త్రీలు
గా ఉన్నత కులాల కు చెందినవారు. వారి
సూక్ష్మమైన కంటిచూపు నైపుణ్యం గల చేతివేళ్ళు
ఉండేవి. ఈ స్త్రీలు నైపుణ్యం గల పనివారి
కొలువు అంటే నెలకు రూ. 3 వరకూ
పొందేవారు. అవధ ప్రత్యేకంగా పేర్కొంటారు

చివరన వర్షి కూడా స్త్రీల ప్రత్యేకతయే!
అయితే ఇలాంటి స్త్రీలందరూ వర్తకుడు లేదా
మాస్టర్ వ్యక్తిత్వాలకు తగిన నియంత్రణ లో
పనిచేసేవారన్నది స్పష్టమైన విషయం.

Craft Production (16, 17 శతాబ్దాలలో) 7

చాలా వృత్తులకు కలప ఆధారంగా ఉండేది. కలపతో చేయబడ్డ భాగాల రవాణా సాధనాలుగా పల్లకీలు(1), ఎద్దుబండ్లు చెప్పవచ్చు. కేవలం చాలా శైలుల్లో చేసేవారు, ధనికుల కోసం చేసేవి బాగా అలంకరించబడి ఉండేవి.

భారత్ కి విశాల తీరరేఖ ఉన్నందున, ఉ.భా. చాలా నదులతో నిండబడినందున భారత్ కి పెద్ద సంఖ్యలో పడవలు(2), ఓడలు అవసరమయ్యేవి. విహారాలకై చిన్న చిన్న పడవల నుంచి విదేశీ వర్తకానికి పెద్ద పెద్ద ఓడల వరకూ అన్ని సైజుల్లో పడవలు తయారు చేసేవారు.

అరేబియా, బంగాళా ఖాతం లలో ఉన్న ఓడరేవులు - ధట్టా, సూరత్, బస్సేన్, గోవా, ట్రాంక్యూబార్, కొచ్చిన్, మచిలీపట్నం ప్రక్కనే ఉన్న నరసాపూర్, బాలాసోర్ పూర్, సత్ గావ్, చిట్టగాంగ్ ముఖ్యమైన నౌకా నిర్మాణ కేంద్రాలు. యూరోపియన్లు వారి కార్యక్రమాల్ని విస్తరం చేసినపుడు వారు వారి నౌకల్ని ఇక్కడ తయారు చేయించుకునేవారు. భారతీయుల నౌకలు యూరప్ వాటి కి బాగా

తగినట్టుగాని వారు గమనించారు, ~~అందువల్ల~~ వారు భారతీయులు నిర్మించిన నగల్ని కొనేవారు. 17 వ శ. ~~అంతా~~ 18 వ శ. ల చివర్లో ఇలా యూరోపియన్ డిమాండు పెరగడం వల్ల భారతీయ స్వర్ణకారుల పరిశ్రమ గణనీయంగా ~~ఊపు~~ అందుకుంది.

కలప లో కిటికీలు, తలుపులు, అనేక స్తంభ సౌందర్య(3) మంచాలు, పెట్టెలు మొదలైన తయారయ్యేవి. ధనికులు అధిక నాణ్యత గల కలప వాడేవారు.

ప్రతి ప్రాంతం దాని ప్రత్యేకతను సంతరించుకున్న వృత్తి తేడా కళ కలిగి ఉండేది. సూక్ష్మమైన గొప్ప చిత్రం మనం పరిశీలించవచ్చు.

ఇళ్ళు, భవనాలు, కోటలు, దేవాలయాల రాళ్ళని నిలువుగా వాడేవారు కాబట్టి రాళ్ళని చెక్కడం(4) ముఖ్య కళగా ఉండేది. భారతీయ రాతి పనివారు వారి నైపుణ్యానికి బాగా పేరొందినారు.

చెప్పులు, పుస్తకాల కవర్లు మొదలైన వాటికి తోలు(5) నైపుణ్యం దోహదపడుతూ ఉంది.

మొగలుల కాలంలో అహ్మదాబాదు, దౌలతాబాదు, లాహోర్, సియాల్‌కోట్, పాట్నా సమీపాన గల బిహార్‌షరీఫ్ మొ॥ అనేక కేంద్రాల్లో పేపరు (6) తయారు చేయబడేది. అహ్మదాబాదు పేపరు చాలా రకాల్లో ఉండేది ... ఇది అక్బరియా, ఖర్జీ, పశ్మియా లని పిలువబడి అమ్మేది. కాశ్మీరు పేపరు కూడా బాగా ప్రసిద్ధి పొందింది.

ఉ.భా. లో చాలా చోట్ల తయారైన పేపర్ని స్థానిక అవసరాలకే వాడేవారు. దక్షిణ భారతం లో పేపరు తయారీ పరిమితమైంది. చాలా వరకు పేపరు చేతితో తయారయ్యేది, coarse రకానికి చెందిందే.

పంట & ధాన్యం + నీళ్ల నిల్వ & మట్టి పాత్రల్ని వాడేవారు సమకాలీన సాహిత్యం... చాలా ఇళ్ల మట్టి టైల్స్ పైకప్పుల (పెంకుల) కలిగి ఉండేవి. మృణ్మయ సామాగ్రి (7) & గిరాకీ బాగా ఉండి ఉంటుంది. నిత్యావసరాలకు మృణ్మయపాత్రల & వస్తువుల తయారీ దేశమంతటా విరివిగా సాగేది.

పైన చెప్పిన coarse మృణ్మయాలే గాక ఉత్తమ crockery (8) కూడా తయారయ్యేది.

గాజు పుట్ట నాశ్నమైంది & కాగితం పుట్ట తేలికైంది ఆయన మట్టి crockery తయారీ గురించి Manucci (1663) పేర్కొన్నాడు. మార్షల్ (1670) కూడా దీన్నవు ప్రకార గమనించాడు.

దేశం లోని వివిధ భాగాల్లో గాజు తయారీ (9) ఉండేదా చెప్పబడ్డారు.

భారతీయుల కళాకారులు తయారు చేసే ఇతర వస్తువులు — సబ్బు (10), దంతపు (11) & గవ్వల వస్తువులు, కాగితపు వస్తువులు మొ॥ వి.

చాలా రకాలు అడవులపై (12) ఆధారపడ్డవి. లక్క లో గాజులు తయారు చేసేవారు. ఇత్తడి పై తయారు చేసేవారు. తలుపులు, కిటికీలు, బొమ్మల & వార్నిషింగ్ & లక్క ని వాడేవారు. బెంగాలు లక్క అత్యుత్తమమైంది. గుజరాత్ లో లక్క తో గాజులు, బొమ్మలు చేసేవారు. సీలింగ్స్ & కూడా లక్క వాడేవారు.

దక్షిణ తీరం లోని సముద్ర జలాల్లో ముత్యాలు (13) పండటం ని పలు సమకాలీన రచయితలు పేర్కొన్నారు.

Banking, Insurance and Credit systems

హుండీ బిల్స్ ఆఫ్ ఎక్స్ఛేంజ్ (Bills of Exchange)

మొఘలుల యుగం లో 'హుండీలు' ద్రవ్య లావాదేవీలకు ఒక ముఖ్య సాధనం అయ్యాయి. ఒక నిర్దిష్ట స్థానానికి ధనం తీసుకెళ్లాల్సిన వర్తకుడు ఆ ధనాన్ని ఒక 'సర్రాఫ్' వద్ద డిపాజిట్ చేస్తాడు. ఆ సర్రాఫ్ ఆ వర్తకుడికి 'హుండీ' ఇష్యూ చేస్తాడు. వర్తకుడు ఈ హుండీ ని తన గమ్య స్థానం లో సర్రాఫ్ ఏజెంటు కి సమర్పించి దాన్ని ధనరూపం లోకి మార్చుకోవచ్చు. ధన రవాణా/ ధన బదలాయింపు కి ఇది భద్రత గల అనువైన పద్ధతి గా మారింది. కాలక్రమం లో హుండీ దానంతటదే ఒక లావాదేవీ సాధనమయ్యింది. హుండీని ఒక లావాదేవి కోసం సమర్పించవచ్చు. ఎండార్స్‌మెంట్ తర్వాత హుండీని మార్కెట్లో స్వేచ్ఛ గా కొనుక్కోవచ్చు & అమ్మవచ్చు.

ఇర్ఫాన్ హబీబ్ ప్రకారం 'హుండీ' నెగోషియబిలిటీ (negotiability) క్రమంగా పెద్ద సంఖ్యలో హుండీలు కేవలం చేతుల

వెండి ల పైన ద్రా చేయబడడం & honour చేయబడడం జరిగే స్థితి ని కల్పించింది, మధ్య లో వాస్తవ క్రోఢ్య పేమెంట్లు తేలుండానే!"

వెండిల వాడకం ఎంత ఎక్కువగా ఉండేదంటే సామ్రాజ్య కోశాగారం, ప్రభుత్వం కూడా దాన్ని సింహాద్వారంగానే వాడేవారు.

ప్రతి వెండి పై సర్రాఫులు కొంత కమీషన్ వసూలు చేసేవారు. బదిలీ రేటు అప్పుడున్న వడ్డీరేటు మీద, వెండిని ఏ కాలానికి ద్రా చేశారు మొ॥ వాటిపై ఆధారపడేది. మరీ సప్లయి బాగుంటే రేటు తగ్గేది, మరీ కరువు గా ఉంటే రేటు పెరిగేది. సాధారణ పరిస్థితుల్లో ఢిల్లీ నుంచి ఆగ్రా కూడైన వెండి పై $1\frac{1}{2}$ %, ఢిల్లీ నుంచి సూరత్ కైతే 7 - 8 % కమీషన్ వసూలు చేసేవారు.
(1622 ప్రాంతం లో)

బ్యాంకింగ్

సర్రాఫ్‌లు బిల్స్ ఆఫ్ ఎక్స్చేంజి ఇష్యూ చేయడం మాత్రమే గాక భద్రత గల డిపాజిట్ల కోసం మనీ స్వీకరించేవారు. డిపాజిటర్ కి కావలసినపుడు తిరిగి ఇస్తారు. డిపాజిటర్ కి అతని డిపాజిట్ పై కొంత వడ్డీ ఇస్తారు. ఈ వడ్డీరేటు మారుతూ ఉండేది. 1630 లో సూరత్ లో 1645 లో ఆగ్రా లో ఉన్న రేట్లు ని బట్టి ఇది దాదాపు ఏడాది కి 9½ % ఉండేది. బ్యాంకర్లు ధనాన్ని అవసరాల్లో ఉన్న వారి కి అధిక వడ్డీరేటు కి ఋణాలు గా ఇస్తారు. రాజ్య కోశాగారం అధికారులు బ్యాంకర్ల కి ఋణాలిచ్చి వడ్డీ రేట్లు ని

రాజ్య కోశాగారం నుంచి ఈ బ్యాంకర్ల కి ఋణాలిచ్చి వడ్డీ ని లాభాలు [వ్యక్తిగతంగా వారి కి తమ కుటుంబానికి] ఉంచుకున్న సందర్భాలు కూడా చాలా కన్పిస్తాయి! తపన రాయ్ బెంగాల్ కి చెందిన జగత్ సేఠ్ గురించి రాస్తూ 'అధికం గా బాగా వీరు వదసగదాని కి బెంగాల్ కోశాగారాని కి వీరిచ్చిన ఆరాక్సెక్.. ఋణ వనరు గా.... కొంత వరకూ కారణం'

సుజన్ రాయ్ (1694) ప్రకారం సర్రాఫ్‌లు లావాదేవీల్లో చాలా నిజాయితీ గా ఉండేవారు. కొత్తవారు సైతం వేలరూ॥ డిపాజిట్ చేసి ఎప్పుడైనా తిరిగి తీసుకోవచ్చు

వడ్డీ రేటు

ఆ రోజుల్లో చాలా వరకు వర్తకం వడ్డీ లేని రుణాల ద్వారానే సాగేది. సాధారణంగా సర్రాఫులు[1], వర్తకులు[2] ఇరువురూ వడ్డీ వ్యాపారం లో ఉండేవారు. కొద్దిమంది Sah[3] అనే వాళ్ళు వడ్డీ వ్యాపారస్థులు కూడా ఉండేవారు. రైతులు[1] భూ.శి. చెల్లించుటకు అప్పు తీసుకొని పంట కాగానే తిరిగి చెల్లించేవారు. భూస్వాములు జమిందార్లు[2] రైతుల రోజు వారీ 2 శాతం వడ్డీ తీసుకొని భూ.శి. వసూళ్ళు అయ్యాక తిరిగి చెల్లించేవారు. వర్తకులకు[3] రుణాలివ్వడం కూడా విరివిగా సాగేది.

చిన్న రుణాలకు వడ్డీరేటు అంటూ చెప్పటం బాకీదారులకు కూడా కష్టమైన పని. వడ్డీరేటు వ్యక్తి[1] అవసరం, మొత్తం[2] అప్పు తీర్చే అంటే తిరిగి చెల్లించే శక్తి[3] మొ. వాటి పై ఆధారపడేది. 18 వ శ. లో బెంగాల్ రైతులు పేదలకు 150% వడ్డీరేటుకు కూడా రుణాలు తీసుకున్నట్లు తపన్ రాయ్ చౌదరి చూపించారు. వారిని రుణాల పై వడ్డీరేటు ప్రాంతాన్ని బట్టి మారేది.

ఉదా: 17 వ శ. లో ఆగ్రా, సూరత్ లలో వడ్డీరేట్లు 6-12% per annum మధ్య ఉండేవి ఇదే సమయం లో కోరమాండల్ తీరం లో 18-36% మధ్య మారుతుండేవి!

ఇంగ్లీష్ ఫ్యాక్టరీ ఈ వడ్డీరేట్లపై నిఘా నేత్రం ఉంచేది. దేశంలో ఎక్కడ తక్కువ వ.రే. ఉంటే అక్కడ ఋణాలు తీసుకొని వాటిని దేశం లో వివిధ ప్రాంతాల్లో ఉన్న తమ ఫ్యాక్టరీ కేంద్రాలకు పంపేది!

వివిధ ప్రాంతాల్లో వడ్డీరేట్ల మధ్య మరీ ఎక్కువ తేడాలు ఉండటమన్నది ఫైనాన్షియల్ మార్కెట్ సమైక్యం చెందలేదన్న విషయాన్ని తెలుపుతుంది.

సాధారణంగా మధ్యయుగం చరిత్రకై దొరికే ఆధారాల్లో తరచూ ఒక నెల కి వడ్డీరేట్ల ప్రస్తావన కన్పిస్తుంది. ఇలా వ.రే. నెల కి ఉద్దేశించి చెప్పడమన్నది ఆనాడు ఋణాలు చాలా స్వల్ప కాలాల కి ఇవ్వడాన్ని సూచిస్తుందని ఇర్ఫాన్ హబీబ్ అంటారు.

<u>Bottomry</u> బాటమ్రీ

ఆనాడు సముద్రయానం / రవాణా లో తీవ్ర అస్థిరత... ప్రమాదకర పరిస్థితులుండేవి... ఇది bottomry

అనే కొత్త పద్ధతి కి దారి తీసింది. మొగలుల కాలం లో బాగా ప్రాచుర్యం పొందిన ఒక రకం స్పెక్యులేటివ్ పెట్టుబడి ఇది. Bottomry లో ధనాన్ని 14 నుంచి 60 %. మధ్య బాగా ఎక్కువ వడ్డీ రేటు కి ఋణం గా ఇస్తారు. ఒక నిర్దిష్ట గమ్యస్థానాని కి కార్గో / నౌకా సరకు లో పెట్టుబడులు పెట్టేందుకు ఋ ణాలిస్తారు. వడ్డీరేటు సముద్రయానం లో ఉన్న రిస్క్ మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. సముద్రయానపు రిస్కులన్నీ ఋణాలిచ్చేవాడే (lender) భరించాలి.

భాగస్వామ్యం

భా.స్వా. లో వర్తకులు వారి వనరులన్నీ వర్తకం చేసేందుకు ఒక చోటు చేరుస్తారు (pooled) కొందరు వ్యక్తులు విదేశ / సముద్రాంతర వర్తకం కోసం జాయింట్ వెంచర్లు ఏర్పరిచేవారు. అక్బరు కాలం లో నవాబ్ ఉలుగుబిద్దీన్ ఖాన్ కి నవాబ్ కిలిచ్ ఖానలు ఒక ఓడ ని నిర్మించి వర్తకాన్ని జాయింట్ గా చేశారు. కొన్నిసారి

బ్రోకర్లు కూడా జాయింట్ వెంచర్లు చేపట్టేవారు.
1662 లో భీమా ఠాకుర్ & సామజి (సూరత్ వారు)
ఒక నౌక (మేఫ్లవర్) ని భాగస్వామ్యం లో కొని
& fitted her for a voyage.

ఇన్సూరెన్స్ (భూమార్గ & సముద్ర మార్గ)

మొఘలుల కాలం లో పరిమితమైన మేర ఆచరణ లో ఉన్న మరో వాణిజ్య పద్ధతి 'బీమా'. చాలా సందర్భాల్లో 'సర్రాఫ్' లే వస్తువుల సురక్షిత డెలివరీ & బాధ్యత వహించేవారు. అయితే ఇంగ్లిష్ ఫ్యాక్టరీ రికార్డుల్లో భూ & సముద్ర మార్గాల ద్వారా రవాణా అయ్యే సరుకుల బీమా గురించిన ప్రస్తావన కనిపిస్తుంది. సముద్రం విషయం లో నౌక, నౌక లోని సరుకు రెండూ బీమా చేయబడేవి. ఫ్యాక్టరీ రికార్డుల్లో ఇన్సూరెన్సు రేట్లు కూడా నమోదు చేయబడ్డాయి.

18 వ శ॥ కల్లా బీమా పద్ధతి బాగా పాతుకు పోయింది, విస్తృతంగా ఆచరించబడేది కూడా... వివిధ గమ్యస్థానాల కోసం

వివిధ రకాల సరుకుల పై ఇన్సూరెన్సు రేట్లు వేరుగా
మనకి నాటి ఆధారాల్లో దొరుకుతున్నాయి.
వీటిని గమనిస్తే భూ మార్గపు సరుకుల పై
రేట్లు కన్నా సముద్ర మార్గపు సరుకుల పై
చాలా ఎక్కువ బీమా రేట్లు ఉండడం
కొట్టవచ్చినట్లు కనిపిస్తుంది.

రెండు రకాల ఇన్సూరెన్సులు ఉండేవి. అవి

1) ఇన్సూరర (Insurer) గమ్యస్థానానికి
సరుకు ని భద్రం గా అందించేందుకు బాధ్యత
వహిస్తాడు.

2) రవాణా లో సరుకులు పోతేనా లేదా
పాడైతేనే / నాశనమైతేనే ఆ పరిస్థితుల్లో
రిస్క్ ని మాత్రమే కవర్ చేసే బీమా

— o —

Credit System

మొగలుల కాలం లో వ్యాపిస్తున్న వర్తక వాణిజ్యాలకు విస్తారమైన ఋణ వ్యవస్థ సేవలందించేది. ప్రత్యేక కుల-వర్గాలు నిర్దిష్ట ఋణ వసతి లు ప్రత్యేకంగా సాధించాయి! వాణిజ్య కార్యకలాపాలు ఉన్నత స్థాయిలో ఋణాల సహాయం వర్తకుల(1) నుంచే వచ్చేది.

17 వ శ. లో విర్జి వోరా వంటి పెద్ద వర్తకులు వాణిజ్య ఋణాల 8 ప్రధాన వనరు. 18 వ శ. ఆరంభానికి వర్తక కార్యకలాపాల్లో ప్రత్యేకీకరణ పెరిగింది. జగత్ సేఠ్ వంటి వారు కేవల వాణిజ్య కార్యకలాపాల పై కన్నా ఫైనాన్షియల్ కార్యకలాపాల పై ఎక్కువ గా దృష్టి కేంద్రీకరించడం కనిపిస్తుంది.

మొగలుల కాలం లో 'హుండీ'(2) ప్రముఖ ఋణ వ్యవస్థ గా ఎదిగిన బిల్స్ ఆఫ్ ఎక్స్ఛేంజి విధానం. నిర్దిష్ట కాలం సాధారణంగా 2 నెలలు లేదా అంతకన్నా తక్కువ కాలానికి / కాలం లో, నిర్దిష్ట గమ్యస్థానం లో [illegible] చెల్లించేలా ఇచ్చే ప్రమాణాలే హుండీ. ఇందులో వడ్డీ రేటు, బీమా ఛార్జీలు, ధన బదలాయింపు ఖర్చు లకు డిస్కౌంట్ చేస్తారు. ఛార్జీలు ప్రాంత ప్రాంతానికి మారేవి. పైగా అవి స్థిరంగా ఉండేవి కావు.

పెద్ద వాణిజ్య లావాదేవీల్లో ద్వారాలునే డబ్బు
గాక హుండీలతో పేమెంట్ కు ప్రమాణ
పద్ధతి అయ్యాయి. ముఖ్యంగా సుదూర వర్తకానికి
హుండీలు బాగా వాడేవారు. ∴

1) ఈ విధమైన పేమెంట్ వల్ల నాణాలకి పెరుగుతున్న
రుణ డిమాండ్ ని తట్టుకోవచ్చు / దానికి
వీలుంటుంది.

2) దూర ప్రాంతాలకి డబ్బు బదిలీ చేయడం లో
ఉన్న రిస్క్ ని తగ్గించింది.

పూర్తిగా అభివృద్ధి చెందిన ఈ హుండీల
విధానం లో మార్కెట్ వృద్ధి చెందడం వల్ల అవి
పెట్టుబడులకి ఛానెల్ అందించాయి. ఈ వ్యాపారం
ప్రధానంగా ప్రొఫెషనల్ ధన-బదిలీదార్లు 'సర్రాఫ్'
లచే చేయబడేది. (3) సర్రాఫ్‌లు ఇండిజినల్ బ్యాంకర్స్
గా కొత్త & ప్రముఖ పాత్ర పొందారు. వీరు
డిమాండు మీద తిరిగి చెల్లించే డిపాజిట్లు ని
స్వీకరించి, దాని పై వడ్డీ చెల్లించేవారు. వీటిని
వర్తకులకి అధిక వడ్డీరేటుకి అప్పుగా ఇచ్చేవారు.
ఈ డిపాజిట్లు ని ధన, వస్తు రూపాల్లో అంగీకరించే
వారు. ఇలా సర్రాఫ్‌లు రుణ సప్లయర్లు గా

ప్రత్యేక సేవలందించారు.

సామ్రాజ్య(4) కోశాగారం, ఉలేమలు(5) సృష్టి రుణ వసతుల్లో చెప్పుకోదగ్గవారు. షాజహాను కాలం లో కోశాగారం వర్తకులకి రుణాలిచ్చిన సందర్భాలు చాలా ఉన్నాయి. ఇండిగో ని రాజ్య గుత్త గా ప్రకటించారు.... ఈ ఏర్పాటు ప్రకారం, గుత్త హక్కులు + గణనీయ రుణం వర్తకులకి లాభాలు పంచుకునే షరతు పై ఇవ్వబడేవి. షయిస్తా ఖాన కొన్నిసార్లు వర్తకుల్ని తన నుండి రుణాలు తీసుకోవాల్సింది గా ఒత్తిడి చేయడం గమనించవచ్చు!

ఇస్లాం usury ని విస్పష్టంగా గట్టిగా నిషేధించినప్పటికీ మొగలు ప్రభుత్వం లోనే వడ్డీ వ్యాపారం లో usury లు పాల్గొనడాన్ని మనం గమనించవచ్చు. రుణ వ్యవహారాల్లోని డీలర్ల కి రాజ్య యంత్రాంగం పూర్తి రక్షణ కల్పించడం మనం గమనించవచ్చు.

అతే, రుణ విధానం ప్రధానంగా ఒకరి ని నమ్మగలగడం, వారి క్రెడిట్ మీదే గాని సంక్లిష్ట న్యాయవ్యవస్థ మీద ఆధారపడదు కాబట్టి

బ్యాంకర్లని వడ్డీవ్యాపారుల్ని సత్రవు మార్గం లో ఉంచేవి రాజ్య యంత్రాంగం లో చాలావరకు సంబంధం లేనివి, స్వతంత్రమైనవి.

తరువాత స్థాయి వాణిజ్యం లో ఋణం

స్థానిక మహాజన (6) నుంచి వచ్చేది. ఈ స్థాయి లో వర్తకాన్ని ఫైనాన్స్ చేయడమన్నది కేవల మార్కెట్ లావాదేవీ కంటే కొంచెం అధికమైంది (సాంఘిక హోదా/గౌరవం కూడా ఇమిడి ఉండేది). వడ్డీవ్యాపారి లేదా ఋణాలిచ్చేవాడి కి వర్తకుడు కొంత లొంగి ఉండడం కనిపిస్తుంది! మహాజన కాపిటల్ సప్లయి చేసేవాడు... వస్తువులు వివిధ ప్రాంతాల్లో అమ్మేవారు.... వర్తకుడు వెనక్కి తీసుకొచ్చిన సరుకుల నుంచి వడ్డీ, మూలధనం మహాజన తీసుకొనేవాడు. వృత్తికారుడు (artisan) ఒకడే మాదిరి గా ఋణాల మీద ఆధారపడి ఉన్నట్లు కనిపిస్తాడు. కనుక వడ్డీరేటు చాలా ఎక్కువ గా ఉండి ఉండొచ్చు.

1) ధనిక / పెద్ద వర్తకులు
2) హుండి
3) బ్యాంకర్లుగా సర్రాఫులు
4) రాజ్య కోశాగారం
5) కులీనులు
6) స్థానిక మహాజనులు

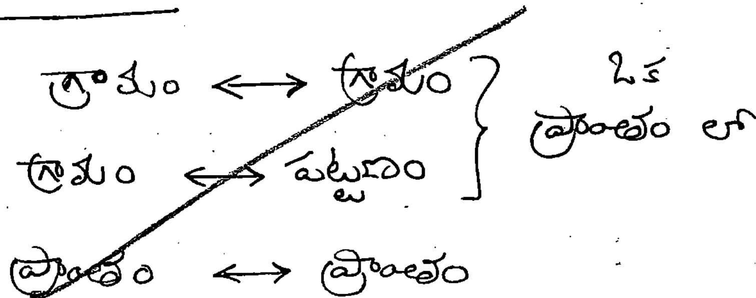
Indian Mercantile Classes

మొఘలు భారతదేశం లో వర్తకులు, షరాఫులు, వడ్డీ వ్యాపారులు, బ్రోకర్లు మొ॥ వారు మార్కెట్లో వ్యవహరించేవారు. ఒక్కోసారి ఒకే వ్యక్తి ఏక కాలం లో రెండు అంతకంటే ఎక్కువ పనులు కూడా చేసేవాడన్నది మనం గమనించాలి. క్రింద వర్తక వాణిజ్యాల్లో మొఘలుల యుగం లో వివిధ వర్గాల్ని వారి పాత్రల ఆధారం గా వర్ణించడం జరిగింది.

వర్తకులు

సైద్ధాంతికం గా వైశ్యులు వ్యాపారం లో ఉండాలి. కాని ఆచరణ లో వైవిధ్య నేపథ్యాంగల ప్రజలు వర్తకం లో పాల్గొవచ్చు & పాల్గొన్నారు కూడా. అయితే మొగలు కాలం లో కొన్ని సమూహాలు, కులాలు కొన్ని ప్రాంతాల్ని డామినేట్ చేయడం మనకు కనిపిస్తుంది.

బంజారాలు

గ్రామీణ - నగర వర్తకాని & బంజారాలు ముఖ్య వారధులు. అయితే వీరు వారి వర్తక కార్యకలాపాల్ని

కొద్ది వస్తువుల పై పరిమితం చేసారు - ధాన్యం,
పప్పు దినుసులు, పంచదార, ఉప్పు మొ||వి. వీరు
ను. ఎద్దుల పెద్ద సంఖ్యలో కలిగివున్నట్లు ఒకరి
ఉండి ప్రాంతం నుండి మరొ ప్రాంతాని కి సరుకుల్ని
రవాణా అమ్మకాలు జరిపేవారు. వీరు రాజు
సైన్యాల్ని కూడా అనుసరించేవారు... సైన్యం వెంట
కూడా వెళ్ళేవారు - తుఘ్లక్ & జహాంగీర్.

బంజారాలు సాధారణం గా వారి కుటుంబాలతో
సమూహాలు గా కలిసి వెళ్ళేవి. ఇలా కలిసి వెళ్ళే
సమూహాన్ని తండా అంటారు, దీని నాయకుడు
"నాయక". తండా లో ఒక్కసారి స్త్రీలు, పిల్లలు
కలిసి 600-700 మంది ఉండొచ్చు, ప్రతి
కుటుంబం వారి సొంత ఎద్దు కలిగి ఉండేది.

బంజారాలు గా ఎందరో ముస్లింలు వర్తకులు
ఉండేవారు. కొందరు చరిత్రకారులు వీరు
వర్తకం చేసే వస్తువుల ఆధారంగా వీరిని 4
రకాలుగా చెప్పారు. అవి ధాన్యం, పప్పుదినుసులు;
పంచదార; ఉప్పు; & కలప + వంట చెరకు...

బంజారాలు ద.భా. లో చాలా భాగాల్లో
పని చేసేవారు. కాని ఇలాంటి పనే చేసే

వర్తకులు ఇతర పేర్లు గలవారు కొందరున్నారు -

సింధ్ లో - Nahmardis నహామర్దీలు

హిమాలయాలకు వింధ్యాలకు మధ్య ఉండే

మరో సంచార వర్తకులు - భోటియాలు..

<u>వివిధ ప్రాంతాల్లో వర్తకులు</u>

వైశ్యుల్లో ఉపకులం 'బనియాలు' ఉ.భా.లో

దక్షిణ లో అగ్ర వర్తకులు. వీరు హిందూ, జైన

(ము. గుజరాత్ రాజస్థాన) మతాల కు చెందినవారు.

పంజాబు - ఖత్రీలు

గోల్కొండ - కోమట్లు కోమటి

బనియ < వణిక్ = వర్తకుడు.

చాలా మంది బనియాలు వారి సొంత ఊరుని

సూచించే ఇంటి పేరు కలిగి ఉండేవారు.

ఉదా: అగర్వాల - అగ్రోహ (నేటి హర్యానా)

ఓస్వాల్ - మార్వార్ లోని ఓసి

బహుశా మార్వార్ అత్యధిక వర్తకుల్ని అందించిందని చెప్పవచ్చు.. వీరందర్నీ సాధారణంగా మార్వారీలు అంటారు. వీరు భారత దేశమంతటా కనిపిస్తారు. మొగలుల కాలం లో ఈక

మార్వాడీలు అతిముఖ్యమైన ప్రముఖ వర్తక వర్గం. ఈ వర్తకుల్లో చాలా సన్నిహిత కుల సంబంధాలు ఉండేవి. వీరు వీరి సొంత కౌన్సిల్స్ - మహాజనలను కలిగి ఉండేవారు.

సమకాలీన యూరోపియన్ యాత్రికులు బనియాల నైపుణ్యాన్ని చూసి మెచ్చుకున్నారు. వారి అకౌంటింగ్, బుక్-కీపింగ్ నైపుణ్యాన్ని ఎంతో కీర్తించారు. బంజారాల మాదిరి గా గాక బనియాలు అన్ని రకాల వస్తువుల వర్తక కార్యకలాపాల్లో పాల్గొనేవారు. గ్రామస్థాయిలో వీరు ధాన్యం, ఇతర వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల వర్తకం చేసేవారు. వారు రైతులు ఇతర ప్రజలు అవసరాలకు ప్రభుత్వ ఉద్యోగులు కులీనులకు కూడా రుణాలు ఇస్తూ వడ్డీ వ్యాపారులు గా కూడా ఉండేవారు. నగరాల్లో పట్టణాల్లో బనియాలు ధాన్యం, వస్త్రాలు, బంగారం, వెండి నగలు, మసాలా దినుసులు తదితర వస్తువుల వర్తకం చేసేవారు. వారిలో కొందరికి మిలియన్ల రూపాయల ఆస్తి ఉండేది. వారు సొంత నౌకలు కూడా కలిగి ఉండేవారు. బనియా సంస్కృతి మొత్తం గా వారి నిరాడంబరతకు (simplicity) పొదుపుకు (frugality) ప్రతిబింబించింది.

పంజాబు లో ఖత్రీలు ప్రధాన వర్తక వర్గం.
ఈ వర్గం లో హిందువులు, ముస్లింలు, శిక్కులు ఉండేవారు. వీరిలో చాలా మంది ని ఇస్లాం లోకి మార్చారు.

13 – 17 శతాబ్దాలలో ఢిల్లీ, పంజాబు, సింద లాంటి ఇతర భాగాల్లో ముల్తానీలు ప్రముఖ వర్తక సమూహం.

గుజరాతు లో బోహ్రాలు ప్రధాన వర్తక సమూహం. వీరు చాలా వరకు ముస్లింలు. గుజరాతు ఉత్తర పశ్చిమ ప్రాంతాల్లో ఉండే బోహ్రాలు ప్రధానంగా నగర సమూహాలు (Urban community). వీరి లో విభిన్నవర్గీయులు కూడా ఉన్నారు. పశ్చిమ తీరం లోని ఇతర ముస్లిం వర్తక సమూహాలు గా "ఖోజాలు" "కచ్ఛి మెమనలు". (Khojahs and Kutchi Memons of Gujarat.)

దక్షిణ భారతం

ద. భా. లో అనేక వర్తక సమూహాలు ప్రముఖ పాత్ర పోషించాయి.

చెట్టి < సంస్కృత పదం శ్రేష్ఠి

చెట్టిలు బహుశా బాగా ధనిక వర్తకులై ఉంటారు. కోరమాండల్ తీరం లో ఒరిస్సా వరకు ఉండే వర్తకులు కళింగులు. కోమటిలు వర్తక కులానికి చెందిన వర్తకులు. వీరు ప్రధానంగా వస్త్రాలకి ప్రసిద్ధి గా ఉండేవారు. దక్షిణ తీరం లో సరుకుల్ని భూ లోపలి భాగాల (hinterland) నుంచి ఓడరేవులకి చేరవేసేవారు. వీరు ప్రధానం గా తెలుగువారు.

చెట్టిల మాదిరిగానే మరో వర్తక సమూహం ఛులియాలు. వీరు కూడా నాలుగు ఉప-సమూహాలు. వీరి లో మరక్కయర్లు అత్యంత, అగ్రవ్యాపారులు వర్తకం చేసే బాగా ~~అత్యధిక~~ ధనికులు. వీరు చాలా mobile group, వీరిలో చాలా మంది సిలోను, మాల్దీవులు, మలక్కా, జావా, కాంటాతీరం, సియాం, బర్మా లలో స్థిరపడ్డారు. భారత్ లో వీరు దక్షిణ కోరమాండల్, మదుర, కడ్డలూర్, పోర్టోనోవా, నాగోర్, నాగపట్నం, కాయల్పట్నం మొ|| చోట్ల ప్రముఖ వర్తకులు గా ఉన్నారు. వీరు ప్రధానంగా వస్త్రాలు, మసాలా దినుసులు, ధాన్యం, ఎరువు చేపలు, ఉప్పు, ముత్యాలు, విలువైన లోహాలు మొ|| వాటిలో వర్తకం చేసేవారు.

కోరమాండల్ నుంచి మలబారు & శ్రీ
లంక & చేసే వర్తకం లో Christian Paravas
చైతన్యవంతం గా ఉన్నారు. వీరు కొన్ని / లేక వర్తకం లో
బ్రోకరేజి లో ప్రత్యేకీకరణ సాధించారు.

ముస్లిముల్లో కొలింగ్ ముస్లింలు సముద్రాంతర షిప్పింగ్ చేసేవారు. వీరు మద్రాసు & దక్షిణాన ప్రాముఖ్యంగా ఉండేవారు. బంగాళా ఖాతం లో ప్రధాన వర్తకులు. ఇండో-అరబ్ సంతతి మోప్లా ముస్లింలు కూడా దక్షిణాన ముఖ్య వర్తకులే.

కొందరు గుజరాతీ వర్తకులు కూడా మద్రాసు ప్రాంతం లో స్థిరపడ్డారు.

విదేశీ వర్తకులు

మొగలుల కాలం లో దాదాపు అన్ని వర్తక కేంద్రాల్లోనూ విదేశీ వర్తకుల ఉనికి ప్రస్తావించబడింది. యూరోపియన్లు వీరిలో అతి ముఖ్యులు. ఇతరుల్లో అర్మేనియన్లు ముఖ్యులు. వీరు టిబెట్ నుంచి సాగరం వరకూ అన్ని ప్రాంతాలలో వర్తకం చేశారు. ఆం, ఢి, సూ లలో స్థిరపడ్డారు. ఖొరసానియన్లు, అరబ్బులు, ఇరానీలు కూడా తరచుగా భారత మార్కెట్లని దర్శించేవారు.

వడ్డీ వ్యాపారులు & సర్రాఫులు

ఉ. భా. లో చాలా ప్రాంతాల్లో సంప్రదాయ వర్తకులు వర్తకులుగా, వడ్డీ వ్యాపారులుగా ద్వంద్వ పాత్ర పోషించేవారు. గ్రామాల్లో సంప్రదాయ బనియాలు రైతులకు భూ.శి. చెల్లించేందుకు రుణాలు ఇచ్చేవారు. పట్టణాల్లో & పెద్ద ప్రాంతాల్లో కూడా వర్తకులు వడ్డీ వ్యాపారులు గా వ్యవహరించారు.

సర్రాఫులు కూడా ముఖ్య విధులు నిర్వర్తించారు. అవి

i) ధన బదిలీదార్లు Money - changers

ii) బ్యాంకర్లు గా

iii) బంగారం, వెండి & నగల వర్తకులు గా

సర్రాఫులు ధన-బదిలీదార్లు గా నాణేల లోహ స్వచ్ఛతని వాటి బరువుని సరిగా అంచనా వేయడం లో అద్భుత నిపుణులు. వీరు నాణేల కరెంట్ ఎక్స్ఛేంజ్ రేటు ని కూడా నిర్ణయించే వారు. ట్రావెర్నియర్ "భారత్ లో సర్రాఫ్ లేకపోతే గ్రామం చాలా చాలా చిన్నదై ఉండేది.

ఈ సర్రాఫ్ గ్రామం లో బ్యాంకరు గా (to make remittances of money) లెటర్స్ ఆఫ్ ఎక్స్చేంజి ఇష్యూ చేసేవాని గా ఉంటాడు."

మొగలు టంకశాల వ్యవస్థ లో సర్రాఫ్ ఒక అంతర్భాగం! ప్రతీ టంకశాల కి ఒక సర్రాఫ్ ఉంటాడు. ఇతడు bullion స్వచ్ఛత ని ఫిక్స్ చేస్తాడు. ముద్రణ పూర్తయ్యాక ఇతడు నాణేల స్వచ్ఛత ని పరీక్షించేవాడు.

బ్యాంకర్లు గా డిపాజిట్లు తీసుకోవడం, ఋణాలు ఇవ్వడం (వడ్డీ పై) చేసేవారు. బిల్స్ ఆఫ్ ఎక్స్చేంజ్ లేదా హుండీలు ఇష్యూ చేసేవారు, ఇతరులు ఇష్యూ చేసిన వాటిని honour చేసేవారు.

బ్రోకర్లు

ఉ.భా. లో టర్కుల దండయాత్ర నేపథ్యం లో దల్లాల్స్ ఒక ప్రత్యేకీకరణ పొందిన మెర్కంటైల్ ప్రొఫెషనల్ వర్తక సమూహం గా చైతన్యవంతం గా మసలుతూ కన్పిస్తారు. వివిధ వాణిజ్య కార్యకలాపాల్లో & లావాదేవీల్లో వీరు మధ్యవర్తులుగా వ్యవహరించారు. అంతర - ప్రాంత , విదేశీ వర్తకం బాగా పెరగడం తో

వీరు కీలకమయ్యారు. విదేశీయుల్లని వర్తకులు సుదూర ప్రాంతాల వర్తకులు వీరి పై బాగా ఆధార పడ్డారు. జాన్ కైసర ప్రకారం విదేశీ వర్తకులు ఉత్పత్తి కేంద్రాలు, మార్కెటింగ్ పద్ధతులు, భాష తెలియని కారణం గా వారి వర్తక లావాదేవీల కోసం స్థానిక బ్రోకర్ల మీద ఆధారపడక తప్పదని అన్నారు. [భారతీయ బ్రోకర్ల ఆవశ్యకత కు గల కారణాలు i) ఒకే వస్తువు కు ఉత్పత్తి కేంద్రాలు దేశమంతటా వ్యాపించి ఉండడం.

ii) ఈ కేంద్రాల సొంత ఉత్పత్తి (individual output) తక్కువ (కొన్ని కేంద్రాలు కొన్ని నిర్దిష్ట వస్తువుల్లోనే ప్రత్యేకీకరణ పొందాయి.)

iii) ఒకే మార్కెట్లో ఒకే వస్తువుల కోసం చాలా మంది కొనుగోలుదార్లు పోటీ పడడం)

ఫ్రైయర్ (17 వ శ॥ చివర్లో) "బ్రోకర్లు లేకుండా ఇటు స్థానికులు గాని అటు విదేశీయులు గాని ఏ వర్తకం చేసేవీలు లేదు" అన్నాడు.

భారతీయ బ్రోకర్లు విదేశీ ఓడరేవుల్లో మెండుగా కనిపిస్తారు. కొన్నిసార్లు మొత్తం వ్యవహారం

భాగస్వామ్యం లో బ్రోకర్లు గా పనిచేసేవారు.

జాన్ కైసర్ A. Jan Qaisar బ్రోకర్లని 4 రకాలు గా చెప్పారు. అవి

(i) కంపెనీలు, వర్తకులు చేత ఉద్యోగాల్లో నియమింపబడ్డవారు.

(ii) చాలా మంది క్లయింట్లు కి పని చేసే వారు

(iii) అంతర్జాతీయ ప్రాతిపదిక పై బ్రోకర్ - కాంట్రాక్టర్లుగా పని చేసేవారు.

(iv) వాణిజ్య కేంద్రాల్లో ప్రభుత్వం బ్రోకర్లని వస్తువుల అమ్మకం & కొనుగోలు నమోదు చేయుటానికి నియమించేది.

స్వతంత్రంగా పనిచేసే బ్రోకర్లని వారి భాగస్వామ్య ప్రాంతాల ఆధారం గా వివిధ గ్రూపులుగా వర్గీకరించవచ్చు. కొందరు నిర్దిష్ట ఒక వస్తువు ఉదా. కి సిల్క్, పత్తి, ఇండిగో మొ.వి. లోనే పనిచేసేవారు. ఇంకొందరు ఒకటి కంటే ఎక్కువ వస్తువుల్లో పనిచేసేవారు. కొందరు సబ్ బ్రోకర్లు లేదా అండర్ బ్రోకర్లు గా పనిచేసేవారు. - బాగా పాలుపంచుకునే బ్రోకరు కి.

బ్రోకర్ల కమీషన్ నిర్దిష్టంగా ఫిక్స్ చేయబడలేదు. ఇది వస్తువు మీద, లావాదేవీ పై బ్రోకరు కృషి మొ.న వాటి పై ఆధార పడేది. సాధారణంగా బ్రోకరేజి లావాదేవీ విలువ లో 2% ఉండేది. కొనుగోలుదారు

అమ్మకం దారు చెరి 1 %. చెల్లిస్తారు.

రెగ్యులర్ గా ఉద్యోగం లో ఉండే బ్రోకర్ల కి నెల జీతం ఇచ్చేవారు. ఇంగ్లీషు కంపెనీ రికార్డుల్లో వారి బ్రోకర్ల జీతం నెలకి రూ. 10 - 38.

వారి క్లయింట్లకి వస్తువుల్ని కొనడం, అమ్మడం లో సహాయపడటం తో పాటు, ఉత్పత్తి వ్యవస్థ లో బ్రోకర్లు కీలక పాత్ర పోషించారు. వృత్తికారుల కి (artisans) అడ్వాన్సు చేయబడే ధనం (dadni) చాలా వరకు బ్రోకర్ల ద్వారానే చేయబడేది.

— o —

<u>మహాజన్</u> అనేది ఒక నిర్దిష్ట ప్రాంతం లో ఒక నిర్దిష్ట వస్తువు లో వర్తకం చేసే వర్తకుల సంస్థ, వర్తకుల కులం తో దీనికి సంబంధం లేదు. ఈ సంస్థ కి నాయకత్వం వహించే పెద్ద వర్తకుణ్ని కూడా మహాజన్ అనడం కద్దు. ఇవిగాక కుల ఆధారిత సంస్థలు కూడా ఉండేవి.

నగరం లో బాగా ధనికుడైన & మంచి ప్రభావం గల వర్తకుణ్ని నగర సేఠ్ అంటారు.

కొన్ని సార్లు ఇది వంశపారంపర్య బిరుదుగా కూడా భావించబడేది. నగరసేఠ ప్రభుత్వానికి వర్తక వర్గానికి మధ్య వారధి గా ఉండేవాడు.

వర్తకుల్లో ఏమైనా వివాదాలుంటే మహాజన్లు వాటిని పరిష్కరించేవి. సాధారణంగా వాటి నిర్ణయాల్ని అందరూ గౌరవించేవారు. మొగలు పాలనా యంత్రాంగం కూడా ఈ మహాజన్లని గుర్తించింది. ఘర్షణలు, వివాదాలు, వివిధ విధానాలకై మద్దతు మొ. సందర్భాల్లో మహాజన్ల సాయం ప్రభుత్వం కోరేది.

వర్తకులు భారీ వనరులున్నా (ఉదా: కి విర్జి వోరా మరణసమయం లో రూ. 80,00,000 ఎస్టేట వదిలి వెళ్లడు!) రాజకీయాల పై ఏమంత ఆసక్తి కనబరిచేవారు కారు.

స్థానిక రాజకీయాల నుంచి వర్తకులు దూరంగా ఉన్నా కులీనులు మాత్రం వర్తకం లో వేలు పెట్టేవారు. పెద్ద, చిన్న అధికారులందరూ వారి అధికారాన్ని ఉపయోగించి వర్తకం లో లాభాలు సంపాదించాలని ప్రయత్నించేవారు!

Science & Technology

16th to Mid 18th Century

Science భౌతిక శాస్త్రం, ఖగోళ, రసాయన, వైద్య, భౌగోళిక & గణిత శాస్త్రాలలో చెప్పుకోదగ్గ పురోగతి ఏమీ లేదు. సంప్రదాయ విజ్ఞానం బోధించబడడం, చర్చించబడడం, వ్యాఖ్యానాల రూపం లో తిరగ రాయబడడం (విలువైన కొత్త అంశాలేవీ జోడించకుండానే) కొనసాగింది.

అయితే మొగలుల కాలం లో కొందరు బాగా విద్యావంతులు, ప్రతిభ గల శాస్త్రవేత్తలు ఉన్నారన్న విషయాన్ని మనం మరువరాదు. వారిలో ఒకరు మీర్ ఫతుల్లా షిరాజీ. ఇతనికి కొన్ని యాంత్రిక సాధనాలు (mechanical devices) ఆవిష్కరించిన ఘనత ఉంది. అక్బరు ఆదేశం మేరకు ఇతడు 'నిజమైన' సౌర క్యాలెండరు (దీన్ని 'ఇలాహీ' అంటారు) రూపొందించాడు — 1584 లో. అయితే ఇతడు ఏ కొత్త శాస్త్రీయ సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించ లేదు.

యూరోపియన్ల విజ్ఞానం గాని భారతీయులకు పూర్తిగా తెలియదు. అబుల్ ఫజల్ కి యూరోపియన్ల అమెరికా యాత్రల విషయం తెలుసు. కాని

స్మృతుల కూడా చాలా సూత్రాలు, అలాగే లా ఆఫ్ గ్రావిటి మొదలు భారతీయులకు తెలియును. బెర్నియర్ భారతీయుల అనాటమీ పరిజ్ఞానం దారుణంగా ఉందని వాపోయాడు. అతడు రక్త ప్రసరణ లో విలియం హార్వే, డెకార్ట్ లు కనుగొన్న విషయాలను వివరించ ప్రయత్నించగా మన హకీంలు వైద్యులు వాటి పై ఏ ఆసక్తి చూపలేదు.

Technology

(1) Agricultural technology

మొఘలుల కాలం లో తీవ్ర మార్పులేవీ కనిపించవు. అయితే విత్తడానికి ఈ యుగం లో broadcasting, seed-drill లతో పాటు dibbling కూడా మనకు ఆధారాలు కనిపిస్తాయి. ఈ యుగం లో ఒక గణనీయ ప్రగతి గా కొత్త పంటలు, మొక్కలు, పళ్లు ప్రవేశపెట్టబడడాన్ని చెప్పుకోవచ్చు. ఇవి చాలా వరకు యూరోపియన్ల చే ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి. అందులో పోర్చుగీసు వారిచే ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి. మొఘలు పాలకులు మధ్య ఆసియా పళ్లను భారత లో బాబరు కాలం నుంచే పెంచడం ప్రారంభించారు.

పోగాకు ప్రవేశ పెట్టబడడమన్నది 'హుక్కా-స్మోకింగ్' కి దారి తీసింది.

పశ్చిమ, మధ్య ఆసియాలలో బాగా ప్రాచుర్యం పొందిన గ్రాఫ్టింగ్ టెక్నిక్ (grafting) భారత్ లో క్రీ.శ. 1550 తర్వాతనే ప్రాచుర్యంగా వాడబడిందని P. K. Gode అభిప్రాయం.

② టెక్స్‌టైల్ టెక్నాలజీ

17 వ శ॥ లో తీవ్ర పురోగతి ఏమీ లేదు. రెండు మార్పులు మాత్రం పేర్కొనదగ్గవి.

① అక్బరు ఆదరణ లో లాహోర్, ఆగ్రా, ఫతేపూర్ సిక్రీ లో కార్పెట్ల నేత

② సిల్క్, సిల్క్ ఫాబ్రిక్స్ ని పెద్ద ఎత్తున ఉత్పత్తి చేయడం.

ఇటాలియన్ సిల్క్ ఫిలాచర్స్ (filatures) భారత్ లో 1770 లలో ప్రవేశ పెట్టబడ్డాయి.

③ మిలటరీ టెక్నాలజీ

15 వ శ॥ ద్వితీయార్థం లో గుజరాత్, మాల్వా, దక్కను వంటి కొన్ని ప్రాంతాల్లో మొట్టమొదటి సారిగా Fire-arms అప్పుడప్పుడూ ఉపయోగించారు. కాని ఫైర్-ఆయుధాలు రెగ్యులర్ ప్రాతిపదికన

1498 నుంచి ద.భా. లో పోర్చుగీసు వారి ద్వారా వృద్ధి చెందాయి. ఉ.భా. లో 1526 బాబరు ద్వారా వృద్ధి చెందాయి. బాబరు రా.పు + ఆఫ్ఘన్లు లో చేసిన యుద్ధాల్లో తుపాకులు, Cannons వాడాడు.

ఈ తుపాకులు సాధారణ matchlocks. Matchcord లేకుండా పేల్చే తుపాకులు అప్పుడు ఆయుధాగారంలో లభ్యమైనట్లు అబుల్ ఫజల్ చెబుతాడు బహుశా ఇది flint-lock అయి ఉంటుంది. ఏదేమైనా ఈ flint-locks కూడా చాలా పరిమితం గా అప్పుడు వ్యక్తిగత అవసరాలకే పరిమితమై ఉండొచ్చు. మొగలు పెయింటింగ్స్ ఔరంగజేబు కాలం వరకూ కూడా matchlocks నే శస్త్రాలుగా చిత్రించాయి.

బురహానపూర్ లో క్రీ.శ. 1609 లోనే యూరోపియన్ పిస్టల్స్ అమ్మకానికి దొరికేవి / ఉండేవి. కాని భారతీయులు యూ.పి. లని wheel-lock Wheel-lock ని నేర్చుకోలేదు. భారతీయ పాలకుల కోసం వివిధ సైజుల Cannons భారత్ లో తయారయ్యేవి.

భారతీయులు సాధారణంగా వంపు తిరిగిన కత్తుల్ని ఇష్టపడేవారు. రాజా యూరోపియన్ల నిటారైన రెండు అంచులు పదును దేలిన కత్తుల్ని వాడేవారు. మరాఠాలు 17 వ శ. చివరిలో యూరో. కత్తుల పై ఆసక్తి పెంచుకున్నారు.

Matchlocks ని శుభ్రం చేసేందుకు ఓ బలిష్టుడు ఇనుప సామాన్ల లో చాలా కాలం వెచ్చించాల్సి వచ్చేది. అయితే అక్బరు కనిపెట్టిన ఓ చక్రం యొక్క కదలిక ద్వారా 16 బ్యారెల్స్ ని చాలా తక్కువ కాలం లో శుభ్రపరచవచ్చు. ఈ చక్రాన్ని ఎడ్లు తిప్పుతాయి.

అక్బరు కనిపెట్టిన ఓ యంత్రాంగం ద్వారా 17 తుపాకుల్ని ఒకే matchcord తో ఏక కాలం లో ఫైర్ చేసేందుకు వీలు గా తుపాకుల్ని కలపవచ్చు... అబుల్ ఫజల్.

(4) నౌకా నిర్మాణం

మధ్యయుగం లో మొత్తం నావ అంతా కలప తోనే చేసేవారు. కలప planks ని కలప దారికి "tongue and groove principle" ఉపయోగించారు. ఆ తర్వాత planks ని smear చేసేందుకు చేపల pitch లేదా తారు + లైమ్ వాడారు. దీని ద్వారా

పగుళ్లు ఆపవచ్చు + కలప ని సముద్ర సూక్ష్మజీవులు పురుగుల బారి నుంచి రక్షించవచ్చు. planks ని doubing చేసేందుకు చేప నూనె ని కూడా వాడేవారు. యూరోపియన్ల caulking పద్ధతి ని భారతీయులు అవలంబించలేదు. దేశీయ పద్ధతి కంటే బెటర్ గా caulking ఉన్నతమైంది కాకపోవడం, పైపెచ్చు caulking చేసే పద్ధతి ఖర్చు ఎక్కువైంది కావడం ఇందుకు కారణాలు.

యూరోపియన్లు రాక ముందు నౌకల planks ని కొబ్బరితాళ్ల తో కట్టడం, చెక్క మేకులు వాడడం చేసేవారు. యూరోపియన్లు ఇనుప మేకులు, క్లాంపులు వాడడం ద్వారా వారి నౌకలు బలంగా ఉండడం గమనించి మనవారు వెంటనే దీన్ని అవలంబించారు. కాలికట్ లోని భారతీయ నౌకల్లో 'పెద్ద పరిమాణం లో ఇనుప మేకుల్ని' చూసినట్లు క్రీ.శ. 1510 లో Varthema పేర్కొనడం దీనికి నిదర్శనం.

గతం లో లంగర్ల ని (anchor) మనవాళ్లు పెద్ద రాళ్ల తో చేసేవారు. అయితే యూరోపియన్ల నుంచి ఇనుప లంగరు నేర్చుకోవడం 17 వ శ. లో కన్పిస్తుంది.

నౌకల్లో లోకైన నీటిని పారబోసేందుకు భారతీయులు బకెట్లని వాడేవారు. అయితే అంత విస్తారంగా కాకపోయినా 17 వ శ. ద్వితీయార్థం లో యూరోపియన్ల ఇనుప చెయిన్-పంపుల్ని భారత్ లో వాడడం కనిపిస్తుంది. కాని ఇవి భారత్‌లో తయారయ్యేవి కావు, అవి యూరోపియన్ల నుంచి కొనబడేవి లేదా అడిగి తీసుకోబడేవి.

(5) మెటలర్జీ

మొగలు భారత్ లో క్రింది పద్ధతులుండేవి.

(i) స్మెల్టింగ్ ఇంధనం గా ఉడ్ ఛార్కోల్ వాడేవారు, బొగ్గు తెలియదు. అందువల్ల స్మెల్టింగ్ కలప దొరికే ప్రాంతాల దగ్గరే జరిగేది.

(ii) స్మెల్టర్లు చిన్న ఫర్నేసులని మాత్రమే వాడేవారు - బహుశా వీటికి ఉష్ణ-నిరోధక శక్తి లేదనవచ్చు.

(iii) bellows & rib లేదు.

(iv) ఇనుము, కంచు మిశ్రమం లో లోహం అనేక చిన్న ఫర్నేసులలో కరిగించేవారు... ఇక్కడి నుంచి కరిగిన పదార్థం mould కి వెళ్ళేది. ప్రతీ ఫర్నేస లోని కరిగిన లోహం నాణ్యత సదా ఒకేలా ఉండదు కాబట్టి, fabricated object అన్ని వేళలా ఉత్తమ నాణ్యత గలదై ఉండక పోవచ్చు.

అబుల్ ఫజల్ అక్బరు ఆయుధాగారం లో ఇనుప cannons కి చేతితుపాకుల బ్యారెల్స్ తయారు చేసే టెక్నిక్ ని వివరించాడు. బహుశా ఈ టెక్నిక్స్ కొత్త గా కనిపెట్టినవై ఉంటాయి.

(6) గాజు టెక్నాలజీ

16, 17 శ॥ లలో పలు రకాల గాజు వస్తువులు యూరోపియన్ల చే భారత్ కు తేబడ్డాయి. ఇవన్నీ మనకి కొత్త. ఉదా. కి గాజు మిర్రర్స్ (మనకి కంచు, రాగి లోహాలలో అద్దాలు చేయడం వచ్చు గాని గాజు లో అద్దం చేయడం రాదు). గాజు లెన్సెస్ తో చేయబడ్డ స్పెక్టికల్స ...

మొగలుల యుగం లో భారతీయులు యూరోపియన్ల గాజు సామగ్రి ని ఇక్కడ తయారు చేయగలిగిందాకానే వాటిని వాడడం మొదలుపెట్టారు.

15 వ శ॥ లో భారత్ లో ఇసుక లేదా 45 గంట - గ్లాస్ (hour-glass) fabricating technique తెలిసినట్లు కనిపిస్తుంది, కాని మొఘల్ పెయింటింగ్స్ లో మాత్రం యూరోపియన్ తయారీ sand-glasses నే చిత్రించారు. అయితే 17 వ శ॥ ద్వితీయార్థం నుంచి (ఇవి) భారత్‌లో తయారు చేయబడేవనడానికి ఆధారాలు దొరుకుతున్నాయి.

ఇవిగాక యూరోపియన్ల నుంచి మనకి లాంగ్ గ్లాసులు, భూతద్దాలు (magnifying or burning glasses), టెలిస్కోపులు వంటివి వచ్చాయి. 17 వ శ॥ లో గాజు లెన్సులు (glass lenses) భారత్ లో తయారు చేయబడటమున్న ప్రస్తే లేదు.

సెల్ఫ్ (7) ప్రింటింగ్ ప్రెస్

క్రీ.శ. 1670 లలో సూరత్ లోని ఇంగ్లీష్ కంపెనీ భీంజీ - ప్రధాన బ్రోకరు ప్రిం. ప్రె. టెక్నాలజీ లో బాగా ఆసక్తి చూపాడు. భీంజీ కోరిక పై 1674 లో ఒక ప్రెస్ ని ఒక ప్రింటర్ ని ఇండియా పంపారు. భీంజీ బనియ భాష అక్షరాల్లో ముద్రణ జరుపుతున్నాడు. కాని ఇంగ్లీష్ ప్రింటరు కి టైప్ కట్టింగ్ & ఫౌండింగ్ రాకపోవడం తో ఇబ్బంది ఎదురైంది. భీంజీ కి సహకరించేందుకు ఇంగ్లాండు నుంచి టైప్ కట్టర్ని పంపలేదు. అయినప్పటికీ

బడ్డ

దేవనాగరి అక్షరాల లో ప్రింటింగ్ ప్రెస్ అనే తన
కలని భీంజి సాకారం చేసుకోవడం విశేషం!
భీంజి తన సొంత మనుషుల్ని అంటే భారతీయుల్ని
ఈ పనికి వినియోగించాడు. 1676/77 లలోని
సూ. రెం. ఫా. రికార్డుల్లో 'బనియన్ అక్షరాల్లో భీంజి
మనుషుల చేత ముద్రించబడిన పేపర్ల బండిల్, అది
బాలా బాగుంది, అక్షరాలు స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నాయి,
ఈ పని ఆచరణలో సాధ్యమేనని చూపుతుంది'. కాని
ఈ కీలక సమయం లో భీంజి ఆసక్తి కోల్పోయి
ప్రాజెక్టుని మధ్యలో ఆపేశాడు.

(8) కాల సూచికలు

16,17 శ.ల లలో కాలాన్ని కొలిచేందుకు
నగరాల్లో అతి సామాన్యంగా వాడే వస్తువు — clepsydras
of the sinking-bowl variety.

[మొగలుల కాలంలో ముందే యూరోపియన్ల
సాధారణ మెకానికల్ గడియారాలకి కావాల్సిన రెండు
అత్యంత అవసరమైన లక్షణాలు కనుగొన్నారు —
the weight-drive and escapement. యూరోపియన్లు
గడియారాల్ని, వాచీల్ని మన వారికి బహూకరించే
వారు. కాని మనవారు భారతీయ కాలమానానికి
యూరోపియన్ కాలమానానికి సరిపడని కారణంగా

అనే ఆ యూరోపియన్ గడియారాల్ని అంగీకరించలేదు.)

శేషం! యూరోప్ లో 12 సమాన double-hours విధానం

రాశీకాలు ఉంది. భారత్ లో 4 ప్రహర్ లు ఒక రోజు లో

7 లలు, సూర్యోదయం నుంచి సూర్యాస్తమయం వరకూ ...

జ్ఞ భారత మరో 4 quarters సూర్యాస్తమయం నుంచి సూర్యోదయం

రాం, అ వరకూ ఉంటాయి. ప్రతి pahr కొన్ని gharis

గాలు, గా విభజించబడింది. 1 ghari = 24 minutes.

కా. అందువల్ల [భారతీయ వ్యవస్థ లో 24 ని॥ 1 "గంట"గా

కల్పయి గల 60 "గంటలు" ఒక పూర్తి రోజు అవుతుంది.

యూరోపియన్లకయితే 60 ని॥ 1 'గంట' గా గల

24 "గంటలు" ఒక పూర్తి రోజు అవుతుంది.]

కు

9) ఇతర విషయాలు

lepsyd

i) వాస్తు కట్టడాల విషయాల్లో 17 వ శ॥ పెద్ద ప్రగతి ఏమీ లేదు. అయితే కట్టాల్సిన నిర్మాణానికి ఒక వివరమైన "బ్లూ ప్రింట్" రూపొందించడం ఈ యుగం లో కనిపిస్తుంది. నిష్పత్తుల్ని గుణించేందుకు గ్రాఫ్ పేపర్ని వాడారు.

యూరోపి
న రెండు
రోపియన్ల
కారించి
గానాని!
కారకాం

ii) జహాంగీరు కాలం లో నూర్జహాన్ తల్లి గులాబి అత్తరు (rose - scent) కనుగొన్నదని జహాంగీరు తుజుక్ లో పేర్కొన్నాడు.

iii) నీటి ని చల్లార్చేందుకు / చల్లబరిచేందుకు
saltpetre ని ఎలా వాడాలో ఆ వివరాలు
అబుల్ ఫజల్ ఇచ్చాడు ...

iv) అప్పుడు ఒక ఎద్దు బండి ని కనుగొన్నాడు దాని
సరుకులు మోయడానికి రవాణాకి వాడుతున్నప్పుడే
అది మరోవైపు could grind corn also.
ఏదేశాలవారో మన దేశం లో ఈ మెలుకువలు రావటం లో
corn grinding కి watermill &
windmill ల వాడకం చాలా అరుదే...

Provincial schools of Painting

దక్కను చిత్రకళ

అహ్మదనగర, బీజాపూర్, గోల్కొండ లలో 15 వ శ॥ చివరి లో మొగలు చిత్రకళ కు ముందే ఒక విలక్షణ చిత్రకళ శైలి ఎదిగింది. అయితే ఈ రాజ్యాల్లో చిత్రకళ కు గొప్ప ఆదరణ 16 వ శ॥లో అందింది. మొగలు సంప్రదాయ ప్రభావం లో దక్కని శైలి 17 వ శ॥ లో దాని పరాకాష్ఠ దశ ని చేరుకుంది. 16, 17 శ॥ లలో దక్కని శైలి లోని పురోగతి ని క్రింద అధ్యయనం చేయబడింది.

ఆస్థాన ఆదరణ

బహమని రాజ్య వారసులైన రాజ్యాలు చిత్రకళని బాగా ఆదరించాయి. ఈ రాజ్యాల నుంచి తొలి చిత్రం 1565–69 నాటిది. ఇది ఒక illustrated manuscript – తారీఖ్-ఇ హుస్సేన్ షాహి. ఇది అహ్మదనగర లో కంపోజ్, illustration చేయబడింది. 1570 ప్రాంతం లో రెండవ దక్కని manuscript బీజాపూర్ లో కంపోజ్ & illustrate చేయబడింది. ఇది నుజుం-ఉల్-ఉలుం. ఇది అతి అదిలేఖం చేతనే రూపొందించబడి ఉండాలి. కాని బీజాపూర్ లో బహుశా బహమని రాజ్య వారసత్వ

రాజ్యాలన్నిట్లో అతిగొప్పవాడు ఇబ్రహీం ఆదిల్షా - ఇతను స్వయంగా గొప్ప చిత్రకారుడు & కాలిగ్రఫిస్ట్. 16 వ శ. అంతానికి అహ్మదనగర, బీజాపూర్లలో కొత్త చిత్రకళా సంప్రదాయం తలెత్తింది - ఇదే రాగమాల. ఇబ్రహీం ఆదరణ లో ఈ కళ అత్యున్నత స్థితి నొందింది. రాగమాల అంటే సంగీతం లోని ఒక్కో రాగాన్ని ఒక చిత్రం లా చూపించడం.

రాచ ఊరేగింపుల వైభవాన్ని, వైభోగాన్ని పట్టి చూపే మరో దక్కను శైలి చిత్రాలు గోల్కొండ అబ్దుల్లా కుతుబ్ షా (1626-72) ఆస్థానం నుంచి వచ్చాయి.

18 వ శ. లో హైదరాబాదు అసఫ్ జాహీ ల ఆదరణ లో చిత్రకళ కొనసాగింది. పులి వేట నించి తిరిగి వస్తున్న అజం షా గోల్కొండ కోట పాదాల వద్ద వున్న తన ఉల్లాస ఉద్యానవనం లోకి వస్తున్న తీరు ; నిజాం ఆస్థానం లోని ఉలేసుడు మాహ్లఖ్వార్ ఖాన ఆల్బం వంటివి హైదరాబాదు దక్కనీ చిత్రకళ ఆనవాళ్ళు గా నేటికీ నిల్చిన వాటిలో ముఖ్యమైనవి.

శైలి & వస్తువు (Style & Theme)

దక్కని సంప్రదాయం రూపొందడం లో ఆంధ్ర్య's ప్రభావాలున్నట్లు తెలుస్తుంది. చాలా దక్కను రాష్ట్రాల రాజులు పర్షియన చిత్రకళ గొప్పదనాన్ని అంటూ చేయడం లో నిష్ణాతులు... చాలా మినియేచర్ & మాన్యుస్క్రిప్టులని సేకరించారు... వారి ఆస్థాన చిత్రాల్లో పర్షియన శైలి ప్రభావం కనిపిస్తుంది. అయితే ఈ సమ్మేళనం నిర్దిష్టంగా క్రమశిక్షణాయుతం గా జరుగలేదు. ఫలితం గా చాలా అంశాలు పర్షియన చిత్రాల్లోని వాటిని మెరుగు పరచకుండానే స్వీకరించారు. దక్కను చిత్రాలపై మరో ముఖ్య ప్రభావం మొగలు చిత్రకళది.

కాని దక్కను చిత్రాల్ని కేవలం వాటిపైనున్న ప్రభావాల ద్వారా, అవి ఎరువు తెచ్చుకున్న అంశాల ద్వారానే మాత్రమే అధ్యయనం చేయలేము. దక్కను చిత్రశైలి లోని ఉత్తమ కళాఖండాలు బయటి ప్రభావాల్ని సృజనాత్మకం గా పునర్నిర్మించి వాడడంతో అవి కళాసౌందర్యపరం గా ఒరిజినల్ గా కన్పిస్తాయి.

దక్కను శైలి & విలక్షణ లక్షణాలు :

① ప్రధాన బొమ్మ మిగిలిన బొమ్మల కన్నా కొట్టొచ్చినట్లు పెద్ద గా ఉంటుంది. (Hierarchical scaling)

② మరే ఇతర భాగాలలోని మినియేచర్లలోనూ లేనంత అధికం గా తెలుపు, బంగారు వర్ణాలు వాడారు. (Richness of the palette)

③ సంక్లిష్ట ఆభరణాలు

④ exaggerated swirl of the girdle and stole, esp. in the case of feminine figures.

⑤ intersection of diagonals so as to form an arch around the principal figures...

భారతీయ చిత్రకళా చరిత్ర లో దక్కను శైలి చిత్రాలు వాటి pleasing రంగులు, పొడుగ్గా stately looking స్త్రీలు రంగురంగుల వస్త్రాల్లో చిత్రించిన తీరు, ఆలోచన - అభివ్యక్తుల ఆనందకరమైన మేళవింపుల కారణం గా విలక్షణం గా నిల్చిపోయాయి.

రాగమాల చిత్రాల కి ఉదా:

హిందోళ రాగ, తోడి రాగిణి, భైరవ రాగిణి మొ॥వి.

బీజాపూర్ చిత్రకళ లో కవిత్వ సొంపు, సునిశితత్వం కనిపిస్తాయి. బీజాపూర్ లో పోర్ట్రయిట్

అధ్యయన చిత్రాల ప్రతి కొనబడింది. వీటిలో తీవ్రమైన సజీవత్వం + exotic romanticism ఉన్నాయి. ఇవి సాధారణం గా మొగలు శైలి పోర్ట్రెయిట్ అధ్యయనాల్లో కనిపించవు.

భారతీయ చిత్రకళలు ఈ వైభవోపేతమైన యుగం కేవలం 25 సంవత్సరాల కాలం పాటు మాత్రమే ఉండి 17 వ శ. మధ్య నుంచి పతనం మొదలై ఈ కేంద్రాల నుంచి చిత్రాల్ని అందించడం ఆగిపోయింది.

రాజస్థానీ చిత్రకళ

రాజస్థాన చిత్రాల్లో విలక్షణ కళాత్మక సౌందర్యం దాగుంది. ఉత్తర పూర్వకాలం నుంచి మొదలైన ఈ చిత్రశైలి పరిణామం క్రీ.శ. 1600 నాటికి పరిణతి చెందిందని ఆనంద కుమారస్వామి అభిప్రాయం. దాని తొలి దశలో రాజస్థానీ శైలి గొప్ప చైతన్యం చూపింది... తర్వాత ఇది మొగలు ప్రభావాన్ని ఆపాదించుకుంది. మొగలుల పతనానంతరం రా. చి. శై. పునరుజ్జీవనం పొంది విభిన్న రా. పు. రాజ్యాల్లో ఆదరింప బడింది.

శైలి & వస్తువు (Style and Theme)

ఆరంభం నుంచి రాజస్థానీ చిత్రాలు 'ప్రకృతి'ని ప్రధాన వస్తువుగా స్వీకరించాయి. చివరికి illustrations కూడా లాండ్ స్కేప్ చిత్రాల్లోనే ఉంటాయి... మనుషులు

human figures కేవలం subordinate పాత్రతో పోషిస్తాయి. ఈ చిత్రాల్లోని ప్రకృతి లో కల్పించే ముఖ్య దృశ్యాంశాలు :

1) అనేక రకాల వృక్ష రూపాలు
2) దట్టమైన పొదల భాగాలు
3) పాడుతుండే పక్షులు & ఉల్లాసంగా కదలాడే జంతువులు
4) తామర పూలతో నిండిన సరస్సులు
5) నీలి మేఘాల నుంచి జాలువారే వాన చినుకులు....

రాజస్థానీ చిత్రాలు రంగుల తీవ్రతకు పేరొందాయి. మేఘాల & deep blue (ముదురు నీలం), మెరుపుల మెరుపు చూపడానికి బంగారు చారలు, ఆకుల & ఎమిరాల్డ్ గ్రీన (emerald green) లను ప్రముఖంగా వాడబడ్డాయి.

ఈ తరం చిత్రకారులు ప్రధానంగా ఎంచుకొన్న వస్తువులు — 1) వేట దృశ్యాలు
2) portraits
3) musical seasons

రాజస్థాన్ చిత్రశైలి మరో ముఖ్యలక్షణం ముఖ్యంగా 17 వ శ. లో... కంపార్ట్‌మెంటల పిక్చర్లు... ఇందులో స్థలాన్ని వంతులు, దీర్ఘచతురస్రాలు గా విభజిస్తారు. వీటిని ఫిగర్స్ & గ్రూప్స్ & ఫ్రేంలుగా వాడుతారు.

ప్రధాన కేంద్రాలు

(1) **మేవార్ శైలి** : రాజస్థాన్ చిత్రకారుల్లో తెలిసినంత వరకూ తొలి ఉదాహరణ గా నిసర్ దిన్ (1606) చెప్పవచ్చు. తర్వాత అదే సంప్రదాయాన్ని సాహిబ్ దిన్ (1627-48) కొనసాగించాడు. ఈ దశ మేవార్ శైలి ని పరాకాష్ట లో చూపుతుంది. జీవితాన్ని చాలా విస్తృత పరిధి లో మైదానాల్లో సహా కొన్ని వందల illustrated series వెలువడింది. జగత్ సింగ్ I (1628-52) ఆదరణ లో 'నాయక భేద' అనే దీర్ఘ శ్రేణి illustrations వెలువడ్డాయి. చాలా మంది చిత్రకారులు వీటిని కలిసికట్టుగా సెంటిమెంటల్ శైలి లో వెలువరించారు. వీరేమయినా తర్వాతి అర్థ శతాబ్దం లో మొగలు శైలి ప్రభావం వల్ల మేవార్ శైలి చైతన్యం క్రమం గా బలహీనపడింది. కాలక్రమం లో మేవార్ శైలి మరింత గా మరుగున పడింది.

(2) **బుండి శైలి** : ఇందులో 1620-35; 1680-1700 అనే రెండు దశలు గమనించవచ్చు. 18 వ శ॥ లో బుండి శైలి కొత్త మలుపు తిరిగింది. అభివ్యక్తి లో దాని ఒరిజినాలిటీ ని నిలబెట్టుకుంటూనే వస్తువులో (subject-matter) టెక్నికల్ వివరాల్లో మొగలు శైలి ని అనుసరించింది. ఇప్పుడు ప్రధానంగా చెప్పబడేది

(స్త్రీ)ల సొగసు అభివ్యక్తి ... ఇందులో కూ ఉంది

చిత్రాలు పరాకాష్ఠనందుకున్నాయి.

(display of feminine grace)

(3) కిషన్‌గఢ్ శైలి · శృంగారాత్మక మార్మికత

· శృంగారాత్మకమైనది · కళ్ళకు ఇంద్రియానందకరమైంది

మహారాజా సావంత్ సింగ్ (నాగరి దాస్) చేత ఇది

ప్రోత్సహించబడింది, 18 వ శ॥ లోని అర్ధభాగం లో.

మొగలుల చిత్రకళ లో వారికి ప్రభావం రాజస్థానలని ప్రతి ఆస్థానాన్ని

ప్రభావితం చేసినప్పటికీ కిషన్‌గఢ్‌లో మాత్రం తీవ్రమైన

హిందూ భక్తితత్వం విలసిల్లుతున్నది. సావంత్ సింగ్

బిదరా లో రాధాకృష్ణుల ప్రణయం పై చిత్రాలు వెల్లు

-వెత్తాయి. కిషన్‌గఢ్ చిత్రాలు చాలా వరకు ప్రతిభ గల

చిత్రకారుడు నిహాల్ చంద్ సృష్టియే! కిషన్‌గఢ్ స్త్రీల

elegant రూపాలు, వారి పొడవైన ముక్కులు, almond

కళ్ళు & arched నొసళ్ళు ... రాజస్థాన్ చిత్రకళ లో

కొత్త సంప్రదాయాన్ని ప్రవేశ పెట్టాయి.

(4) బికనీర్ శైలి మినియేచర్ ఉత్తర రాజస్థాన్ శైలి వాటి మదిరి

గానే ఉన్నా సున్నితంగా గీసిన గీతలు, రంగులు పరిచిన తీరు

బలమైన మొగలు ఆకారాలు.

(5) పహారి శైలి హిమాలయ పర్వత పాదాల్లో కశ్మీర్ నుంచి గర్హ్వాల్ వరకు గల వివిధ రాజస్థానాల్లో ఈ శైలి ఆదరించబడింది. ఇందులో స్థూలంగా 2 దశలున్నాయి.

i) తొలి దశ లో త్రిభుజాకార రంగుల్ని విరివిగా వాడడం స్పష్టంగా కనిపిస్తుంది. గీతల సున్నితత్వానికి ప్రసిద్ధి. ఈ శైలి కి విస్తృతంగా వాడే పేరు "బసోహ్లి శైలి"

ii) అనంతర దశ లోని చిత్రాల్ని "కాంగ్రా శైలి" అంటారు. ఇవి వంపుల గీతలకి + చల్లగా... హాయిగా - పునరుత్తేజం కలిగించే రంగులు ఈ శైలి ప్రత్యేకతలు.

మేవార్ శైలి

గాంభీర్యమైన శక్తి, భావావేశ తీవ్రత గలవి

బుంది శైలి మొగలు శైలి లా బాగా ప్రభావితమైనా దానికన్నా మరింత మెరుగైన శైలిన వాడారు. ఏ అలంకారికమైన కదలికనైనా చిత్రించేందుకు బాగా ఆసక్తి చూపారు.. కంటతలల వేట.. ఆట.. చిత్రాల్లో చూపిన మామిడి మెరుపుల్ని గాలిపై దృష్టిలించుట నిదర్శనం.

రాజస్థాని శైలి చిత్రకళ పశ్చిమ భారత దేశా శైన చిత్రకళా శైలి వస్తువుని, గీత సంప్రదాయాల్ని మొగలు చిత్రశైలి రూపాలు, శైలులతో మేళవించింది.

Provincial Schools of Architecture

సింధ్

చాలా కట్టడాలు దిగువ సింధ్ లో ఉన్నాయి- అరబ్, పర్షియన్ సంప్రదాయాల ప్రభావానికి గురి అవకాశాలు బాగా ఉంది. సింధ్ పట్టణానికి ఇటుక లో కట్టడాలు స్వాభావికమైనవి. ఇక్కడ ఒండ్రు నేలలు ఉండడం ఈ తరహా కట్టడాల్ని ప్రోత్సహించింది. ఈ కట్టడాలు మెరిసే టైల్స్ తో తెలివైన పద్ధతిలో అలంకరించబడ్డాయి. ఈ తరహా అలంకరణ బహుశా మొదట అరబ్బుల చేత ప్రవేశపెట్టబడి ఉండొచ్చు. తర్వాత పర్షియా తో సంబంధాల వల్ల తిరిగి పునరుద్ధరించబడింది. ~~అయితే~~ సింధ్ టైల్స్ పర్షియన్ మోడల్ కి పూర్తి కాపీ కాదు. అలాగే భౌగోళికంగా సమీపాన ఉన్న పంజాబు వాటికి కూడా దగ్గరగా ఉండవు. సింధ్ టైల్స్ వాటికంటూ ప్రత్యేక లక్షణాల్ని కలిగి ఉన్నాయి, వీటిని వెంటనే గుర్తించవచ్చు. చాలా వరకూ అలంకరణ డిజైన్లు జియోమెట్రికల్ ఆకారం లోనే ఉన్నాయి.

సుదీర్ఘ ఇటుక, glaze సంప్రదాయం ఉండి కూడా థట్టా లో కొన్ని సమాధులు పూర్తిగా రాతితో

కట్టబడి ఫతేపూర్ సిక్రీలని అక్బరు కట్టడాన్ని గుర్తుకు తెచ్చేటట్టు చెక్కబడి (carved) ఉండటం మనకి ఆశ్చర్యాన్ని కలిగిస్తుంది. థట్టా సమాధుల్లో ముఖ్యమైంది "ఇసా తర్ఖాన్" సమాధి. ఇది రెండంతస్థుల కట్టడం, ఎన్క్లోజర్ ఆవరణ మధ్యలో ఉన్న ఎత్తైన ప్లాట్‌ఫాం మీద ఈ కట్టడం నిల్చుంటుంది. దీని ప్రధాన వాస్తు లక్షణం కట్టడాన్ని చుట్టూ డబుల్ ఆర్కేడ్, దీని ప్రతి స్తంభం గాని వీటిల నుండి చేసిందే! లోపలి వరుస స్తంభాలు & లోపలి భాగం విస్తారంగా చెక్కబడ్డాయి. ఈ చెక్కడం ఫ.పూ. సిక్రీ శైలి ని పోలి ఉన్నా ఇది అంధానుకరణ కాదు, స్థానిక కళాకారుల స్వతంత్ర వ్యక్తిత్వాన్ని అది ప్రతిబింబిస్తుంది

అయితే ఈ ఇసుకరాతి లో కట్టడానికి తాల్కోతం గానే ఉంది. షాజహాను కాలం లో వాస్తుకారులు వాటి సంప్రదాయ ఇటుక & టైల్ కట్టడాలకి మళ్లారు. 1644 షాజహాను థట్టా లో జామి మసీదు నిర్మాణం చేపట్టాడు. ఈ జామి మసీదు లోపల పైకప్పు లోను సహా ప్రతి భాగం
ర. పూర్తిగా టైల్స్ తో అలంకరించబడింది. దీని ప్రాకారాలకి aisles యొక్క గొప్ప లోతు & బాగా పేరు పొందింది. ఎంట్రన్స్ హాలు & ఇరువైపులా ఉన్న రెండు చతురస్ర ఆవరణాలకి + ప్రభావం కోసం అనంతంగా గోధుమ రంగని ప్రదర్శించడం పై ఆధారపడింది.

దక్కను

మొగలుల వాస్తు నుంచి విభిన్న స్వభావం గలది.

బీజాపూర్ పెద్ద పట్టణం దాసం ఏర్పడ్డ వాస్తవ అవసరం నుంచి కలిగింది. విశాల వృత్తాకార ప్రదేశం గోడ తో చుట్టబడి, దీని మధ్య లో దుర్గం (citadel) ఉంది. మిగిలిన ప్రాంతం లో రాజ్య రాజధాని లో ఉండాల్సిన అన్ని కట్టడాలూ — భవనాలు, మసీదులు, సమాధులు, బజారులు, కోటగోడలు మొ॥ అన్నీ ఉన్నాయి.

ఆదిల్షాహీలు ఈ భవనాల్లో కొత్త సమ్మేళనాన్ని తెచ్చారు. బీజాపూర్ వాస్తుకారుల versatility కి 'గోల్ గుంబజ్' (మహమ్మద్ ఆదిల్షా సమాధి) గొప్ప ఉదాహరణ. అతిపెద్ద సింగిల్ సెల్ ని డోమ్ ఎన్క్లోజ్ చేస్తుంది. ప్రతీ కోణం లో కన్పించే octagonal turrets, పారాపెట్ క్రింద ponderous బ్రాకెట్ కార్నైస్ దీని ఆకర్షణలు. డోమ్ లని మోర్టార్ యొక్క గొప్ప మందం గమనించదగింది. ఆర్చ్ల ఇంటర్సెక్టింగ్ సాధనం -- ఈ గొప్ప డోమ్ ని పైకెత్తడాన్ని ఒక ఆచరణాత్మక expedient చేసింది.

మధుర శైలి

మధుర నాయకులు మధుర వాస్తుశైలిని ప్రోత్సహించారు. కొంత వరకూ ఇది పాండ్యుల కట్టడ పద్ధతుల్ని తిరిగి తోడడం, కొనసాగింపులు గా కనిపిస్తుంది. పాండ్యుల పద్ధతి - ఉన్న ఆలయాల & అవీ ఇవీ చేర్చి వాటిని విస్తృతం గా పెంచడం. మధుర శైలి లో

ముఖ్యాంశాలు :

- అదనపు ప్రాకారాలు - ప్రతీ ప్రాకార గోడ కార్డినల్ పాయింట్స్ దగ్గర 4 గోపురాలు కలిగి ఉంటుంది - దేవాలయాని & ముఖ్య కట్టడాలు ఉదా. వేయి స్తంభాల మండపం, దిగుడు బావి మొ॥ వాటిని ఈ ప్రాకారాలు ఎన్క్లోజ్ చేస్తాయి.

ఈ శైలిలో మిక్కిలి విలక్షణమైనది మధుర మీనాక్షి ఆలయం. ఇది ద్వంద్వ ఆలయం. ఒక గుడి - సుందరేశ్వరునికి మరొకటి - అతని భార్య మీనాక్షి అమ్మవారికి. ఈ రెండు గుడులు ఎన్క్లోజర్ లోపల అతి పెద్ద ప్రాంతాన్ని ఆక్రమిస్తాయి. ఇందులో వేయిస్తంభాలమండపం ఉంది. స్తంభాలపై చక్కని శిల్పాలున్నాయి.

శ్రీరంగం లోని రంగనాథాలయానికి మధుర నాయక రాజులు జోడింపులు చేశారు. అన్నిటికన్నా

బయట ప్రాకారం దీర్ఘచతురస్రం. దీని లోపల ఆరు ప్రాకారాలున్నాయి. దాంతో మధ్యలోని గుడి చుట్టూ ఏడు concentric enclosures ఉన్నట్లయ్యింది. ఇక్కడ కూడా వెయ్యిస్తంభాల మండపం ఉంది. ప్రఖ్యాతి గాంచిన horse-court కూడా ఈ ఎన్క్లోజర్ లోపల ఉంది.

రామేశ్వరం లోని దేవాలయం దాని మెప్పించే స్తంభాల కారిడార్ కి ప్రసిద్ధి.

లౌకిక కట్టడాల్లో మదుర లోని తిరుమలై నాయకుని భవంతి (1645) ని చెప్పవచ్చు. దీని కట్టడం లో యూరోపియన్ ప్రభావం ఉండడం విశేషం. ఇంజినీరింగ్ నిర్మాణాలైనా వివిధ మూలాల నుంచి తెచ్చుకున్న వాస్తు లక్షణాల్ని సంతృప్తిగా సమన్వయం చేయడం ఇందులో కనిపించదు.

ఖాందేష్

ప్రాంతీయ స్వతంత్ర వాస్తుశైలి ఖాందేష్ లో చూడవచ్చు. ఖాందేష్ లో మొగలుల కాలంలో ఫరూఖీ కట్టారు 2 మసీదులు – జామి & బీబీ కి మసీదు, బుర్హానపూర్ లో కట్టారు.

మొదటిది పెద్దది, బాగా లక్ష్యమైంది – కాగా రెండవది మెరుగైన డిజైన్ గలది. మొదటిది సారాంశంగా సాదా నిర్మాణం, రెండవది చాలా ఉజ్వలమైంది.

బీబీ కి మసీదు గుజరాత్ లోని ఇలాంటి నిర్మాణాల చేత బాగా ప్రభావితమైంది. మినారెట్లు మాత్రం గుజరాత్ శైలి నుంచి విభిన్నమైనవి.

షా నవాజ్ ఖాన్ సమాధి (17 వ శ.) ఖాందేష్ శైలి చివరి దశ లో నిర్మించారు. దీనిలో చాలా వరకు పాత మొఘలుల నుంచి సేకరించిన వాస్తు అంశాల సమ్మేళనం మే ఉంది. దీని రెండంతస్థుల్లోని చతురస్ర డిజైను అహ్మదాబాదు వంశీయుల సమాధుల్ని తలపిస్తుంది. Pinnacles ఫిరోజ్ తుగ్లక్ ప్రవేశపెట్టినవి. శిఖరాల లోడి అలంకరణ బీజాపూర్ నుంచి తెచ్చారు. డోము లోడీల పద్ధతిలో ఉంది. కాని ఈ విభిన్న వాస్తు అంశాల్ని గొప్ప నైపుణ్యం తో సమన్వయపరచి సమ్మేళనం గావించారు. సాధారణంగా చూడడానికి బాగున్నా

ఖాందేష్ శైలి ఇంత దాని సొంత వనరుల్ని కలిగి లేదు. కేవలం ఇతరుల ఆలోచనల్ని అరువు తేవడం మీద మాత్రమే ఇది మనగలదు. సహజంగానే ఇందువల్ల మనం ఖాందేష్ లో ప్రత్యేకమైన ఇతర కట్టడాలేవీ చూడలేము!

బీజాపూర్ శైలి

1620 లో నిర్మించిన <u>మిహ్తార్ మహల్</u> దాని exquisite వివరాలకు పేరు పొందింది. ఇది మహల్ గా పిలువబడుతున్నా వాస్తవానికి ఇది ఒక మసీదు ఆవరణలోకి దారి తీసే గేటువే. అయితే ఇది గేటువే కన్నా చాలా అధికమైంది. ఇది ఎత్తైన సొగసైన కట్టడం, పై అంతస్థులో ఒక అసెంబ్లీ గది దానిపైన ఒక ఓపెన్ టెర్రస్ ఉన్నాయి. ఫకేడ్ కు ఇరువైపులా రెండు సన్నని అలంకరణ మినరెట్స్ బీజాపూర్ శైలి లోవి ఉన్నాయి. అయితే అన్నిటికన్నా కొట్టవచ్చినట్లు కన్పించేదేమంటే పొడుచుకొచ్చే బాల్కనీ కిటికీ...

16 వ శ॥ లో కట్టబడిన ఇన్ని కట్టడాల సముదాయం "<u>ఇబ్రహీం రౌజా</u>" గా పిలువబడుతుంది.

విపరీతం గా అలంకరించబడిన వాస్తు నిర్మాణాల్లో పెద్ద ఎత్తైన నిర్మించగల బీజాపూర్ కళాకారుల సామర్థ్యాని కి ఈ భవన సముదాయం అద్దం పడుతుంది.

మొగలు భవనాల్లో కన్పించే హైబ్రిడ్ డిజైన్ కి కొంత భిన్నం గా దక్కని డిజైన్లలో బయటి ప్రభావం దాదాపు గా శూన్యమనవచ్చు. ఇవి స్పష్టం గా బీజాపూర్ కళాకారుల సారవంతమైన ఊహాశక్తి నుంచి జనించినవే! అలాగే భవనాలు ప్రధానంగా భవనాలే విలక్షణమైనవి. దక్కని శైలి కి విలక్షణ / స్వాభావిక లక్షణాలు —

- foliated drum గల bulbous dome
- అలంకరణ మినరెట్ రూపం లో పొడవైన, సన్నని turret
- స్తంభాని కన్నా pier కే ఎక్కువ గా ప్రాధాన్యత ని ఇవ్వడం మొ॥వి.

దాదాపు క్రీ.శ. 1565 లో ఆదిల్షా I చేత ఆరంభించబడిన జామి మస్జిద్ బీజాపూర్ లోని ప్రముఖ కట్టడాల్లో ఒకటి. బీజాపూర్ శైలి దాని ఆవిర్భావదశ లోనిదే కట్టడం. ఈ కట్టడం చూడటాని కి చాలా శక్తివంతం గా కనిపిస్తుంది. కట్టడపు వివిధ

భాగాల్ని కచ్చితంగా సంబంధ పరచడం ద్వారా,
కంపోజిషన్ లు పెద్ద రూపాల & చిన్న రూపాల్ని
ఎంతో నైపుణ్యం గా లింకి ఉండేలా తీర్చిదిద్దడం
చేత ఈ శక్తివంతమైన వీక్షణం సాధ్యమయ్యింది.
అలంకరణాలు చాలా తక్కువ గా వాడారు.
అన్ని తలాలు కూడా ప్లాస్టర్ కోట్ ఇవ్వబడ్డాయి.

The factors responsible for the Urbanisation and for the development of trade and Commerce in the Mughal period --- The part played by the Urban Classes --- The opening and development of the European Trade ---

మధ్యయుగ భారతదేశంలో మొఘల్ యుగం ఒక సువర్ణాధ్యాయం. 16, 17 శ॥ లలో భారతదేశంలో నగరాలు, నగర జీవితం వృద్ధి ఒక ముఖ్య లక్షణం. ఈ కొండా నగరీకరణకు & అనేక కారణాలున్నాయి.

ఇర్ఫాన్ హబీబ్ ప్రకారం

" మధ్యయుగ భారత ఆర్థిక చరిత్ర లో గ్రామాల & బదులు పట్టణాల వైపు జనాభా షిఫ్ట్ అవడమన్నది ఒక ముఖ్యమైన విషయం. సుల్తానుల 'సంపద' గల ఆధారాల్లో – సాంకేతిక & వాణిజ్య, నగర జీవితం లో పెట్టుబడులు పురోగతి కల్పిస్తుంది. మొఘల్ సామ్రాజ్యం లో నగర జనాభా మొత్తం లో 15%. వరకు ఉండొచ్చు, ఇది 19 శ॥ మొత్తం లో నగర నిష్పత్తి కన్నా చాలా ఎక్కువ."
అంటారు & ఈ నగర

(1) పాలక వర్గం లో కొందరు, విదేశీయుల లాగ మొదలు గ్రామాల్లో స్థిరపడితే కేవలం విదేశీయులు వేరుగా ఉండటానికి అవకాశముందని నగరాల్లో పట్టణాల్లో

స్థిరపడడానికి మొగ్గు చూపారు. (బ్రిటిష్ వారి పాలనలో గాక మొఘలుల భారతదేశంలో స్థిరపడి భారతదేశానికే లోను విస్తరం చేకూర్చి నగరాలు, పట్టణాలు అభివృద్ధి చేశారు. హస్తకళలు, వాస్తు, కళ, సాహిత్యం, చిత్రకళలు, సంగీతం, నాట్యం, విద్య విజ్ఞానాల్ని ప్రోత్సహించారు.

(2) నగర వృద్ధి ప్రధానంగా గ్రామాల నుంచి భూమిశిస్తు రూపంలో వసూలు చేసే మిగులు ని సంపాదించడం మీద ఆధారపడింది. ఈ మిగులు ద్వారానే పట్టణాల్లో ఉండే పాలక వర్గం, సైన్యం, వారి సేవకులు మొ॥ వారంతా పోషింప బడేది. ఈ సందర్భంగా

<u>ఇర్ఫాన్ హబీబ్</u>

“మధ్యయుగ భారతదేశంలో

(3) మొఘలుల కాలంలో నగరీకరణ & మరో సమస్య

శక్తివంతమైన రాజ్యం - వర్తక వాణిజ్యాల అభివృద్ధి.

ప్రవర్తక వాణిజ్యాల అభివృద్ధి & అనేక కారణాలున్నాయి -

- మొఘలులు భారతదేశ రాజకీయ, ఆర్థిక సమైక్యతను సాధించారు.
- విశాల సామ్రాజ్యం లో శాంతి భద్రతల్ని నెలకొల్పారు.
- సామ్రాజ్యంలో సరుకులు ప్రవేశించే చోటు వాటిపై ఏకరూపకం పన్ను విధించారు.
- రోడ్ పన్ను లేదా రహదారి చట్టవిరుద్ధమని, అక్రమమని ప్రకటించారు. కొన్ని కేసుల్లో స్థానిక భూస్వాములు అక్రమంగా రహదారి వర్తకుల నుంచి వసూలు చేసేవారు. ~~అయితే~~ దాని ప్రభావం మార్జినల్ గా ఉండేది, వాణిజ్య సరుకులరవాణా వృద్ధి & ఇదొక ఆటంకంగా ఎప్పుడూ పరిణమించలేదు.
- మొఘలు చక్రవర్తులు ఏకరూపకం నాణేల వ్యవస్థ & తూనికలు కొలతల వ్యవస్థ ప్రవేశ పెట్టారు. షేర్షా ప్రవేశ పెట్టిన వెండి రూపాయిని మొఘలులు కొనసాగించారు. ఈ స్వచ్ఛమైన ఉన్నత విలువ భారత్ లోనే గాక విదేశాల్లో కూడా ప్రమాణంగానింది స్థిరపడింది.

• మొగలు చక్రవర్తులు రవాణా & కమ్యూనికేషన్ సదుపాయాల్ని అభివృద్ధి పరిచేందుకు ఎంతో శ్రద్ధ చూపారు. సామ్రాజ్యం లని ముఖ్య పట్టణాల్ని రోడ్ల తో కలిపారు. రోడ్ల కిరువైపులా చెట్లు ఉండేవి. రెగ్యులర్ ఇంటర్వల్స్ లో రోడ్ల ప్రక్కనే సరాయిలు, విశ్రాంతి గృహాలు కట్టి యాత్రికులకి వర్తకులకి షెల్టర్, విశ్రాంతి సదుపాయాలు అందించారు.

• సరకుల రవాణా & నదుల్ని కూడా వాడేవారు.

• షేర్షా కాలం లో రాజ - తపాలా (Royal-post) ప్రతి సరాయ్ లో నియమింపబడ్డ వార్తాహరుల ద్వారా చేరవేయబడేవి.

• దారి దోపిడి దొంగల నుంచి వర్తకులకి, వారి సరుకులకి కూడా రక్షణ కల్పించబడింది.

ఈ విధంగా రవాణా, కమ్యూనికేషన్ల అభివృద్ధి & తీసుకున్న చర్యలు; వర్తకులకి వారి సరుకుల రక్షణ & తీసుకున్న చర్యలు; సామ్రాజ్యమంతా వివిధ ఉత్పాదనల ప్రోత్సాహల & తీసుకున్న చర్యలు మొగలుల కాలం లో వర్తక వాణిజ్యాల వృద్ధి & తోడ్పడింది.

(4) మొగలు చక్రవర్తుల భూమి విధానాలు ఆర్థిక వ్యవస్థ
వాణిజ్యీకరణ & వేగం మరి ఎగుమతి పెరుగుదల&
దారితీసాయి. ఇది నగరీకరణ పై సహజంగానే దాని
ప్రభావం చూపించింది.

సిద్ధ పైస్థాయి & చాలా మంది పరిపాలనా అధికారులు&
(కాని రైతులు & కాదు) జీతాలు ధన రూపంలోనే
ఇవ్వబడేవి.

జబ్తి విధానం లో భూమిశిస్తు మదింపు &
వసూలు ధన రూపం లోనే జరిగేది. రైతు & ఒకవేళ
మదింపు లో ఇతర పద్ధతుల్ని ఎంచుకునే అవకాశమిచ్చినా
ఉదా: crop sharing (గల్లాబక్ష్ పద్ధతి), ప్రభుత్వ
వాటా ని సాధారణంగా గ్రామం లో ధాన్య వర్తకుల సాయం
తో అమ్మేసేవారు.

అంతేగాక మొగలులు వాణిజ్య పంటల సాగు ని
ప్రోత్సహించారు, ఇదైతే పంట ని సులభంగా ధన రూపం
లోకి మార్చుకోవచ్చు!

ఇలా మరి ఎగుమతి పెరగడమన్నది నగరీకరణ
వేగాన్ని వృద్ధి పరచింది.

(5) హస్తకళల పరిశ్రమ అభివృద్ధి వర్తక వాణిజ్యాల్ని
ప్రోత్సహించింది ~~అంతేగాక~~ ఇది నగరీకరణ ని ప్రేరేపించింది

భారతీయ వస్త్రకళా పరిశ్రమ చాలా ప్రాచీన
చరిత్ర గలది. ప్రాచీన మధ్యయుగ కాలాల్లో ఈ
వస్త్రకళా కేంద్రాలు విదేశాల్లో బాగా గిరాకీ గల్గివై
భారత్ కి ఎంతో పేరు తెచ్చాయి. ప్రాచీన
యుగం లో భారతీయ వ.క.ప. చాలావరకు
విలాస వస్తువుల ఉత్పత్తి పైనే దృష్టి పెట్టింది.
కాని మొఘలుల యుగం లో ఇది రెండు రకాల
డిమాండ్ని ఎదుర్కొన్నది — ఒకటి రాజుల
నుంచి రెండవది సామాన్య ప్రజల నుంచి.
ఇది వ.క.ప. ఉత్పత్తి పద్ధతుల్లో గుణాత్మక
మార్పు తీసుకొచ్చింది. ఈ పరిశ్రమలు మొదటనుంచి,
వస్త్రకళాకారులు ఎక్కువగా లభించే ప్రాంతాల్లో
ఏర్పాటయ్యాయి. కాలక్రమం లో ఈ పారిశ్రామిక
కేంద్రాలు క్రమంగా టౌన్షిప్ గా అభివృద్ధి చెందాయి.

(6) గ్రామీణ మార్కెట్ల వృద్ధి లేదా నగరీకరణ కి
దారులు పరిచింది. మొఘలులు ప్రభుత్వానికి/
భూమిశిస్తు ధాన్య రూపం లో ఎవరైనా చెల్లిస్తే
దాన్ని ధాన్య వర్తకుల సాయం లో గ్రామాల్లోనే
అమ్మివేయడమనే విధానాన్ని అవలంబించారు.
ఇది క్రమంగా ధాన్య వర్తకులు ఎక్కువవడం కి

ప్రధాన ధాన్య మార్కెట్లు ఎదుగుదల కు కారణమైంది.
ఈ మార్కెట్లు లో ప్రభుత్వ వాటా ని అమ్మడం మాత్రమే గాక
రైతులు కూడా వారి ఉత్పత్తి లో కొంత భాగం అమ్మడం
మొదలు పెట్టారు. వర్తకులు ఈ ధాన్య మార్కెట్లు లో
వాణిజ్య పంటల వర్తక కార్యకలాపాలు కూడా ప్రారంభించారు.
ఫలితంగా గ్రామీణ ధాన్య మార్కెట్లు కాలక్రమంలో
చిన్న వాటి టౌన్ షిప్పులు గా ఆ తర్వాత పూర్తిస్థాయి
టౌన్లు గా ఎదిగాయి.

పై కారణాల ఫలితం గా మొఘలుల కాలం
కొన్ని అద్భుతమైన నగరాల అభివృద్ధి చెందింది.
రాల్ఫ్ ఫిచ్, అప్పటి కాలం లో భారతదేశ దర్శించిన యాత్రికుడు,
ప్రకారం ఆగ్రా, ఫతేపూర్ సిక్రి ఇవి రెండూ కూడా
విడివిడి గానే లండన్ కన్నా పెద్ద నగరాలని రాశాడు.
మాన్సెరటె ప్రకారం ఢిల్లీ పారిస్ కన్నా ఏమంత
తక్కువది కాదు, ఆగ్రా ఢిల్లీ కన్నా పెద్దది.
అహ్మదాబాదు, ఢాకా, రాజ్ మహల్, ముల్తాన్, బుర్హాన్‌పూర్,
పాట్నా మొదలైన ముఖ్య వర్తక కేంద్రాలయ్యాయి.

17 వ శతాబ్ద భారతదేశం లో టౌన్లు
పట్టణాలు, పట్టణ జనాభా వృద్ధి ఒక గణనీయ అంశం.

The Socio - Economic conditions of the Rural Agricultural Classes in the Mughal period

16, 17 శ॥ లలో భా. ఆ.వ్య. ప్రధానంగా వ్యవసాయ & గ్రామీణ ఆధారిత ఆ.వ్య. ---- నిదర్శనాలు

i) 80% ప్రజలు వ్యవసాయం నుండే ఆదాయం

ii) చాలా మంది గ్రామాల్లోనే నివసించేవారు

iii) వా.'s & ఇతర పరిశ్ర ఈ యుగం లో ఉండినవి ---
వ్యవ ఉత్ప ఆధారపడ్డవే

iv) దాదాపుగా అన్ని వర్గాల వారి వృత్తులూ వ్యవ ఉత్పత్తులతే...
వ్య. ఉ. లో గూడా ఆ. ధాన్య వంటి వినియోగ వస్తువులే
అధికం. ప్ర, ఇం, చె మొ॥ వా. పం. గూడా చాలా గ్రా ల్లో పండించారా
ఐరోపా వారితో వా. పం. పంట ↑ దాంతో ఉత్పత్తి
కొనుగోలు వ్యవ & ద్రవ్య విధా ల్లో ↑ మనీ ఎకానమీ మరింత
↑. ~~ఆర్థికాల~~ ఈ మనీ. ఎ. గ్రా ల్లోకి ప్రవేశం మొదలైంది.

I వ్యవసాయ తరగతులు

సాగుదార్లు

ఏక వర్గం కాదు... సాం. హోదా + ఆర్థిక పరిస్థి ఆధారంగా అనేక తరగ తు ..

(1) ఖుదకాష్త్

వారి సొంత గ్రామాల్లో నివసిస్తారు. వారి వ్యవ భూముల్ని

పని ముట్లని స్వంతం చేసుకుంటారు.

వారి భూముల్ని వారి సొంత శ్రమశక్తి తో సాగు చేసుకుంటారు. విత్తేటప్పుడు, కోసేటప్పుడు మాత్రమే కూలి కూలీల ని పెట్టుకుంటారు.

→ వారి భూ. పై పూర్తి వారసత్వ హక్కులు.. కౌలు, అమ్మ, బదిలీ

భూ.శి. ని చట్టానికి క్రమం తప్పక చెల్లించినంత కాలం + వారిని భూ. నుంచి వెళ్ళ వేయరాదు (భూ ని రెగ్యులర్ గా వాడుతున్నంత కాలం..)

→ ఈ రకం రైతుల్లో imp : వారి వ్యక్తిగత కూలి పని ముట్ల ని + కుటుంబ శ్రమశక్తి ని వాడటం.

గ్రా లో భూ. క. హోదా, వనరులు అతని సొంత నాగళ్ళ సంఖ్య ని బట్టి ఉండేది. ఎక్కువ నాగళ్ళు > ఎక్కువ భూమి + నా. లేని వారికి అద్దెకి. అందువల్ల 3వ. యుగంలో విరివిగా భూమి ఉండటాన నాడు ముఖ్యమైంది ఒకరికి ఎన్ని నాగళ్ళు ఉన్నాయనేది గాని ఒకరికి ఎంత భూమి ఉంది అనేది ము. కాదు!

విధులు

i) ప్రభు కి రెగ్యులర్ గా భూ.శి. కట్టాలి

ii) భూమిని రెగ్యులర్ గా సాగు చేయాలి... ఖాళీ గా వదలడానికి వీల్లేదు

iii) సాధారణ పరిస్థితి లో వీరు భూ ని సాగు చేయకుండ ఉండరాదు...

అలాచేస్తే ప్రభు భూ. ని స్వాధీనం చేసుకొని దాన్ని
సమర్థవంతంగా వాడేవారి & ఇస్తుంది.

iv) వీలయితే సాగు ని మెరుగుప + విస్తరించాలి

v) కొందరు ఖు. క. & అదనపు భూమి ఉంటే భూ. లేని
రైతులకు & తమ మిగులు భూ. ని అద్దెకిచ్చేవారు.
ఇలా అయినా ప్రభు & వీరు భూ. శి. కట్టాల్సిందే.
అందువల్ల ఖు. క. కేవలం భూమి యజమానే కాదు
ప్రభుత్వానికి & భూ. శి. చెల్లింపుదారుడు కూడా !

ఖోదా

వీరు సాగు + ఆర్థిక ఇతర రైతు వర్గాల కంటే
ఉన్నతమైనవారు. b'se

i) వీరు భూమి & యజమానులు + చాలా పశువుల్ని, నాగళ్ళ (నాగళ్లని)
ని కలిగి ఉండేవారు.

ii) గ్రామ సమూహం లో వీరు ఆధిపత్యం గల మనుషులు.

(2) పాయికాస్త్

→ ప్రాథమికంగా బయటి వారు... అద్దె భూముల్ని
అద్దె గ్రా. లో ఉండక గాని ఇరుగు పొరుగు గ్రామాల్లో
నివసిస్తూ గాని సాగు చేస్తారు. వీరు 2 రకాలు

→ నాన్-రెసిడెన్షియల్ రైతులు ఇరుగుపొరుగు గ్రా. నుంచి
వస్తారు... అద్దె భూ. గల గ్రా. లో ఇళ్ళు కట్టి
అద్దె భూముల్ని సాగు చేస్తారు.

→ రెసిడెన్షియల్ పాయింషిస్ట్

దూర గ్రామాల నుంచి వస్తారు... అద్దె భూ గల గ్రా ల్లో ఇళ్లు కట్టుకొని అద్దె భూ సాగు చేస్తారు. ఈ తరహా రైతులు తమని భూ. క. గా మార్చుకోవచ్చు... వారు వారి సొంత నాగళ్లు ఇతర పనిముట్లు.. భూమి కు ముఖ్యమైన పనిముట్లు ని సొంతం గా ఏర్పరచుకుంటే... నాన్. రె. రైతుల వంటే రె. రై కి ఎక్కువ కన్సెషన్స్ ఇచ్చారు.

రె. రైతుల వలసల కి కారణం వేరేచోట్ల వారికి మంచి ఆర్థిక ఆదాయాలు ~~అందుతాయన్న~~ ఆశ కావచ్చు లేదా భరించలేని భూ. శి. చెల్లించవలసి విపరీత కష్టాల కి

కష్ట వెరచి భద్రత గల ప్రదేశాల కి వలస పోవడం లేదా ~~ఆలు~~ ఉండవచ్చు.

③ ముజారియాం

సొంత గ్రామం లో.. కాని సొంత భూములు గాని పనిముట్లు గాని ఉండని వారు.. భూ. క. లపై పేద సరఫరా కి బాగా ఆధార పడ్డారు.. 2 రకాలు.. ఇష్టారీతి కౌలుదార్లు కి వారసత్వ కౌలు హక్కులు గలవారు.

ఇష్టారీతి కౌలుదార్లు (Tenants at will)

మంచి భూ. క. ల భూ ని సాగు చేసేవారు. అద్దె మాలికాన Malikana చెల్లించేవారు + ఉత్పత్తి

శిస్తు చెల్లించేవారు.. మిగిలింది తమకి ఉంచుకునేవారు.
వీరు షేర్-క్రాపర్లు గా కూడా పిలువబడేవారు.
ఘ.క. రారిత మేరకి ఘ.క. అంగీకారమున్నంత
వరకే వీరు భూమి కలిగి ఉండేది. వీరు ఉత్పత్తి లో
30 % వరకు తీసేవారు. ఇది చాలా తక్కువ..
రైతుల్లో వారిలో వారిలోనే ఉన్న విభేదాల్ని చూపుతుంది.

రెండవ వర్గం వారికి కౌలు వాళ్ళ వంటి
పారంపర్యం. వారు గ్రా కి చెందినా గ్రా. సమాజం లో
వారికి భాగస్వామ్యం లేదు.

II రైతుల లో సాంఘిక - ఆర్థిక విభేదాలు

కారణాలు

i) ఒక వర్గం రైతులే భూమి, పనిముట్లు, నాగళ్ళని సొంతం గా కలిగి ఉండటం

ii) పై 3 వర్గాల మధ్య తేడాలు మరింత ↑ ∵ ఋణ వ్యాపారం ↑ కాపిటల్ పెరుగుదల ధనిక రైతులు ఇతరుల్ని దోచుకోగలిగారు. ఈ ధనిక రైతులు త్వరలోనే సాగు భూమి వడ్డీ వ్యాపారం ఎంతో బాగా లాభదాయకమని గుర్తించారు.

iii) ధనిక రైతులు పేద రైతుల భూముల్ని కొనడం,

బాకీల్ని పెట్టడం లేదా ఉన్నారు -- .. సాంప్రదాయకంగా ఉండే
భూములు ధనిక రైతుల చేతుల్లోకి పోతాయి. ఇది
గ్రామాల్లో కొత్త సంబంధాలకు దారి తీసింది. పేదరైతులు
కౌలుదార్లు గా దిగజార్చబడ్డారు. tenants at will +
share-croppers గా దిగజార్చబడ్డారు.

ఈ విధంగా వివిధ రైతు వర్గాల మధ్య
ప్రయోజనాల ఘర్షణ ఉంది.

III Pauperisation of the peasantry

భారమైన భూ.శి. వల్ల రైతే పేదలయ్యారని... ఈ వాదన
2 విధాలుగా మరిచింది

i) సాగుభూమి బాగా పెరిగినా కూడా భూ.శి. మరీ
విపరీతం గా ఉండేది

ii) వేలు ధరలు నగదు ↑ ... నగదుల రూపంలో & చాలా
ఆహార ధాన్యాలు కావాలి.

అదనపు మిగులు మొత్తాలు పంటకి కట్టే
కోసం వాణిజ్య పంటల సాగుని పెంచారు / ప్రోత్స...
విదేశీ మార్కెట్లు దృష్టించుకుని -- 17 వ శ. నుంచి
వైపు ఉత్పత్తి వాణిజ్య పంటలు సహా విస్తరిస్తూనే ఉంది.
ఈ విస్తరణ ప్రోత్సాహకాలు మీద కరగదు. అందువల్ల
భూ.శి. మరీ విపరీతం అయి ఉండదు.

అయితే భూ.శి. భారం ధనిక రైతే పై

ఉన్నా పేద రైతుల పైనే అధికంగా భారం

పడింది. అందువల్ల రైతుల్లో చాలా మంది పేదరికం

పాలవడానికి & భూ.శి. భారం మాత్రమే

కారణం కాదు; వారి ధనిక షావుకారుల

(ఖుదకష్త్), జమీందార్లు, జాగీర్దార్ల దోపిడీ కూడా

ఇందుకు ప్రధానంగా కారణమని చెప్పాలి.

IV నగరాల & రైతుల వలస మరో ముఖ్యాంశం గా

మొగలుల కాలం లో కనిపిస్తుంది. ఇందుకు కారణాలు

i) కరువు పెరుగుదల

ii) ప్రకృతి విపత్తుల కారణంగా పంట ఆరిపోవడం

iii) భూ.శి., జమీం, జాగీర్దార్ల దోపిడీ మితిమీరడం

ఈ పేద రైతులు నగరాల్లో సైన్యానికి &

పోర్టర్లు గా గుమాస్తాలు సేవకులు గా పట్టణాల్లో

వెళ్ళడం లేదా కూలీలు గా పని చేసేవారు.

V ధరల నియంత్రణ చర్యలు - రైతుల పై దాని

ప్రభావం

అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ భారీ సైన్యం + ఖర్చు తగ్గించడం కోసం

ధరల్ని ↓ తక్కువ గా ఉంచేందుకు ప్రయత్నం ....

మొగలుల కాలంలో ధరలు బాగా పెరిగాయి, కాని షా. జైను కాలంలో ధరలు అరుదైన రీతిలో తగ్గిపోయాయి. ~~అయితే~~ రైతులు వారు పండించు కొద్ది పాటి మిగులు కు సరైన ప్రతిఫలం దక్క క ధరల తగ్గుదల వల్ల నానా యాతనలు పడ్డారు.

VI రైతుల పట్ల సైన్యం దృక్పథం

మొగలులు సైనికుల కు కావాల్సిన ఆహారపదార్థాలు ఉదారంగా అవసరాల సమకూర్చ సప్లయి చేసేందుకు ఒక ప్రత్యేక శాఖ ని విడిగా ఏర్పాటుగా నిర్వహించేవారు. రికార్డుల ద్వారా తెలిసేదేమంటే, తరచూ సైనికుల్ని రైతుల ని లూటీ చేసి ధాన్యం సంపాదించుకునేందుకు ప్రోత్సహించేవారు! బాబరు కూడా తన స్వీయచరిత్ర లో మార్చింగ్ సైన్యం రైతుల్ని భూములు వదిలి భద్రత గల స్థలాల కి పారిపోయేలా చేసేది రాశాడు!

Q: Did the triangular conflict between the Rashtrakutas, Gurjara Pratiharas and Palas create a political vacuum in northern India which facilitated the invasions of Mahmud of Ghazni?

క్రీ.శ. 750 - 1000 మధ్య ఉత్తర భారతం, దక్కనులలో సామ్రాజ్య స్థాపన కోసం శక్తివంతమైన పెద్ద రాజ్యాలు ప్రవర్ధిల్లాయి. అవి రాష్ట్రకూటులు, గుర్జర ప్రతీహార, పాల రాజ్యాలు.

రాష్ట్రకూటులు నాసిక్ దగ్గరగల ఎల్లోర దగ్గర (ఎల్లోరా), మాన్యఖేట్ (నేటి మాల్ఖేడ్) ను రాజధానిగా చేసుకుని పాలించారు. ఉచ్ఛదశలో ఉన్నప్పుడు వీరి సామ్రాజ్యం ఉత్తరాన దక్షిణ గుజరాత్, మాళ్వా, బుందేల్ ఖండ్ నుంచి దక్షిణాన తంజావూరు వరకు విస్తరించి ఉంది.

ప్రతీహారులు అవంతిని, తరువాత రాజస్థాన్ లోని కన్నౌ (కనౌజ్) పరిపాలించారు. ప్రతీహార వంశ స్థాపకుడైన మొదటి నాగభటుడు అరబ్ దండయాత్రలను ఎదుర్కొంటూ నెమ్మదిగా తన రాజ్యాన్ని బలపరుచుకుంటూ విస్తరింపజేసెను. వీరి తొలి రాజధాని భినమాల్ (జోధ్‌పూర్‌లోనిది). తరువాత

వీరు ఉత్తరాపథ సామ్రాజ్యాధిపత్యమునకై రక్తమును
రాష్ట్రకూటులతోను, బెంగాలు పాలవంశీయులతోను
పోరాడి కనూజ్‌ను రాజధానిగా చేసుకొని దాదాపు
200 ఏళ్ళు పరిపాలించారు.

సంపూర్ణ వంగదేశం, బీహారులో కొంతభాగం
పాలరాజ్యంలో ఉండేవి. మోంఘీర్ (Monghyr)
దీని రాజధాని.

కనూజ్ కొరకు పోరాటం:

గంగానది పరీవాహక ప్రాంతము సస్యశ్యామలమైనది
తమకు వ్యవసాయపరంగా ఎంతో ప్రాధాన్యత
సంతరించుకొన్నది. ఈ నదీపరీవాహక ప్రాంతమున
దేశీయ, విదేశీయ వాణిజ్యమునకు అనువగు పెద్ద
రవాణా మార్గములు కలవు. అందు కనూజ్ మధ్యలోనుండి
కీలక స్థానము వహించి యుండెను. కనూజ్ ఒకప్పుడు
హర్షుని రాజధాని. హర్షుని తరువాత కూడా ఆ నగర
ప్రాముఖ్యం చెక్కు చెదరలేదు. అంత ప్రాముఖ్యతతో
తోడు, ఉత్తర మైదానంలో కీలక ప్రదేశంలో పాదుకొన్న
నగరం కావటంచేత, కనూజ్‌ను స్వాధీనం చేసుకున్నవారే
గంగానది లోయ మీద అధికారం చెలాయించగలుగుతారు.
కనుకనే హర్షుని కాలంనుంచి ఉత్తరాది సామ్రాజ్యాధిపత్యానికి
'కనూజ్' చిహ్నంగా ఉండేది.

ఈ కాలంలోనే రాష్ట్రకూటులు, ప్రతీహార, పాల రాజులు 'కనౌజ్' కోసం సుదీర్ఘ సంఘర్షణలను కొనసాగించారు. చరిత్రలో దీనినే 'కనౌజ్ కోసం త్రైపాక్షిక సంఘర్షణ'గా అభివర్ణిస్తారు.

దేశంలోని వారణాసి నుంచి దక్షిణ బీహార్ వరకు గల ప్రాంతము సస్యశ్యామలమైన మైదానం, బాగా అభివృద్ధి చెందిన సంస్కృతులు గలది. ఈ ప్రాంతంపై ఆధిపత్యం కొరకు పాల రాజులు, ప్రతీహార రాజులు అనేక సార్లు యుద్ధాలు చేశారు.

త్రైపాక్షిక సంఘర్షణ: ప్రతీహార వత్సరాజు (క్రీ.శ. 778-800) పాల రాజ్యంపై దండెత్తి చెప్పుకోదగిన విజయం సాధించాడు. కాని తానే రాష్ట్రకూట రాజైన మూడవ ధ్రువుని (క్రీ.శ. 780-792) చేతిలో ఓడింపబడ్డాడు. ఈ విజయం తర్వాత మూడవ ధ్రువుడు గంగా, యమున (అంతర్వేది) దాటి పాల రాజైన ధర్మపాలుని (క్రీ.శ. 770-810) కూడా ఓడించాడు. అయితే మూడవ ధ్రువుడు దక్షిణకు మరలగానే ధర్మపాలుడు ఉత్తరభారతంపై దండెత్తి కనౌజ్‌ను ఆక్రమించి దాని పాలకుడైన ఇంద్రాయుధుని తొలగించి, తన అనుయాయుడైన చక్రాయుధుని సింహాసనమధిష్ఠింపజేశాడు. కాని ప్రతీహార రాజైన రెండవ నాగభటు

(క్రీ.శ. 800-825) కనౌజ్ పై దండెత్తి కనౌజ్‌ను 85
ఆక్రమించాడు. ఇంకా తూర్పు వైపునకు మరలి
మొంఘీర్ వద్ద ధర్మపాలుని ఓడించాడు. రెండవ
నాగభటుడు తన రాజధానిని కనౌజ్‌కు మార్చాడు.
అప్పటి నుండి ~~కనౌజ్~~ ప్రతీహార రాజులు
దాదాపు 200 సంవత్సరాలు కనౌజ్ రాజధానిగా
పరిపాలన సాగించారు.

రాష్ట్రకూట రాజైన మూడవ గోవిందుడు
(క్రీ.శ. 792-814) ఉత్తర భారతంపై దండెత్తి
పాలరాజైన ధర్మపాలునిపైన, అతని సామంతుడైన
చక్రాయుధునిపైన విజయం సాధించాడు. అంతేగాక
మూడవ గోవిందుడు ప్రతీహార రాజ్యంపై దండెత్తి
రెండవ నాగభటుని ఓడించి అతని నుంచి మాళవను
వశగతం చేసుకొని దాని పాలనను తన అనుచరునికి
అప్పగించాడు. ఈ లోపల దక్షిణాన
సంభవించిన పరిణామముల వలన గోవిందుడు తన
అధికారమును సుస్థిరపరచుకొనకనే స్వదేశమునకు
మరలెను.

ప్రతీహార రాజులలో అత్యంత గొప్పవాడైన
మిహిరభోజుడు (క్రీ.శ. 836-885) కనౌజ్ ప్రాభవమును
పునరుద్ధరింపగలిగెను. పాల, రాష్ట్రకూట రాజులతో
సంఘర్షణ పడెను. కాని పాలవంశీయుడైన

దేవపాలుడు (క్రీ.శ. 810-850) భోజుని ఓడించాడు. అయితే దేవపాలుని మరణానంతరము సింహాసనమును అధిష్ఠించిన రాజు రాజులు బలహీనులగుటచే, భోజుడు పాల రాజైన నారాయణపాలుని ఓడించి పాల రాజ్యము-లోని చాలా ప్రాంతమును ఆక్రమించెను.

అట్లే భోజుడు ~~[illegible]~~ రాష్ట్రకూట రాజైన అమోఘవర్షుని (క్రీ.శ. 814-880) చేతిలో పరాజయుడైనను, ఆ తరువాత రెండవ కృష్ణుని (క్రీ.శ. 880-914) నర్మదానది వద్ద ఓడించాడు. ఈ విజయములతో మాళవ ప్రతీహార రాజ్యములో అంతర్భాగ-మాయెను.

రాష్ట్రకూట రాజైన మూడవ ఇంద్రుడు (క్రీ.శ. 915-927) ప్రతీహార రాజైన మహీపాలుని (క్రీ.శ. 914-940) ఓడించి, వారి రాజధాని యైన కనౌజును స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. అయితే ఈ వెంట-నే తిరిగి మహీపాలుడు దానిని తనకు ఆక్రమించుకున్నాడు.

మహీపాలుని మరణానంతరం ప్రతీహార రాజ్యం క్షీణించసాగెను. రాష్ట్రకూట రాజులలో చివరి గొప్ప రాజైన మూడవ కృష్ణుని (940-967) అనంతరం రాజులు బలహీనులు కావటంతో క్రీ.శ. 973లో రాష్ట్రకూట రాజ్యం అంతం అయి త్రైపాక్షిక సంఘర్షణ ముగిసింది.

పైన పేర్కొన్న రాష్ట్రకూటులు, ప్రతీహార, పాల
రాజ్యాలు దాదాపు ఒకకాలంలో (ఇంచుమించు అదేసమయంలో)
అస్తిత్వంలోకి వచ్చాయి. వాటి బలాబలాలు దాదాపు
ఒకటే. ఆ మూడూ కూడా బాగా వ్యవస్థీకృతమైన
సైనిక బలంమీద ఆధారపడినవి. ఈ రాజ్యాలు
తమలో తాము మాత్రమే కాక తమ సామంత
రాజులతో కూడా నిరంతరం యుద్ధాలలో
మునిగితేలుతూ ఉండేవి. దీనికోసం ఈ రాజ్యాలు
భారీ సంఖ్యలో సైన్యాలను (గజ, అశ్విక పదాతి
దళాలను) నిర్వహించవలసిన అవసరం ఎంతైనా
ఉండేది. దీనికి పర్యవసానంగా ప్రజలపై ముఖ్యంగా
రైతులపై పన్నుల భారం అధికంగా ఉండేది.
ఈ సైన్యాల నిర్వహణకు కావలసిన ఆదాయ వనరులు
అన్ని రాజ్యాలలో ఒకే విధమైనవి కావటంవల్ల,
ఆ ఆదాయ వనరులపై అధిక వత్తిడి
ప్రతి రాజ్యానికీ ఒకే విధమైన ఆర్థిక ఇబ్బందులు
తెచ్చాయి. కనౌజ్‌ను చేజిక్కించుకోవటం కోసం
జరిపిన సంఘర్షణలలో నిరంతరం
తలమునకలై ఉండటంవల్ల, ఈ రాజ్యాలు తమ తమ
సామంతరాజులపై దృష్టి సారించలేకపోయాయి.
ఫలితంగా స్థానిక రాజులు తమ స్వాతంత్ర్యం

ప్రకటించుకోవడంలో సఫలమయ్యారు.
నాటి అధికారులే కాకుండా ఉన్నత వర్గాలన్నీ
అలా ఏకీకృతం చేసి కొనసాగే కేంద్రంగా
ఒక పెద్ద సామ్రాజ్య నిర్మాణ అవకాశాన్ని
సంధి కల్పించింది. అట్లే వాయవ్య ప్రాంతాలనుండి,
దక్షిణ ప్రాంతం నుండి సాగిన దండయాత్రలు
కూడా అటువంటి శక్తివంతమైన సామ్రాజ్య
స్థాపనకు తగిన అవకాశాన్ని కల్పించాయని చెప్పవచ్చు.

కనుక ఈ కాలంలో ఉద్భవించిన
రాష్ట్రకూటులు, ప్రతీహారులు, పాలరాజులు మొదలైన
పరస్పర యుద్ధాలలో నిరసించిపోయారు.
ఎడతెగకుండా సాగిన ఈ పరస్పర పోరు
యుద్ధాలలో చాలామంది నిర్వీర్యులై పోయారు.
గమనించలేకపోయారు. ఒక శక్తివంతమైన
మార్పు రావాలని గ్రహించలేకపోయారు.
వీరి స్థానంలో పెద్ద చిన్న రాజ్యాలు
అవతరించాయి.
ప్రతీహార రాజ్య శిథిలాలపైన వెలసిన పెద్ద చిన్న
రాజపుత్ర రాజ్యాలలో ముఖ్యమైనవి:
(i) మాళవ ప్రాంతమున పరమారులు
(ii) బుందేల్ ఖండ్ ప్రాంతమున చందేలులు

(iii) కనౌజ్‌ను ఆక్రమించిన రాష్ట్రకూటులు ప్రతీహార గహడ్వాలులు పాలించిన క్షత్రియవంశ ప్రాంతమున

(iv) మాళవాన్ని సంబంధించి, నేపాల్ లేదా చాళుక్య రాజులు

(v) అజ్మీరు ప్రాంతమున సంబంధించి చౌహానులు

(vi) ఢిల్లీ ప్రాంతమున కాలచూరులు

(vii) తూర్పు రాజస్థాన్ ప్రాంతమున చందేలులు పాలరాజ్యం యొక్క శిథిలాలపై బెంగాలునందు

సేన వంశీయులు సింహాసనమధిష్ఠించారు. నేపాల్, ~~కామరూప (అస్సాం) లో చిన్న రాజ్యాలు, ఉత్కళ (ఒరిస్సా) లు చిన్న రాజ్యాలేర్పడ్డాయి.~~

ఇంకా చాలామంది చిల్లరమల్లర ప్రభువులు సామంతులుగా ఉత్తర భారతదేశంలో వివిధ ప్రాంతాల్లో బలపడి చిన్న చిన్న రాజ్యాలు స్థాపించారు. ఉదాహరణకి నేపాల్, కామరూప (అస్సాం), కాశ్మీర, ఉత్కళ రాజ్యాలు పేరు తెచ్చుకున్నవి. ఈ సామంతులలో చంపక (చంబా), దుర్గర (జమ్ము), కులూట (కులూలోయ) వంటి ప్రాంతాలలోనూ అనేక పర్వత రాజ్యాలు పంజాబులో ఆవిర్భవించాయి.

ఈ రాజ్యాలు తమ బలప్రదర్శనకోసం పరస్పరం యుద్ధాలలో మునిగితేలాయి. ఈ నిష్ఫల యుద్ధాలలో నిర్వీర్యమైపోయాయి. ఉపఖండం వాయవ్య దిశనుండి ముస్లిం దండయాత్రలు ప్రారంభమైనప్పుడు ఈ రాజ్యాలు ~~తుర్కులను~~ ఎదుర్కొనలేనంత బలహీనపడ్డాయి.

పైన ఉదహరించిన విషయాలను బట్టి,
ప్రతిపాదిత సంఘటనలు (రష్యాలో, ఫ్రాన్సులో, చాలా
దేశాలలోనూ జరిగిన) రాజకీయ తిరుగుబాట్ల
విధానాన్ని చెప్పవచ్చు. ఎందుకంటే ఆ నాడు
~~ఆ~~ రాజ్యాల స్థానంలో ~~ఆ~~ పెద్ద సామ్రాజ్యాల
రాజ్యాలు ఏర్పడ్డాయి కాబట్టి. రష్యాలోను,
ఫ్రాన్సులో, చాలా రాజ్యాలలో సమైక్యత ఏర్పడింది,
కేంద్రీకృత, బలమైన పాలక శక్తి గలిగిన ~~ఆ~~ రాజ్యవిస్తీర్ణ
తీరాలు ఏర్పడినా, భూస్వామ్య వ్యవస్థ వంటి
బలమైన విధి ~~ఆ~~ అంతర్గతంగా బాగా ముఖ్యమైన
ఎదుర్కొని నిలబెట్టుకోలేకపోయింది. ~~ఆ~~ రాజ్యాలు, రాజ్యాలు
~~ఆ~~ కలిసి ప్రకటించిన క్రింది విధి యుద్ధాలను
ఎదిరించిన సందర్భాలు లేకపోలేదు. అయితే ఇవి
కాలానుగుణం లో కొన్ని విదేశీ బాధ నుంచి
రక్షించుకోవడానికి ఏర్పడినవి కావు. దేశంలోని
వివిధ ప్రాంతాల నుంచి వనరుల సమీకరణ
జరిగింది. ఈ స్థితిలో రాజులు లేదా చిన్న
చిన్న రాజ్యాలను నాశనం చేసి ఏకీకృత ప్రాంతీయ
రాజ్యం స్థాపించి కలిసి కట్టుగా పాలించే ప్రయత్నం
చేశారు.
~~ఆ~~ అయితే చూడవలసిన రష్యాలోను,

ప్రతిపాదనలు, పాల రాష్ట్రాలలో జరిగిన
ప్రత్యేక సందర్భాలల ద్వారంగా ఉత్తరభారతదేశంలో
రాష్ట్రీయ కాంగ్రెస్ ఏర్పడిందని, అది మొదలుగా
గాంధీ ఉద్యమాలను సుగమం చేసిందని
చెప్పటం సబబు.

Chauth & Sardeshmukhi

చౌత్ సర్దేశ్‌ముఖి అనేవి శివాజీ
(1) దాడి చేసిన
తాను ఆక్రమించిన శత్రు రాజ్యాల ప్రజల నుంచి
సంపదల్ని సంపాదించేందుకు వాడిన సాధనాలు.

శివాజీ తాను ఆక్రమించిన (దాడి చేసిన) శత్రుభూమి
ప్రజల్ని ఆ ప్రావిన్స్ (2) ఆదాయం లో నాలుగోవంతు
కి సమానమైన ధనాన్ని ట్రిబ్యూట్ గా చెల్లించ
మనేవాడు. ముఖ్యంగా వారిలో ధనవంతుల్ని
లోక ధనం ఇచ్చేలా బలవంతం పెట్టేవాడు. అతన
సైనికుల దోపిడీ కి గురి కాకుండా ఉండేందుకు
ఈ ధనాన్ని చెల్లించమనేవాడు. జదునాథ్ సర్కార్
ప్రకారం శివాజీ చౌత్ ని 1661, 1670
ప్రాంతాల్లోనే వసూలు చేశాడు / చేయడం మొదలు
పెట్టాడు. తన యుద్ధాల కి ధనం అవసరం
కాబట్టి శివాజీ శత్రు భూభాగాలలో చౌత్
వసూలు చేసేవాడు.

సర్దేశ్‌ముఖి అనేది జిల్లా (3) రెవెన్యూ
మీద 10% సర్దేశ్‌ముఖి. మహారాష్ట్రులందరి కీ

వారసత్వ సర్దేశముఖి (headman) గా
రాష్ట్ర ప్రజల సంక్షేమం కాపాడాలన్నందుకు
తనకు రావాల్సిన మొత్తం గా సర్దేశముఖి ని
చెప్పాడు. చౌత్ చెల్లించే ప్రాంతాలన్నింటి
నుంచి సర్దేశముఖి కూడా వసూలయ్యేది.

ఇలా చౌత్, సర్దేశముఖి లను
(4) యుద్ధదోపిడీ సొమ్ము గా పొరపడరాదు.

పీష్వాల కాలం లో మొగలుల కు దక్కను
సుబాల నుంచి 15,000 గుర్రాలు, చిన్న మొత్తం ఫీజు
చెల్లించే షరతు పై మొగలు చక్రవర్తి ఈ సుబాల్లో
మరాఠాలకు చౌత్, సర్దేశముఖి వసూలు కు అనుమతి
ఇచ్చాడు. ఇలా ఆర్థిక వనరులు క్రమంగా
అయినాయి మరాఠాలు తమ సరిహద్దుల్ని
విస్తరించుకోనేందుకు ఆస్కారమేర్పడింది. ఈ
కారణం గానే మరాఠా చరిత్రకారుడు (5) రనడే
చౌత్ ని చట్ట / న్యాయ బద్ధత లేని సేవల
మిలిటరీ కప్పం కాదని మూడో శక్తి
ఆక్రమణ నుంచి రక్షణ కల్పించినందుకు
చెల్లించబడే మొత్తమని అన్నారు. దీన్ని
వెల్లస్లీ సైన్య సహకార విధానం తో పోల్చవచ్చునన్నారు

అయితే మరాఠా విధానం ~~'బ్రి~~ ఆఫ్ఘన విధానం TS
i.e. సై.స.ప. లో ఎదటి పక్షం మీద
ఆఫ్ఘనుల నియంత్రణ మరింత ప్రత్యేకమైనది &
ప్రత్యక్షమైంది, అని సెనడే అభిప్రాయం.

సర్దేశాయి ప్రకారం చౌత్ అనేది
శత్రు / ఆక్రమిత ప్రాంతాల నుంచి వసూలు చేసే
కప్పం (tribute) మాత్రమే. (6) సురేంద్రనాథ్ సేన్
చౌత్ మిలిటరీ నాయకుడు వసూలు చేసే
"వాటాలు" మాత్రమేనని పరిస్థితుల ఒత్తిడి ని
ఈ మొత్తాల్ని సాయుధం చేసుకొనేందుకు వాడేవారని
అన్నారు.

(7) జదునాథ్ సర్కార్ ప్రకారం "చౌత్ చెల్లించడం
అనేది కేవలం మరాఠా సైనికులు, దొంగలు తమ
ఇష్టానికి కొల్లగొట్టకుండా తమ ప్రాంతం లో లేక్కు
వెలువడం బారి ~~xxxx~~ నుంచి మాత్రమే కాపాడేది.
అంతేగాని ఆ ప్రాంతాన్ని అంతరంగిక కొంత శత్రువులు
విదేశీ దండుల విషయం లో రక్షించాల్సిన బాధ్యత
ఏదీ శివాజీ కి ఉండేది కాదు. మరాఠాలు కేవలం
తమ రాబడి చూసుకునే వారంటే, ఆయా వదిలి
వేసిన తర్వాత ఆ ప్రజల భవిత / విధి లో

సాంకేతిక పని లేదు. చోళ కేవలం ఒక
దోపిడీ దొంగ నిర్మాణమేందుకే. అందరు
~~ప్రాంత~~ శల నుంచి కొల్లగొట్టి ~~కొంత~~ ~~అదినే~~
పై. స. ప. కాదు. అందువల్ల చోళ మూలు
చేయబడ్డ ప్రాంతాల్ని మరింత ప్రభావం/
ప్రాబల్యం గల ప్రాంతాలుగా చెప్పజాలరు."

చోళ రాజ్యాధి మిలిటరీ రాజ్యం గా
పరిగణింపబడుతుంది. మరాఠాల దండయాత్ర పాలించుకున్నందువల్ల
ఇమకు ఒక రాజ్యం లా మరలా ఎవరు రాజ్యంగా
ఉండేందుకు చెల్లించబడేది కావచ్చు.

V. ఆ. దీక్షి & S. N. సామంత్ పేర్లతో
కాలంలా చొళ స. ను. ప్రాబల్యం ఏర్పడిందని
కారణమైందన్నారు. సావు & అతని ఎరుపుల కాలంలా
దూర ప్రాంతాల్లో చొళ స. ను. మూలాలపై అవి
సాంత గా మనుష్యుల్ని, ధనాన్ని నిర్వహించే భోగం
రాజు ఆజ్ఞల్ని పాటించడం & అంతా పనులు
చేసిన ధనం & దాని వినియోగాలు సంబంధించి
వెలుపల రాజ్య & చూపడం మొ॥ చేసేవారు కాదు.
దీని ప్రధాన కారణం దూర ప్రాంత విషయాలపై
రాజు ఆసక్తి చూపక పోవడం.

Deccan Nizam

మొఘలు చక్రవర్తి ఫరూక్ సియార్ మీర్ కమ్రుద్దీన్ చిన్ కిలిచ్ ఖాన్ ని దక్కను గవర్నరుగా 1713 లో నియమించాడు. తన ప్రయోజనాలు కాపాడినందుకు "ఖాన్ ఖానన్" "నిజాం ఉల్ ముల్క్ బహదూర్ ఫతే జంగ్" అనే బిరుదులు కూడా ఇచ్చాడు.

గవర్నరు గిరీ మొదటి నుంచీ నిజాం దక్కను లో మరాఠా ప్రాబల్యం పెరగకుండా నిరోధించడం ప్రయత్నించాడు. ఇంతలో ఢిల్లీ రాజకీయాల వల్ల ~~అతడు~~ పదవి నుంచి స్థాన భ్రంశం పొందాడు.

సయ్యదుల పతనానంతరం నిజాం మరోసారి తనకు తానే దక్కను ~~అధిపతి~~ (1720 లో) గా ప్రకటించుకున్నాడు. ~~అతని~~ బంధువు వజీర్ అమీర్ ఖాన్ మరణానంతరం నిజాం ని ఢిల్లీ రప్పించి మొఘలుల ప్రధాన మంత్రి 'వజీరు' గా నియమించారు. ఆ ఢిల్లీ వాతావరణం సరిపడక నిజాం స్వయం చక్రవర్తి కి చెప్పను కూడా చెప్పకుండా దక్కను వచ్చేశాడు. చక్రవర్తి నిజాం తిరుగుబాటు చేస్తాడనే భయంతో ముబారిజ్ ఖాన్ ని నిజాం పై యుద్ధానికి పంపాడు. నిజాం ముబారిజ్ ని వధించి తనని దక్కను

విలాసుడి గా గుర్తించబడిందిగా చక్రవర్తి ని
బిరుదంత పెట్టాడు. మొగలు చక్రవర్తి ~~అహమద్~~
"ఆసఫ్ ఝా" బిరుదిచ్చాడు.

ఇప్పటి నుంచి నిజాం సంపూర్ణ స్వతంత్రుడై
నాడు. ~~అతని~~ సమర్థవంతమైన షాహీ ఖాన్ చే పోషక
ఉండకుండి. దాదాపు 30 ఏళ్ళ తేలు వీరిల
భూమి పై సంపూర్ణాధికారం చెలాయించాడు.
జమీందార్లని తన ~~ఆధీనాన్ని~~లో ఉంచుకున్నాడు.
శైవిష్ణ వ్యవస్థల ~~అమలు~~ జరిగింది.
ప్రమేళించాడు. తన దివాన్ గా పూరణ చంద
అతని మంత్రులు నియమించాడు.

కృష్ణానది కి దక్షిణంగా విస్తరించిన
ఉత్తరాన హైదరాబాద్ మహారాష్ట్ర రాష్ట్రాన్ని తంజావూరు
వరకు విస్తరించి ఉండింది. ఇది 1748 లో నిజాం
మరణం వరకు అతనికి సామంత రాజ్యంగా
ఉండింది.

1748 నిజాం మరణంలో హైదరాబాదు
లో రాజకీయ అస్థిరత ఏర్పడింది.

మొగల్ సామ్రాజ్య పతనం P: 4.6
4.7
4.10

Mughal Administration

సంక్షిప్తంగా

① **చక్రవర్తి** పౌర, సై, న్యాయ, మత సర్వోన్నతాధికారి.

'బాబర్ ఒక కొత్త రాజ్య భావన ప్రవేశపెట్టాడు. అది సింహాసనపు బలం, ప్రతిష్ఠ మీద ఆధారపడింది. మత, ఖలీఫా మార్గదర్శత్వం లేనిది. సంస్థాల, అధికారాలని జాగ్రత్తగా పాలించేది. ఇలా తన వారసులకి ఒక దిశ, సుందరబాట అందించాడు.'

— సతీష్ చంద్ర

'రాజరికం భగవంతుని కానుక'

— అబుల్ ఫజల్

మొఘలుల్లో నిర్దిష్ట వారసత్వ చట్టం లేదు.

ఏ ఖలీఫానీ తమ పైన గుర్తించలేదు.

మొఘలు చక్రవర్తుల కొన్ని రాజ ప్రత్యేకతలు —

ఝరోఖా దర్శన్, తస్లీమ్-చౌకీ, నక్కార ... అక్బరు మొదలుపెట్టాడు జెబు ఆపేశాడు.

2) **కేంద్ర పరిపాలన**

రెగ్యులర్ మంత్రిమండలి లేదు — J.N. సర్కార్

వకీలు, బైరాంఖాన్ సమయం.. సర్వశక్తి మంత్రి

వజీరు ... చక్రవర్తి & పాలన & ఆరాధి ~ కాని

అప్పుడు .. పూర్తి .. పని విభజన ఆధారంగా

విరోధ - సమతౌల్యం ఆధారంగా

అధికారి	విధి
వజీరు	రెవెన్యూ శాఖ పాలకుడు - చక్రవర్తి & ముఖ్య సలహాదారు ఇంతలా మాత్రం కాదు.
దివాన్ - ఇ - ఆలా	
దివాని ఆమ్	జాగీరు భూముల పర్యవేక్షణ
దివాని ఖాస్	ఇనాం భూముల పర్యవేక్షణ
దివాని ఖల్సా	ఖల్సా " "
మీర్ బక్షి	సైనిక & ఇంటెలిజెన్స్ (బరీదులు) + సమాచారం (వాకియానవీసులు)

→ దివాన్, మీర్ బక్షి ఇరువురూ దాదాపు పరస్పరం మద్దతిచ్చుకోవడం, విరోధించుకోవడం

మీర్ సమాన్	రాజభవనాల పర్యవేక్షణ
వకీల్	బైరాంఖాన్
ముఖ్య సద్ర్ / సదర్ or సద్రుస సదూర్	ధార్మిక పనుల & దాన ధర్మాల్ని నిర్వహించడం

ముహతసిబ్స్ — ప్రజల నైతికత కి ఇన్‌ఛార్జి

ముఖ్య కాజి — న్యాయశాఖాధిపతి

జెబు మరణం తర్వాత వజీర్ పదవి తీవ్రప్రాధాన్యత పొందింది... జుల్ఫికర్ ఖాన్, నిజాం ఉల్ ముల్క్ మొ॥

ప్రాంతీయ పాలన

'మొ. సామ్రాజ్య ప్రావిన్సు పాలన కేంద్ర ప్రభుత్వ పాలన కి కచ్చితంగా మినియేచర్' — జా.నా. సర్కార్

రాజ్యం
↓
సుభాలు (అక్బ-15 షాజ-22 జెబు-21)
↓
సర్కార్లు
↓
పరగణా
↓
గ్రామాలు

సుభా

సుబేదార్ — సైనిక, పౌర, పాలనాధికారాలు
2,3 ఏళ్ల కి మించి ఒకే సుభాలో ఉండరు

దివాన్ — ఇంపీరియల్ దివాన్ ఆజ్ఞల్ని అమలు చేయడం
రెవెన్యూ వసూళ్లు చేయడం
ప్రావిన్సు ఆర్థికాధిపతి.. అతని అనుమతి లేనిదే
ఏ కేటాయింపులూ జరగవు.
సుబేదార్ Vs. ది then చక్రవర్తి కి నివేదించాలి

సదర్ — మత, ధార్మిక సం. ఇచ్చిన ఇనాం భూముల పర్యవేక్షణ

బక్షి — ప్రావిన్సు సైనికుల & వారి పేమెంట్స్ కి బాధ్యత

ఖాజీ — ప్రావిన్సు న్యాయతీర్పులు

సర్కార్

ఫౌజ్‌దార్ — సుబేదారుకు సహాయంగా

అమల్‌గుజార్ — రెవెన్యూ వసూళ్లు

ఖజానాదార్ — కోశాధికారి

ఖాజీ — న్యాయాధికారి

పరగణా

షిక్దార్ — శాంతి భద్రతలు

అమిల్ — రెవెన్యూ శాఖ .. వ్యవహారాలపై
కేంద్రానికి నెలసరి నివేదికలు పంపాలి

బితిక్చి — కానుంగోల పై పర్యవేక్షణ
కేంద్రానికి రెవెన్యూపై వార్షిక నివేదిక
అమిల్ పై చెక్‌గా

పోద్దార్ & కానుంగో — వారసత్వ భూ యజమానులు
రెవెన్యూ వసూళ్లలో రాజాధికారులకు
సాయం చేయడం

కొత్వాల్ — పట్టణ పోలీసు అధికారి

గ్రామాలు

పట్వారీ — గ్రామ రెవెన్యూ అకౌంట్లు నిర్వహణ

నయుద్దవ్ — గ్రామ శాంతిభద్రత + రె వసూళ్ల లో సాయం

కేంద్ర - ప్రాంతీయ పరిపాలనా వ్యవస్థల మధ్య సంబంధాలు

- సిద్ధాంతం కేంద్రం నుంచియు నియంత్రణ
  ప్రావి అధి లంచం బదిలీలు
  మొగలు చక్రవర్తి రాజ ప్రతినిధులు ... ప్రజలు కేంద్రం మధ్య
  అధికార్ల పై నిఘా ... ← వార్తలు / బదిలీ / పాలించటం

1) ప్రావిన్సు రాజధానుల్నించి ఢిల్లీ చాలా దూరంలో ఉండటం
2) వ్యక్తిగత కలహాలు, సరిహద్దు సాధనాలు
3) ప్రా గవర్నర్ పై చక్ర కీర్తి చెలాయించటం & ప్రజల భయం
4) చక్ర ఉదాసీన వైఖరి
5) ప్రా అధికార్లు వసూలు చేసే లబ్ధి లంచాల
6) ఒకటి కంటే ఎక్కువ ప్రావిన్సుల్లో 2కి గవర్న క్రింద ఉండటం
7) జాగీర్దారీ విధానం మొగలు వాటి లో మొ చక్ర ప్రా గవర్నర్ల అధి పై తన నియంత్రణ అంత పటిష్టంగా ఉంచలేకపోయారు!

రెవెన్యూ పాలన

దహసాలా విధానం : గత పదేళ్ల లో వివిధ పంటల సగటు దిగుబడి అలాగే సగటు ధరలు తెలుసుకొని ... సగటు లో $\frac{1}{3}$ వ వంతు రాజ్య భాగంగా ..

తోడర్ మల్ బందోబస్తు / జప్తి విధానం

Hempen తాళ్ళ కి బదులుగా జరిబ్ తో భూమి ని కొలిచి..

భూసారం ఆధారంగా

- పోలజ్ — ప్రతి ఏటా పంట
- పరౌటి — 1 లేదా 2 సం॥ బీడుగా
- చచర్ — 2, 3 సం॥ బీడుగా
- బంజర్ — 3 కన్నా ఎక్కువ సం॥ బీడుగా

పో, ప భూమి < ఉత్తమ / మ / అ

బిఘా మదింపు 3 రకాలుగా (ఉ, మ, అ) సగటు ప్రాతిపదిక గా లెక్కించారు. ఇదే భూమి గత పదేళ్ల దిగుబడి ని సగటు కూడా గణించారు. ఈ సగటు లో $\frac{1}{3}$ వ వంతు రాజ్య భాగం.

మన్సబ్‌దారీ విధానం

సంక్షిప్తంగా

ప్రవేశపెట్టింది అక్బరు

1) నాబిలిటీ ని వ్యవస్థీకరించేందుకు

2) తన సైనిక బలాన్ని / బలగాన్ని పెంపొందించుకునేందుకు

మొఘలుల పౌర, సైనిక పాలన కి ఆధారం ఈ మ. వి.

మన్సబ్‌దార్లు పౌర, సైని రెండు విభాగాల కి చెందుతారు.. వీటిమధ్య భేదం లేదు!

→ మ.దా. ప్రధాన విధి నిర్దిష్ట సంఖ్యలో సైన్యాన్ని చక్రవర్తి కి అవసర సరఫరా చేయడం...

→ మ.దా.వి. నాయంకార, ఇక్తాదార, ఫ్యూడల్ విధానాలతో విభేదించే అంశాలు 1) భూమి తో ఏ సంబంధం ఉండదు

2) వారసత్వం కాదు.

కాని అక్బరు తర్వాత ఈ మ.దా.వి. భూమితో సంబంధాలు ... మ.దార్ల కి జాగీర్లు ఇవ్వడం వల్ల!

మ.దార్ల శ్రేణులు

విరుద్ధ సమాచారం ఉంది!

మ.దార్లు <
- 1000 to 12,000 శ్రేణుల ఉమ్రావులు
- 20 to 1000 శ్రేణుల మన్సబ్‌దార్లు

ఉం & మ.దా మధ్య భేదం ఉందని — బెర్నియర్, మనుచి

లేదని — ధామస్ రో

జాట్, సవార్ మీద చ.కా. భిన్న/విరుద్ధ అభిప్రాయాలు

బ్లోచ్‌మన్ జాట్ ... సైనికుల (troops) సంఖ్య మ.దా. నిర్వహించ (expected) వలసినది

సవార్ .. మ.దా. క్రింద వాస్తవంగా ఉన్న గుర్రాల సంఖ్య (actual)

విలియం ఇర్విన్ రచన 'The Army of the Indian Mughals'

జాట్ .. మ.దా. నిర్వహించాల్సిన గుర్రా, ఏను, carts సంఖ్య

సైనికుల (cavalrymen) సంఖ్యగాను

సవార్ ... మ.దా. గౌరవం మాత్రమే

ఇలా చాలా అభిప్రాయాలున్నాయి...

మనం చివరికి

జాట్ : మ.దా. నిర్వహించే ట్రూప్స్, గుర్రాలు, ఏనుగులు, carts, బరువు మోసే జంతువుల సంఖ్య సూచిస్తుంది

సవార్ : మ.దా. నిర్వహించే వాస్తవ cavalrymen (సైనికులు) సంఖ్య సూచిస్తుంది.

రాజు

అక్బరు వర్గీకరణ

మొదటి శ్రేణి మ.దా. — సవార్, జాట్ శ్రేణులు సమం

రెండవ " — సవార్ శ్రేణి జాట్ శ్రేణులో సగం

మూడవ " — సవార్ శ్రేణి జాట్ శ్రేణులో సగం కంటే తక్కువ

మ.దా. సర్వీసు, జీతభత్యాలు, అధికారాలు

i) ఉన్నత శ్రేణి... చక్రవర్తి బంధువులకు

ii) క్రమంగా జీతాలు .. సరిహద్దుల్లో బదులు ప్రపంచాలలో అత్యధిక జీతాలు ! ఉదా: 100 జాట్ మ.దా. నెలకు రూ. 500 జీతం

iii) సైన్యం, ప్రావిన్సులు, రాజకుటుంబీకుల కోటల పదవులు వంటివి — సామ్రాజ్య స్తంభాలుగా బెర్నియర్

iv) మ.దా. బహిరంగ వైభవ జీవితం...
ఉదా! మనుచి ప్రకారం మ.దా. దాడ్ ఖాన్ పెంపుడు పక్షులపై వార్షిక ఖర్చు రూ. 25,000/-

v) వారసత్వ పదవి కాదు. అంతా చక్రవర్తి ఇష్టం మీదే ఆధార

vi) ఉన్నత శ్రేణుకు అన్నీ వరుసగా ప్రమోట్ అవ్వాల్సిన అవసరం లేదు.. నేరుగా పైకి వెళ్ళొచ్చు.

vii) మ.దా.కు చెల్లింపు 2 విధాలు 1) ధనం
2) జాగీరు ఆదాయం

సదా మ.దా. పనిచేసే ప్రాంతాలు & వెలుపలే ఈ జాగీరు ఉంటుంది... అవినీతి, ఆయా వేళల తప్పించేందుకు!

viii) ఒంటరిపక్షుల ఉండడం ఉన్నత వర్గాల లక్షణం కాదు.
చాలా మంది నిమ్న వర్గాల సాంప్రదాయమే!

ix) Law of Escheat
మనుక్సి, ట్రావెర్నియర్, హాకిన్స్ ... మొ.వా. చెప్పినట్లే
అమీర్ ఆస్తి అంతా చక్రవర్తి పొందుతాడని రాశారు.
కాని చారిత్రక వాస్తవం : మ.దా. రాజ్యానికి పెద్ద మొత్తం

✓ బకాయిలు (మొత్తాలు)

✓ జాగీరు నిర్వహణలో జీతం బదులు ఇచ్చారు కాబట్టి మ.దా.
చనిపోతే ఆ నేల రాజుకే చెందుతుంది! ఇది
యూరోపి అర్థంలో ఉండదు!

✓ మ.దా. మరణానంతరం అతని ఆస్తిని రాజ్య బకాయిలకు
అప్పగించాలి గాని చక్రవర్తి సొంతానికి వాడరాదు!

Merits

i)

18 వ శతాబ్దపు భారత దేశం

ఆర్థిక పరిస్థితులు

→ 1) రాజ్యం యొక్క అధిక రెవెన్యూ డిమాండ్లు
2) అధికారుల అణచివేత
3) ధనికులు, రెవెన్యూ ఫార్మర్స్, జమీందార్ల దురాశ, పేరాశ
4) వైరి వర్గాల సేనల మార్చ్‌లు & కౌంటర్ మార్చ్‌లు
5) తరచూ దోపిడీలూ అసంఖ్యాక సాహసాల వల్ల ఆస్తి నష్టాలూ

సామాన్యుల జీవితాన్ని దుర్భరం చేశాయి.

→ ఆర్థిక అసమానతలు విపరీతంగా ఉన్నాయి... ధనికులు భోగ భాగ్యాల్లో తేలియాడుతుంటే సామాన్యులు / పేదలు నిరుపేదరికంలో అణచివేత దోపిడి అవమానాలతో నిండిన జీవితం గడిపేవారు. అయినా బ్రిటిష్ పాలనలోని 19 వ శ॥ చివరి నాటి భారతీయుల దుస్థితి తో పోలిస్తే అప్పటి వారి పరిస్థితి చాలా వరకూ మెరుగైనదే!

→ 18 వ శ॥ నాటి వ్యవసాయ టెక్నిక్లు బాగా వెనుక బడినవి.. తరతరాల నుంచి అవి అలాగే స్తబ్దంగా ఉన్నాయి.. సాంకేతిక పరంగా

ఏమి ని తెలుసు లేని కష్టాలలో ఉంటారు..
ఇప్పటికీ ఈ కాశ్మీర్ తెలంగాణ ప్రాంతాలలో కొత్తగా
అసమ్మతులు ఉత్పన్నమవుతాయని చెప్పవచ్చు. కాని ఆయా
కష్టాలన్నీ అధికారం రాష్ట్రం, జమిందార్లు,
తెలుసుకొని పాలిస్తూ చేస్తున్నారు. ఈ దేశంలో మతాలు,
మరాఠా, తెలుగు వంటి ఎన్నో రాష్ట్రాలు ఒకే విధంగా
ఉంది.

→ భారత దేశంలో స్వాతంత్ర్యం స్థాపించిన
తర్వాత బయటి నుంచి చేసుకునే దిగుమతులు
సామ్రాజ్యవాదం, ~~ఆధునిక~~, [illegible] రకాల
సంస్థానాల సమాంతరంగా కూడా ~~ఆధునిక~~
మతపరమైన ఉద్యమాల మతాల వల్ల
భారత్ లో పాకిస్తాన్ & భారత్ &
చైనా లాంటి ఇతర దేశాలు పొరుగు దేశాల
మధ్య వర్తక వాణిజ్యాలు చాలా తీవ్రతరం
జరుగుతున్నాయి.

→ ప్రపంచీకరణ, ప్రపంచ దేశాల్లో భారత్
చాలా వరకు స్వాతంత్ర్యం స్థాపించి
సాధించడం వల్ల దిగుమతులు పెరగడం

బహు స్వల్పం.. మనస్తత్వ శాస్త్రీయాలు వస్తువులు 111
స్వభావాలు ~~కట్టలు~~ తరువాత వ్యక్తిత్వం విపరీతంగా
ప్రభావం ఉండేది.. శైలిలోనూ భాషల మార్పులలో
మార్పులలో కంటే బాగా మెరుగ్గా ఉండి దేశాలు
వెండి, బంగారం ప్రవహించేది.

→ 18 వ శ॥ నాటి దేశాల, ఆర్థికాల
వాణిజ్య స్థితి పై చరిత్రకారుల్లో భిన్న అభిప్రాయాలు
ఉన్నాయి.

కొందరు ఈ కాలంలో రాజకీయ ఘర్షణలు,
క్షీణత, వర్తక మార్గాల్లో అంతరాయ దోపిడీలు,
అనేక స్థానిక రాజ్యాల మధ్య విపరీతంగా పెరిగిన
కష్టనష్టాలు సుంకాలు వెం॥ లేదా వలస దేశాల వర్తక
వాణిజ్యాన్ని బాగా దెబ్బతీసాయని తెలిపారు.

కాగా మరికొందరు చరిత్రకారులు దేశాల
రాజకీయ శక్తుల మీద వారి ప్రభావాన్ని మరో
విధంగా చూడడం అవసరమని అభిప్రాయపడ్డారు.

విదేశీ వాణిజ్యం కూడా సంక్లిష్ట స్వరూపం
దాల్చి ఉన్నాయి. సముద్ర వాణిజ్యం బాగానే
సాగింది.. కాని తీరాన, పట్టణాల మధ్య

భూమార్గ విదేశీ వాణిజ్యం మొత్తం దెబ్బతిన్నదని వీరు ఆరోపించబడ్డారు.

→ పట్టణాల్ని దెబ్బతీసే రాజకీయ కారణాలలో ప్రఖ్యాతమైన & ఢిల్లీవంటి నగరాల్ని కూడా నాశనం చేశాయి. నాదిర్షా, అబ్దాలీ, మరాఠా దాడులు ఎన్నో నగరాల్ని దోపిడీకి నాశనానికి గురి చేశారు. ఎందరో జమీందార్లు, స్థానిక రాజులు మొ॥ వారు పతనమవడంతో అంతదాకా వారు ఆదరించిన కళాకారులు జీవిక కోల్పోయారు.

కొత్త మధ్యవర్తి వాణిజ్యవర్గ సంపన్నులు – వారు వర్తకం ద్వారా కొన్ని కొత్త తరహా పోషకులు వారి కళాకారులూ లబ్ధి పొందారు. ఫైజాబాద్, లక్నో, వారణాసి, పాట్నా వంటి కొత్త నగరాలు వెలిశాయి.

→ భారతీయ కళాకారులకు ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి వారి నైపుణ్యాల వల్ల మంచి పేరుప్రఖ్యాతులుండేవి. భారత్ ప్రపంచ వ్యాప్తంగా డిమాండు గల వస్తువుల ఉత్పత్తుల కేంద్రంగానే భాసిల్లింది. నిజానికి

18 వ శ॥ చివరినాటికి భారత్ ప్రపంచంలోనే 113
ఒక ప్రముఖ వర్తక & పారిశ్రామిక కేంద్రంగా వెలుగొందింది.

* ఢిల్లీ సుల్తానుల భూమిశిస్తు పరిపాలన *

బానిస వంశీయులు

1) సామ్రాజ్యాన్ని "ఇక్తా" లుగా విభజించి సుల్తాన్ వాటిని తన అనుచరులకు, అధికారులకు కేటాయించేవాడు.. వీరిని ముక్తి (Muqita) లేదా ఇక్తాదార్ అనేవారు.

2) ఇక్తాదారు 'ఇక్తా' నుంచి భూమిశిస్తు వసూలు చేసి దాన్నుంచి తనకు కేటాయించిన దాన్ని మాత్రమే తీసుకోవాలి. ఇక్తాదారు నిర్దిష్ట సంఖ్య సైన్యాన్ని నిర్వహించాలి... తన ఇక్తా లో శాంతి భద్రతల్ని కాపాడాలి. అయితే ఇక్తాదారు ఇక్తా కి యజమాని కాదు. సుల్తాన్ ఎప్పుడంటే అప్పుడే ఇక్తా కేటాయింపుని రద్దు చేయగలడు!

3) ఖలిసా భూముల భూమిశిస్తు నేరుగా సుల్తాన్ ఖజానాకి వెళ్ళేది. ఖలిసా భూముల్ని కేంద్ర రెవెన్యూ శాఖ నిర్వహించేది.

— o —

ఘియాసుద్దీన్ తుగ్లక్ అనేక పన్నుల్ని రద్దు చేసాడు. వాస్తవ ధాన్య ఉత్పత్తి లో $\frac{1}{10}$ వ వంతును రాజ్య భాగం గా వసూలు చేసాడు!

ఇల్తుట్మిష్ : ఇతని కాలంలోనే 'ఇక్తా' పద్ధతి ప్రవేశ పెట్టబడింది. ఇతని కాలంలో అస్సైన్మెంట్ & గ్రాంటింగ్ పద్ధతులు బాగా పెరిగాయి.

అస్సైన్మెంట్ విధానం : Assignment system (or) Iqtadar system

ఇక్తాదార్ విధానం

ప్రభుత్వం భూమిశిస్తు వసూలు బాధ్యతని అప్పగించి ఉంటుంది.

ఇక్తాదారులకు భూమిశిస్తు వసూలు చేయడానికి, వసూలు చేయడానికి తగినంత జీతభత్యాలకు సరిపడా ఉండేవి... సుల్తాన్ కు రావలసిన మిగిలినది పంపేవారు... ముస్లింల న్యాయశాస్త్ర విధానంలో ఇది కేంద్ర విధానం విధానం.

గ్రాంటింగ్ విధానం (Granting System)

ఇనాం లేదా బహుమతి క్రింద విద్వాంసులకు భూమిశిస్తు ని వ్యక్తులకు లేదా సంస్థలకు కేటాయించడం..

అస్సైన్మెంట్ గాని గ్రాంటు గాని ఏదైనా సుల్తాన్ ఎప్పుడు అవసరమనిపిస్తే అప్పుడు వాటి కేటాయింపు రద్దు చేయవచ్చు... అందువల్ల ఇవి శాశ్వతమైన ఏమీ కావు!

ఆస్పిన్ మొక్కలు 2 రకాలు... ఇవి రెండూ పెరిగే
విధి విభాగానా బాల్యాలలో ని తెలిసినవే.

1) చిన్నవి ... వ్యక్తిగాలలో పెరిగేవడం / ఎదిగేపరం కలిగేడం అవసరమైనప్పుడు తమని, తమ సత్తువ్యా, శక్తులని రాబట్టేవ కి తోడవుతాయి.

2) పెద్దవి ... ఇవి పెరిగాధికారులకి / ఉగ్రవాదులకి కేటాయించబడినవి.

బాల్యను నాలుగేళ్ళ చాలా ఉగ్రాలు ఉగ్రవాద మహమ్మారిని వారసత్వంగా పొందవలసి వచ్చింది. బాల్యన అది కాలం వెలితులలో కిటకి చిరకాలం కేటాయించబడని గాక ఉగ్రవాద మహమ్మారిని రాబట్టడానికి చెందాలి వాటిని అద్భుతమైన ఆలోచన చేశాడు. ఎలాగ బలమైన ఉద్దేశాలతో సహా ఉగ్రవాదులు వారసులుగా చెప్పినా పట్టుకుంటారు... అది తమ ప్రాణాలకి 'పేరాడు' లాగా వచ్చినదని వాదించారు. బాల్యన ఏమి చెయ్యలేక వాటిని వదిలి కొన్నాడు! ఎలా కెమెరా పాలన లా తిండి సంపాదించాలు తెచ్చాడు.

1) ఆవిరియంత్రాలు, రసాయనశాస్త్ర సిద్ధాంతాల్ని
లోహాల సమస్యల్ని సమీకరణాల్ని నిరూపించాడు.

2) పరిమాణాత్మకంగాను భూగోళశాస్త్ర విధానాలను పరంగాను
ఆసక్తికరమైన ప్రాంతాల్ని లేక సాంత రాత్రుల నిరూపించి
లా ఉంటాడు.

3) అక్షాంశాల రేఖాంశాల్ని నిర్ణయించేందుకు ఉద్దేశించి
ఆధునిక శాస్త్ర భూగోళశాస్త్ర విధానాలు తెలియాల్సి
శాస్త్రవేత్త వ్యాసాలు గురించి వ్యక్తపరుస్తూ
తెలుసుకోవడానికి బాల్ఖ్ "షిగరం" అనే పదవి
ని సృష్టించాడు. Khwaja KHWAJA

బాల్ఖు కాలంలో భూముల్ని ఇనాములుగా
కూడా ఇచ్చేవాడు.. ఇది శాస్త్రీయంగా కాకుండా
మతపరంగాను చెప్పవచ్చు!

బాల్ఖ్ కాలంలో ఎందరో స్త్రీలు
ఉన్నత వర్గానికి ముస్లింలు, ప్రభువులు, చాందసులు
విస్తృత జీవితం కావాలని కలిసేటట్లు గానే కాకుండా
బాక్స్-ఖైదీలు గా కూడా ఉండేవారు...

బాల్ఖ్ మరో ఎన్నో భూగోళశాస్త్ర
విధానాలు దేశం ఎదుటే పెట్టాడు అలాగే

మళ్లీ అనూహ్య భూమిపుత్రు మంత్రాలు వాటిని చెప్పే తెలివిల్లో నాగరికతం, విధివశాత్ పరిధి ప్రమాదముందని అంటారు... తెలివిలు ప్రాచీనవంశాలు పరిపాలించడం కావలసినంత వాళ్ళ దగ్గర ఉండాలి... అంటారు మరి అధికారం ఉండరాదని చెప్తాడు!

ఖిల్జీల రెవెన్యూ విధానం :

జలాలుద్దీన్ ఖిల్జీ బల్బన్ రెవెన్యూ విధానాన్ని దాదాపుగా అలాగే కొనసాగించాడు..

అల్లావుద్దీన్ ఖిల్జీ

✓ ఖుత్స్, ముకద్దమ్స్, చౌదరీలు మొ॥ వారందరూ ఉన్నత వర్గాల వారి పదవిని నిరోధించాలని

✓ ఉలేమాల అధికారాన్ని అనారాన్ని కత్తిరించాలని ఖజానాలోకి పన్నులు వేయాలని

✓ పెద్ద ఎత్తున ఇనాంలు, పెన్షన్లు, ఎండోమెంట్లు మొదలగు భూమి ముస్లింల క్రింద ఉండిపోయింది. దీని ద్వారా రావల్సిన భూమిశిస్తుని రాజ్యం కోల్పోయింది.. అల్లావుద్దీన్ ఇలాంటి భూమినంతా తిరిగి ప్రభుత్వం క్రిందకు తేవాలని తలచాడు.

కాల్చిన మాదిరిగా కనబడుతుండగా, మళ్లా వారిపాలిట
50 పెరవక ఆ. ఉ. ముస్లిం తిరుగుబాటు ఇంకా మెం
స్థిరంగా రూపంగా భూస్వాములు ప్రభుత్వం పరం
చేసేవారు !!!

రెడ్డి, వె, చౌ వీళ్ళ ప్రభుత్వం తరఫున
భూమిశిస్తు వసూలు చేసేవారు, శిస్తు వసూలు చేసినందుకు
ప్రతిఫలంగా తమకు రావల్సింది అంతా తీసుకునేవారు.
ఇక ఇంటింటి లెక్క అవసరం లేక మనవారందరు
స్థానికంగా వీరు వసూలుచేసేవారు. వీరు
రాజ్యానికి తమ సొంత భూముల పై చెల్లించాల్సిన
భూమిశిస్తు నుంచి వేరే మెట్లు పై పన్ను ఇటువన్ను
మొన్న చివరికి ఖజానాకు గాని చెల్లించేవారు
కాదు. రాజ్య ఆదాయానికి ఇదంతా పెద్ద నష్టంగా
ఉండేది! పైగా వీరు

పైగా వీరు తమ పరిధి (jurisdiction)
లోని భూమి, చెరువుల వాళ్ళు, పంటపొలాల్లో వీరు
తెల్లని వాళ్లు ఉన్న లొట్టైన అవసరాల్లోన కారణంగా
పేదరికంలో వీరి నుండి వారి అండదండలు
కారణంగా బాలబాటల్లో స్థానికంగా రాజ్యానికి

చెందాల్సిన భూమిశిస్తుని కూడా వీళ్ళే స్వాహా చేసేవాళ్ళు.. పైగా కేంద్ర ప్రభుత్వ బలహీనతల్ని అలుసుగా చేసి స్థానిక ప్రభుత్వాధికారుల్ని గౌరవించేవాళ్ళు కాదు!

ఒక వైపు ముస్లిం ఉన్నత వర్గాల నుంచి దూరం భూముల్ని లాక్కొని వారి రాజ్యాలు అణిచిన అల్లాఉద్దీన్ ఇక హిందూ ఉన్నత వర్గాన్ని కూడా దారిలో పెట్టదలచుకున్నాడు.. ఇందుకోసం కింది చర్యల్ని తీసుకున్నాడు!

1) వివిధ భూస్వామ్య వర్గాల మధ్య భేదాన్ని అంతమొందించాడు.. కాబట్టి అల్లాఉద్దీన్ ముకద్దమ్ & ఖుత్ లాంటి వారికీ బలహార్ & మధ్య ఏ తేడా చూపడు..

2) ముస్లింలైనా హిందువులైనా ఎంతటి ఉన్నత వర్గం వారైనా "శిక్ష" విషయంలో ఏ మినహాయింపూ ఉండదు.

3) కొత్త రెవెన్యూ పాలసీ & వారి సేవలకు మాత్రమే తగిన ప్రతిఫలం లభిస్తుంది.. అదనంగా ఏమీ దక్కదు.. పౌరుల మాదిరే వీరూ భూమిశిస్తు, పేల్లు, ఇంటిపన్నులు చెల్లించాలి... చెల్లించాలి...

జీవిత స్రవంతి సందర్భాలు

1) ~~ఆ.ఉ.~~ గాంబ్లింగ్ మెను సేకరించాడు వల్ల చాలా
ప్రమాదం చెప్పాడు.. ~~ఆదివల్ల ఈ~~ నష్టం
భర్తీ చేయగలిగినంత భూమిశాస్త్ర విజ్ఞానిక జ్ఞానం
అనుభవించే ~~ఆర్థిక~~ స్థాయి కి పెంచాడు. భూమి
మీద వచ్చే స్థల ఉత్పత్తుల 50 % ని రాష్ట్రభాగం
గా చేశాడు !

2) భారతదేశంలో భూమిశాస్త్ర మదింపు ని గాను
భూమిని సర్వే చేయడం రాజులు చేయడం మొదలు
ప్రాతిపదికగా ప్రవేశపెట్టిన తొలి ముస్లిం సుల్తాన్
ఇతడే !

3) భారతదేశంలో కొలత లేకుండా భూమిశాస్త్ర కొలతల
చాలా బాధలు ఉండటం లేకుండా గుర్తించాడు.
దీని సవరించుటకు 2 చర్యలు చేపట్టాడు..

(a) బాధలు కొలత్తు ఉత్తమంగా "విధాన
సూత్రాలు" సృష్టించాడు. సూత్రాల కి
సంబంధించి చాలా మంది "కమిట్స్" ~~ఉండేవారు~~.
బాధలు కొలత్తు పేర బాధ్యత

(b) కొలతల ఉత్పత్తుల స్థాయిలు లెక్కింపగా

ఉండడం వల్ల వారు అమెరికాకి వచ్చినా కృత్రిమ బాణాలతో సృష్టిస్తున్నారని గ్రహిస్తారు. అందువల్ల వారి శరీరాన్ని బాగా పెంచి వారు లక్ష్యంగా కోరుకున్నట్లు చేస్తారు. అదే సమయంలో శత్రువుల పైనుండి గాను అమెరికా విసిరిన ఆయుధాలపై ప్రతి క్షిపణులు వేస్తారు.

ఈ చర్యలు అమెరికాని భయపెడతాయి, శత్రు దేశాలన్నింటిని పెంచుతాయి.

4) తెలివైన ఆయుధాల అద్భుతాల దీపం చేస్తారు. అందరూ భూమిలో నీటిలో, ఆకాశంలో మెరుపు వాటిపై కనిపించిన ఆయుధాలు అందరి లేని మొత్తం ఆయుధాలు అద్భుతమైన దీపం అయిన పెట్టిన అద్భుతాల దీపం నేటి ఆధునిక దీపం కూడా లేనిది! ప్రత్యేకం అల్లాఉద్దీన్ దీపం చేయి లేనిది!

5) భూగోళమంతా ధన, ధాన్య సంపదలతో నిండిన చోటికి వెళ్ళవచ్చునని తెలిపారు...

(6) అల్లాఉద్దీన్ భూమి మీదికి వస్తారు బొమ్మలు ఇక్కడ బలాన్ని పై ఆకాశంపై నుండి పక్షుల్ని దించి చేస్తారు. కాలంతో మరింత శక్తి పెరిగారు.

అయితే అల్లా ఉద్దీన్ మాంసం ధరల్ని నిర్ణయించేటపుడు వేళ / పచ్చిక బయళ్ళపై పన్నుని రద్దు చేయకుండా పశువుల పన్నుని ఎత్తివేశాడు... పంట భూముల్ని పచ్చిక బయళ్ళుగా మార్చివేయకుండా ఉండేందుకే ఇలా చేశాడనవచ్చు. యుద్ధముల, గుర్రాలు మొదలైన వాటి ధరలని ఇలా బాలన్స్ చేశాడు మరి!

— ० —

తుగ్లక్‌ల రెవెన్యూ విధానం :

ఘియాసుద్దీన్ తుగ్లక్

1) తన అధికారం కోసం అమీర్ల సాయాన్ని, అమీర్లని తృప్తి పరిచేందుకు వారికి 'ఇక్తా'లను ఇచ్చాడు. భూమిశిస్తు ముక్తీల వారికి భాగస్వామ్యం కల్పించాడు.

2) అల్లాఉద్దీన్ ఖిల్జీ రెవెన్యూ విధానాలు అవలంబిస్తే లోపం పరిస్థితులతో సంబంధం లేకుండా కఠినంగా భూమిశిస్తు వసూలు చేయడం .. ఈ బాధ్యత తగ్గించి ఘి. తు. ప్రకృతి విపత్తులు సంభవించి పంట నష్టపోయినపుడు భూమిశిస్తు ముక్తీల వాళ్ళు వెసులుబాటు కల్పించాడు..

3) ~~ఉదార & మానవతా~~ రెవెన్యూ విధానం ద్వారా బాధలన్నీ విలయాలకు [illegible] కలిగాడు.

ఘి.తు. రెవెన్యూ సంస్కరణలు ఖిల్జీ సుల్తానుల చివరి వరకు అమలుపడమే గాక & తర్వాత సూర్, మొగలు పాలకులకు ఆదర్శ ప్రాయమైనవి!

4) రాజ్య ఆదాయాన్ని పెంచాల్సిన ~~అవసరాన్ని~~ ఘి.తు. కూడా గుర్తించాడు. ~~అయితే~~ అల్లాఉద్దీన్ మాదిరిగా అకస్మాత్తుగా పెంచడం కాకుండా క్రమంగా (gradual increase) పెంచాలనుకున్నాడు. భూమి మీద వచ్చే స్థూల దిగుబడిలో $\frac{1}{10}$ or $\frac{1}{11}$ వ వంతు మాత్రమే భూమిశిస్తుగా వసూలు చేయడం విశేషం!

5) ఘి.తు. భూమిశిస్తు నిర్ణయానికి కొలత విధానాన్ని కాదని పంట విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టాడు.

కొలత విధానం (Measurement) లో కొలత చెల్లించాలిన భూమిశిస్తు లేదా పన్ను పంటకొచ్చే విస్తీర్ణం పై ఆధారపడి ఉంటుంది. ~~అయితే~~ పై నిర్ణయించిన పన్ను మొత్తం పాలకులు కొలత

భూమిశిస్తు మొత్తం పూర్ణాధికారి చెల్లించవలసి వస్తుంది. అయితే ఇది సాధ్యంగాని పని. అందువల్ల ప్రస్తుత పరిస్థితులప్పుడు రెవెన్యూ అధికారులు (1) ఎంత ప్రాంతాలు పంట నష్టం కలిగింది, (2) ఎంత మేర పంట నష్టం కలిగింది, (3) ప్రభుత్వ రెవిన్యూలు ఎంత కాలం తగ్గించాలి వంటివి నిర్ణయించేవారు. ఆల్లండ్ బ్రిటిష్ మద్రాసు రాష్ట్రంలో ఈ అధికారులు కౌలు విధానం లో ఉన్న ఈ భూమిశిస్తు మదింపు లాగే లోతైన పరిశీలించేవారు కాని తెలుగు ప్రాంతంలో ఎక్కువగా లేనివారు. అందువల్ల ఘం.లు. భూమిశిస్తు మదింపుల ప్రాతిపదికగా ఈ కౌలు విధానాన్ని రద్దు చేసి గుత్త గా పంట పాలు (sharing) విధానం ప్రవేశ పెట్టారు.

పంట పాలు విధానాలు "అంచనా" "విభజన" అనేవి రెండు ఉన్నాయి.

అయితే రెవెన్యూ అధికారులు పంట ఎదుగుదల దశలోనే అంచనా ఎంత దిగుబడి రాగలదో అంచనా వేసి అందులో రైతు రాష్ట్రానికి ఎంత చెల్లించాలో నిర్ణయిస్తారు. ఈ పద్ధతిలో పంట పక్వానికి వచ్చాక ఎప్పుడు అవసరమైన సమయంలో

అప్పుడు పంట దాటి కృష్ణ చెల్లించవచ్చు. అంటే
భూ సేకరణ, విస్తీర్ణ పెంచడం మొ|| వాటిపై తెలంగాణ
అధికారులకు సరైన అవగాహన లేకపోతే అయినా
మరి ఎక్కువగానూ మరి తక్కువగానూ అన్ని రైతు
కు రాష్ట్రం నష్టపోయే ప్రమాదముంటుంది. అదేవిధంగా
తెలంగాణ అధికారులకు రైతు సమస్యల పట్ల రాష్ట్రాన్ని
నష్టపరిచే అవకాశాలూ ఇందులో ఉంటాయి.

ఇది 'వివాదాస్పద' అన్నది 'అయినా' వివాదాస్పద
వైనాస్పద మార్పులు చేయాలి.

6) ఆర్టికల్స్ ప్రకారం గో.ఆ. ప్రాజెక్టుల
తెలంగాణ అధికారులు, గు-ఆ-చా పట్టుకొంటే
తీసుకొనాం స్వయంగాచూడండి. గు-ఆ-చా వీక్షే
తెలంగాణ కు తమ సొంత భూముల పై భూమాలిక్యం
చెల్లించవలసిన లేదు ... అంటే వీక్షే తెలంగాణ
కొలువా రాష్ట్రానికి చెల్లించాల్సిన బాధ్యత
ఏ పైనా లేదా తెలంగాణ అయినా
వడ్డీలు చేయొచ్చు. అలాగే రాష్ట్రానికి చెల్లించాల్సిన
భూమాలిక్యం బదులుగా లెక్కలు సేవా
చేయవచ్చును. ఒకవేళ అలా చేస్తే వారు

దోపిడీదార్లని దొంగలని ఫూ.లే. వారిని నాటకాల్లో కూడా ఖండన చేసేవారు.

(7) ఫూ.లే. రైతు సంక్షేమం రాష్ట్రీయ బాగా నడవడం అయితే భూమిశిస్తు ని పెంచడం ద్వారా గాక సాగు భూమి విస్తీర్ణం పెంచడం ద్వారానే సాధ్యమని అంటారు. రాష్ట్రానికి ప్రైవేట్ బలం లా ఉంటుంది.. ఆ ప్రైవేట్ బలం ఫ్యూడల్ లాగా వంటి ఉండుట్ల ఉంటుంది. అందువల్లనే ఫూ.లే. రైతుల బాగోగుల పై శ్రద్ధ వహించాలంటారు!

మహమ్మద్ బిన్ తుగ్లక్ రెవెన్యూ విధానం

(1) (ఖజానా) రెవెన్యూ సంస్కరణలు ... భూ.శి. విధులు నిర్ణయించగా ..

(2) ఆంతర్వేదిలో భూమిశిస్తు పెంపు

బారని — 10 నుండి 20 రెట్లు

ఇతర 2 ను బారని పెంపు — 20 రెట్లు + ఘరి & చరాయి

ఎలియట్ & డౌసన్ — 5 to 10%.

was opposed

(1) విపరీత వానల భారం లేదు

(2) ఘరి, చరాయి

(3) ప్రకృతి విపత్తులు -- కరువులు ఏర్పడుట

③ ప్రమాణాలు మారుతున్నాయి — నీటి సాగు వృద్ధి
చెందలేదు b'se నీళ్ళ నీళ్ళ లేవు

④ బావుల తవ్వకానికి ఆధారాలు
రైతుల వలస ఉండేవారు

⑤ ఉత్పాదకత పెరిగింది "దివాని క్షేత్రం"

ⓐ ప్రభుత్వ రాష్ట్ర పెట్టుబడి & సమృద్ధిగా ద్రోణం
సాంకేతిక కు మొదలు సాధారణ లేవదులు

60 చ. మైళ్ళు 70 లక్షల టన్నులు

క్రాప్ రొటేషన్

failed b'se

① నిస్సారమైన భూమి ② కాలం మరి లేవు
③ అధికారుల అవినీతి ④ రైతులు ప్రమాణాలలోని
ఖర్చు వాదం

⑥ tara-farming విధానం

ఫిరోజ్ తుగ్లక్ ప్రభుత్వ చర్యలు

1. ~~[illegible]~~ తక్కావి రుణాల రద్దు
2. పెద్ద సంఖ్యలో కాల్వల తవ్వకం main point ✓
3. ప్రభుత్వమే స్వయంగా తోటపంటలను విస్తరించడం...
గతంలో ఢిల్లీ పరిసరాలలో 1200 పండ్లతోటలను పెంచి వారు.
4. ప్రభుత్వ తాలూకు... కాల్వల వెంబడి
5. ఉన్నత వాణిజ్య పంటలు
ఉన్నత పళ్ళు & పూల మొక్కల పెంపకానికి కాలువలు తోడ్పడ్డాయి.
6. టాక్స్ - ఫ్రీ ప్రత్యేక రాయితీలు [illegible] [illegible]
[illegible] వ్యాపారం పెరిగింది.